

**Economische
vooruitzichten
2003 - 2008**

April 2003

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op economisch, sociaal-economisch vlak en op het vlak van leefmilieu.

Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratisch debat.

Internet

URL: <http://www.plan.be>

E-mail: contact@plan.be

Publicaties

Terugkerende publicaties

De economische vooruitzichten
De economische begroting
De "Short Term Update"

Planning Papers (de laatste nummers)

Het doel van de "Planning Papers" is de analyse- en onderzoekswerkzaamheden van het Federaal Planbureau te verspreiden.

92 *De administratieve lasten in België voor het jaar 2000 - Eindrapport*
Greet De Vil, Chantal Kegels - Januari 2002

Working Papers (de laatste nummers)

4-03 *The Use Tables for Imported Goods and for Trade Margins - An Integrated Approach to the Compilation of the Belgian 1995 Tables*
B. Van den Cruyce - Februari 2003

5-03 *De economische effecten van diverse modaliteiten van energieheffingen in België*
F. Bossier, F. Vanhorebeek - Februari 2003

6-03 *MODTRIM II: A quarterly model for the Belgian economy*
B. Hertveldt, I. Lebrun - Februari 2003

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.
Drukwerk: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie

Verantwoordelijk uitgever: Henri Bogaert

Wettelijk Depot: D/2003/7433/11

Inhoudstafel

I	Inleiding en synthese	1
II	Onzekere vooruitzichten voor de Europese economie	11
	A. Het basisscenario voor de eurozone: versnelde groei tegen 2004-2005	12
	B. Belangrijke risico's en onzekerheden	16
	C. Technische varianten i.v.m. de internationale risico's en onzekerheden	17
	1. De impact van een internationale vertrouwenscrisis via de particuliere consumptie in de eurozone	17
	2. De impact van een ombuiging van het economisch beleid in de eurozone	18
III	Macro-economische en sectorale evoluties	23
	A. De componenten van de economische groei	26
	1. De buitenlandse vraag	26
	2. De binnenlandse bestedingen	26
	3. De evolutie per bedrijfstak	33
	B. Structuur van het nationaal inkomen en vorming van de vorderingenoverschotten	36
	1. Structuur van het nationaal inkomen	36
	2. Verdeling van de besparingen en de vorderingenoverschotten	37
	3. De rekening van het buitenland	39
IV	Prijzen, kosten en rentevoeten: beperkte toename	43
	A. Prijzen en kosten	44
	B. Rentevoeten	48
V	De arbeidsmarkt: bescheiden toename van de werkgelegenheidsgraad	51
	A. Demografie en potentieel arbeidsaanbod	55
	B. Vergoede uittreding en beroepsbevolking	57
	C. Verminderingen van sociale bijdragen en loonsubsidies	60

D.	Werkgelegenheid en arbeidsduur	66
E.	Arbeidsreserve en werkloosheid	71
VI	Overheidsfinanciën: een klein tekort	75
A.	Algemene ontwikkeling	77
1.	Vooruitzichten voor de gezamenlijke overheid	77
2.	Evolutie van de overheidsschuld	80
3.	Het structureel overheidssaldo en het stabiliteitsprogramma	82
B.	Fiscale ontvangsten	84
C.	Federale overheid	88
D.	Sociale zekerheid	92
E.	Gemeenschappen en gewesten	97
F.	Lagere overheid	100
G.	Deelsectoren van de overheid en globale financiële evolutie	101
VII	Energieverbruik en broeikasgasemissies	105
A.	Evolutie van de vraag naar energie	106
1.	Evolutie van de energie-intensiteit van het bbp	106
2.	Sectorale analyse van het energie-eindverbruik	107
3.	Analyse per productcategorie van het bruto binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik	109
4.	Onzekerheden omtrent de energieprijis	110
B.	De evolutie van de broeikasgasemissies	112
1.	De energiegerelateerde emissies van CO ₂	113
2.	Niet-energiegerelateerde emissies van CO ₂	116
3.	Emissies van CH ₄ en N ₂ O	117
4.	Emissies van HFK's, PFK's en SF ₆	118
5.	Totale broeikasgasemissies	118
VIII	Belangrijkste hypothesen van de projectie	121
IX	Macro-economische resultaten	125
X	Sectorrekeningen	137
XI	Openbare Financiën	145
XII	Resultaten per bedrijfstak	155

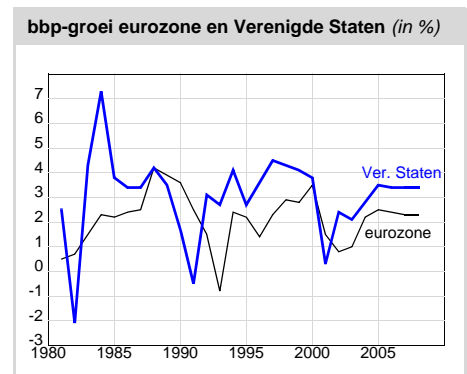
Inleiding en synthese

Herstel van de wereld-economie ... opnieuw uitgesteld

Voor het derde jaar op rij moeten de internationale organisaties hun economische vooruitzichten voor de Europese Unie (EU) naar beneden herzien. De moeilijkheden door overinvesteringen, o.a. in de sectoren van de nieuwe technologieën, de daling van de beurskoersen, de vertraging van de Amerikaanse groei en de olieschok van 1999-2000 hadden in 2001 een veel grotere impact op de Europese economie dan verwacht. De heropleving van de Amerikaanse en de Europese economie tijdens het eerste semester van 2002 werd niet bestendig. Het herstel van de investeringen bleef achterwege en de beurzen kregen opnieuw klappen. Daarbij kwam nog het vooruitzicht van een gewapend conflict in het Midden-Oosten. De onzekerheden over de groei, de oorlog in Irak en de internationale geopolitieke spanningen hebben de afwachtende houding van de Amerikaanse en Europese investeerders en consumenten versterkt. Daardoor is een herstel in het eerste semester van 2003 onwaarschijnlijk geworden.

Wereldwijde en Europese economische groei 2003-2004: een basisprojectie ...

De conjunctuurspecialisten verwachten momenteel een matig herstel van de wereldeconomie tijdens het tweede semester van 2003. Daarbij wordt gerekend op een relatief soepel monetair beleid in de Verenigde Staten en in Europa, een expansief budgettair beleid in de Verenigde Staten en een vrije werking van de automatische stabilisatoren in Europa. Een dergelijk scenario veronderstelt echter dat de internationale geopolitieke onzekerheden wegebben, zodat het vertrouwen van de investeerders en de consumenten herstelt en de doeltreffendheid van het macro-economische beleid vergroot. Op basis van de vooruitzichten van de Europese Commissie voorziet het basisscenario een groei van 1 % in de eurozone, van 1,3 % voor de hele EU en van 2,4 % voor de Verenigde Staten. In 2004 zou de economische groei in die drie zones respectievelijk 2,3 %, 2,4 % en 2,5 % bedragen.

Het gebruikte basisscenario is niet inflatoir: in de eurozone zou de loonstijging lager zijn dan de productiviteitswinst, de prijs van de Brent zou in 2004 dalen en het herstel zou vanaf 2004 gepaard gaan met een geleidelijke stijging van de rentevoeten. De inflatie daalt in de eurozone van 2,1 % in 2003 tot 1,7 % in 2004.

... omringd met heel wat onzekerheden

De verwezenlijking van dat groeiscenario gaat vanzelfsprekend gepaard met tal van onzekerheden. De evolutie van de geopolitieke problemen en de gevolgen van de daling van de beurskoersen in 2002 zullen bepalend zijn voor de snelheid waarmee het vertrouwen zich herstelt. Dat geldt zeker voor de Verenigde Staten,

waar belangrijke onevenwichten de economie kwetsbaar maken (het tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans, het begrotingstekort en de lage gezins-spaarquote). Het tekort op de lopende rekening leidt tot een belangrijke nettoinstroom van kapitaal. Indien die instroom zou afnemen, kan de dollar depreciëren, waardoor de concurrentiekracht van de eurozone wordt aangetast. De prijs van ruwe olie kan nog grote schommelingen ondergaan, al lijkt de kans op een prijsdaling groter dan een prijsstijging in het begin van het tweede kwartaal van 2003. Daarnaast zou de economische groei in Duitsland bijzonder zwak kunnen zijn.

Overigens blijft het macro-economische beleid in de eurozone nogal vaag en het wordt telkens weer ter discussie gesteld: het monetaire beleid van de Europese Centrale Bank (ECB) zou restrictiever of soepeler kunnen zijn naargelang het relatieve belang dat ze toekent aan de verschillende doelstellingen die ze nastreeft. Hetzelfde geldt voor het budgettaire beleid van de lidstaten, die kunnen opteren voor de strikte naleving van het maximumtekort, dat door het Stabiliteits- en Groeipact wordt toegestaan (3 % van het bbp) of voor het vrije spel van de automatische stabilisatoren.

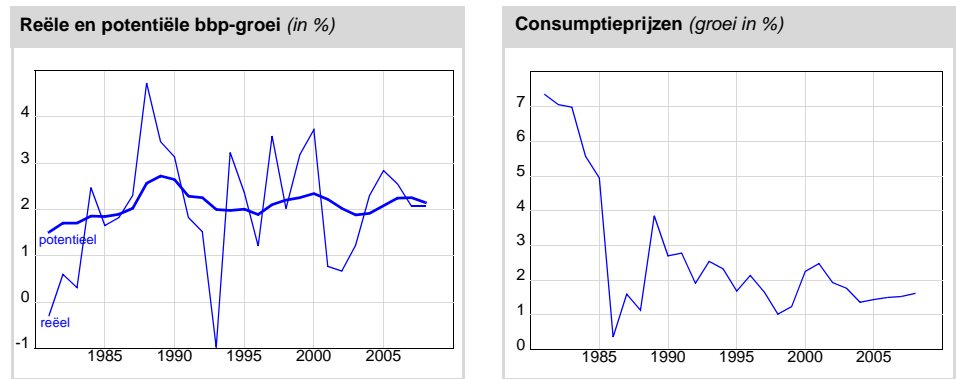
Met behulp van varianten werd de gevoeligheid van de voornaamste macro-economische parameters in de eurozone nagegaan voor schommelingen van de beurskoersen, voor het consumentenvertrouwen en voor de budgettaire en monetaire politiek. Daaruit blijkt o.a. dat de daling van de beurskoersen in 2002, de economische activiteit van de eurozone met bijna 0,8 % zou hebben afgeremd. Wat de impact van een aangetast consumentenvertrouwen (in de industrielanden) betreft, zou een bijkomende verhoging van de gezinsspaarquote met 1 procentpunt leiden tot een vermindering van de economische groei in de eurozone met 0,9 %.

Middellange termijn: een cyclische opstoot, gevolgd door een geleidelijke terugkeer naar het potentiële groeitempo

Het gebruikte scenario veronderstelt dat de voornaamste economieën geleidelijk terugkeren naar een activiteitsniveau dat overeenstemt met hun 'potentieel'. De economische groei van de eurozone versnelt tot 2,5 % in 2005 en keert daarna geleidelijk terug naar een groeitempo dichtbij de potentiële groei (2,1 %). Ondanks de versnelling van de loonstijgingen houdt een alert monetair beleid de inflatie onder controle: de inflatie in de eurozone zou zich stabiliseren rond 1,5 % per jaar, bij een geleidelijke toename van de korte rente tot 4,6 % op middellange termijn.

De Belgische economie groeit zwak in 2003, matig in 2004, ...

Het basisscenario voor de internationale omgeving voorziet voor België een groei van de potentiële uitvoermarkten van 4,3 % in 2003. De Belgische uitvoer zou dit jaar slechts met 2,7 % toenemen. De onzekerheden, veroorzaakt door de ongunstige arbeidsmarktomstandigheden, en de terugval van de beurskoersen zetten de gezinnen aan tot meer sparen. De stijging van het reëel beschikbaar inkomen (1,7 %) gaat daardoor gepaard met een verhoging van de spaarquote, zodat de toename van de particuliere consumptie beperkt blijft tot 1 %. De koopkracht wordt enerzijds ondersteund door de belastinghervorming, maar wordt anderzijds afgeremd door de bescheiden loonstijging en de verminderde werkgelegenheid. Samen met de zwakke groei van de bruto-investeringen (0,8 %), leidt dat tot een economische groei van slechts 1,2 %. Die cijfers veronderstellen een - gematigde - herneming van de economie in de loop van 2003.

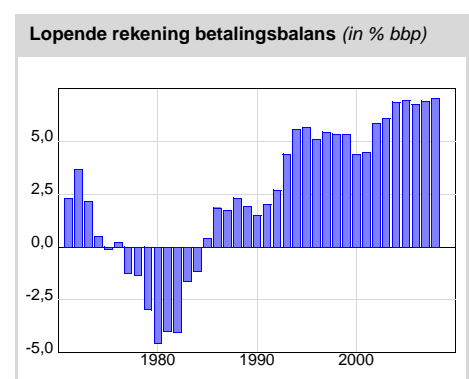

In 2004 zou de groei van onze potentiële uitvoermarkten aantrekken tot 6,4 % en de uitvoer zou met 5,6 % stijgen. De toename van de particuliere consumptie (1,7 %) blijft zwakker dan de koopkrachtstijging, die 2 % zou bedragen, dankzij de werkgelegenheidscreatie (0,6 %) en de hogere lonen. De bruto-investeringen hernemen uiteindelijk met 2,9 %. De economische groei komt daardoor op 2,3 %.

... verstevigt in de periode 2005-2006 en verzwakt opnieuw in de periode 2007-2008

De Belgische potentiële groei bedraagt gemiddeld 2,2 % in de periode 2005-2008. Toch ligt de bbp-groei in de periode 2005-2006 (2,8 % en 2,6 %) boven de potentiële groei. Dat heeft enerzijds te maken met de economische heropleving in de eurozone en anderzijds met de binnenlandse vraag. Die wordt gestimuleerd door de hervorming van de personenbelasting en door de herneming van de overheidsinvesteringen naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen van 2006. In de periode 2007-2008 levert de fiscale hervorming nauwelijks nog impulsen en vallen de overheidsinvesteringen terug. Daardoor verzwakt de economische groei tot 2,1 %.

De bruto-investeringen van de ondernemingen, die op middellange termijn worden ondersteund door een hogere rendabiliteit en een relatief sterke vraag, nemen nominaal toe van 13,4 % van het bbp in 2002 tot 14 % in 2008. De totale brutokapitaalvorming (bruto-investeringen en voorraadwijziging) blijft evenwel beduidend - en in toenemende mate - lager dan de binnenlandse spaarquote (resp. 19,5 % en 26,6 % van het bbp in 2008). Hierdoor neemt het overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans verder toe en groeien de nettotegoeften op het buitenland verder aan.

Vertraagde groei van de werkgelegenheid

De volledige herziening van de werkgelegenheidsstatistieken heeft o.m. geleid tot een hogere werkgelegenheidsgraad (61,8 % in 2002) en tot een licht neerwaartse correctie van de productiviteitswinst. In de projectieperiode zou in de marktsector de productiviteit per uur gemiddeld stijgen met jaarlijks 1,8 %, de reële toegevoegde waarde met 2,4 % en de werkgelegenheid met 0,8 %, waarbij wordt uitgegaan van een daling van de arbeidsduur met 0,25 % per jaar. De binnenlandse werkgelegenheid zou met gemiddeld 0,6 % per jaar toenemen (of 26 500 jobs). De werkgelegenheidsgraad zou in 2008 62,7 % bedragen.

In de verwerkende nijverheid zouden nog eens 38 000 banen verloren gaan in de periode 2003-2008. In de marktdiensten zou de jobcreatie 205 000 eenheden bedragen.

Loonkosten en inflatie onder controle

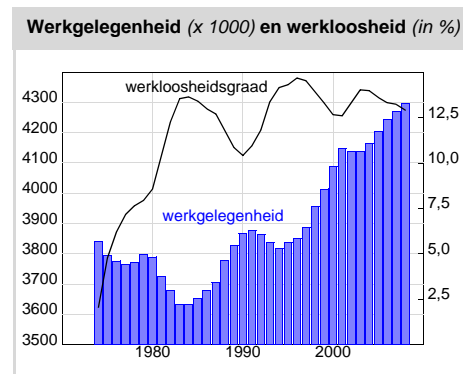
Het economisch herstel vormt de belangrijkste bron van de werkgelegenheids-toename. De jobcreatie wordt ook ondersteund door de loonkosten onder controle te houden, meer bepaald door de naleving van de maximale macro-economische loonnorm. Die norm werd bepaald in het kader van de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en het behoud van de concurrentiekracht.

Voor 2003 en 2004 samen werd de norm vastgelegd op een 5,4 % toename van de nominale loonkost per uur - of resp. 2,4 % en 3 % in 2003 en 2004 in de voorliggende oefening. Dat zou de effectieve stijging van het gemiddelde reële bruto-uurloon in de marktsector beperken tot resp. 0,7 % en 1,6 %. Over de hele periode zouden de reële loonstijgingen lager liggen dan de groei van de productiviteit per uur. De inflatie zou hierdoor stabiliseren rond gemiddeld 1,5 % per jaar.

In percentage van het gemiddelde brutoloon en op sectoraal niveau, lijken de werkgeversbijdragen te zullen stijgen onder invloed van de hogere extralegale pensioenen en de parameters voor de berekening van de structurele vermindering van de bijdragen. De beheersing van de loonkosten zou dus niet langer steunen op de evolutie van de parafiscaliteit, maar op de belastinghervorming via de positieve impact van die hervorming op het loon na aftrek van de belastingen.

Stagnerende werkloosheid

De werkloosheid¹ zou in 2003 met bijna 40 000 eenheden toenemen. Daardoor blijft het aantal werklozen gedurende de hele projectieperiode hoger dan in 2002, ook al zou de werkgelegenheid na 2003 iets sterker toenemen dan de beroepsbevolking. In 2008 zou de werkloosheidsgraad (12,9 %) echter lager zijn dan in 2002 (13,3 %) en 2003 (14 %) omdat de beroepsbevolking gedurende de projectieperiode nog steeds sterk groeit (+161 000 eenheden), vooral in de leeftijdsgroep van 50-64 jaar (+200 000 eenheden).

De evolutie van het aantal werkzoekenden (+26 500 personen) zou nog ongunstiger verlopen. Dat volgt uit de daling van het aantal niet-werkzoekende oudere werklozen omdat dit statuut wordt afgebouwd voor de werklozen jonger dan 58 jaar.

Vergrijzing van de werkgelegenheid

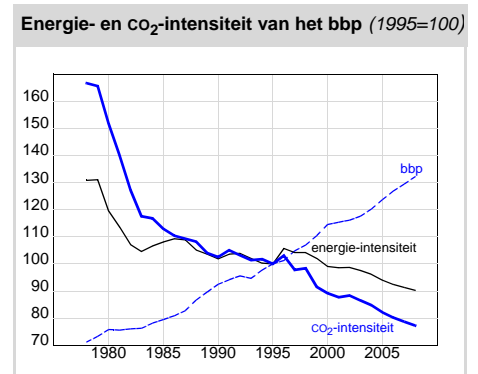
De vergrijzing van de beroepsbevolking en de bevolking op arbeidsleeftijd, die voortvloeit uit de demografische ontwikkelingen, komt nog duidelijker naar voren omdat cohorten vrouwen met een hogere activiteitsgraad terechtkomen in de leeftijdsgroep 50-64 jaar. Wat de beroepsbevolking betreft, stijgt het aandeel van de leeftijdsgroep van 50 en ouder van 20,1 % in 2002 naar 23,5 % in 2008. Wat de

1. Inclusief de niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen.

werkgelegenheid betreft, stijgt dat aandeel van 18,8 % in 2002 naar 21,7 % in 2008. De forse groei van het arbeidsaanbod in die leeftijdscategorie vormt een uitdaging voor de bedrijfswereld, aangezien de integratie van die oudere werknemers steeds belangrijker zal worden.

Daling van de energie- en CO₂-intensiteit

De energie-intensiteit van het bbp zou met 1,2 % dalen tijdens de projectieperiode. Hieruit vloeit een matige toename van het bruto binnenlands energieverbruik voort van gemiddeld 0,7 % per jaar. Het aandeel van gas en elektriciteit in het energie-eindverbruik zou blijven toenemen. Die evolutie accentueert de daling van de CO₂-intensiteit van het bbp (gemiddeld -1,9 % per jaar gedurende de periode 2002-2008).

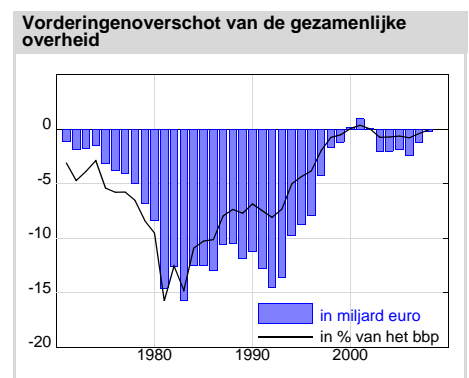

De vooruitzichten houden voor de eerste maal rekening met de zes broeikasgasen¹ die in het Protocol van Kyoto worden opgenomen. De CO₂-intensiteit van het bbp zou verder dalen door de technologische evolutie (versneld door aanmoedigende maatregelen), door de herstructurering van de staalsector en door de structurele verschuiving binnen het energieverbruik. Samen met de maatregelen die werden genomen om de CH₄- en N₂O-emissies te beperken zou er voor het eerst een daling van de broeikasgasemissies (met gemiddeld -0,1 % per jaar in CO₂-equivalenten uitgedrukt) optreden. Die daling volstaat nochtans niet om, zonder bijkomende maatregelen, de doelstelling voor de beperking van de uitstoot te halen zoals bepaald in de internationale engagementen van België. Die doelstelling impliceert een daling van de emissies met 12,4 % t.o.v. het niveau van 2008.

Een overheidstekort ...

In vergelijking met onze vorige edities, versomberen de vooruitzichten voor de overheidsfinanciën. De gezamenlijke overheid zou gedurende de hele projectieperiode een negatief vorderingsaldo kennen. Dat is het gevolg van de zwakkere economische groei en van de verschillende beleidsmaatregelen.

In de periode 2003-2006 zou het vorderingstekort van de gezamenlijke overheid schommelen rond 0,7 % van het bbp. Daarna verkleint het tekort en wordt het evenwicht nagenoeg bereikt in 2008. Zonder bijkomende maatregelen zouden de doelstellingen van het Belgisch Stabiliteitsprogramma (een begrotingsevenwicht in 2003 en een surplus van 0,5 % van het bbp in 2005) niet worden gehaald. De potentiële groei is neerwaarts herzien (tot gemiddeld 2,1 % in de projectieperiode) en de groeivoorzichten voor de periode 2003-2005 zijn verslechterd (2,1 % i.p.v. 2,7 %).

1. CO₂, CH₄, N₂O, HFK, PFK, SF₆.

Niettemin zou de overheidsschuld in bbp-termen verder blijven dalen, weliswaar in een vertraagd tempo (-19,2 % van het bbp in de projectieperiode). De daling van de rentelasten wordt versterkt door de lage rentevoeten.

... in 2003 door de daling van de ontvangsten, de stijging van de uitgaven en de zwakke groei ...

Het primair surplus kent een uitgesproken daling in 2003 (-1,2 % van het bbp). Daardoor wordt de vrijgekomen budgettaire ruimte die volgt uit de daling van de rentelasten (-0,4 % van het bbp), ruimschoots overschreden. De daling van het primaire surplus is zowel toe te schrijven aan de teruglopende ontvangsten (-0,7 % van het bbp), als aan de stijging van de primaire uitgaven (+0,5 % van het bbp). De volumestijging van de primaire uitgaven (2,9 %) is namelijk veel sterker dan de economische groei.

... en vanaf 2004 door de daling van de ontvangsten

Ook in de periode 2004-2006 loopt het primaire saldo sterk terug (met 0,7 % van het bbp), maar de rentelasten verminderen in dezelfde mate. De daling van het primaire saldo is volledig toe te schrijven aan de gedaalde ontvangsten (-1,5 % van het bbp).

In de periode 2007-2008 zorgen de bijna-stabilisering van de ontvangsten en de vermindering van de primaire uitgaven in bbp-termen voor een kleiner overheidstekort, ook al vertraagt de daling van de rentelasten.

De vermindering van de ontvangsten in procent van het bbp in de periode 2003-2006 is zowel toe te schrijven aan macro-economische factoren als aan maatregelen.

Op macro-economisch vlak is er in eerste plaats de (in het begin van de projectieperiode sterke) daling van het aandeel van het looninkomen in de toegevoegde waarde. Dat heeft niet alleen een weerslag op het totaal van de verplichte heffingen op de factor arbeid, maar ook op de indirecte belastingen via de particuliere consumptie, die afneemt in procent van het bbp.

Op het vlak van de maatregelen is de vermindering van de ontvangsten tussen 2003 en 2006 vooral toe te schrijven aan de hervorming van de personenbelasting. Diverse andere maatregelen, die elk op zich een zwakke impact hebben, zorgen voor een bijkomende afbrokkeling van de ontvangsten (bv. loonsverhogingen in de vorm van bijdragen aan extralegale pensioenfondsen en de vrijmaking van de gas- en elektriciteitsmarkt, die leidt tot minder niet-fiscale ontvangsten voor de gemeenten).

De verminderde ontvangsten in 2003 hebben specifieke oorzaken. Zo wordt een belangrijk onderdeel van de hervorming van de personenbelasting uitgevoerd en wordt een deel van de aanvullende crisisbelasting geschrapt. Ook ondergaan de bedrijfsvoorheffingen en de incohering de terugslag van vorige aanpassingen. Bovendien is de opbrengst van bepaalde voorheffingen niet helemaal zeker in 2003. Zo kan de vermindering van de Vlaamse registratierechten een impact hebben op de ontvangsten die groter is dan voorzien. Ook over het principe van de budgettaire neutraliteit, zowel voor de hervorming van de vennootschapsbelasting als voor het nieuwe systeem van ecotaksen, is er geen absolute zekerheid. Bijkomende correcties zijn in dat geval niet uitgesloten. Aangezien zoiets tijd vergt, zou de impact op 2003 niet groot meer zijn.

Tijdens de projectieperiode groeien de primaire uitgaven jaarlijks gemiddeld met 2 % in constante prijzen. Dat cijfer houdt rekening met de recent besliste verho-

ging van bepaalde sociale minima en pensioenen, met reeds voorziene loonstijgingen in de overheidssector, met de sterke groei van de uitgaven voor gezondheidszorg en met de voorziene investeringen in het spoor. Het scenario veronderstelt evenwel geen bijkomende loonstijgingen in de overheidssector of bijkomende welvaartsaanpassingen van de sociale uitkeringen.

De sterkere toename van de primaire uitgaven in 2003 is vooral toe te schrijven aan de sociale uitgaven. Dat heeft te maken met de hogere werkloosheid, met een sterkere toename van de uitgaven voor gezondheidszorg als gevolg van uitzonderlijke factoren en met de hierboven vermelde sociale correcties.

Op het einde van de projectieperiode valt de reële groei van de primaire uitgaven terug tot 1,4 %, o.a. door de terugval van de overheidsinvesteringen na de gemeenteraadsverkiezingen van 2006.

Een belangrijk tekort voor de federale overheid en de sociale zekerheid

Het opnieuw verschijnen van een overheidstekort situeert zich volledig in entiteit I¹, die het gros van de fiscale lastenverlichtingen voor haar rekening neemt en in 2003 een stijging van het gewicht van haar primaire uitgaven kent. Zowel de federale overheid als de sociale zekerheid zou gedurende de hele projectieperiode een tekort hebben, al knoopt de federale overheid weer aan bij een evenwicht in 2008. Entiteit II² zou daarentegen een overschot realiseren, dankzij de gemeenschappen en gewesten. De lokale besturen zouden, bij ongewijzigd beleid, een licht tekort kennen op het einde van de projectieperiode als gevolg van een daling van hun ontvangsten.

De 'Economische vooruitzichten 2003-2008' werden opgesteld aan de hand van de beschikbare informatie tot 31 maart 2003.

1. Entiteit I: federale overheid en sociale zekerheid.
2. Entiteit II: gemeenschappen, gewesten en lagere overheid.

TABEL 1 - Voornaamste macro-economische resultaten van de basisprojectie

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gemiddelden	
								1997 2002	2003 2008
VRAAG EN PRODUCTIE (constante prijzen)^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren ^a	0,6	1,0	1,7	2,3	2,8	2,0	1,9	2,0	1,9
- Consumptieve bestedingen van de overheid	1,8	1,9	1,6	1,6	1,3	1,6	1,4	1,9	1,6
- Bruto-investeringen	-2,7	0,8	2,9	4,8	3,6	1,5	2,1	2,8	2,6
. Ondernemingen	-3,8	0,8	3,0	4,1	3,7	2,8	2,6	3,0	2,8
. Overheid	8,2	0,9	5,8	18,4	6,0	-10,1	-1,7	3,2	3,2
. Woongebouwen	-2,9	0,9	1,7	1,9	2,2	2,3	2,2	2,0	1,9
- Voorraadwijziging ^b	0,2	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0	-0,1	0,0
- Totale binnenlandse vraag	0,3	1,3	1,9	2,7	2,7	1,8	1,9	2,1	2,1
- Uitvoer van goederen en diensten	-1,0	2,7	5,6	5,6	5,2	5,1	5,0	4,2	4,9
- Totale finale vraag	-0,3	1,9	3,6	4,0	3,9	3,4	3,4	3,0	3,4
- Invoer van goederen en diensten	-1,5	2,9	5,4	5,6	5,6	5,0	5,0	4,1	4,9
- Bruto binnenlands product	0,7	1,2	2,3	2,8	2,6	2,1	2,1	2,3	2,2
- Bruto binnenlands product (lopende prijzen)	3,0	3,2	4,2	4,5	4,3	3,8	3,8	4,0	4,0
PRIJZEN EN KOSTEN^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	1,9	1,8	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6	1,8	1,5
- Bruto-investeringen	-0,0	1,0	1,8	1,9	1,8	1,7	1,9	1,1	1,7
- Uitvoer van goederen en diensten	-0,9	-0,1	0,4	1,3	1,4	1,5	1,6	2,3	1,0
- Invoer van goederen en diensten	-2,2	-0,8	-0,1	1,3	1,5	1,5	1,6	2,5	0,8
- Ruilvoet	1,3	0,7	0,5	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,2	0,2
- Bruto binnenlands product	2,3	2,0	1,8	1,6	1,7	1,7	1,7	1,6	1,7
- Langetermijnrente (10j.)									
. nominaal	5,0	4,3	4,4	4,9	5,3	5,5	5,6	5,2	5,0
. reëel	3,0	2,5	3,0	3,5	3,8	4,0	4,0	3,4	3,5
- Kortetermijnrente (certificaten, 3m.)									
. nominaal	3,2	2,3	2,6	3,5	4,3	4,5	4,5	3,6	3,6
. reëel	1,3	0,5	1,2	2,1	2,8	3,0	2,9	1,8	2,1
WERKGELEGENHEID									
- Werkgelegenheid (in duizendtallen)	4138,5	4137,3	4163,6	4203,3	4242,5	4269,3	4297,4	4039,5	4218,9
. (wijziging in duizendtallen)	-9,0	-1,1	26,3	39,7	39,2	26,8	28,1	47,9	26,5
. (wijziging in %)	-0,2	-0,0	0,6	1,0	0,9	0,6	0,7	1,2	0,6
- Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen)	643,8	682,8	684,6	669,8	659,5	658,8	644,8	631,6	666,7
. (wijziging in duizendtallen)	39,1	39,0	1,8	-14,8	-10,3	-0,7	-13,9	-4,5	0,2
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB	13,3	14,0	14,0	13,6	13,3	13,2	12,9	13,4	13,5
- Werkzoekenden (in duizendtallen)	491,5	533,8	543,8	534,9	526,6	527,5	518,0	495,9	530,8
. (wijziging in duizendtallen)	34,7	42,3	10,0	-8,9	-8,3	0,9	-9,5	-13,3	4,4
- Productiviteit per uur (marktsector) ^(*)	1,6	1,7	2,1	2,1	1,8	1,6	1,6	1,5	1,8
INKOMENS									
- Reëel uurloon (marktsector) ^(*)	2,2	0,7	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,3	1,4
- Loonkost per eenheid product (marktsector) ^(*)	2,6	0,6	0,9	1,0	1,3	1,6	1,7	1,4	1,2
- Beschikbaar inkomen van de particulieren ^(*)	1,6	1,7	2,0	2,3	3,0	1,9	1,8	1,6	2,1
- Spaarquote van de particulieren ^a	15,8	16,2	16,6	16,6	16,9	16,8	16,8	15,8	16,6
- Loonmassa in % van het nationaal inkomen	51,9	51,5	51,2	51,0	50,9	51,0	51,0	50,8	51,1
- Winstmarge van de ondernemingen ^c	26,2	26,9	27,8	28,3	28,6	28,8	29,0	27,1	28,2
- Brutorendement van de kapitaalvoorraad ^d	16,0	16,5	17,2	17,6	17,9	18,0	18,0	16,7	17,5

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Gemiddelden	
								1997 2002	2003 2008
OVERHEIDSFINANCIEN									
- Verplichte afhoudingen(**)	45,1	44,4	44,0	43,7	43,1	43,1	43,0	45,0	43,6
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid									
. in miljard euro	0,1	-2,0	-2,0	-1,8	-2,4	-1,2	-0,2	-1,0	-1,6
. in % van het bbp	0,0	-0,7	-0,7	-0,6	-0,8	-0,4	0,0	-0,4	-0,5
- Overheidsschuld									
. in % van het bbp	105,3	102,6	99,2	95,5	92,3	89,3	86,1	113,8	94,2
DIVERSEN									
- Netto-uitvoer									
. in miljard euro	12,6	13,8	16,2	17,3	17,5	18,8	20,0	9,8	17,3
. in % van het bbp	4,8	5,1	5,8	5,9	5,7	5,9	6,0	4,1	5,7
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	15,3	16,5	19,3	20,4	20,7	22,0	23,3	12,3	20,3
. in % van het bbp	5,9	6,1	6,9	6,9	6,7	6,9	7,0	5,1	6,8
SECTORALE GROEI(*) (toegevoegde waarde tegen basisprijzen in volume)									
- Industrie (totaal), waarvan	0,2	0,7	2,3	2,9	2,3	1,6	1,7	2,4	1,9
. verwerkende nijverheid	0,8	0,6	2,3	2,6	2,0	1,6	1,6	2,7	1,8
. bouw	-1,2	0,6	2,9	5,0	3,7	1,3	2,2	1,9	2,6
- Marktdiensten, waarvan	0,7	1,7	2,9	3,3	3,2	2,7	2,6	2,6	2,7
. vervoer en communicatie	0,6	0,8	2,8	3,3	2,9	2,5	2,5	4,7	2,4
. overige marktdiensten	0,7	1,9	2,9	3,2	3,1	2,7	2,6	2,0	2,7
- Niet-verhandelbare diensten	1,6	0,7	0,6	0,9	0,6	1,0	0,7	1,2	0,7

a. Huishoudens en izw's.

b. Bijdrage tot de bbp-groei.

c. Bruto-exploitatieoverschot in % van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen - marktsector zonder landbouw.

d. Bruto-exploitatieoverschot in % van de kapitaalvoorraad tegen vervangingskost - marktsector zonder landbouw.

(*) Groeivoeten in %.

(**) Geheel van fiscale en parafiscale afhoudingen in verhouding tot het bbp.

Onzekere vooruitzichten voor de Europese economie

Hoewel de meeste analisten in 2002 een algemene heropleving van de activiteit hadden verwacht, zijn de internationale vooruitzichten tijdens het tweede semester van 2002 aanzienlijk verslechterd. Dat kwam o.a. door de wereldwijde terugval van de beurzen en het dreigend conflict in het Midden-Oosten. In dat onzeker internationaal klimaat kende de wereldhandel, na een heropleving tijdens de eerste helft van 2002, een terugval in de zomer. De verwachte sterkere groei van de wereldeconomie tijdens de tweede helft van 2002 is uitgebleven.

Op korte termijn zal het groeitempo van de wereldeconomie waarschijnlijk laag zijn. Op zijn vroegst in de tweede helft van 2003, wordt een matige heropleving verwacht, die zich zou versterken in 2004. Het gebruikte scenario gaat uit van een economische groei van 1 % in de eurozone in 2003 en van 2,3 % in 2004. De situatie in het Midden-Oosten wakert natuurlijk de onzekerheden aan en heeft een impact op het vertrouwen van de economische actoren en op de volatiliteit van de olieprijsen en van de financiële markten.

Het gebruikte middellangetermijnscenario voor de eurozone gaat uit van een geleidelijke terugkeer naar een activiteitsniveau dat overeenstemt met het potentieel: de groei van de eurozone zou oplopen tot 2,5 % in 2005 en zich daarna stabiliseren op 2,3 % gemiddeld, d.i. het potentiële groeitempo van de zone. Na een versnelling in de periode 2000-2002, zou de inflatie gemiddeld minder dan 2 % bedragen, o.a. omdat de lonen minder snel stijgen dan de productiviteitswinst. In die context zou de groei van de exportmarkten in België zich op middellange termijn stabiliseren op 5,5 %. Dat percentage sluit nauw aan bij de trend die werd waargenomen tijdens de periode 1980-2001.

De Amerikaanse groei, de olieprijs en de wisselkoers zijn de voornaamste externe onzekerheden voor de Europese groei. In het gebruikte scenario belandt de Amerikaanse economie terug op een krachtig groeipad (2,4 % in 2003, 2,5 % in 2004 en gemiddeld 3,4 % tussen 2005 en 2008). Dat vooruitzicht gaat gepaard met belangrijke neerwaartse risico's omdat de spaarquote van de gezinnen kan toenemen en omdat er weinig manoeuvreerruimte is voor het monetaire en budgettaire beleid. Gezien het structurele onevenwicht van de lopende rekening van de betalingsbalans, kan een verdere waardevermindering van de dollar - die nadelig zou zijn voor de concurrentiekracht van de eurozone - ook niet uitgesloten worden.

De koers van het monetaire en budgettaire beleid in de eurozone bevat ook een bepaalde onzekerheidsmarge. In deze vooruitzichten is het monetaire beleid gericht op het behoud van een lage inflatie. Op middellange termijn blijft er bovendien een begrotingstekort in de eurozone, dat in 2008 ongeveer 1 % van het bbp zou bedragen.

A. Het basisscenario voor de eurozone: versnelde groei tegen 2004-2005

De gebruikte internationale omgeving steunt op de jongste scenario's van de Europese Commissie en de OESO. Voor de kortetermijnvooruitzichten, namelijk de periode 2003-2004, werden de hypothesen van de Europese Commissie¹ gebruikt die, indien nodig, werden aangepast om rekening te houden met de recentste beschikbare gegevens, m.n. op het vlak van de wisselkoersen, de rentevoeten en de grondstoffenprijzen. Voor de periode 2005-2008 is het scenario hoofdzakelijk gebaseerd op de jongste middellangetermijnvooruitzichten van de OESO².

TABEL 2 - Hypothesen i.v.m. de internationale omgeving van de middellangetermijnprojectie
(groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Periode-gemiddelden	
								1997-2002	2003-2008
Potentiële uitvoermarkt voor België	0,5	4,3	6,4	6,0	5,6	5,5	5,5	6,2	5,6
p.m. bbp-groei in de eurozone	0,9	1,0	2,3	2,5	2,4	2,3	2,3	2,3	2,1
p.m. bbp-groei in de Verenigde Staten	2,4	2,4	2,5	3,5	3,4	3,4	3,4	3,2	3,1
Consumptieprijzen in de eurozone	2,2	2,1	1,7	1,6	1,6	1,5	1,5	1,9	1,6
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in USD									
Uitvoer	3,9	10,6	0,5	1,7	1,4	1,4	1,4	-3,2	2,8
Invoer	4,2	11,1	0,5	1,6	1,4	1,4	1,4	-3,6	2,9
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in euro									
Uitvoer	-1,4	-1,3	0,7	1,9	1,6	1,6	1,6	1,8	1,0
Invoer	-1,1	-0,9	0,7	1,8	1,6	1,6	1,6	1,2	1,1
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	25,0	28,8	25,3	26,0	26,6	27,2	27,9	21,2	27,0
Wisselkoers									
USD / euro (x 100)	94,3	105,6	105,4	105,2	105,0	104,8	104,6	101,3	105,1
Kortetermijnrente (3 maanden, niveau in %)									
Eurozone	3,3	2,4	2,7	3,6	4,4	4,6	4,6	--	3,7
Verenigde Staten	1,7	1,4	2,4	3,3	4,2	4,6	4,6	4,7	3,4
Langetermijnrente (10 jaar, niveau in %)									
Duitsland	4,8	4,2	4,3	4,8	5,2	5,4	5,5	4,9	5,0
Verenigde Staten	4,6	4,1	4,8	5,1	5,4	5,6	5,8	5,5	5,1

1. European Commission, DG ECFIN, 'Economic Forecasts, Spring 2003', april 2003.
2. The OECD Medium-Term Reference Scenario, november 2002.

Wereldwijde groevertraging in 2002

Sinds de tweede helft van 2002 zijn de internationale vooruitzichten op korte termijn aanzienlijk verslechterd. De spectaculaire heropleving van de Amerikaanse economie begin vorig jaar, wakkerde de hoop aan dat de wereldgroei zich snel zou herstellen. Maar de wereldwijde terugval van de beurzen woog zwaar op de Amerikaanse economie. Dat had op zijn beurt een negatieve invloed op de overige zones¹. De onzekerheden over de afloop van het politieke conflict tussen de Verenigde Staten en Irak tastten het vertrouwen van de investeerders en van de economische actoren over de groeivooruitzichten verder aan en versterkten de vicieuze cirkel van risico-aversie. De beleggingsportefeuilles werden aangepast ten voordele van obligaties en de dollar boette aan belang in. Bovendien stegen de risicopremies, waardoor het herstel van de productieve investeringen van de industrielanden werd gehinderd.

In dat meer dan onzeker economisch en geopolitiek klimaat, kende de wereldhandel, na een heropleving tijdens de eerste helft van 2002, een terugval in de zomer. De verwachte sterkere groei van de wereldeconomie tijdens de tweede helft van 2002 is uitgebleven.

Een wereldwijd herstel uitgesteld tot eind 2003

Op korte termijn, zal het groeitempo van de wereldeconomie waarschijnlijk laag zijn, maar tijdens de tweede helft van 2003 wordt een matig herstel verwacht. Dat herstel steunt op twee pijlers. Enerzijds, zou het monetaire beleid van de meeste industrielanden relatief soepel blijven. Anderzijds wordt er in ons scenario verondersteld dat de internationale onzekerheden wegebben. Hierdoor zou het vertrouwen zich geleidelijk herstellen en zou de efficiëntie van het monetaire beleid de facto groter worden.

Op middellange termijn gaat het scenario ervan uit dat de groei van de voornaamste economieën (o.a. in de Europese Unie) opnieuw het potentieel groeitempo benadert en dat de output gaps in de verschillende landen geleidelijk verdwijnen. De bbp-groei van de eurozone zou, na de magere prestatie in 2003 (een groei van nauwelijks 1 %), aantrekken tot 2,3 % in 2004 en 2,5 % bereiken in 2005. Op middellange termijn zou de groei zich stabiliseren rond 2,3 % (d.i. dichtbij het potentiële groeitempo van de zone). De Amerikaanse groei zou van 2,4 % in 2003 naar 2,5 % stijgen in 2004 en gemiddeld 3,4 % bedragen over de periode 2005-2008.

In het licht van de Europese groei, zouden de uitvoermarkten van België, na een terugval tussen 2001 en 2003, opnieuw een sterkere groei kennen in 2004, waarna ze met ongeveer 5,5 % zouden toenemen (een tempo dat aanleunt bij het tempo van de periode 1980-2001, maar dat lager is dan in de periode 1997-2002).

1. Een wereldwijde beursschok met dezelfde omvang als in 2002 zou een verklaring geven voor de vertraagde economische groei in de eurozone met 0,6 % in het eerste jaar (zie kader).

De wereldinflatie onder controle

Uitgedrukt in euro, zouden de wereldprijzen¹ dalen in 2003 en slechts met 0,7 % toenemen in 2004. Tussen 2005 en 2008 zou de stijging gemiddeld 1,6 % bedragen. Die evolutie weerspiegelt het volgende:

- een relatieve stabilisering van de waarde van de euro ten opzichte van de dollar. Het scenario houdt rekening met een appreciatie van de euro in 2003, vervolgens met een lichte maar aanhoudende depreciatie. Die ontwikkeling vanaf 2004 is gebaseerd op de technische hypothese van een ongewijzigde reële wisselkoers tussen de euro en de dollar. De koersevolutie van de euro weerspiegelt het inflatieverschil tussen de eurozone en de Verenigde Staten;
- een inflatie in de eurozone die, na een versnelling tussen 2000 en 2002 (gemiddeld 2,4 % voor de geharmoniseerde index van de consumptieprijzen), naar 2,1 % wordt teruggebracht in 2003 en geleidelijk vertraagt tot 1,5 % aan het einde van de periode. Het feit dat de inflatie onder controle zou blijven, is vooral toe te schrijven aan de gematigde evolutie van de loonkosten per eenheid product, het niveau van de korte rente en de aanhoudend negatieve output gap tot op het einde van de periode;
- een relatief stabiele evolutie van de grondstoffenprijzen.

Daling van de olieprijs in 2004, daarna een lichte stijging in reële termen

Het scenario veronderstelt dat, na een stijging begin 2003 en een daling in 2004, de prijs per vat ruwe olie opnieuw iets zou stijgen in reële termen (toename van 1 % per jaar) en aan het einde van de periode bijna 28 dollar zou bedragen.

Het nieuwe scenario gaat er bovendien van uit dat de rentevoeten vanaf 2004 zouden stijgen, na een daling in 2003. Zo zou de korte rente in de eurozone eerst dalen van gemiddeld 3,3 % in 2002 naar 2,4 % in 2003. Daarna zou ze opnieuw geleidelijk stijgen en tegen 2008 4,6 % bereiken, d.i. 3,1 % in reële termen. Die evolutie weerspiegelt de wil van de Europese monetaire autoriteiten om de inflatie laag te houden. De langetermijnrente (voor Duitsland) zou ook geleidelijk aantrekken (na een daling in 2003) en 5,5 % bereiken in 2008.

1. De wereldprijzen zijn gewogen volgens het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten van België (voor de uitvoerprijzen) en volgens het belang van de verschillende invoermarkten (voor de invoerprijzen).

De weerslag van een beursschok

In 2002 zijn de beurskoersen in de eurozone gemiddeld met iets meer dan 25 % gedaald t.o.v. het jaar voordien. In de overige EU-landen was dat met ongeveer 17 %, in de Verenigde Staten met 17 % en in Japan met 16 %. Die koersdaling zorgde voor een verzwakking van de groei en een vermindering van de inflatie in de eurozone, zoals blijkt uit de simulaties met het NIME-model van het Federaal Planbureau.

Tabel 3 toont de impact van een internationale beursschok van die omvang op de eurozone. We veronderstellen dat de schok het gevolg is van een verhoogde risicopremie op de beursmarkten. De simulatieresultaten worden gegeven voor twee jaar en worden uitgedrukt in verschillen ten opzichte van een technisch basisscenario. Een dergelijke schok heeft twee belangrijke gevolgen: de waarde van de financiële activa van de gezinnen vermindert en de gebruikskost van kapitaal verhoogt.

Het eerste jaar zorgt de schok enerzijds voor een waardedaling van de financiële activa van de gezinnen, waardoor hun reële totale netto-activa verminderen, en anderzijds voor een daling van de particuliere consumptie in de eurozone (-0,45 %). Bovendien gaat de koersdaling gepaard met een hogere gebruikskost van kapitaal, waardoor de investeringen afnemen (-1,08 %). De daling van de output zet de monetaire overheden ertoe aan de rente te verlagen (-0,31 punt). De uitvoer daalt (-0,47 %) door de weerslag van de beursschok in de rest van de wereld. Het bbp in de eurozone valt in het eerste jaar terug met 0,58 %.

Het tweede jaar is er een bijkomende daling van de nominale rentevoeten (-0,77 punt) en dalen ook de consumptieprijzen (-0,24 %). De daling van de rentevoeten zou de stijging van de risicopremie op de financiële markten compenseren en het verlies aan reële middelen van de gezinnen beperken. Ook de lagere consumptieprijzen compenseren de daling van de inkomsten van de gezinnen. Zo kan de particuliere consumptie gestabiliseerd worden. Het bbp in de eurozone daalt echter verder ten opzichte van het basisscenario (-0,77 %), door de lagere investeringen. De effectieve wisselkoers van de euro daalt lichtjes (-0,18 %), wat een weerspiegeling is van de sterkere daling van de rentevoeten in de eurozone dan in de andere delen van de wereld. De schok is nadelig voor de overheidsfinanciën.

TABEL 3 - Weerslag op de eurozone van een wereldwijde daling van de beurskoersen
(verschil in procent van de basisprojectie, tenzij anders aangeduid)

	Jaar 1	Jaar 2
I. Vraag en aanbod (tegen constante prijzen)		
1. Particuliere consumptie	-0,45	-0,49
2. Overheidsconsumptie	-0,05	-0,18
3. Bruto-investeringen in vaste activa	-1,08	-1,86
4. Uitvoer	-0,47	-0,49
5. Invoer	-0,38	-0,47
6. Bruto binnenlands product	-0,58	-0,77
II. Prijsindexen		
1. Particuliere consumptie	-0,00	-0,24
III. Financiële sector		
1. Nominale korte rente *	-0,31	-0,77
2. Nominale lange rente *	-0,17	-0,43
3. Nominale effectieve wisselkoers (+: depreciatie)	-0,05	0,18
IV. Arbeidsmarkt		
1. Werkloosheidsgraad *	0,18	0,21
2. Nominaal uurloon, privé-sector	-0,06	-0,37
3. Arbeidsproductiviteit	-0,35	-0,45
V. Overheidsfinanciën		
1. Vorderingenoverschot in % van het bbp *	-0,18	-0,18
2. Overheidsschuld in % van het bbp *	0,54	0,92
VI. Pro memorie:		
1. Output gap *	-0,59	-0,74
2. Buitenlands bbp (gewogen gemiddelde)	-0,32	-0,37

*: Verschil in procentpunt.

B. Belangrijke risico's en onzekerheden

De ontwikkeling van de Amerikaanse groei, van de prijs van de ruwe olie en van de wisselkoers zijn, ten opzichte van het gebruikte basisscenario, de voornaamste externe risicofactoren voor de Europese groei. Die risico's worden nog versterkt door de politieke instabiliteit in het Midden-Oosten. Bovendien is de koers van het budgettaire en monetaire beleid in de eurozone een onzekerheidsfactor.

Onzekerheden over de evolutie van de Amerikaanse economie en de dollarkoers

De onzekerheid te wijten aan de toestand in het Midden-Oosten kan tot verdere verliezen op de aandelenbeurzen leiden en investeerders en consumenten tot meer terughoudendheid aanzetten. Dit laatste risico is bijzonder significant voor de Amerikaanse economie, wegens haar structurele onevenwichten. Samen met de omslag in de overheidsfinanciën - van een overschot naar een tekort vanaf 2001 - heeft het deficit van de privé-sector tot een verder oplopend tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans geleid (momenteel 5 % van het bbp). Wanneer de externe financieringsbehoeften van de Amerikaanse economie zich bestendigen (m.a.w. een verdere accumulatie van de netto buitenlandse schuld) kan dat vroeg of laat leiden tot een neerwaartse correctie van de wisselkoers van de USD, waardoor de concurrentiekracht van de eurozone wordt aangetast.

Onzekerheden over de prijs van de ruwe olie

In de loop van 2002 werd de olie ongeveer 60 % duurder als gevolg van de spanningen in Irak en Venezuela, twee belangrijke olie-exporterende landen. De staking in de Venezolaanse olie-industrie, die in december uitbrak, leidde tot een sterke terugval van de olie-uitvoer. De vrees voor een aanslepend conflict in Irak en de gevolgen hiervan voor de olieprijzen is uiteindelijk onterecht gebleken. De snelle beëindiging van de oorlog maakt een geleidelijke verhoging van het aanbod van Iraakse olie op de wereldmarkt mogelijk, al is de snelheid waarmee dat kan gerealiseerd worden en de impact op de prijzen moeilijk in te schatten.

Een kwetsbare Europese economie

De toestand in het Midden-Oosten kan het vertrouwen van de Europese bedrijven en consumenten aantasten, maar het neerwaartse risico voor de groei in de eurozone bestaat vooral in een langer durende vertraging van de wereldgroei, die in grote mate afhangt van de Amerikaanse economie. De mogelijkheden om de Europese economische groei via de 'binnenlandse' vraag te ondersteunen zijn beperkt. De budgettaire ruimte van de overheidssector wordt namelijk gedetermineerd door de inspanningen van de lidstaten om hun begrotingstekort niet te laten stijgen tot boven 3 % van het bbp en een budgettair evenwicht op middellange termijn na te streven, zoals voorzien door het Europese Stabiliteits- en Groeipact. Dat is o.m. het geval voor de drie grootste economieën, die samen 70 % van het bbp van de eurozone vertegenwoordigen: Duitsland en Frankrijk (tekorten boven 3 %) en Italië (tekort tussen 2 en 3 %). Er blijft nog monetaire beleidsruimte over, maar de tekorten kunnen de Europese Centrale Bank doen aanzetten om het monetaire beleid verder te versoepelen.

Onzekerheden in verband met de policy mix

Het blijft onzeker welke koers het monetaire en budgettaire beleid in de eurozone zal varen. In de basisprojectie blijft er in de eurozone een begrotingstekort van 1 % van het bbp tegen 2008. Het monetaire beleid probeert de inflatie laag te houden, wat concreet zou neerkomen op een geleidelijke verhoging van de rente naarmate de output gap verkleint.

C. Technische varianten i.v.m. de internationale risico's en onzekerheden¹

1. De impact van een internationale vertrouwenscrisis via de particuliere consumptie in de eurozone

De eerste variant onderzoekt de gevolgen van een internationale vertrouwenscrisis, die een rechtstreekse invloed heeft op de gezinsconsumptie in de voornaamste industrielanden. Tabel 4 geeft de voornaamste resultaten voor de eurozone bij een daling van de particuliere consumptie in de industrielanden (Europese Unie, Verenigde Staten en Japan). Die daling wordt zo gekalibreerd dat de spaarquote van de gezinnen ten opzichte van het basisscenario met 1 procentpunt zou stijgen in het eerste simulatiejaar.

TABEL 4 - Impact van een internationale vertrouwenscrisis op de eurozone
(verschil in procent van de basisprojectie, tenzij anders aangeduid)

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 6
I. Vraag en aanbod (tegen constante prijzen)			
1. Particuliere consumptie	-1,22	-0,17	0,11
2. Overheidsconsumptie	-0,07	-0,17	0,01
3. Bruto-investeringen in vaste activa	-0,00	0,48	-0,19
4. Uitvoer	-0,73	-0,38	-0,06
5. Invoer	-0,56	0,01	0,00
6. Bruto binnenlands product	-0,85	-0,10	0,02
II. Prijsindexen			
1. Particuliere consumptie	-0,01	-0,38	-0,40
III. Financiële sector			
1. Nominale korte rente *	-0,46	-0,61	0,00
2. Nominale lange rente *	-0,25	-0,34	0,00
3. Nominale effectieve wisselkoers (+: depreciatie)	-0,22	-0,48	-0,59
IV. Arbeidsmarkt			
1. Werkloosheidsgraad *	0,26	0,00	-0,02
2. Nominaal loon	-0,10	-0,46	-0,43
3. Arbeidsproductiviteit	-0,52	-0,04	-0,02
V. Overheidsfinanciën			
1. Vorderingenoverschot in % van het bbp*	-0,27	0,06	-0,00
2. Overheidsschuld in % van het bbp *	0,78	0,39	0,29
VI. Pro memorie:			
1. Nettospaarquote van de gezinnen (% v.h. beschikb. inkomen) *	1,00	0,08	-0,13
2. Output gap *	-0,86	-0,04	0,01
3. Bbp Europese Unie, non-euro (constante prijzen)	-0,79	-0,36	0,01
4. Bbp Verenigde Staten (constante prijzen)	-1,09	-0,49	0,03
5. Bbp Japan (constante prijzen)	-1,10	-0,64	0,04

*: Verschil in procentpunt.

1. De varianten van deze afdeling werden gesimuleerd met behulp van het NIME-model van het Federaal Planbureau.

Het eerste jaar leidt de daling van de consumptie tot een vermindering van de binnenlandse vraag in de eurozone en dus ook tot een daling van de invoer (-0,56 %). Ook de uitvoer daalt (-0,73 %) als gevolg van de appreciatie van de euro (+0,22 %) en de impact van de internationale vertrouwenscrisis. Het bbp in de eurozone daalt gevoelig (-0,85 %) en de output gap vergroot (-0,86 procentpunt). De terugval van de economische activiteit leidt tot een hogere werkloosheidsgraad (+0,26 punt) en heeft een ongunstige impact op de overheidsfinanciën.

Het tweede jaar zwakt de vertrouwenscrisis af en begint de particuliere consumptie zich te herstellen. De spaarquote van de gezinnen daalt, als compensatie voor het spaaroverschot van het jaar voordien. De afnemende economische activiteit en de lagere inflatie leiden tot een rentedaling. Dat rente-effect ondersteunt de investeringen (+0,48 %). Het bbp ondervindt nog steeds een negatieve invloed (-0,10 %) van de vertrouwenscrisis van het voorgaande jaar, maar het tendeeft naar zijn oorspronkelijk peil.

Na zes jaar bereikt het bbp in de eurozone opnieuw zijn niveau van de basissimulatie. Voor een aantal indicatoren, zoals consumptieprijspeil (-0,40 %), blijft echter een verschil bestaan. Daardoor ligt de particuliere consumptie hoger dan in het basisscenario (+ 0,11 %).

2. De impact van een ombuiging van het economisch beleid in de eurozone

Met behulp van twee varianten wordt de macro-economische impact geëvalueerd van een ombuiging van het Europese monetaire en budgettaire beleid op de eurozone.

De eerste oefening heeft betrekking op de effecten van een soepeler monetair beleid. De opeenvolgende verhogingen van de rentevoeten die in het basisscenario worden vooropgesteld, worden met één jaar uitgesteld. Een dergelijk beleid zou leiden tot een beduidend sterkere groei in de eurozone - met een bbp dat na 3 jaar 1 % hoger zou liggen, maar daarna weer zou dalen - en tot een versnelde inflatie, waarbij het prijsniveau op middellange termijn met meer dan 1 % zou stijgen. De tweede oefening onderzoekt de impact van een meer restrictief begrotingsbeleid in de eurozone om op middellange termijn een begrotingsevenwicht te bereiken. Een inspanning om op middellange termijn het tekort terug te dringen met 1 % van het bbp, zou het niveau van het bbp met 0,5 % doen dalen.

a. De impact van een uitgestelde stijging van de rentevoet binnen de eurozone

In de eerste oefening wordt onderzocht wat de impact is van een soepeler monetair beleid door de ECB¹.

Gedurende het eerste jaar zorgt de daling van de korte rente met 30 basispunten voor een stijging van het bbp in de eurozone (+0,16 %), vooral via drie kanalen.

1. We veronderstellen dat de verhogingen van de korte rente, die in het basisscenario worden vooropgesteld, met één jaar worden uitgesteld. Dat komt neer op renteverlagingen t.o.v. het basisscenario van achtereenvolgens 30, 90, 80 en 20 basispunten gedurende de eerste vier jaar.

In de eerste plaats stimuleert de daling van de reële rentevoet de groei van de particuliere consumptie omdat de waarde van de financiële activa van de gezinnen stijgt en het beschikbaar gezinsinkomen toeneemt. De kapitaalwinst op de financiële activa en de lagere reële rentevoeten maken het sparen immers minder interessant en stimuleren de particuliere consumptie en de investeringen. Vervolgens worden de investeringen aangemoedigd omdat de gebruikskosten van kapitaal dalen en de economische groei versterkt. Tijdens het eerste jaar van de monetaire versoepeling, stijgen de particuliere consumptie en de investeringen met respectievelijk 0,09 % en 0,24 %. De lagere rentevoeten leiden ook tot een depreciatie van de effectieve nominale wisselkoers van de euro (+0,67 %) waardoor de uitvoer toeneemt (+0,22 %). De prijseffecten ten slotte, blijven het eerste jaar gematigd. De overheidsfinanciën verbeteren dankzij de automatische stabilisatoren.

TABEL 5 - Impact van een soepeler monetair beleid in de eurozone
(verschil in procent van de basisprojectie, tenzij anders aangeduid)

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 5
I. Vraag en aanbod (tegen constante prijzen)			
1. Particuliere consumptie	0,09	0,37	0,10
2. Overheidsconsumptie	0,01	0,07	0,26
3. Bruto-investeringen in vaste activa	0,24	0,98	0,94
4. Uitvoer	0,22	0,86	0,73
5. Invoer	0,09	0,27	-0,02
6. Bruto binnenlands product	0,16	0,64	0,47
II. Prijsindexen			
1. Particuliere consumptie	0,02	0,13	1,11
III. Financiële sector			
1. Nominale korte rente *	-0,30	-0,90	0,00
2. Nominale lange rente *	-0,17	-0,50	0,00
3. Nominale effectieve wisselkoers (+: depreciatie)	0,67	2,53	3,03
IV. Arbeidsmarkt			
1. Werkloosheidsgraad *	-0,05	-0,18	0,03
2. Nominaal loon, privé-sector	0,04	0,26	1,65
3. Arbeidsproductiviteit	0,09	0,37	0,40
V. Overheidsfinanciën			
1. Vorderingenoverschot in % van het bbp *	0,05	0,22	0,17
2. Overheidsschuld in % van het bbp *	-0,14	-0,67	-2,02
VI. Pro memorie:			
1. Output gap *	0,16	0,61	0,36

*: Verschil in procentpunt.

In het tweede jaar ligt het bbp 0,64 % boven het niveau van de basisprojectie. Het bbp zou vooral aanzwengelen door de investeringen (vanwege de gedaalde gebruikskost van kapitaal), door de uitvoer (die voortvloeit uit de depreciatie van de euro) en door de particuliere consumptie. De inflatie neemt licht toe.

Rekening houdend met de stabilisering van de rentevoeten, zien we dat het bbp minder snel stijgt op het einde van de simulatieperiode (+0,47 %). De particuliere consumptie neemt niet meer toe, o.a. door de hogere consumptieprijzen (+1,11 %) en door de daling van de reële waarde van de financiële activa. Ten slotte is er vrijwel geen impact meer op de werkgelegenheid. De maatregel leidt tot een daling van de overheidsschuld.

b. De impact van een daling van de overheidsuitgaven binnen de eurozone

De gesimuleerde maatregel omvat een daling van alle categorieën overheidsuitgaven. Die daling wordt gekalibreerd om tijdens het eerste jaar ex ante het overheidsdeficit met 0,50 procentpunt te doen dalen ten opzichte van het bbp en met 1 procentpunt in de loop van elk van de volgende vijf jaren¹.

TABEL 6 - Impact van een daling van de overheidsuitgaven binnen de eurozone
(verschil in procent van de basisprojectie, tenzij anders aangeduid)

	Jaar 1	Jaar 2	Jaar 6
I. Vraag en aanbod (tegen constante prijzen)			
1. Particuliere consumptie	-0,12	-0,17	-0,05
2. Overheidsconsumptie	-1,21	-2,51	-2,83
3. Bruto-investeringen in vaste activa	-0,27	-0,45	-0,50
4. Uitvoer	0,00	0,10	0,21
5. Invoer	-0,15	-0,28	-0,39
6. Bruto binnenlands product	-0,35	-0,62	-0,54
II. Prijsindexen			
1. Particuliere consumptie	0,01	-0,07	-0,44
III. Financiële sector			
1. Nominale korte rente *	-0,10	-0,29	-0,24
2. Nominale lange rente *	-0,06	-0,16	-0,13
3. Nominale effectieve wisselkoers (+: depreciatie)	0,15	0,56	1,12
IV. Arbeidsmarkt			
1. Totale werkgelegenheid	-0,28	-0,52	-0,17
A. Werkgelegenheid in de privé-sector	-0,10	-0,17	0,23
B. Werkgelegenheid in de overheidssector	-1,17	-2,32	-2,25
2. Werkloosheidsgraad *	0,24	0,44	0,13
3. Nominaal loon	-0,05	-0,29	-1,07
4. Arbeidsproductiviteit	-0,13	-0,20	-0,47
V. Overheidsfinanciën			
1. Vorderingenoverschot in % van het bbp *	0,26	0,59	0,90
A. Vorderingenoverschot ex ante, in % van het bbp *	0,50	1,00	1,00
B. Vermindering ex ante van de overheidsuitgaven	-1,16	-2,31	-2,26
2. Totale overheidsontvangsten (tegen constante prijzen)	-0,35	-0,73	-1,04
3. Totale overheidsuitgaven (tegen constante prijzen)	-0,88	-1,96	-2,98
4. Overheidsschuld in % van het bbp *	-0,05	-0,44	-3,41
VI. Pro memorie:			
1. Output gap *	-0,21	-0,32	-0,20

*: Verschil in procentpunt.

In het eerste jaar zorgt de daling van de reële overheidsuitgaven (-0,88 %) voor een daling van het bbp (-0,35 %) van de eurozone. De budgettaire consolidering heeft namelijk een rechtstreekse impact op de vraag via de daling van de overheidsinvesteringen. Er zijn echter ook onrechtstreekse effecten via het reëel beschikbaar gezinsinkomen. Dat daalt (-0,34 %) vooral als gevolg van de verminderde werkgelegenheid (-0,28 %) en de overdrachten naar de gezinnen (-0,65 %). De verminderde koopkracht doet de gezinsuitgaven dalen. De lagere overheidsuitgaven zijn ook toe te schrijven aan de daling van de rentevoeten (-10 basispunten, nominale korte rente), die de particuliere consumptie en de investeringen aanmoedigt en zorgt voor een depreciatie van de euro (+0,15 %). De rente- en wisselkoerseffecten compenseren slechts gedeeltelijk de deflatoire impact van de budgettaire besparingen, zodat de particuliere consumptie en de investeringen dalen (respectievelijk -0,12 % en -0,27 %). De werking van de automatische

1. Het scenario van de internationale omgeving dat voor de middellangetermijnprojectie wordt gebruikt, houdt rekening met een overheidstekort van 1 % van het bbp voor de EU in 2008.

stabilisatoren ten slotte, dempt ex ante de omvang van de schok van de lagere overheidsuitgaven. De daling van het begrotingstekort ex post is geringer dan voorzien en bedraagt het eerste jaar 0,26 % van het bbp.

In de loop van het daarop volgende jaar, wordt de fiscale schok groter. Het bbp van de eurozone blijft dalen (-0,62 %) door de kleinere binnenlandse vraag. De uitvoer stijgt (+0,10 %) dankzij de depreciatie van de euro (+0,56 %), maar vormt slechts een beperkte stimulans voor de productie. De nominale lonen dalen aanzienlijk (-0,29 %).

Tussen het derde en zesde jaar van de schok, blijven de geïntroduceerde budgettaire aanpassingen onveranderd. Daardoor stabiliseert het bbp-niveau (-0,54 % op het einde van de periode). De daling van de rentevoeten is minder uitgesproken en de depreciatie van de euro vertraagt (+1,12 %). Door de werking van de automatische stabilisatoren daalt het overheidstekort, uitgedrukt in procent van het bbp, ex post slechts met 0,90 punt op het einde van de simulatieperiode.

III Macro-economische en sectorale evoluties

Sinds 2001 houdt de Belgische economie moeizaam stand. Het bbp steeg de voorbije twee jaar met minder dan 1 % op jaarbasis en leverde daarmee de zwakste prestatie sinds 1993. Dit jaar zou de economische groei enigszins aantrekken tot 1,2 %. De economische activiteit hervat met gemiddeld 2,6 % in de periode 2004-2006, maar presteert daarmee toch zwakker dan op het einde van de jaren 90, toen de groei meer dan 3 % bedroeg. Vanaf 2007 ontwikkelt de economie zich in een tempo dat de potentiële groei benadert.

Figuur 1 vergelijkt de geobserveerde en verwachte reële bbp-groei met de potentiële groei¹, die varieert tussen 1,9 en 2,3 % tijdens de projectieperiode. De economische groei ligt in de periode 2001-2003 beduidend beneden zijn potentieel. De zwakke conjunctuur leidt in 2002 tot een negatieve output gap (figuur 2). De output gap sluit in 2005 en blijft vervolgens dichtbij nul.

In vergelijking met 2002 vertoont 2003 niet alleen een ietwat sterkere economische groei, maar ook een andere samenstelling. Vorig jaar had zowel de binnenlandse vraag als de netto-uitvoer een positief aandeel in de bbp-groei. Dit jaar kan de economische groei volledig verklaard worden door de binnenlandse vraag en de netto-uitvoer levert een nulbijdrage.

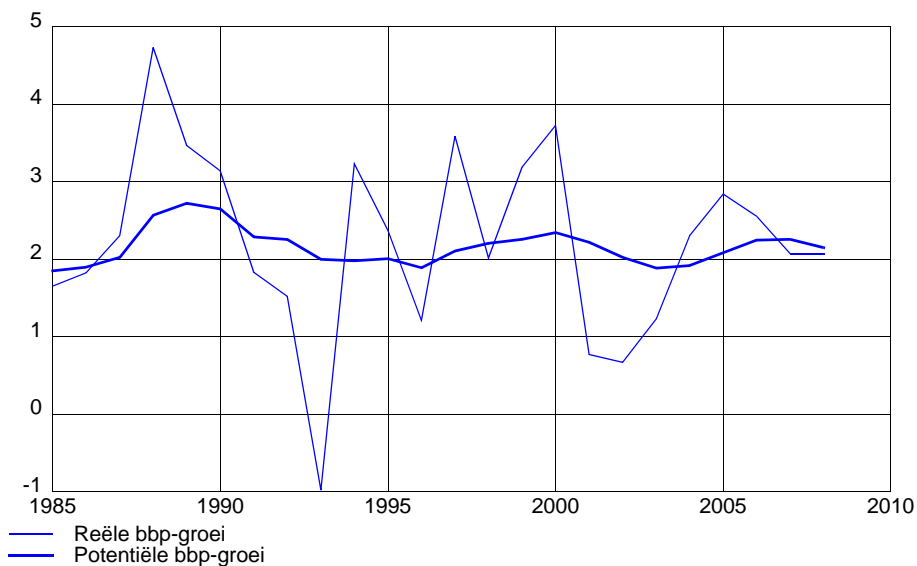
In de periode 2004-2008 wordt de economische groei evenwichtiger en leveren beide groei-componenten een positieve bijdrage. De binnenlandse vraag blijft cruciaal, maar verliest aan dynamiek vanaf 2007, wanneer de positieve impulsen van de fiscale hervorming op de particuliere consumptie zijn uitgewerkt en de overheidsinvesteringen terugvallen.

Het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland blijft hoog. In bbp-termen bedraagt het surplus 6,1 % in 2003 en 7 % op middellange termijn.

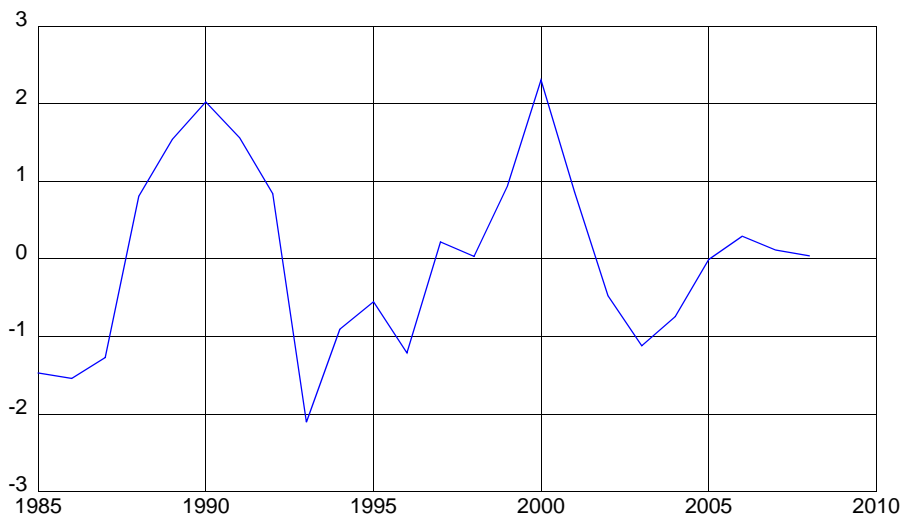
Op het vlak van de toegevoegde waarde stijgt het gewicht van de marktdiensten, zowel in nominale als in reële termen. Op het einde van de projectieperiode vertegenwoordigen de marktdiensten ruim 60 % van de nominale toegevoegde waarde van de economie. Het aandeel van de industrie bedraagt dan ruim een kwart.

1. Zie kader op p. 25 voor een gedetailleerde bespreking van de potentiële bbp-groei en de output gap.

FIGUUR 1 - Reële groei van het bbp en potentiële groei
(in procent)

FIGUUR 2 - Output gap
(in procent van het potentiële bbp)

Berekening van de potentiële groei en van de output gap

De methode om de potentiële groei te ramen, die de Europese Commissie gebruikt bij het jaarlijks onderzoek van de stabiliteits- en convergentieprogramma's, werd onlangs herzien^a. In het verleden werd een louter statistische methode gebruikt, die steunde op de Hodrick-Prescott-filter. Hiermee werd de toestand van de economie in de cyclus geëvalueerd (het verschil ten opzichte van de trend wordt in het macro-economische jargon de 'output gap' genoemd). Sinds vorig jaar hebben de diensten van de Europese Commissie een methodologie uitgewerkt die op een productiefunctie is gebaseerd^b.

Met die benadering kan het respectieve aandeel van de verschillende determinanten van die potentiële groei (kapitaalopbouw, arbeidsaanbod, technische vooruitgang, ...) worden geïdentificeerd. Die uitsplitsing maakt het mogelijk bepaalde beperkingen van het economisch stelsel te belichten. Ook kan er nagegaan worden welke rol het economische beleid en de structurele hervormingen spelen in de versterking van de groei. Bovendien kan gemakkelijk het verband worden gelegd tussen het begrip 'potentiële output' en het begrip van de NAIRU^c (d.i. de werkloosheidsgraad die compatibel is met een stabiele inflatie). Met die benadering kunnen, ten slotte, scenario's over de groeivoorzichten worden opgesteld op basis van expliciete hypothesen over de toekomstige demografische, institutionele en technologische ontwikkelingen.

Zoals blijkt uit figuur 1, zou de potentiële groei in België in de eerste helft van het vorige decennium gedaald zijn, om zich vervolgens geleidelijk te herstellen in de tweede helft van de jaren 90. De licht procyclische aard van de potentiële groei kan vooral worden verklaard door de hogere investeringsgraad in een periode van hoogconjunctuur, waardoor de kapitaalopbouw en, bijgevolg, de potentiële groei worden versterkt. Tijdens de projectieperiode zou de potentiële groei gemiddeld met 2,1 % per jaar stijgen.

Zoals reeds werd onderstreept, heeft de productiefunctiebenadering een grote troef, nl. het aandeel van elke productiefactor in de groei kan worden berekend. De methodologie van de Europese Commissie vereist een Cobb-Douglas-specificatie met twee productiefactoren (arbeid en kapitaal). De bijdrage van de factor arbeid zal afhangen van de demografische evolutie, de trendmatige participatiegraad en de NAIRU. De bijdrage van de factor kapitaal zal afhangen van de investeringsinspanning en van de ontwikkeling van de afschrijvingsvoet. De bijdrage van de derde component, die men de totale factorproductiviteit noemt, geeft de globale trendmatige productiviteitsgroei als gevolg van de technische vooruitgang (zie tabel).

TABEL 7 - De potentiële groei en zijn componenten¹

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Potentiële groei	2,3	2,2	2,0	1,9	1,9	2,1	2,2	2,3	2,1
Bijdrage van:									
Factor arbeid	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,6	0,5
Factor kapitaal	0,9	0,8	0,6	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5
Totale factorproductiviteit	0,8	0,8	0,9	0,9	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1

1. Het eventuele verschil tussen de potentiële groei en de som van de componenten is het gevolg van afronding.

Tijdens de periode 2003-2008 zou de bijdrage van de factoren arbeid en kapitaal gelijkwaardig zijn en rond 0,5 à 0,6 % schommelen, terwijl het aandeel van de totale factorproductiviteit iets boven 1 % zou liggen.

Figuur 2 toont de ontwikkeling van de output gap (het verschil tussen het effectieve en het potentiële bbp, uitgedrukt in % van dat laatste) sinds het midden van de jaren 80. De output gap geeft de conjuncturele positie van de economie weer. Een positieve output gap betekent dat de economie zich boven haar potentieel niveau ontwikkelt en dat er dus spanningen zouden kunnen ontstaan, in het bijzonder op de prijzen. De jaren met een negatieve output gap, daarentegen, vertegenwoordigen periodes van laagconjunctuur.

a. Europese Commissie, 'Economic Forecasts, Autumn 2002', European Economy nr. 5, november 2002.

b. Denis C., Mc Morrow K., en Röger W., 'Production Function Approach to Calculating Growth and Output Gaps', European Economy, Economic Paper nr. 176, september 2002.

c. Non Accelerating Inflation Rate of Unemployment.

A. De componenten van de economische groei

1. De buitenlandse vraag

De internationale conjunctuur blijft voorlopig haperen ...

De internationale conjunctuurverzwakking in 2001 en 2002 leidde tot een aanzienlijke groeivertraging van de potentiële uitvoermarkten tot jaarlijks ongeveer 0,5 %. Bovendien begon de euro in maart 2002 aan een steile klim t.o.v. de Amerikaanse dollar, waardoor de concurrentiepositie van de ondernemingen van de eurozone werd aangetast. Beide evoluties komen tot uiting in de Belgische uitvoercijfers. In 2002 daalde de uitvoer in reële termen zelfs met 1 %. Niettemin leverde de netto-uitvoer een positieve bijdrage tot de economische groei (+0,3 %), want de terugval van de invoer was nog sterker.

Dit jaar zou de groei van de potentiële uitvoermarkten aantrekken tot 4,3 %. In 2003 herneemt de uitvoer naar verwachting met een bescheiden 2,7 %, maar door het gelijktijdige aantrekken van het invoervolume levert de netto-uitvoer een nulbijdrage tot de economische groei. Nominaal neemt de netto-uitvoer echter beduidend toe als gevolg van de toename van de ruilvoet. Het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland stijgt van 5,9 % van het bbp in 2002 tot 6,1 % dit jaar.

... maar zou hernemen vanaf 2004 en leiden tot een positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de groei

In de periode 2004-2008 zou de groei van de potentiële uitvoermarkten verder aantrekken tot gemiddeld 5,8 %. De gemiddelde toename van de Belgische uitvoer is minder gunstig, nl. 5,3 %. Dit betekent dat de Belgische exporteurs verder marktaandeel verliezen¹. Ook de invoer zit met een gemiddelde toename van 5,3 % per jaar duidelijk in de lift onder impuls van de sterkere finale vraag. Hierdoor levert de netto-uitvoer in die periode een positieve bijdrage van 0,3 punt tot de economische groei. Nominaal wordt dat effect in 2004 nog versterkt door een ruilvoetverbetering (onder impuls van een daling van de energieprijzen), waardoor het overschot op de lopende rekening verder toeneemt tot 6,9 % van het bbp. Vanaf 2005 stabiliseert de ruilvoet en handhaaft het externe surplus zich op een hoog niveau (dichtbij of gelijk aan 7 % van het bbp).

2. De binnenlandse bestedingen

De binnenlandse vraag herstelt zich in 2003 ...

De vooruitzichten voor de binnenlandse bestedingen zijn dit jaar meer bemoedigend (1,3 % t.o.v. 0,3 % in 2002). De economische groei van 2003 is dan ook volledig toe te schrijven aan de binnenlandse vraag (een bijdrage van 1,2 % t.o.v. 0,3 % in 2002). Het herstel situeert zich bij alle componenten van de binnenlandse vraag, maar is het grootst bij de investeringen van de ondernemingen. Die zouden dit jaar een positieve bijdrage tot de economische groei leveren van 0,1 % t.o.v. -0,5 % in 2002.

1. Het verlies aan marktaandeel in België doet zich al langer voor en heeft een structureel karakter. Het gebeurt ook in periodes waarin de competitiviteit zich handhaaft. De samenstelling van het exportpakket kan een rol spelen, waarbij de wereldvraag naar goederen die relatief minder vertegenwoordigd zijn in het Belgische exportpakket (bv. technologische producten), sterker groeit dan de vraag naar meer 'traditionele' producten.

... versnelt in de periode 2004-2006 en vertraagt daarna opnieuw

Vanaf 2004 dragen alle componenten van de binnenlandse vraag bij tot zijn herneming, met uitzondering van een nulbijdrage van de voorraadopbouw. De binnenlandse vraag groeit in de periode 2004-2008 met gemiddeld 2,2 % en levert daarmee een bijdrage tot de economische groei van gemiddeld 2,1 %. Er zijn evenwel duidelijke verschillen tussen de deelperiodes 2004-2006 en 2007-2008. De binnenlandse vraag is bijzonder dynamisch in de eerste deelperiode, maar vertraagt gevoelig vanaf 2007. Die evolutie wordt hoofdzakelijk verklaard door de particuliere consumptie en de overheidsinvesteringen.

a. Consumptie van de particulieren¹

De consumenten blijven afwachtend in 2003, de spaarquote neemt verder toe

Met een toename van 1 % in 2003 vertoont de particuliere consumptie voor het derde jaar op rij weinig dynamiek. De voorbije twee jaar groeide het verbruik met 0,9 % en 0,6 %. Niettemin levert het als hoofdbestanddeel van de binnenlandse vraag² de grootste bijdrage tot de economische groei.

Cruciaal voor de particuliere consumptie is de evolutie van de koopkracht, die ook in 2003 slechts in bescheiden mate toeneemt (met 1,7 %, na 1,6 % in 2002). De evolutie van het reëel beschikbaar inkomen wordt weliswaar ondersteund door de verlaging van de personenbelasting, maar de reële loonmassa stijgt nauwelijks. Dat is het gevolg van de hoge energieprijzen³, van de verdere daling van de werkgelegenheid en van de afgesproken loonnorm voor de periode 2003-2004⁴. Net als vorig jaar wordt een belangrijk deel van de inkomensstijging gespaard, waardoor de particuliere consumptie slechts met 1 % toeneemt. Door die geringe koopbereidheid neemt de spaarquote dit jaar aanzienlijk toe tot 16,2 % (t.o.v. 15,8 % in 2002). In 2001 bedroeg de spaarquote slechts 15 %. Het aangetaste consumentenvertrouwen is vooral toe te schrijven aan de ongunstige toestand op de arbeidsmarkt (hogere werkloosheid, minder jobzekerheid). De sterke daling van de aandelenkoersen kan eveneens een rol hebben gespeeld.

De particuliere consumptie krijgt vaart in de periode 2004-2006, maar vertraagt opnieuw vanaf 2007

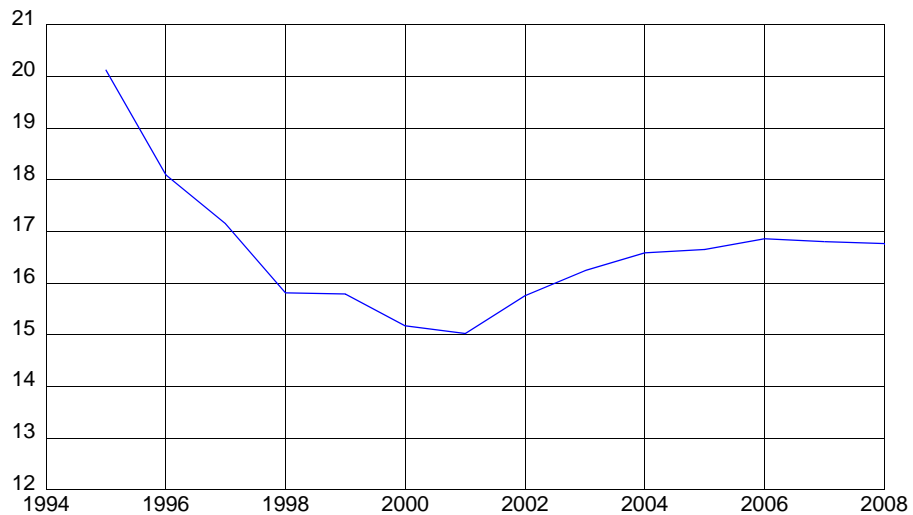
Vanaf 2004 verbeteren de vooruitzichten voor de particuliere consumptie dankzij de sterkere stijging van het beschikbaar inkomen in combinatie met een stabiele spaarneiging. Met een gemiddelde van 2,1 % groeien de consumptieve bestedingen in de periode 2004-2008 bijna even snel als de koopkracht. De sterkere toename van het reëel beschikbaar gezinsinkomen is kenmerkend voor de jaren 2004-2006 (gemiddeld 2,4 %) en is toe te schrijven aan de herneming van de economische activiteit en aan de hervorming van de personenbelasting. In 2004 wordt de koopkracht bovendien gestimuleerd door de daling van de olieprijs. Vanaf 2007 vertraagt de economische groei en is het positieve effect van de fiscale hervorming uitgewerkt. Daardoor vertraagt de reële groei van het beschikbaar inkomen tot gemiddeld 1,8 %. De groei van de particuliere consumptie bedraagt dan nog 1,9 %.

1. Huishoudens en izw's ten behoeve van huishoudens.
2. De particuliere consumptie vertegenwoordigt momenteel 53 % van het bbp.
3. De hogere energieprijzen tasten uiteraard ook de andere (niet-geïndexeerde) inkomenscomponenten aan in reële termen.
4. Het zwaartepunt van de - beperkte - loonstijging (bovenop de indexering) ligt in 2004.

De spaarquote stabiliseert

De particuliere spaarquote kent nog een lichte toename tot bijna 17 % in de projectieperiode. De lage inflatie (gemiddeld 1,5 %) is weliswaar gunstig voor de particuliere consumptie, maar de werkloosheidsgraad daalt nauwelijks, waardoor het consumentenvertrouwen weinig impulsen krijgt. Bovendien is er vanaf 2004 een positieve bijdrage van de inkomsten uit vermogen tot het beschikbaar inkomen¹. De spaarneiging bij die inkomsten is doorgaans groter dan bij de andere inkomenscomponenten.

FIGUUR 3 - Spaarquote van de particulieren
(sparen in procent van het beschikbaar inkomen)

Structurele aspecten

Tabel 8 geeft de evolutie weer van de componenten van de particuliere consumptie. In de projectieperiode krimpt het energieaandeel in de bestedingen geleidelijk. Vooral de post 'verwarming en verlichting' neemt in reële termen minder snel toe dan in de jaren 90. Dat kan o.m. worden toegeschreven aan de relatief lage temperatuur in het midden van de jaren 90 en een efficiënter energieverbruik in de projectieperiode. De projectie bevestigt de trendmatige afname van het aandeel van de noodzakelijke goederen (voeding en kleding), die de traagst groeiende onderdelen van de particuliere bestedingen zijn. Een steeds groter gedeelte van het gezinsbudget wordt besteed aan de overige producten en diensten.²

1. In constante prijzen leveren de inkomsten uit vermogen een positieve bijdrage van 0,4 procentpunt aan de 2,2 % groei van het beschikbaar inkomen.
2. Voor meer gedetailleerde resultaten per consumptie categorie, zie de statistische bijlage.

TABEL 8 - Structuur en groei van de particuliere consumptie

	Structuur in lopende prijzen				Gemiddelde reële groeivoeten	
	1995	2000	2003	2008	1991-2002	2003-2008
Consumptie, energie niet meegerekend	92,6	92,5	93,0	93,7	2,0	2,0
- Voeding, drank en tabak	17,4	15,4	15,0	14,0	0,2	0,4
- Kleding	6,3	4,7	4,4	4,0	-1,3	0,0
- Huur	16,9	15,9	16,4	16,4	1,4	1,8
- Andere goederen en diensten	52,0	56,5	57,1	59,3	3,0	2,6
Energie	7,4	7,5	7,0	6,3	1,5	1,3
- Verwarming en verlichting	4,5	4,3	4,2	3,8	1,7	1,4
- Transport	2,9	3,2	2,8	2,5	1,2	1,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	1,9	2,0

b. Investerings

In bbp-termen kunnen de totale investeringen zich net handhaven

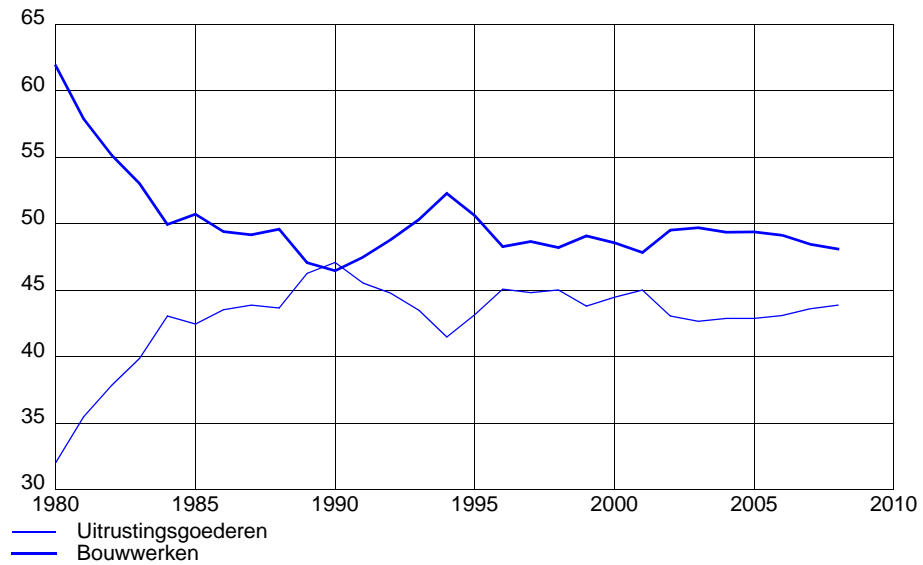
De investeringsquotes van de ondernemingen en van de overheid stijgen opnieuw vanaf 2004. De investeringsquote van de gezinnen daarentegen zet z'n trendmatige daling verder. Het gevolg is dat de nationale investeringsquote in 2008 maar een half procentpunt boven het niveau van 2002 uitstijgt, namelijk 20,1 %.

Investerings naar productcategorieën

De bruto-investeringen in vaste activa bestaan voor meer dan 90 % uit uitrustingsgoederen (producten van metaal, machines en transportmiddelen) en bouwwerken (woningen en andere bouwkundige en civieltechnische werken)¹. Het aandeel van de uitrustingsgoederen nam sterk toe in de jaren 80 als gevolg van de sterke investeringsvraag van de ondernemingen, terwijl de bouwplannen van de overheid aanzienlijk werden afgeslankt (zie figuur 4). De samenstelling van de investeringen per product blijft relatief stabiel in de projectieperiode. In vergelijking met de periode 1996-2001 is het aandeel van bouwwerken evenwel groter door een sterkere groei van de woningbouw en van de overheidsinvesteringen (zie *infra*).

1. Andere categorieën zijn producten van landbouw, bosbouw, visserij en aquicultuur en overige producten, zoals software.

FIGUUR 4 - Investerings in uitrustingsgoederen en in bouwwerken
(in procent van het totaal aan investeringen)

Investerings van de ondernemingen: verbeterde afzet en rendabiliteit vanaf 2004

De investeringen van de ondernemingen worden hoofdzakelijk bepaald door de afzetperspectieven en de rendabiliteit. Beide determinanten kenden reeds in 2001 een ongunstige ontwikkeling en verslechterden verder in 2002. De rendabiliteit werd aangetast door de neerwaartse druk op de prijzen van de ondernemingen (zie figuur 5). Vorig jaar kwam met een negatieve volumegroei van 3,8 % dan ook een einde aan een periode van sterke investeringsactiviteit. Waarschijnlijk compenseren sommige ondernemingen ook hun overinvesteringen van de voorbije jaren. Door die inkrimping, die sinds 1994 niet meer was gebeurd, leverden de investeringen van de ondernemingen in 2002 een negatieve bijdrage van 0,5 procentpunt tot de economische groei.

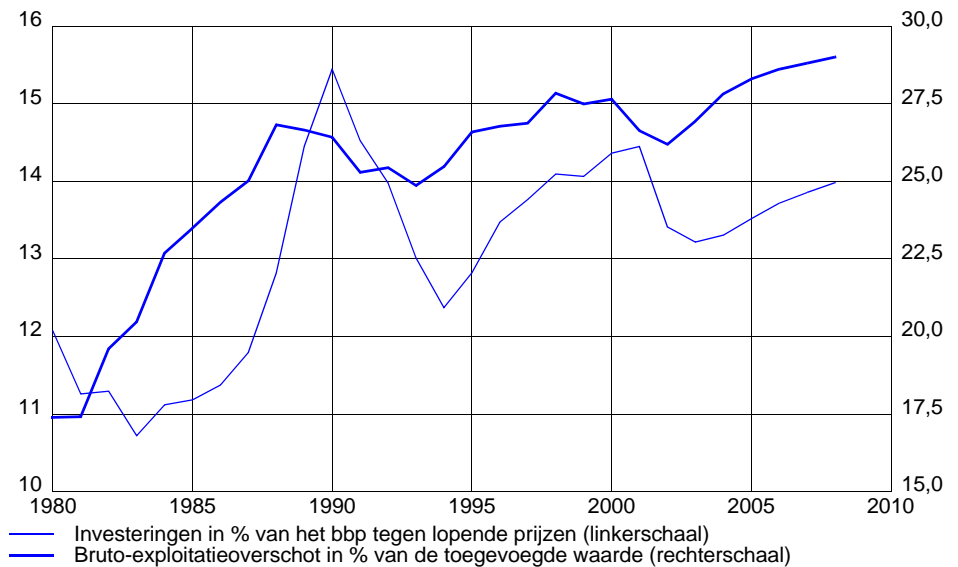
Door het algemene klimaat van onzekerheid en de relatief lage bezettingsgraad zou de investeringsactiviteit dit jaar slechts in lichte mate herstellen, nl. met 0,8 %. Dat betekent een bijdrage tot de economische groei van amper 0,1 procentpunt.

Pas vanaf 2004 zouden de bedrijfsinvesteringen opnieuw versnellen. Met een gemiddeld groeicijfer van 3,2 % in de periode 2004-2008 leveren zij een belangrijke bijdrage tot de economische groei, die dan gemiddeld 2,4 % bedraagt. Het groeiverschil tussen de bruto vaste kapitaalvorming en het bbp wordt echter beduidend kleiner in vergelijking met de jaren 1995-2001. Toen bedroeg de gemiddelde bbp-groei eveneens 2,4 %, maar groeiden de investeringen van de ondernemingen nog gemiddeld met 4,6 %. De bedrijfsinvesteringen worden weliswaar aangewakkerd door het herstel van de binnen- en buitenlandse vraag en een verbetering van de rendabiliteit (gematigde ontwikkeling van de loonkosten), maar de internationale conjunctuur evolueert minder gunstig dan in de periode 1995-2001¹ en de ontwikkeling van de capaciteitsbezettingsgraad blijft relatief gematigd. Bovendien trekken de reële rentevoeten vanaf 2004 opnieuw aan², waardoor de financieringskosten verhogen.

1. De potentiële uitvoermarkten zouden in de jaren 2004-2008 gemiddeld met 5,8 % groeien tegenover 7 % in de periode 1995-2001.
2. De projectie veronderstelt een herneming van de reële tienjaarsrente van 2,5 % in 2003 tot 4 % vanaf 2007. In de periode 1995-2001 daarentegen, daalde de reële tienjaarsrente met meer dan 300 basispunten (van 5,8 % naar 2,6 %).

De investeringsquote van de ondernemingen daalt van 13,4 % van het bbp in 2002 naar 13,2 % in 2003 en herneemt vanaf dan tot 14 % in 2008 (zie figuur 5). Daarmee blijft de investeringsquote echter duidelijk onder het peil van de jaren 2000-2001 (14,4 %).

FIGUUR 5 - Investeringsquote en rendabiliteit van de ondernemingen

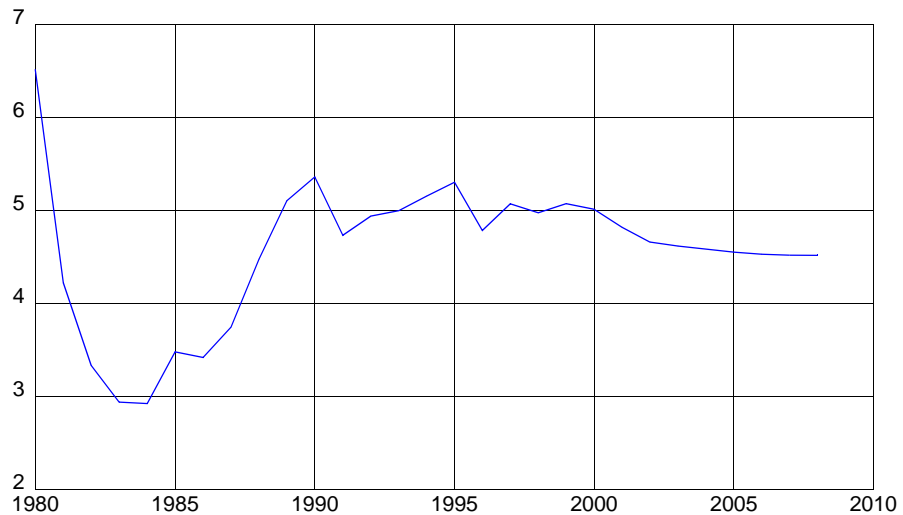
Investerings in woningen komen moeizaam terug op gang

De tegenvallende conjunctuur heeft de voorbije twee jaar ook gewogen op de woningbouw, met negatieve groeicijfers van 2 % en 2,9 %. De hogere werk- en inkomensonzekerheid maakt de kandidaat-bouwers meer behoedzaam en leidt tot uitstel van woningbouwprojecten. Wellicht heeft ook de verlaging van de Vlaamse registratierechten (begin 2002) de aantrekkelijkheid van bestaande woningen verhoogd ten nadele van nieuwbouw. Dit jaar zouden de gezinsinvesteringen zich enigszins herstellen, zij het in beperkte mate (0,9 %). Belangrijk daarbij is de lage hypothecaire rente en het ongunstige rendement op alternatieve (roerende) beleggingen.

De woningbouw zou in de periode 2004-2008 met gemiddeld 2,1 % toenemen, vooral dankzij de koopkrachtverbetering van de gezinnen. Minder gunstig zijn de hogere financieringskost¹ en de blijvend hoge werkloosheidsgraad. In bbp-termen leidt dat tot een verdere, trendmatige terugval van de gezinsinvesteringen in de projectieperiode (zie figuur 6).

1. De reële hypothecaire rente ligt op middellange termijn 100 basispunten boven het niveau van 2000-2001.

FIGUUR 6 - Investerings in woningen
(in procent van het bbp)

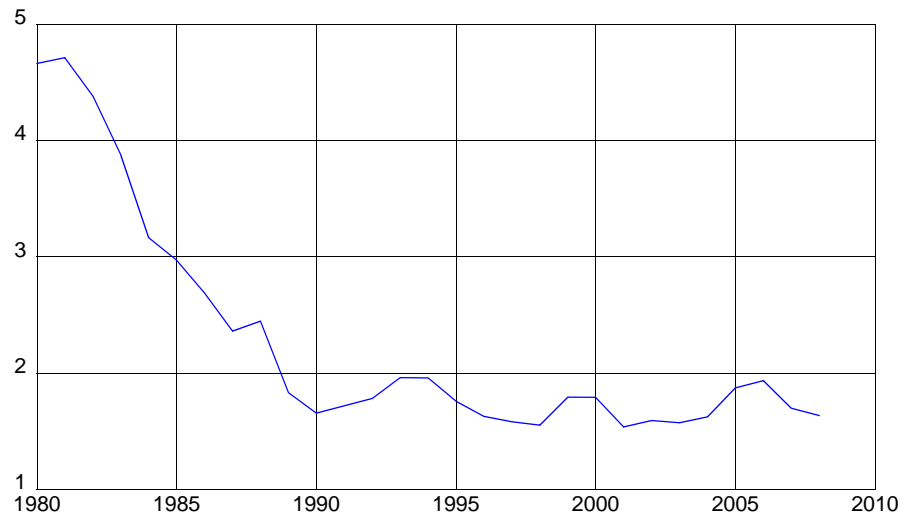
Overheidsinvesteringen

Het profiel van de overheidsinvesteringen wordt op korte termijn sterk beïnvloed door de verkopen van overheidsgebouwen. Die worden geboekt als een desinvestering van de overheid en als een bijkomende investering voor de ondernemingen. De hogere groeicijfers in 2002 en 2004 zijn in belangrijke mate toe te schrijven aan een verminderde verkoop van overheidsgebouwen.

De overheidsinvesteringen, die voor ongeveer de helft uit infrastructuurwerken door de lagere overheid bestaan, zouden vanaf 2003 toenemen. Ze volgen een cyclus die verband houdt met de gemeenteraadsverkiezingen, waarbij zij een maximum bereiken in de periode 2005-2006, met het oog op de verkiezingen van 2006. In 2007 is er een kentering en worden de lokale investeringen teruggeschroefd.

De investeringsquote van de overheid blijft op een laag peil (zie figuur 7). In het begin van de jaren tachtig bedroegen de overheidsinvesteringen nog meer dan 4 % van het bbp, maar ze werden tijdens dat decennium afgebouwd in het kader van de besparingen in de primaire uitgaven. De investeringsquote stijgt van 1,5 % in 2001 tot 1,9 % in de periode 2005-2006, waarna de quote opnieuw terugvalt tot 1,6 % in 2008. Het huidige gemiddelde in de eurozone bedraagt 2,5 %.

FIGUUR 7 - Overheidsinvesteringen
(in procent van het bbp)

c. Overheidsconsumptie

In constante prijzen groeide de overheidsconsumptie in 2002 met 1,8 % (na 2,2 % in 2001). De vertraging is toe te schrijven aan een kleinere toename zowel van de uitgaven voor gezondheidszorg (sociale uitkeringen in natura) als gevolg van maatregelen voor kostenbeheersing, als van de aankopen van goederen en diensten¹.

Vanaf 2003 neemt de reële overheidsconsumptie toe met gemiddeld 1,6 %. Vergelijken met de periode 1995-2002 (gemiddelde groei van 1,8 %) vertraagt de groei van de reële uitgaven voor lonen en pensioenen en van de aankopen van goederen en diensten. De uitgaven voor gezondheidszorg daarentegen, evolueren aan een iets hoger groeitempo. De consumptiequote brokkelt geleidelijk af van 22,3 % van het bbp in 2003 (d.i. 2 procentpunt boven het huidige gemiddelde in de eurozone) naar 21,5 % in 2008. Een gedetailleerde analyse van de overheidsconsumptie is te vinden in hoofdstuk 6.

3. De evolutie per bedrijfstak

Evolutie van de toegevoegde waarden

De projectieperiode wordt gekenmerkt door een verdere toename van het economisch gewicht van de marktdiensten, zowel in lopende als in constante prijzen. Tabel 9 toont de evolutie en de structuur van de toegevoegde waarde van de verschillende bedrijfstakken die het HERMES-model onderscheidt. De getoonde deelperiodes hebben dezelfde gemiddelde bbp-groei.

1. Die mindere uitgaven compenseerden meer dan voldoende de boekhoudkundige effecten van de sectorverandering van VRT en RTBF (voorheen niet-financiële instellingen) naar de overheidssector, die zowel het volume van bezoldigingen en pensioenen als van aankopen van goederen en diensten ten laste van de overheid verhoogt.

Globale marktdiensten

De toegevoegde waarde van de totale marktdiensten groeit in de projectieperiode sterker dan in de jaren 1995-2002. De marktdiensten richten zich vooral op de binnenlandse vraag, die in de projectieperiode een iets grotere bijdrage levert tot de economische groei.

Vervoer en communicatie

De gemiddelde groei van 'vervoer en communicatie' vertraagt in de projectieperiode t.o.v. 1995-2002. De voorbije jaren werden gekenmerkt door de opkomst van nieuwe diensten op het vlak van telecommunicatie (mobiele telefonie en internet). Het groeipotentieel van die diensten ontwikkelt zich wellicht minder snel in de toekomst. De verdere uitbouw van het openbaar vervoer (bv. het investeringsplan van de NMBS) zorgt voor een gedeeltelijke compensatie.

Overige marktdiensten

De sterkste groeier op het vlak van de toegevoegde waarde blijft de tak 'overige marktdiensten', wat o.a. te maken heeft met het feit dat ondernemingen meer taken uitbesteden die niet tot hun kernactiviteit behoren (zoals ICT en adviesdiensten), om kosten te besparen. De dynamiek is evenwel minder uitgesproken dan in de periode 1995-2002. Die periode werd gekenmerkt door een sterke vraag naar informaticadiensten (op het einde van de jaren 90) met het oog op het millenniumprobleem en de euroconversie.

Industrie

De industriële sectoren kennen een minder uitgesproken dynamiek in de projectieperiode vergeleken met de jaren 1995-2002. De bijdrage van de netto-export tot de economische groei is namelijk kleiner in de projectieperiode dan in de jaren 1995-2002 (resp. 0,3 % en 0,4 %). Bovendien komt de activiteit van de 'intermediaire goederen' op middellange termijn onder druk als gevolg van de geplande herstructureringen in de staalnijverheid. Voor de 'uitrustingsgoederen' is ook het investeringsklimaat belangrijk. De bedrijfsinvesteringen (belangrijk voor de vraag naar uitrustingsgoederen, zie *supra*) vertragen echter.

Bouw

De toegevoegde waarde van de bouwsector groeit sneller in de projectieperiode. Niet alleen de vraag van de ondernemingen (o.a. door het investeringsplan van de NMBS) speelt daarbij een rol, maar ook de bouwprojecten voor de particulieren en de (lokale) overheid. Al die elementen zorgen voor een toename van het relatieve belang van bouwprojecten in het totale investeringspakket (zie figuur 4).

Evolutie van de werkgelegenheid

De werkgelegenheid groeit uitsluitend in de bouw en in de dienstensectoren. Het gros van de jobcreatie gebeurt in 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en de 'overige marktdiensten', met gemiddeld resp. 13 000 en 15 000 eenheden per jaar in de periode 2003-2008. Bij 'krediet en verzekeringen' gaat de werkgelegenheid verder achteruit in de projectieperiode - een trend die al vanaf de jaren negentig werd ingezet. De verklaring hiervoor is de druk van de concurrentie, de invoering van nieuwe technologieën en de grensoverschrijdende fusies en overnames. Met uitzondering van de bouwsector neemt de werkgelegenheid in de landbouw en de industrie verder af. Voor een gedetailleerde analyse over de werkgelegenheid verwijzen we naar hoofdstuk 5.

TABEL 9 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde in basisprijzen

	Structuur in lopende prijzen			Structuur in prijzen van 1995			Reële groei ^a	
	1995	2002	2008	1995	2002	2008	1995-2002	2003-2008
Landbouw	1,7	1,5	1,4	1,7	1,6	1,5	1,3	1,7
Energie	3,4	3,0	3,2	3,4	3,6	3,5	3,4	2,0
Verwerkende nijverheid	20,7	18,5	18,2	20,7	21,4	20,9	2,6	1,8
- Intermediaire goederen	8,3	7,5	7,0	8,3	8,8	8,6	3,5	1,8
- Investeringsgoederen	5,0	4,3	4,4	5,0	5,5	5,3	3,1	1,4
- Verbruiksgoederen	7,4	6,8	6,8	7,4	7,1	7,0	1,5	1,9
Bouw	5,4	5,1	5,1	5,4	5,0	5,2	1,5	2,6
Verhandelbare diensten	57,6	60,0	61,4	57,6	57,3	59,0	2,2	2,7
- Vervoer en communicatie	7,3	7,2	7,7	7,3	8,2	8,3	3,6	2,4
- Handel en horeca	14,2	13,6	12,7	14,2	11,7	11,5	-0,5	1,9
- Krediet en verzekeringen	6,5	5,6	5,2	6,5	5,6	5,6	0,9	2,4
- Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	6,5	7,2	7,6	6,5	6,7	6,9	2,6	2,7
- Overige marktdiensten	23,2	26,4	28,2	23,2	25,2	26,7	3,6	3,2
Niet-verhandelbare diensten	15,8	15,5	14,1	15,8	14,9	13,7	1,2	0,7
IDGFI ^b	-4,5	-3,7	-3,4	-4,5	-3,8	-3,8	0,8	2,2
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,2	2,2

a. Periodegemiddelden.

b. Indirect gemeten diensten aan financiële intermediairs.

Evolutie van de arbeidsproductiviteit

Globaal genomen kent de totale productiviteitswinst per uur een lichte versnelling in de projectieperiode (zie tabel 10). De industrie blijft een sterke productiviteitsgroei noteren. De sector is relatief gevoeliger voor de internationale concurrentie dan de meeste marktdiensten, wat in de jaren 70 en 80 aanleiding gaf tot uitgesproken productiviteitsstijgingen (verlies aan industriële jobs). Sindsdien heeft het beleid van loonkostenmatiging de substitutie van arbeid door kapitaal afgeremd.

De tabel wijst op een systematisch zwakkere productiviteitsgroei van de marktdiensten in vergelijking met de overige activiteiten. Uiteraard vormt het geheel van marktdiensten een heterogene groep (bijvoorbeeld op het vlak van arbeidsintensiteit of gevoeligheid voor internationale concurrentie) en dat kan meer uitgesproken ontwikkelingen verbergen. Toch kennen de diensten een versnelling van hun productiviteitsgroei in de projectieperiode. Het kan hier om een inhaalbeweging gaan op de industrie (o.a. door een stijgende informatisering, dereguleringen en kostenbesparingen).

TABEL 10 - Evolutie van de arbeidsproductiviteit per uur in de privé-sector
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-1990	1991-2002	2003-2008
Landbouw	3,4	5,0	3,7
Industrie	4,3	2,7	2,6
Diensten	1,3	0,9	1,5
Totaal	2,4	1,5	1,8

B. Structuur van het nationaal inkomen en vorming van de vorderingenoverschotten

1. Structuur van het nationaal inkomen

Primaire inkomens

Tussen 1995 en 2001 worden de primaire inkomens gekenmerkt door een sterke toename van het aandeel van de overheid ten nadele van de particulieren¹ en de vennootschappen². Die trend blijft op korte termijn. Op langere termijn stabiliseert het primaire inkomen van de overheid in bbp-termen, terwijl het aandeel van de vennootschappen zich beduidend herstelt.

Het dalend aandeel van het particuliere primaire inkomen tussen 1995 en 2001 wordt verklaard door een daling van de niet-looninkomens (het exploitatieoverschot en de inkomens uit vermogen) in bbp-termen. Het aandeel van de looninkomens neemt enigszins toe. Vanaf 2002 neemt het aandeel van het primaire inkomen verder af, o.a. als gevolg van de looninkomens. Het dalend gewicht van de lonen is toe te schrijven aan de loonmatiging, waardoor de lonen minder snel toenemen dan de arbeidsproductiviteit (zie hoofdstuk 4). Het aandeel van de inkomens uit vermogen, dat reeds daalde in de jaren 1995-2001, brokkelt op korte termijn verder af. Pas op het einde van de projectieperiode herstelt die inkomenscategorie zich enigszins, o.a. door de herneming van de rentevoeten. Het exploitatieoverschot, dat tussen 1995 en 2001 daalde, zou in de projectieperiode verder afnemen vanwege het dalend aantal zelfstandigen.

De daling van het primaire inkomen van de vennootschappen (het exploitatieoverschot en de inkomens uit vermogen) tussen 1995 en 2001 is grotendeels toe te schrijven aan het bruto-exploitatieoverschot op het einde van die periode³. In 2002 wordt de groei van het bruto-exploitatieoverschot afgeremd en daalt het primaire inkomen van de vennootschappen door de ongunstige conjunctuur en de loonstijgingen. De sterkere economische groei vanaf 2003 zorgt, samen met een beheerste kostenevolutie, voor een stijging van het primaire vennootschapsinkomen in bbp-termen tussen 2004 en 2008.

-
1. Huishoudens en izw's ten behoeve van huishoudens.
 2. Geconsolideerde rekening van de financiële en niet-financiële vennootschappen.
 3. Tot 2000 neemt het aandeel van het exploitatieoverschot van de vennootschappen nog toe.

Lopende overdrachten en beschikbaar inkomen

Tot 2001 stijgen de netto lopende overdrachten ten voordele van de overheid. Tijdens de projectieperiode dalen die overdrachten voortdurend tussen 2002 en 2006 als gevolg van de fiscale hervorming, die de toename van de fiscale ontvangsten afremt. Vanaf 2007 is de fiscale hervorming beëindigd en stijgen de overdrachten aan de overheid opnieuw.

Die ontwikkelingen leiden in de projectieperiode tot een relatief belangrijke toename van het beschikbaar inkomen van de vennootschappen in bbp-termen, terwijl dat van de particulieren afneemt. Voor de overheid is er een lichte daling, ondanks een herstel op middellange termijn.

TABEL 11 - Verdeling van het nationaal inkomen
(in procent van het bbp)

	1995	2001	2003	2008
Particulieren^a				
1. Primair inkomen	80,9	78,2	77,4	76,4
- Lonen en wedden	53,4	53,7	53,7	53,2
- Bruto-exploitatietoetschot	16,8	15,7	15,4	14,5
- Inkomens uit vermogen	10,8	8,9	8,4	8,7
2. Netto lopende overdrachten	-13,7	-14,9	-13,6	-13,7
3. Beschikbaar inkomen	67,2	63,4	63,9	62,7
Vennootschappen^b				
1. Primair inkomen	16,9	16,5	16,2	17,2
2. Netto lopende overdrachten	-2,1	-2,8	-2,6	-2,6
3. Beschikbaar inkomen	14,8	13,7	13,5	14,6
Overheid				
1. Primair inkomen	4,2	7,1	8,3	8,3
2. Netto lopende overdrachten	15,2	16,8	15,3	15,5
3. Beschikbaar inkomen	19,4	23,9	23,6	23,7

a. Huishoudens en izw's ten behoeve van huishoudens.

b. Financiële en niet-financiële vennootschappen.

2. Verdeling van de besparingen en de vorderingenoverschotten

Nationale besparingen liggen ruim boven de investeringen

De nationale spaarquote (in brutotermen) bedroeg 24,8 % van het bbp in 2001, een vrij hoog cijfer in vergelijking met het Europese gemiddelde (21 % voor het Europa van de vijftien). Tijdens de projectieperiode zou de spaarquote verder toenemen met 1,8 % van het bbp en aldus 26,6 % bedragen in 2008.

De stijging van de binnenlandse spaarquote weerspiegelt de herneming van de spaarquote van de vennootschappen (na een tijdelijke daling in 2002) en van de particulieren. De spaarquote van de privé-sector (particulieren en vennootschappen) trekt aan van 22,6 % in 2001 naar 24,4 % in 2008. De spaarquote van de overheid neemt daarentegen gevoelig af tussen 2001 en 2002 (een verlies van bij-

na 1 % van het bbp op één jaar) en zou pas op het einde van de projectieperiode opnieuw zijn niveau van 2001 bereiken.

Nog opvallender is de toename van het vorderingenoverschot t.o.v. het buitenland. Het stijgt van 4,4 % van het bbp in 2001 tot 7 % in 2008. De toename doet zich vooral voor in 2002, vervolgens in 2004. In 2002 is dat in grote mate het gevolg van de daling van de binnenlandse investeringsquote. In 2004 ligt vooral de sterke toename van de binnenlandse spaarquote aan de basis van een verdere toename met 0,7 % van het bbp. Nadien zouden de binnenlandse spaar- en investeringsquotes ongeveer gelijkmatig verlopen, waardoor het vorderingenoverschot op een historisch hoog niveau blijft tot het einde van de projectieperiode.

De investeringsquote herstelt zich slechts geleidelijk van de recente inzinking. De bruto-investeringen vertegenwoordigden nog 21,5 % van het bbp in 2000, maar door de zwakke toename in 2001 en de negatieve groei in 2002 vielen ze terug tot slechts 18,9 % van het bbp¹. Door de zwakke investeringsgroei in 2003 zou de quote verder dalen tot 18,5 %, d.i. nauwelijks boven het niveau in de eerste helft van de jaren 80². Pas vanaf 2004 stijgen de bruto-investeringen opnieuw, met 1 % van het bbp over vijf jaren, vooral dankzij de sterkere dynamiek van de bedrijfsinvesteringen. Ondanks die herneming blijft de investeringsquote op middellange termijn beduidend onder de spaarquote.

1. De inzinking deed zich ook voor op Europees vlak. De investeringsquote van de eurozone bedroeg 21,6 % in 2000 en 20,4 % in 2002.
2. In die periode was de investeringsquote bijzonder laag.

TABEL 12 - Samenvatting van de verrichtingen van de institutionele sectoren
(in procent van het bbp)

	1995	2001	2003	2008
1. Particulieren				
- Beschikbaar inkomen	67,0	62,8	63,9	62,7
- Consumptie	54,3	54,1	54,0	52,9
- Brutosparen	13,3	9,3	10,4	10,5
- Bruto-investeringen	6,3	5,9	5,6	5,5
- Vorderingenoverschot	7,4	3,4	4,5	4,8
2. Vennootschappen				
- Beschikbaar inkomen	14,8	13,7	13,5	14,6
- Brutosparen	14,2	13,1	13,0	13,9
- Bruto-investeringen	12,0	13,0	11,4	12,4
- Vorderingenoverschot	2,3	0,7	2,3	2,3
3. Overheid				
- Beschikbaar inkomen	19,4	23,9	23,6	23,7
- Consumptie	21,4	21,7	22,3	21,5
- Brutosparen	-2,0	2,2	1,3	2,2
- Bruto-investeringen	1,8	1,5	1,6	1,6
- Vorderingenoverschot	-4,3	0,4	-0,7	0,0
4. Totaal				
- Nationaal brutosparen	25,8	24,8	24,6	26,6
waarvan privé-sparen	27,8	22,6	23,3	24,2
- Bruto-investeringen	20,1	20,4	18,5	19,5
- Vorderingenoverschot	5,6	4,4	6,1	7,0

3. De rekening van het buitenland

De Belgische economie vertoont in de projectieperiode een groot vorderingenoverschot ten opzichte van het buitenland. De nettolening van België aan het buitenland (het saldo van de lopende transacties en de kapitaaltransacties) is één van de hoogste binnen de Europese Unie. Ter vergelijking, de lopende rekening van de eurozone had in 2001 een klein overschot en binnen het Europa van de vijftien had enkel Finland een hoger surplus dan België¹.

De verslechtering van de buitenlandse saldi, die op het einde van de jaren 70 plaatsvond, werd slechts geleidelijk weggewerkt. Pas in de tweede helft van de jaren 80 werden opnieuw overschotten geboekt, die tussen 1992 en 1995 aanzienlijk toenamen, vooral als gevolg van de zwakke groei van de binnenlandse vraag. Daarna volgt een stabiele periode tot 2002. In de projectieperiode zou het overschot opnieuw sterk toenemen tot 7 % van het bbp dankzij de goede prestaties op het vlak van de netto-uitvoer van goederen en diensten en de factorinkomens (zie figuur 8).

1. Zweden had in 2001 een extern surplus dat bijna gelijk was aan dat van België.

De jarenlange externe lopende overschotten leiden tot een versteviging van de crediteurspositie van België tegenover het buitenland. Volgens de laatste ramingen op basis van de financiële-vermogensrekening bedroeg die positie eind 2000 meer dan 62 % van het bbp. De daling van de Amerikaanse en de Europese beurskoersen in 2001 leidde evenwel tot een neerwaartse herwaardering van de Belgische nettoactiva op het buitenland. Anderzijds werden de nettotegoeden positief beïnvloed door de verlaging van de korte rente, daar de externe verplichtingen op korte termijn omvangrijker zijn dan de tegoeden.

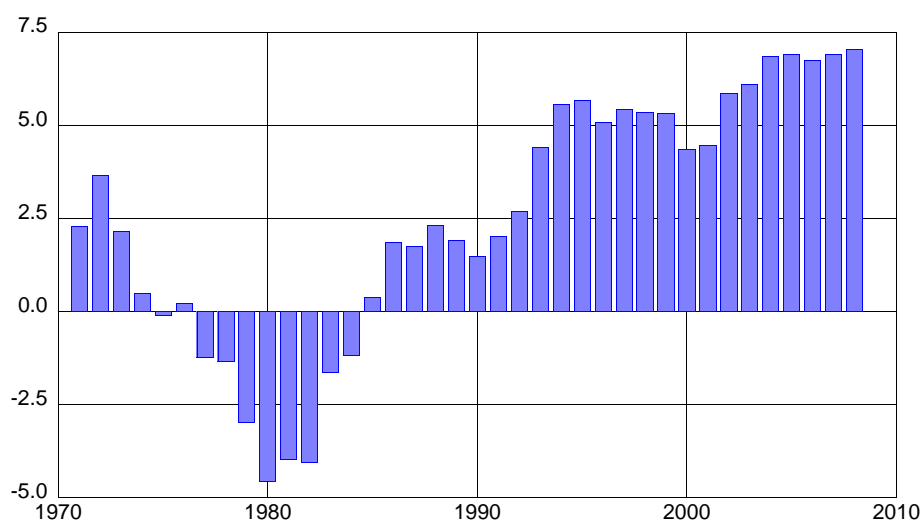
De toename van de nettoactiva op het buitenland leidt tot meer kapitaalontvangsten uit het buitenland. Deze laatste daalden in 2001, maar namen in 2002 opnieuw toe. Dat leidde tot een verdere toename van het verschil tussen het bruto nationaal inkomen en het bruto binnenlands product.

De bovenstaande ontwikkelingen zetten zich door in de projectieperiode. De Belgische economie zou lopende overschotten blijven genereren die leiden tot nieuwe nettoleningen aan het buitenland.

TABEL 13 - Nettolening aan het buitenland
(saldi, in procent van het bbp)

	1995	2001	2003	2008
1. Lopende rekening	5,7	4,5	6,1	7,0
- Goederen en diensten	4,3	3,5	5,1	6,0
- Beloning van werknemers (netto)	1,3	1,3	1,3	1,3
- Inkomen uit vermogen (netto)	1,3	1,2	1,2	1,2
- Belastingen min subsidies	-0,6	-0,6	-0,5	-0,5
- Overige lopende overdrachten	-0,7	-0,9	-1,0	-0,9
2. Kapitaalrekening	-0,1	-0,1	0,0	0,0
3. Nettolening aan het buitenland	5,6	4,4	6,1	7,0

FIGUUR 8 - Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland
(in procent van het bbp)

De impact van een aangetast consumentenvertrouwen

Met behulp van de NIME-simulatie resultaten (zie hoofdstuk 2, afdeling C) ramen we de gevolgen voor de Belgische economie van een internationale schok in het consumentenvertrouwen. De schok doet zich voor in 2004. Concreet leidt dat in het HERMES-model tot een neerwaartse herziening van de potentiële uitvoermarkten over de periode 2004-2008. Bovendien wordt de particuliere consumptie in 2004 neerwaarts aangepast om in dat jaar een hogere particuliere spaarquote te bekomen (een verhoging met 1 procentpunt). Tabel 14 bevat de voornaamste macro-economische en budgettaire gevolgen voor de Belgische economie.

Het Belgische bbp zou in het jaar van de vertrouwensschok 0,7 % verliezen. In 2005 zou de bbp-groei versnellen met 0,4 %, waardoor het verschil met het bbp-niveau van de basissimulatie vermindert. Daarna blijft het groeicijfer vrijwel onveranderd. De uitvoer wordt afgeremd door de negatieve impact van de schok op de internationale economie. In combinatie met het aangetaste consumentenvertrouwen leidt dat tot een inkrimping van de investeringen. De negatieve impact op het bbp wordt beperkt door de vermindering van de invoervraag. De werkgelegenheid daalt in het eerste jaar met 17 600 eenheden. Op middellange termijn bedraagt het banenverlies 7 500 eenheden. De gedaalde economische activiteit remt ook de inflatie af. Op middellange termijn ligt het consumptieprijspeil 0,2 % lager dan in de basissimulatie.

De negatieve impact op de economische activiteit leidt in het eerste jaar tot een vermindering van het vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid met 1 miljard euro. Nadien verkleint het ongunstige effect op het overheidssaldo door de herneming van de economische activiteit (0,5 miljard euro op middellange termijn). Bovendien wordt de groei van de overheidsuitgaven afgeremd door de lagere prijzen.

TABEL 14 - De macro-economische en budgettaire impact van een aangetast consumentenvertrouwen
(verschillen in procent t.o.v. de basisprojectie, tenzij anders aangeduid)

	2004	2005	2006	2007	2008
Bbp-groeiverschil in constante prijzen	-0,72	0,40	0,06	0,04	0,04
Bbp-niveau in constante prijzen	-0,72	-0,33	-0,27	-0,23	-0,19
- Binnenlandse vraag, waarvan	-1,01	-0,79	-0,72	-0,67	-0,62
. Particuliere consumptie	-1,48	-1,25	-1,15	-1,07	-1,01
. Investerings	-0,68	-0,48	-0,35	-0,30	-0,25
- Uitvoer	-0,77	-0,18	-0,06	0,00	0,06
- Invoer	-1,13	-0,72	-0,58	-0,48	-0,40
Groeiverschil van de consumptieprijzen	-0,08	-0,05	-0,04	-0,03	-0,02
Consumptieprijspeil	-0,08	-0,13	-0,17	-0,19	-0,22
Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren	-0,28	0,01	0,14	0,27	0,40
Spaarquote van de particulieren (niveauverschil)	1,00	1,06	1,08	1,12	1,18
Werkgelegenheid (in duizendtallen)	-17,59	-10,14	-9,06	-8,34	-7,48
Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland (verschil in miljard euro)	0,63	1,21	1,20	1,20	1,21
Vorderingenoverschot van de overheid (verschil in miljard euro)	-1,05	-0,63	-0,57	-0,55	-0,51

Prijzen, kosten en rentevoeten: beperkte toename

Gemeten aan de hand van de deflator van de consumptieprijzen, zou de Belgische inflatie ruim onder 2 % blijven, met gemiddeld 1,5 % over de periode 2003-2008. Dat inflatieverloop zou gemiddeld eveneens gelden voor de eurozone. De beperkte groei van de binnenlandse kosten en de invoerprijzen zorgt voor een relatief laagblijvende inflatie.

Net als in 2002 zouden de rentevoeten ook in 2003 verder dalen, o.a. als gevolg van de versoepeling van het Europees monetair beleid. De nominale lange rente zou tijdens de projectieperiode geleidelijk stijgen en 5,6 % bereiken. De korte rente zou dan 4,5 % bedragen. Met een inflatie die onder de 2 %-grens blijft, zouden de Belgische reële rentevoeten gemiddeld 2,1 % (korte rente) en 3,5 % (lange rente) bedragen.

Prijzen, kosten en rentevoeten

	1981-2002	1996-2002	2003-2008
Prijzen en kosten (gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)			
- Consumptieprijzen	3,0	1,8	1,5
- Bbp-deflator	3,1	1,6	1,7
- Loonkosten per eenheid product	2,7	1,4	1,1
- Invoerprijzen	2,4	2,5	0,8
Belgische rentevoeten (gemiddeld niveau)			
- Langetermijnrente (10 jaar),			
nominaal	8,3	5,3	5,0
reëel	5,4	3,5	3,5
- Kortetermijnrente (3 maanden),			
nominaal	7,4	3,5	3,6
reëel	4,4	1,7	2,1

A. Prijzen en kosten

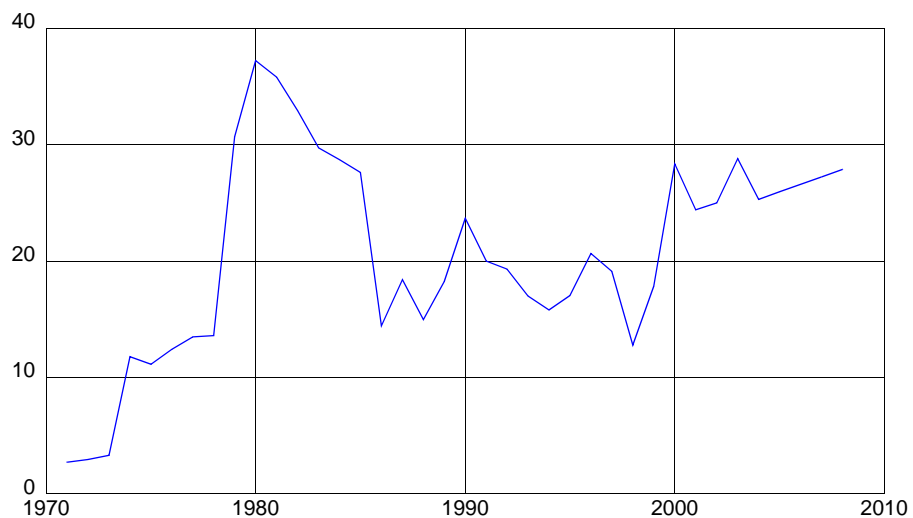
Een trendmatige afname van de inflatie ...

De trendmatige afname van de consumptieprijsinflatie in de jaren 90 (na gemiddeld meer dan 4 % in de jaren 80, vervolgens 2,2 % tussen 1991 en 1995 en 1,8 % tussen 1996 en 2002) zet zich door in de projectieperiode, met een gemiddeld inflatietempo gelijk aan 1,5 %. Dat historisch lage cijfer zou ook gelden voor de eurozone als geheel, niet alleen als gevolg van een beperkte groei van de binnenlandse kosten en de invoerprijzen, maar ook vanwege een output gap dichtbij nul tot het einde van de projectieperiode.

... ondanks de aanbodschokken in 2000 en 2001

De inflatietoename in 2000 en 2001 is slechts een tijdelijk fenomeen gebleken. Ze kan deels verklaard worden door de sterke economische groei van 2000, maar is vooral toe te schrijven aan de opflakking van de olieprijsen (zie figuur 9), een sterke stijging van de prijzen voor voeding en de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar. Terwijl de index der consumptieprijzen in jaargemiddelde nog steeg met 1,1 % in 1999, liep de inflatie in 2000 en 2001 op tot 2,5 %. De toename van de onderliggende inflatie (voeding en energie niet meegerekend) was echter minder uitgesproken, m.n. van 1,4 % in 1999 naar 1,6 % in 2000 en 2,2 % in 2001. Vanaf 2002 dringt de prijsdaling van de ruwe olie (uitgedrukt in euro) en van de andere energieproducten de binnenlandse inflatie terug tot minder dan 2 % (1,6 % voor de nationale index der consumptieprijzen).

FIGUUR 9 - Dollarprijs per vat ruwe olie

De inflatie blijft gematigd en bedraagt gemiddeld 1,5 % op middellange termijn

De toename van de deflator van de particuliere consumptie zou op middellange termijn ruim onder 2 % blijven, een grens die overeenstemt met prijsstabiliteit. De consumptieprijzen stijgen gemiddeld met niet meer dan 1,5 % in de periode 2003-2008. De inflatie zou onder controle blijven door een matige toename van de invoerprijzen zonder energie en van de internationale energieprijzen (na een stijging in 2003, gevolgd door een daling in 2004, wordt verondersteld dat vanaf 2005 de olieprijs jaarlijks met 1 % stijgt in reële termen) en door een stabilisering van de dollar-euro-pariteit. Na de ontsporing in het begin van de projectieperiode, zou het relatief gematigd verloop van de binnenlandse kosten de inflatie mee stabiliseren. Ten slotte heeft ook de output gap (nagenoeg nul) een afremmend effect op de prijsstijgingen.

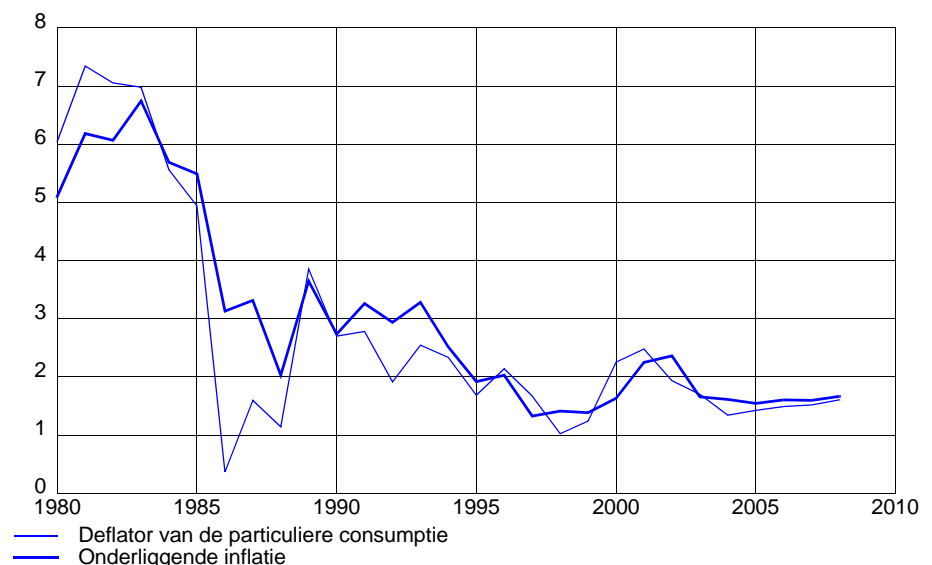
De opsplitsing per consumptie categorie toont aan dat de prijsstijging van de overige goederen ('voeding-dranken-tabak' en energie niet meegerekend), die vrij gering was tijdens de periode 1996-2002, licht zou versnellen tussen 2003 en 2008. Gemiddeld zou de prijsstijging van die categorie 1,5 % bereiken, terwijl dat tussen 1996 en 2002 maar 1,2 % was. Voor het inflatietempo van de categorie 'voeding-dranken-tabak' geldt het omgekeerde, wegens de relatief sterke prijsstijgingen in de periode 2000-2002. De stijging van de huurprijzen is nagenoeg stabiel, maar de prijzen van de overige diensten ontwikkelen zich trager in de projectieperiode. De toename van de energieprijzen zou gemiddeld niet meer dan 0,1 % per jaar bedragen tegenover 3 % voor de periode 1996-2002. Die (gemiddelde) bijna stagnatie is toe te schrijven aan de prijsdalingen in het begin van de projectieperiode (de internationale prijzen dalen in 2004) en door de beperkte toename nadien. De periode vanaf 2005 wordt gekenmerkt door een beperkte toename van de reële prijs van de ruwe olie en door ongewijzigde accijnzen. Ook de structurele hervormingen op de gas- en elektriciteitsmarkten zouden een impact hebben.

TABEL 15 - Prijzen van de particuliere consumptie per categorie
(groeivoeten in procent)

	1981-2002	1981-1990	1991-1995	1996-2002	2003-2008
Algemene index	3,2	4,4	2,3	1,8	1,5
- Voeding, dranken en tabak	2,7	4,2	0,6	1,9	1,7
- Overige goederen	2,9	4,7	1,6	1,2	1,5
- Huur	3,7	5,0	3,8	1,8	2,0
- Overige diensten	3,2	4,2	2,9	2,0	1,5
- Energie	2,4	2,5	1,2	3,0	0,1
Onderliggende inflatie ^a	3,2	4,5	2,8	1,8	1,6

a. Algemene index, voeding en energie niet meegerekend.

FIGUUR 10 - Prijzen van de particuliere consumptie
(groeivoeten in procent)

*Gematigde binnenlandse
kosten en invoerprijzen*

Zowel de binnenlandse als de buitenlandse kosten kennen globaal genomen een gunstig verloop, niettegenstaande een lichte versnelling op het einde van de projectieperiode.

De bijdrage van de binnenlandse kosten in de ontwikkeling van de inflatie zou gedurende de periode 2003-2008 gematigd blijven (gemiddeld 0,9 % per jaar) en is daarmee dezelfde als in de periode 1996-2002. In de eerste helft van de jaren 90 bedroeg de bijdrage van de binnenlandse kosten tot de inflatie nog ongeveer 2 %.

Die matige evolutie wordt vooral verklaard door de ontwikkeling van de loonkosten. De toename van de nominale uurloonkosten bedraagt over de periode 2003-2008 gemiddeld 3 %. We veronderstellen dat de indicatieve loonnorm van het interprofessionele akkoord voor de periode 2003-2004 gerespecteerd wordt en dat de gecumuleerde toename van de nominale uurloonkosten in die periode 5,4 % bedraagt. Er is ook rekening gehouden met de aanbeveling van de sociale partners om 2003 zoveel mogelijk te 'ontzien' (de uurloonkostenstijging bedraagt resp. 2,3 % en 2,9 % in 2003 en 2004). Bij het afsluiten van deze vooruitzichten was het nog niet mogelijk om een representatief beeld te hebben van de sectorale akkoorden.

Voor de periode 2005-2008 zou de loonkostenstijging ongeveer overeenkomen met het groeitempo bij onze drie belangrijkste handelspartners (gewogen gemiddelde). De groei van de nominale uurloonkosten versnelt geleidelijk tussen 2004 en 2008 tot 3,3 % op het einde van de projectieperiode¹ (zie ook hoofdstuk 5).

Gegeven de toename van de arbeidsproductiviteit (de productiviteitswinst per uur zou gemiddeld 1,8 % per jaar bedragen over de periode 2003-2008), zou de gemiddelde toename van de loonkost per eenheid product niet meer dan 1,2 % bedragen in de projectieperiode. De stijging zou echter gaandeweg toenemen als gevolg van een versnelling van de loonkosten op het einde van de periode en een vertraagde productiviteitsgroei na 2005. Gedefleerd met de bbp-deflator, zou de loonkost per eenheid product over vrijwel de hele periode dalen.

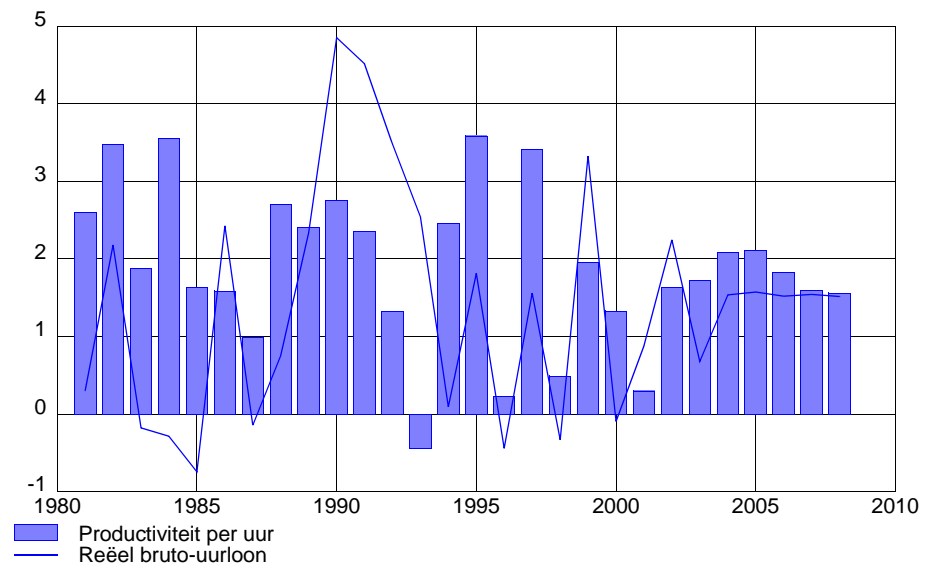
Het uitblijven van nieuwe fiscale maatregelen die een impact op de prijzen kunnen hebben (geen verhoging van de indirecte fiscaliteit) en de relatief beperkte groei van de winstmarges van de ondernemingen dragen eveneens bij tot de matige evolutie van de binnenlandse kosten. De bijdrage van de niet-loongebonden binnenlandse kosten (indirecte fiscaliteit en bruto-exploitatieoverschot per eenheid product) tot de groei van de deflator van de finale vraag zou tijdens de projectieperiode niet groter zijn dan 0,5 % per jaar. Dat is meer dan in de periode 1996-2002, maar minder dan in de eerste helft van de jaren 90 (toen de indirecte fiscaliteit werd verhoogd).

Na een forse stijging in 2000 (als gevolg van de hogere invoerprijzen voor energie en de depreciatie van de euro ten opzichte van de dollar) vertraagde de ontwikkeling van de invoerprijzen sterk in 2001, dankzij de daling van de energieprijzen. Vervolgens daalden de invoerprijzen in 2002 door de appreciatie van de euro. In 2003 zouden de invoerprijzen verder dalen, want de tijdelijke op-

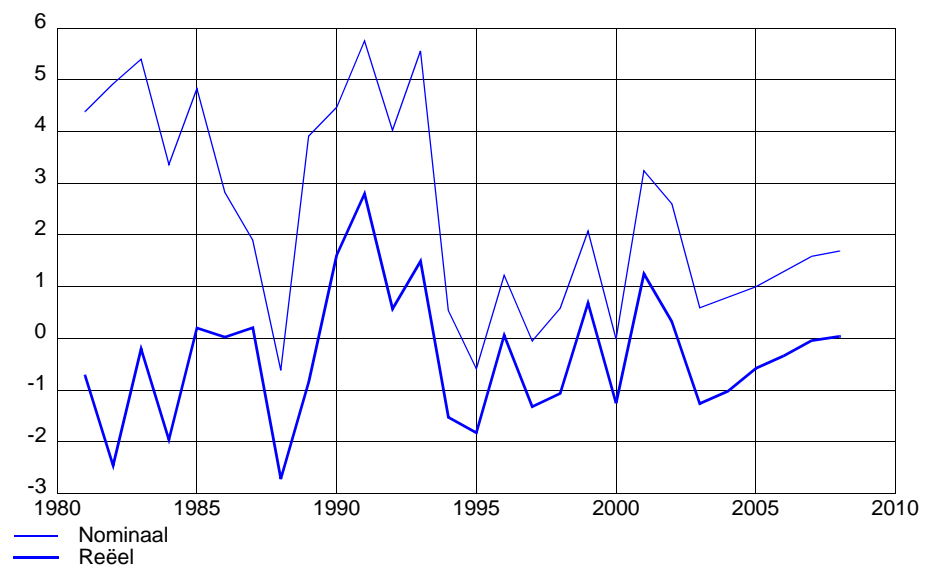
1. Die versnelling van de loonkosten stemt overeen met de voorziene evolutie bij onze drie handelspartners.

flakking van de energieprijzen wordt meer dan gecompenseerd door het wisselkoerseffect. Nadien zouden de invoerprijzen in een matiger tempo toenemen. Dat weerspiegelt een inflatie in de eurozone die onder controle blijft en een toename van de grondstoffenprijzen zonder sterke schommelingen. Gemiddeld zouden de invoerprijzen met niet meer dan 1,5 % stijgen in de periode 2004-2008 en slechts met 0,8 % in de periode 2003-2008. De bijdrage van de ingevoerde kosten tot de binnenlandse inflatie (0,4 %) zou daardoor beduidend lager liggen dan in de periode 1996-2002 (1 %).

FIGUUR 11 - Reëel bruto-uurloon en productiviteit per uur - marktsector
(groeivoeten in procent)

FIGUUR 12 - Loonkost per eenheid product - marktsector
(groeivoeten in procent)

TABEL 16 - Binnenlandse kosten en invoerprijzen - marktsector
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-2002	1981-1990	1991-1995	1996-2002	2003-2008
Reëel bruto-uurloon	1,4	1,1	2,5	1,0	1,4
Reële uurloonkost	1,7	1,8	2,2	0,9	1,5
Productiviteit per uur	1,9	2,4	1,8	1,3	1,8
Nominale loonkost per eenheid product	2,7	3,5	3,0	1,4	1,2
Reële loonkost per eenheid product ^a	-0,3	-0,7	0,3	-0,2	-0,5
Invoerprijzen	2,2	3,5	-0,5	2,4	0,8
Bijdrage tot de groei van de deflator van de eindvraag					
- Binnenlandse kosten	1,8	2,5	1,6	0,9	0,9
- Loonkost per eenheid product	0,9	1,0	0,9	0,5	0,4
- Overige kosten (marges + indirecte belastingen)	1,0	1,5	0,7	0,4	0,5
- Invoerprijzen	1,0	1,6	-0,2	1,0	0,4

a. Gedefleerd met de bbp-deflator.

B. Rentevoeten

De Belgische rentevoeten evolueren op een gelijkaardige manier als de rendementen in de eurozone.

De euribor daalde in 2002 tot 3,3 %, d.i. ongeveer 100 basispunten onder het niveau van 2001¹ (jaargemiddelde cijfers). De monetaire versoepeling door de Europese Centrale Bank doet de gemiddelde euribor voor dit jaar verder dalen tot 2,4 %, waardoor het Belgisch rendement op driemaandscertificaten op 2,3 % wordt geraamd². De euribor zou in de projectieperiode toenemen tot 4,6 % vanaf 2007, waardoor de Belgische certificatenrente zou aantrekken tot 4,5 %. Die ontwikkeling betekent een lichte stijging van de Belgische reële driemaandsrente van gemiddeld 1,7 % in de periode 1996-2002 tot gemiddeld 2,1 % in de periode 2003-2008. In de jaren tachtig en de eerste helft van de jaren negentig bedroeg de reële korte rente gemiddeld meer dan 5 %.

Op basis van een eenvoudige versie van de Taylor-regel, kan het niveau van de korte rente worden geëvalueerd (zie tabel 17). De regel bepaalt een 'optimaal' rentepeil, waarbij de monetaire politiek als adequaat kan worden beschouwd. Het monetair beleid zou reageren op afwijkingen van de inflatie ten opzichte van de inflatiedoelstelling, en van de output ten opzichte van zijn potentieel (de output gap). Naarmate de inflatie en de economische groei lager (hoger) liggen dan hun respectievelijke referentiewaarden, kan de korte rente verlaagd (verhoogd) worden. Het 'gewenste' rentepeil hangt evenwel af van de gebruikte wegingen voor beide afwijkingen (bv. een gelijk gewicht van 0,5) en van de hypothesen over het evenwichtsniveau van de reële korte rente (bv. 2 %) en de inflatiedoelstelling (bv. 1,5 %). Door die parametergevoeligheid is de waarde van de Taylor-regel veeleer indicatief.

1. De belangrijkste renteverlagingen van de ECB in 2001 gebeurden na de aanslagen van 11 september.
2. Het verschil tussen de euribor en het Belgisch rendement op driemaandscertificaten bedroeg vorig jaar ongeveer 10 basispunten. Dat verschil is behouden in de projectieperiode.

Op basis van de gekozen parameters, blijkt het Europese monetaire beleid in de periode 2003-2004 vrij soepel voor België. De reële korte rente op basis van de Taylor-regel ligt dan beduidend boven zijn effectieve niveau. Zodra de negatieve output gap verdwijnt, zou het monetair beleid restrictiever worden.

TABEL 17 - Toepassing van de Taylor-regel op België

	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Reële korte rente (i)	0,5	1,2	2,1	2,8	3,0	2,9
Output gap (ii)	-1,1	-0,7	-0,0	0,3	0,1	0,0
Inflatie (iii)	1,8	1,4	1,4	1,5	1,5	1,6
Reële korte rente via de Taylor-regel (iv) ^a	1,6	1,6	2,0	2,1	2,0	2,0

a. $(iv) = 2\% + 0,5 \cdot (ii) + 0,5 \cdot [(iii) - 1,5]$

De Europese langetermijnrentevoeten daalden in de loop van 2002 als gevolg van de conjunctuurverzwakking en de koersverliezen op de aandelenmarkten, waardoor steeds meer beleggers opteerden voor overheidsobligaties. Jaargemiddeld bleef de Duitse tienjaarsrente op overheidsobligaties t.o.v. 2001 evenwel stabiel op 4,8 %. Daarnaast halveerde het Belgisch-Duitse renteververschil van 25 basispunten in januari tot 12 basispunten in december als gevolg van de Duitse begrotingsproblemen en de algemene Europese rentedaling. Daardoor bedroeg de Belgische tienjaarsrente in 2002 gemiddeld nog 5 % (4,3 % op het einde van het jaar).

We veronderstellen voor dit jaar een gemiddelde lange rente van 4,3 %, die daarna aantrekt tot 5,6 % op middellange termijn, met een blijvend renteververschil van 10 basispunten t.o.v. de Duitse lange rente. Het rentedifferentieel weerspiegelt het verschil inzake kredietwaardigheid (vanwege de hoge Belgische overheids-schuld) en liquiditeit. Hierdoor bedraagt de Belgische reële tienjaarsrente in de periode 2003-2008 gemiddeld 3,5 %, net als in de periode 1996-2002.

De bovenstaande hypothesen impliceren dat de Belgische rendementscurve vanaf 2004 vlakker wordt. Het verschil tussen de lange en de korte rente bedroeg vorig jaar 180 basispunten. Dit jaar zou ze oplopen tot 200 basispunten en in de rest van de projectieperiode ongeveer 120 basispunten bedragen¹.

1. In de periode 1996-2002 bedroeg het verschil tussen beide rendementen gemiddeld 180 basispunten.

De arbeidsmarkt: bescheiden toename van de werkgelegenheidsgraad

In dit hoofdstuk wordt sterk de nadruk gelegd op de stelselmatige veroudering van de bevolking op arbeidsleeftijd tijdens het lopende decennium. Hoewel de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd tijdelijk versnelt, neemt de demografische bijdrage tot de stijging van het potentieel arbeidsaanbod¹ om die reden af. De oorzaak van de toename van het potentieel arbeidsaanbod moet veeleer worden gezocht in de sterkere neiging van vrouwen om langer actief te blijven op de arbeidsmarkt. Daardoor veroudert het potentieel arbeidsaanbod nog sterker dan de bevolking op arbeidsleeftijd. Dat is meteen ook de voornaamste verklaring voor het feit dat in absolute termen het aantal bruggepensioneerden terug begint toe te nemen. Demografische verschuivingen zijn er eveneens voor verantwoordelijk dat - ondanks de nog steeds forse toename van de beroepsbevolking - de activiteitsgraad een sterk afgevlakt verloop kent naarmate de projectieperiode vordert.

Op het vlak van het arbeidsmarktbeleid wordt in dit hoofdstuk de sluipende verhoging van de werkgeversbijdragevoeten in de bedrijfstakken van de marktsector benadrukt. Die verhoging wordt verklaard door de uitbreiding van de (met werkgeversbijdragen gefinancierde) tweede pensioenpijler en door de manier waarop de structurele bijdragevermindering geconcentreerd werd (forfaitair karakter; niet-indexering van de loonschalen). Zij is veel meer uitgesproken voor lage lonen, wat de relatieve lageloonkost opwaarts en de relatieve lageloonwerkstelling neerwaarts beïnvloedt. De verhoging is omwille van sectorale verschuivingen iets minder frappant op het vlak van de totale marktsector. De beheersing van de loonevolutie wordt dus niet langer ondersteund door het parafiscale beleid. De belastinghervorming draagt er weliswaar toe bij de brutoloonkosten te temperen.

De productiviteitsgroei per arbeidsuur versnelt licht ten opzichte van het recente verleden, maar blijft historisch laag. Bovendien neemt de gemiddelde arbeidsduur verder af, mede op basis van het toenemend aantal deeltijdse loopbaanonderbrekingen. Wanneer vanaf 2004 de activiteit herneemt, groeit de werkgelegenheid dan ook iets sterker dan het arbeidsvolume. Die groei is echter maar net voldoende om de arbeidsreserve en de werkloosheid geleidelijk terug te dringen naar hun niveau uit 2002. Binnen de werkloosheid neemt het aantal oudere werklozen af en stijgt het aantal werkzoekenden.

Gelet op de sterke toename van de bevolking op arbeidsleeftijd, komt de werkgelegenheids-groei slechts tot uiting in een beperkte stijging van de globale werkgelegenheidsgraad. De werkgelegenheidsgraad blijft weliswaar aanzienlijk stijgen in de oudere leeftijdsklassen, zelfs bij relatief behouden hypothesen m.b.t. het effect van de maatregelen die erop gericht zijn 50-plussers aan het werk te houden. Gekoppeld aan de demografische verschuivingen, neemt daardoor het aandeel van 50-plussers in de totale werkgelegenheid spectaculair toe. De meer bescheiden toename van de werkgelegenheidsgraad in de leeftijdsklasse 15-49 jaar wordt weerspiegeld in een daling van de werkloosheidsgraad in die leeftijdsklasse, tot

1. Zie het glossarium op de volgende bladzijde voor een definitie van de technische begrippen die in dit hoofdstuk worden gebruikt.

een niveau dat vergelijkbaar is met wat werd bereikt na de vorige fase van hoogconjunctuur.

Glossarium van arbeidsmarktbegrippen

werkende bevolking: binnenlandse werkgelegenheid + saldo grensarbeid.

werkzoekenden: personen die als dusdanig geregistreerd worden door de gewestelijke instanties voor arbeidsbemiddeling (bevatten: werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen, overig verplicht ingeschreven werkzoekenden en vrij ingeschreven werkzoekenden).

oudere werklozen: afkorting voor "niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen", werklozen die een uitkering ontvangen van de RVA, maar niet langer actief moeten zoeken naar werk.

werkloosheid (definitie FPB): werkzoekenden + oudere werklozen.

vergoede uittreding: oudere werklozen + voltijdse bruggepensioneerden + voltijdse loopbaanonderbrekers.

arbeidsreserve: werkzoekenden plus vergoede uittreding.

beroepsbevolking (definitie FPB): werkende bevolking + werkloosheid (definitie FPB).

potentieel arbeidsaanbod: werkende bevolking + arbeidsreserve. Bevat zowel het effectief arbeidsaanbod (werkende bevolking plus werkzoekenden) als diegenen die beschikbaar zouden kunnen zijn voor de arbeidsmarkt mochten zij niet vergoed zijn uitgetreden (oudere werklozen, voltijdse bruggepensioneerden, voltijdse loopbaanonderbrekers).

activiteitsgraad: verhouding tussen beroepsbevolking (definitie FPB) en bevolking (per leeftijdsklasse, geslacht en gewest).

graad van potentieel arbeidsaanbod: verhouding tussen potentieel arbeidsaanbod en bevolking (per leeftijdsklasse, geslacht en gewest).

demografische afhankelijkheidsgraad: verhouding tussen de bevolking jonger dan 15 jaar of ouder dan 64 jaar en de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar).

3 arbeidscategorieën binnen de loontrekkende marktwerkstelling: gewone lageloon- en hogeloonbanen (met als loongrens 1560 euro bruto per maand in het basisjaar 2000) en speciale tewerkstellingsprogramma's (startbanen ingevuld door laaggeschoolden die recht geven op een patronale bijdragevermindering, diensten- en voordeelbanen oude stijl, plan-plusbanen en activaplanbanen nieuwe stijl).

activaplanbanen: groeperen verschillende categorieën van werklozen die, afhankelijk van hun werkloosheidsduur en hun statuut van uitkeringsgerechtigde, na aanwerving het recht openen op verminderde werkgeversbijdragen en eventueel op een maandelijks loonsubsidie van 500 euro voor een voltijdse betrekking (een activeringsuitkering).

dienstenbanen: voorlopers van de activaplanbanen die zich naar gelijkaardige categorieën van werklozen richten, met een volledige vrijstelling van de werkgeversbijdragen en een loonsubsidie door een activeringsuitkering van de RVA maar met een toepasbaarheid die beperkt is tot de niet-normale activiteiten van het bedrijf.

plan-plus-1-, plus-2- en plus-3-banen: met werkgeversbijdrageverminderingen ondersteunde aanwervingen van een eerste, tweede of derde werknemer door zelfstandigen of door startende bedrijven.

sociale maribelbanen: uit subsectorale pools van werkgeversbijdragen gesubsidieerde bijkomende tewerkstelling in de verzorgende non-profitsector (gezondheidszorg, sociaal-culturele activiteiten).

startbanen: door de bedrijven verplicht te creëren banen naar rato van minimum 3 % van een referentietewerkstelling op straffe van financiële boetes, voorbehouden voor pas afgestudeerden (eventueel andere categorieën) en eventueel beloofd met werkgeversbijdrageverminderingen.

voordeelbanen: met werkgeversbijdrageverminderingen ondersteunde aanwervingen van langdurige werklozen.

Gewijzigde statistieken in verband met de arbeidsmarkt

Voor een goed begrip van de cijfers in dit hoofdstuk moet erop gewezen worden dat recent twee belangrijke wijzigingen werden aangebracht aan de arbeidsmarktstatistieken. De eerste wijziging slaat op de raming van het aantal werkzoekenden dat wordt geregistreerd door de regionale instanties voor arbeidsbemiddeling (BGDA, FOREM en VDAB). In november 2001 heeft FOREM de methode die wordt gebruikt bij de telling van het aantal werkzoekenden, gewijzigd. Voortaan worden werklozen die niet komen stempelen onmiddellijk verwijderd uit de raming van het aantal ingeschreven werkzoekenden. De BGDA is in januari 2002 eveneens overgestapt op dezelfde registratiewijze. Dat leidde tot een neerwaartse herziening van het aantal werkzoekenden met afgerond 15 000 personen. Om statistische breuken te vermijden, heeft het FPB een homogene reeks voor werkzoekenden opgesteld volgens de nieuwe ramingsmethode.

De tweede wijziging heeft te maken met de werkgelegenheidscijfers. Omdat een zo groot mogelijke onderlinge coherentie tussen de bedrijfstakgrootheden wordt nagestreefd, betreft het FPB zowel de toegevoegde waarde, de loonmassa als de hoofdelijke werkgelegenheid uit dezelfde bron (de nationale rekeningen). Eind vorig jaar werd de methodologie voor de berekening van de werkgelegenheidscijfers grondig gewijzigd en publiceerde het INR, voor de periode 1995-2001, sterk herziene cijfers over de loon- en weddetrekkende werkgelegenheid per bedrijfstak en over de totale zelfstandige werkgelegenheid. Bij het afsluiten van deze vooruitzichten had het INR nog geen cijfers gepubliceerd voor de opsplitsing van de zelfstandigen per bedrijfstak. Ook de retropolatie van de nieuwe reeksen voor de loon- en weddetrekkende werkgelegenheid (periode voorafgaand aan 1995) was nog niet afgerond. Voor die ontbrekende gegevens werd een beroep gedaan op voorlopige ramingen.

De nieuwe werkgelegenheidsreeksen worden opgesteld op kwartaalbasis, dus beschikt men nu over data in jaargemiddelden. Omdat zulke data beter in overeenstemming zijn met de stroomgrootheden uit de nationale rekeningen (loonmassa, toegevoegde waarde) en zuiverder afgeleide grootheden (loonkost per hoofd, productiviteit) opleveren, worden vanaf nu alle variabelen op de arbeidsmarkt (werkgelegenheid, werkloosheid, beroepsbevolking,...) in de vooruitzichten op middellange termijn uitgedrukt in jaargemiddelden. De traditionele concepten (meting op 30 juni) vervallen.

TABEL 18 - Herraming van de binnenlandse werkgelegenheid
(verschillen tussen nieuwe en oude reeksen)

	Niveau 2001		Evolutie 1996-2001	
	in duizenden personen	in %	in duizenden personen	gem. jaarlijkse groeivoet
Landbouw	21,4	27,7	-4,4	-0,3
Industrie	-5,8	-0,6	-5,6	-0,1
- Energie	0,8	2,7	-0,6	-0,3
- Verwerkende nijverheid	-7,3	-1,1	-4,3	-0,1
- Bouw	0,6	0,3	-0,6	0,0
Verhandelbare diensten	161,4	7,5	74,0	0,5
- Vervoer en communicatie	-7,6	-2,7	-10,4	-0,6
- Handel en horeca	130,2	21,3	4,8	0,1
- Krediet en verzekeringen	13,5	10,2	4,5	0,5
- Gezondheidszorg	-49,5	-11,1	7,6	0,8
- Overige marktdiensten	74,7	11,2	67,5	1,6
Niet-verhandelbare diensten	3,9	0,5	-12,6	-0,3
- Overheid	29,1	4,1	-13,5	-0,4
- Overige niet-verhandelbare diensten	-25,2	-23,0	0,9	1,6
Binnenlandse werkgelegenheid	180,9	4,6	51,4	0,2

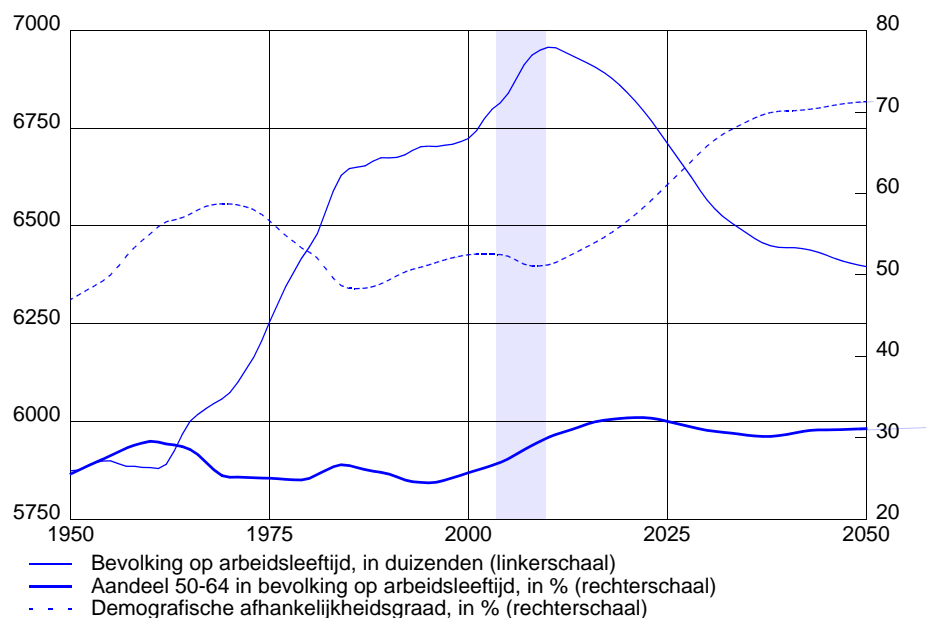
De tabel geeft een overzicht van de gevolgen die beide veranderingen (nieuwe reeksen INR, overstap van 30 juni naar jaargemiddelden) hebben voor de raming van de werkgelegenheid. De binnenlandse werkgelegenheid wordt in 2001 met 180 900 personen (of 4,6 %) opwaarts herzien. De werkgelegenheidsgraad bedraagt daardoor in 2001 62,2 % tegenover 59,6 % in de oude raming. Vooral de raming van de werkgelegenheid in de bedrijfstakken landbouw (21 400 personen; 27,7 %), handel en horeca (130 200 personen; 21,3 %) en overige marktdiensten (74 700 personen; 11,2 %) wordt fors opgetrokken. In de bedrijfstakken gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (-49 500 personen; -11,1 %) en bij de huisbedienden (-25 200 personen; -23 %) leidt de nieuwe ramingsmethode tot beduidend lagere cijfers dan vroeger. Niet alleen het niveau, ook de evolutie van de werkgelegenheid (periode 1996-2001) onderging wijzigingen ten gevolge van de herraming. De binnenlandse werkgelegenheid groeit met 0,2 % per jaar sneller in de nieuwe reeksen. De sterkste aanpassing grijpt plaats in de bedrijfstak overige marktdiensten, waar de werkgelegenheid tijdens de periode 1996-2001 1,6 % per jaar sneller groeit dan in de oude reeksen (gecumuleerd over de gehele periode: 67 500 personen meer). Binnen die bedrijfstak werd vooral de groei in de subtak 'zakelijke dienstverlening aan bedrijven' sterk naar boven herzien.

A. Demografie en potentieel arbeidsaanbod

Een snellere toename van de bevolking op arbeidsleeftijd veroorzaakt een tijdelijke daling van de demografische afhankelijkheidsgraad

Sinds 2000 groeit de bevolking op arbeidsleeftijd beduidend sneller dan tijdens het voorgaande anderhalve decennium. Gedeeltelijk moet die versnelling toegeschreven worden aan de regularisatie van mensen zonder papieren, waardoor tijdens de periode 2001-2003 afgerond 30 000 personen tussen 15 en 64 jaar worden toegevoegd aan de bevolkingscijfers. Bovendien verlaten tijdens de projectieperiode de schaarsbevolkte oorlogscohorten de bevolking op arbeidsleeftijd. Dat zorgt voor een tijdelijke daling van de demografische afhankelijkheidsgraad, zodat de bevolking op arbeidsleeftijd gedurende de projectieperiode (2003-2008) sterker toeneemt (met 162 500 personen) dan de totale bevolking (met 146 400 personen). Historisch groeit de bevolking op arbeidsleeftijd tijdens de komende jaren daardoor naar een hoogtepunt. Vanaf 2010 zou zij echter beginnen af te kalven naarmate de babyboomgeneraties de officiële pensioenleeftijd bereiken en dan zal de afhankelijkheidsgraad drastisch toenemen.

FIGUUR 13 - Demografische evolutie: een langetermijnperspectief

De bevolking op arbeidsleeftijd vergrijsd weliswaar, zodat...

De bevolking op arbeidsleeftijd neemt sterk toe, maar vergrijsd tegelijkertijd aanzienlijk. Tijdens de projectieperiode neemt het aandeel van de leeftijdsklasse 50-64 jaar in de bevolking op arbeidsleeftijd toe van 26,3 % tot 29 %. De veroudering van de bevolking op arbeidsleeftijd tijdens het huidige decennium is van dezelfde orde van grootte als de verjonging die zich tijdens de jaren '60 voltrok en plaatst zowel het arbeidsmarktbeleid als het personeelsbeleid van de ondernemingen op middellange termijn voor belangrijke uitdagingen.

...de gevoelige stijging van het potentieel arbeidsaanbod...

Het potentieel arbeidsaanbod neemt in de leeftijdsklasse 15-64 jaar toe met 162 000 personen. Ondanks de forse verhoging van de bevolking op arbeidsleeftijd, kan die stijging (zie onderstaande tabel) slechts voor 20 % (34 000 personen) worden toegeschreven aan demografische factoren. De vergrijzing van de bevolking op arbeidsleeftijd zorgt er immers voor dat het gewicht van leeftijdsklassen die minder sterk actief zijn op de arbeidsmarkt, toeneemt.

...veeleer toegeschreven moet worden aan sociaal-economische impulsen...

De verhoging van het potentieel arbeidsaanbod wordt dus voornamelijk verklaard door sociaal-economische determinanten¹. Nochtans vertraagde tijdens het laatste observatiejaar (2002) hun bijdrage tot de toename van het potentieel arbeidsaanbod. Omdat de regularisatie van mensen zonder papieren statistische vertekeningen veroorzaakt, is het moeilijk vast te stellen in welke mate die vertraging moet worden toegeschreven aan de zwakke conjunctuur en de daarmee gepaard gaande verslechtering van de situatie op de arbeidsmarkt.

TABEL 19 - Evolutie van het potentieel arbeidsaanbod²
(15-64 jaar; verschillen in duizenden personen)

	Totaal			Invloed demografie			Invloed aanbodgraden		
	1996	2002	2008	1996	2002	2008	1996	2002	2008
	t.o.v. 1990	t.o.v. 1996	t.o.v. 2002	t.o.v. 1990	t.o.v. 1996	t.o.v. 2002	t.o.v. 1990	t.o.v. 1996	t.o.v. 2002
15-24 jaar	-97	24	11	-67	-10	-3	-30	34	14
25-49 jaar	257	28	-51	151	-48	-95	104	76	44
50-64 jaar	23	190	201	-22	116	133	46	72	67
Mannen	1	59	29	42	41	33	-40	18	-5
Vrouwen	183	184	133	20	17	1	161	165	130
Brussel	13	39	20	0	20	7	13	18	13
Vlaanderen	131	117	78	33	16	1	97	99	76
Wallonië	39	87	63	28	22	26	10	65	36
Totaal	183	243	162	62	58	34	120	183	126

...die zich vooral voordoen bij vrouwen en in de oudere leeftijdsklassen...

De belangrijkste sociaal-economische impulsen voor de toename van het potentieel arbeidsaanbod blijven op middellange termijn uitgaan van vrouwen en van de oudere leeftijdsklassen. De oorzaak daarvan ligt in de geleidelijke veroudering van vrouwelijke cohorten die meer participeren op de arbeidsmarkt, fenomeen dat nog meer wordt versterkt door de impact van de pensioenhervorming (geleidelijk optrekken van de pensioenleeftijd voor vrouwen).

..., waardoor het aandeel van 50-plussers in het potentieel arbeidsaanbod beduidend toeneemt

In combinatie met de demografische verschuivingen binnen de bevolking op arbeidsleeftijd heeft die tendens belangrijke gevolgen voor de samenstelling van het potentieel arbeidsaanbod volgens leeftijdsklasse. Het aantal jongeren (15-24 jaar) dat zich jaarlijks aanbiedt op de arbeidsmarkt stijgt nog licht gedurende de projectieperiode (met 11 000 personen, een gemiddelde jaarlijkse groei van 0,3 %). Het potentieel arbeidsaanbod daalt echter in de klasse 25-49 jaar met 51 000 personen, een gemiddelde jaarlijkse krimp van 0,3 %. Het dikt fors aan in de klasse 50-64 jaar (met 201 000 personen, een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,9 %), waardoor het aandeel van 50-plussers in het potentieel arbeidsaanbod stijgt van 21,8 % naar 25,1 %.

1. Die komen tot uiting in de evolutie van de graden van potentieel arbeidsaanbod (zie glossarium voor de definitie) per leeftijd, geslacht en gewest (zie tabel 19).
2. De som van beide componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van tweede orde.

De gender-kloof slinkt maar blijft aanzienlijk...

Ondanks het feit dat het potentieel arbeidsaanbod bij vrouwen (met 133 000 personen, 1 % per jaar) veel sterker stijgt dan bij mannen (met 29 000 personen, 0,2 % per jaar), blijft het verschil in de globale graad van potentieel arbeidsaanbod tussen mannen en vrouwen substantieel op het einde van de projectieperiode (14,1 %, tegenover 17,6 % in 2002).

...en het potentieel arbeidsaanbod groeit minder snel in Vlaanderen

Ten slotte is, om demografische redenen, de groei van het potentieel arbeidsaanbod veel minder uitgesproken in Vlaanderen (groei met 0,4 % per jaar; toename met 78 000 personen gedurende de periode) dan in Brussel (0,8 % per jaar; 20 000 personen) en in Wallonië (0,7 % per jaar; 63 000 personen).

B. Vergoede uittreding en beroepsbevolking

Het potentieel arbeidsaanbod bevat een grote groep personen die een uitkering ontvangen van de RVA, maar desondanks niet beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. Die onbeschikbaarheid is tijdelijk (voltijdse loopbaanonderbrekers) of quasi-definitief (voltijds brugpensioneerden; oudere werklozen).

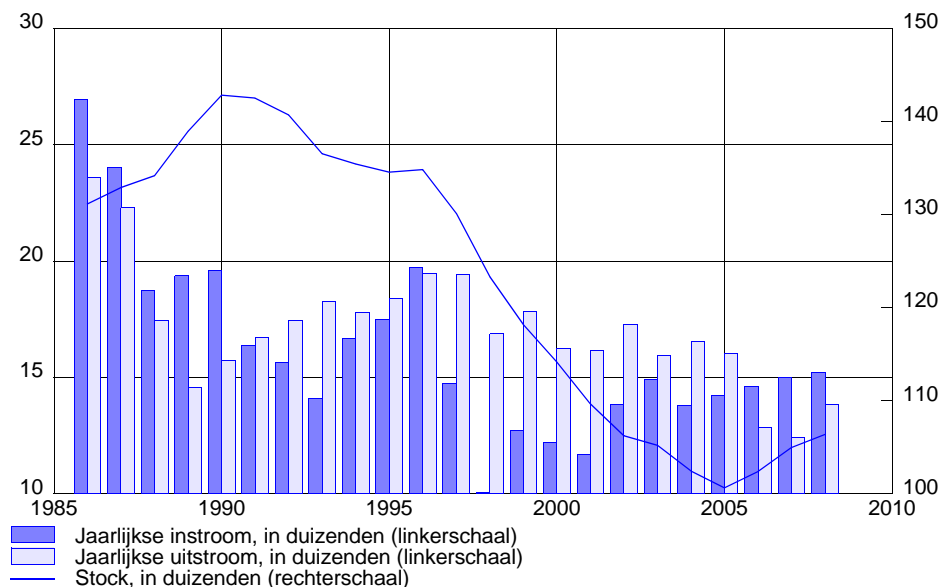
Lichte toename van de voltijdse loopbaanonderbrekingen

Het aantal voltijdse loopbaanonderbrekers zou slechts licht stijgen tijdens de projectieperiode (met iets minder dan 1 500 personen) en 31 000 personen bedragen in 2008. De geleidelijke vervanging in de privé-sector van het oude stelsel van loopbaanonderbreking door het 'tijdskrediet' gaat veeleer gepaard met een substantiële verhoging van het aantal deeltijdse dan van het aantal voltijdse loopbaanonderbrekingen (voor meer details, zie kader afdeling D).

De brugpensioenen namen gevoelig af tijdens het voorbije decennium...

Het aantal brugpensioneerden daalt sinds het begin van de jaren negentig. Die daling versnelde tijdens de periode 1996-2001 omdat, dankzij de ontradende maatregelen uit die periode en de goede conjunctuur, de nieuwe instroom van personen in het statuut op een structureel veel lager peil lag dan vroeger. Vooral in de leeftijdsklasse 50-57 jaar slonk de instroom toen opmerkelijk.

FIGUUR 14 - Voltijdse brugpensioenen

...maar verscheidene factoren zetten opwaartse druk op de instroom in het statuut...

Tijdens het afgelopen jaar is er echter opnieuw sprake van een zekere verhoging van de instroom in het statuut van bruggepensioneerde. Verscheidene factoren zijn daar debet aan.

In de eerste plaats doet de vergrijzing van het potentieel arbeidsaanbod en ipso facto van de werkgelegenheid zich gelden. Daardoor stijgt het aantal personen dat in aanmerking komt om vervroegd uit te treden via het brugpensioen. Die factor wint nog aan kracht tijdens de projectieperiode.

In de tweede plaats heeft de minder sterke instroom op jongere leeftijd uit de periode 1996-2001 geleid tot een inhaalbeweging op oudere leeftijd: de instroom in het brugpensioen vanaf 58 jaar is daardoor verhoogd. Die inhaalbeweging is nog niet ten einde en zal zich verder doorzetten tijdens de projectieperiode.

Ten slotte heeft de minder goede conjunctuur een opwaartse invloed gehad op de instroom, ook op jongere leeftijd. Dat conjunctuurgebonden effect op de jaarlijkse instroom is weliswaar tijdelijk van aard (periode 2002-2003), maar veroorzaakt een duurzame inkrimping van het aantal personen dat effectief beschikbaar is voor de arbeidsmarkt.

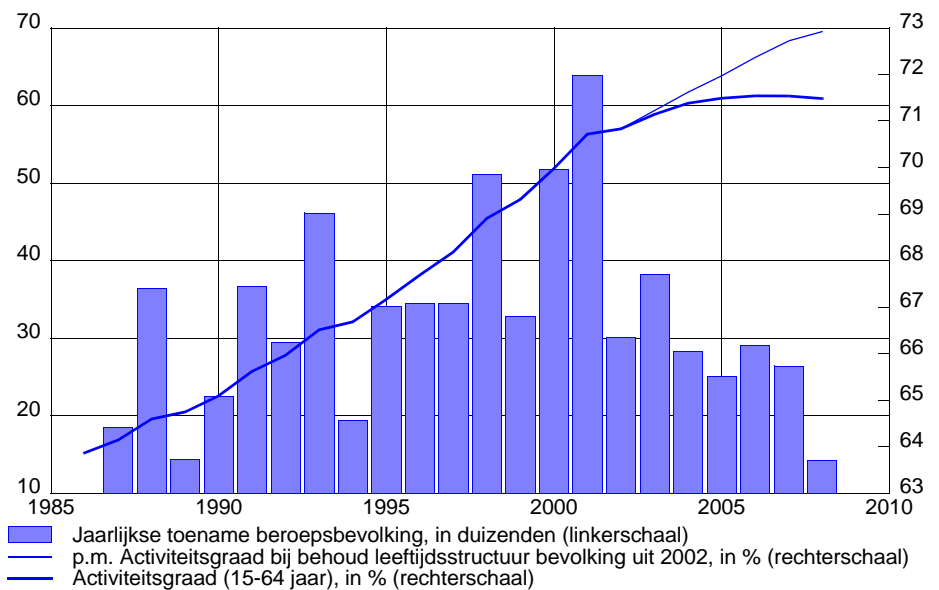
...zodat, na een aanvankelijke afname, vanaf 2005 het aantal bruggepensioneerden terug stijgt

Onder invloed van die drie factoren zou de jaarlijkse instroom in het brugpensioen in absolute termen licht stijgen tijdens de projectieperiode (met een uitschieter in 2003), maar tot en met 2005 kleiner blijven dan de jaarlijkse uitstroom¹, zodat het totale aantal bruggepensioneerden verder afneemt tot iets meer dan 100 000 personen in 2005. Na 2005 neemt de uitstroom uit het statuut (tijdelijk) af, omdat de weinig bevolkte oorlogsgroepen de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. Vanaf dan stijgt het totale aantal bruggepensioneerden, zodat op het einde van de projectieperiode hun aantal op vrijwel hetzelfde niveau ligt als in 2002 (106 500 personen). Omdat terzelfdertijd het potentieel arbeidsaanbod van 50-plussers gevoelig toeneemt, blijft het aandeel van de bruggepensioneerden in het potentieel arbeidsaanbod in die leeftijdsklasse nochtans afnemen gedurende de hele projectieperiode (8,3 % in 2008 tegenover 9,9 % in 2002).

Gelijke toename beroepsbevolking en potentieel arbeidsaanbod; toename activiteitsgraad sterk gedrukt door demografische verschuivingen

Aangezien het aantal voltijdse loopbaanonderbrekers en het aantal bruggepensioneerden in 2008 op vrijwel hetzelfde peil aanbelen als bij het begin van de projectieperiode, is de toename van de beroepsbevolking (definitie FPB; met 161 000 personen) vrijwel gelijk aan de toename van het potentieel arbeidsaanbod. Uit onderstaande grafiek blijkt dat, ondanks de nog steeds forse jaarlijkse verhogingen van de beroepsbevolking, de toename van de globale activiteitsgraad sterk afvlakt naarmate de projectieperiode vordert. Hoe sterk demografische verschuivingen de toename van de globale activiteitsgraad drukken tijdens de volgende jaren, blijkt uit een vergelijking tussen de werkelijke evolutie van de activiteitsgraad en een hypothetische evolutie bij ongewijzigde samenstelling van de bevolking op arbeidsleeftijd (zie grafiek).

1. De uitstroom bevat voornamelijk personen die de pensioengerechtigde leeftijd bereiken.

FIGUUR 15 - Beroepsbevolking (definitie FPB) en activiteitsgraad (15-64 jaar)

De instroom in de oudere werkloosheid...

Net zoals de evolutie van het aantal bruggepensioneerden, wordt de evolutie van het aantal oudere werklozen gekenmerkt door een sterke graad van inertie. Ondanks de invoering van een activeringsmaatregel voor oudere werklozen, lijkt alles er voornamelijk op te wijzen dat een terugkeer vanuit dat statuut naar werkgelegenheid of naar werkzoekende de uitzondering op de regel blijft. Het is dus voornamelijk via maatregelen die inspelen op de jaarlijkse instroom in het statuut dat er van beleidswege invloed wordt uitgeoefend op de evolutie van het aantal oudere werklozen.

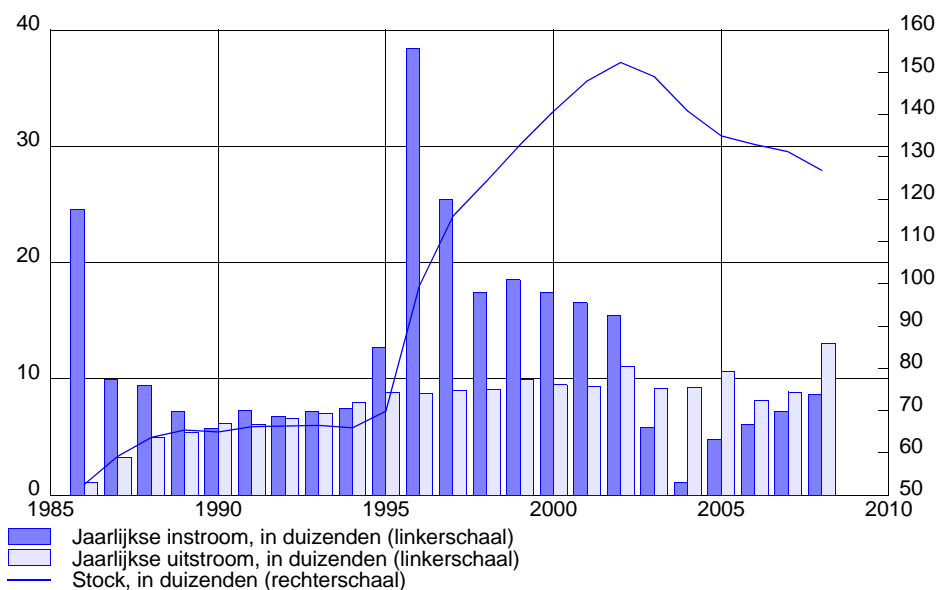
...wordt door de recente hervorming van het stelsel...

Vorig jaar werd daarom beslist de minimale leeftijd van instroom in het statuut trapsgewijs op te trekken van 50 naar 58 jaar. Daardoor verhoogt het aantal uitkeringsgerechtigde 50-plussers dat effectief beschikbaar blijft voor de arbeidsmarkt. De ingreep was een onderdeel van een pakket maatregelen dat bv. ook aantrekkelijke formules voor individuele arbeidsherverdeling bevatte en dat erop gericht was meer 50-plussers aan het werk te houden. Van die maatregelen gaat een negatieve impact uit op de werkloosheidsgraden en een positieve impact op de werkgelegenheidsgraden in de leeftijdsklasse 50-57 jaar. Zij leiden eveneens tot een sterkere arbeidsherverdeling.

...aan banden gelegd...

De jaarlijkse instroom in het statuut van oudere werkloze wordt tijdens de volgende jaren uiteraard sterk beïnvloed door die maatregel. De instroom in het statuut valt drastisch terug in 2003 en in 2004 en ligt - voor het eerst sinds 1990 - lager dan de uitstroom, zodat het absolute aantal oudere werklozen daalt. Vanaf 2005 neemt de instroom terug toe. Op dat moment komt de maatregel op kruissnelheid en opteren de meeste werkzoekenden op 58-jarige leeftijd voor de overstap naar het statuut van oudere werkloze.

FIGUUR 16 - Oudere werklozen

...zodat, ondanks de demografische druk, het aantal oudere werklozen zowel absoluut als relatief sterk afneemt

Daarnaast geldt - net zoals voor het brugpensioen - dat de vergrijzing van het potentieel arbeidsaanbod ceteris paribus de nieuwe instroom in het statuut positief beïnvloedt. Nochtans blijft de jaarlijkse instroom tijdens de hele periode ver verwijderd van de aantallen uit het recente verleden en zou het aantal oudere werklozen blijven afnemen gedurende de hele periode (met 25 500 personen in totaal). In relatieve termen is die daling nog sprekender. In de leeftijdsklasse 50-64 jaar heeft, op het einde van de projectieperiode, 9,9 % van het potentieel arbeidsaanbod het statuut van oudere werkloze, tegenover 14,2 % in 2002.

C. Verminderingen van sociale bijdragen en loonsubsidies

Stijgende parafiscale last als gevolg van duurdere tweede pensioenpijler en stagnerende lastenverlagingsprogramma's

Ondanks een verschuiving van de economische activiteit naar lagerverloonde en dus parafiscaal lagerbelaste bedrijfstakken, zal de parafiscale last op werknemers en werkgevers in 2003-2008 globaal stijgen. Voornamelijk twee factoren zijn daarvoor verantwoordelijk. Enerzijds zal de tweede pijler van het pensioenstelsel vanaf 2004 gefinancierd worden met bijkomende werkgeversbijdragen, goed voor 64 miljoen euro in 2004 en 410 miljoen euro in 2008 (0,08 % resp. 0,42 % van de brutoloonmassa). Anderzijds zullen de bestaande programma's van loonlastenverlagingen en werknemersbijdrageverminderingen ondanks technische wijzigingen op middellange termijn stagneren (zie tabel 20).

TABEL 20 - Ex ante loonlastenverlagingen voor ondernemingen en persoonlijke bijdrageverminderingen 2002-2008
(in miljoen euro)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 t.o.v. 2002
Patronale bijdrageverminderingen	3046	3172	3258	3302	3315	3322	3327	281
- structurele maatregel	2718	2798	2969	3006	3009	3007	3005	287
- banenplannen ^a	227	273	249	255	264	271	277	50
- arbeidsherverdeling e.a. ^b	101	102	40	41	42	44	45	-57
Loonsubsidies	539	602	645	662	680	699	715	176
- sociale maribel	469	475	480	487	496	505	512	44
- activering van werkloosheidsuitkeringen ^c	70	127	165	175	185	194	202	132
Totaal ten gunste van werkgevers	3585	3773	3904	3964	3996	4021	4042	457
Persoonlijke bijdrageverminderingen	91	144	116	103	92	82	72	-19

a. Startbanen, plan-plus 1/2/3, voordeel- en dienstenbanen (tot 2003), activaplanbanen (vanaf 2002).

b. Incl. een tijdelijke vermindering van de werkgeversbijdragen voor de financiering van het vakantiegeld van arbeiders.

c. Dienstenbanen (tot 2003) en activaplanbanen (vanaf 2002).

Stijgende parafiscale last voor laagverdieners als gevolg van stagnerende werknemersbijdrageverminderingen

De vermindering van de werknemersbijdragen op lage lonen werd uitgebreid door een verhoging van de forfaitaire vermindering en de verhoging van de laagloongrens. Hoewel die uitbreiding substantieel is in 2003, erodeert zij vlug als gevolg van de loonvoetgroei in combinatie met het forfaitair-degressieve en niet-geïndexeerde karakter van de maatregel: ex ante is de maatregel nog goed voor 91 miljoen euro in 2002 en 144 miljoen euro in 2003, in 2008 is dat echter slechts voor 72 miljoen euro of 0,03 % van het beschikbaar gezinsinkomen. In vergelijking met 2002 zal de parafiscale last van laagverdienende werknemers dus toenemen.

Stroomlijning van arbeidskostenverlagende programma's

Vanaf 2004 zal een gestroomlijnder systeem van kostenverlagende maatregelen voor de marktsector van kracht zijn. Ten eerste valt het onderscheid tussen de structurele verminderingen voor gewezen maribel- en niet-maribelwerknemers helemaal weg. Met een andere wijziging van de structurele maatregel - nl. de volledige vrijstelling van bijdragen op de allerlaagste lonen, zoals in Advies nr. 1417 van de Nationale Arbeidsraad - wordt voorlopig geen rekening gehouden omdat die loongrens midden april 2003 nog niet bekend was gemaakt. Ten tweede wordt de bijkomende forfaitaire vermindering voor oudere werknemers ingepast in de structurele maatregel. Ten derde verdwijnen de voordeel- en dienstenbanen oude stijl en zullen de werklozen met een gelijkaardig profiel (ouderen, langdurig werklozen en/of laaggeschoolden) eventueel terechtkomen in de activaplanbanen. En ten vierde wordt er overgeschakeld van een procentuele naar een forfaitaire berekening van de verminderingen in het kader van de plan-plus-banen (eerste aanwervingen door startende bedrijven), activaplanbanen (te-werkstelling van langdurig werklozen), startbanen (eerste tewerkstelling) en arbeidsherverdeling (4-dagenweek) en arbeidsduurverkorting (minder dan 38-urenweek). Daarbij veronderstelt het FPB dat de toekomstige forfaitaire berekening initieel dezelfde vermindering in de patronale bijdragevoet oplevert als het bestaande systeem van procentuele verminderingen. De initiële omvang van de bijdrageverminderingen zal dus niet fundamenteel wijzigen.

De stagnatie van de structurele maatregel veroorzaakt stijgende bijdragevoeten en stijgende relatieve lageloonkosten

Het gros van de patronale socialezekerheidsbijdrageverminderingen wordt via de structurele maatregel toegekend. Twee aspecten van de structurele maatregel, nl. het forfaitaire-degressieve karakter van de bijdrageverminderingen en de niet-indexering van de nominale loongrenzen en de bijdrageverminderingen, verklaren waarom de bijdrageverminderingen achterblijven op de brutoloonmassa of zelfs stagneren. Het gevolg is een stijging van de sectorale bijdragevoeten vanaf 2003. Daarenboven zijn er gevolgen voor de relatieve kost van de lageloonjobs. Enerzijds is de bijdragevermindering relatief groot voor de lageloonmassa wegens de forfaitaire-degressieve berekening van de structurele maatregel (tabel 21). Bijgevolg is de effectieve lageloonbijdragevoet kleiner dan de effectieve hogeloonbijdragevoet. Anderzijds tast de niet-indexering van de structurele vermindering het kostenvoordeel van de lageloon tewerkstelling geleidelijk aan in vergelijking met de andere tewerkstellingscategorieën. Bijgevolg wordt voor de hogeloonjobs een middelgrote stijging van de sectorale werkgeversbijdragevoeten (tussen 0,30 en 1,07 procentpunt) voorspeld, terwijl voor de lageloonjobs algemeen veel forsere stijgingen van de sectorale werkgeversbijdragevoeten worden verwacht (2 tot 4 procentpunt). De bijdragevoetverhogingen zijn in de verwerkende nijverheid meer uitgesproken dan in de dienstensectoren omdat de inhaalbeweging in de structurele maatregel ten gunste van de niet-maribelwerknemers vooral de dienstensectoren ten goede komt.

TABEL 21 - Werkgeversbijdragevoeten in de marktbedrijfstakingen (incl. extralegale bijdragen en aanvullende pensioenen)
(in procent van de brutolonen)

	Gemiddeld		Hoge lonen		Lage lonen		Speciale tewerkstelling	
	2002	2008	2002	2008	2002	2008	2002	2008
1. Landbouw	23,68	26,39	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
2. Energie	71,31	71,66	71,96	72,27	51,71	52,12	32,78	32,78
3. Verwerkende nijverheid	34,84	35,85	35,64	36,45	26,03	29,68	10,57	10,62
3.1. Intermediaire goederen	36,03	36,88	36,45	37,21	27,32	30,46	11,15	11,20
3.2. Uitrustingsgoederen	36,22	37,16	36,57	37,41	28,55	32,32	11,22	11,28
3.3. Verbruiksgoederen	32,43	33,69	33,80	34,68	25,21	29,00	10,07	10,13
4. Bouw	34,29	35,31	35,59	36,66	23,30	25,67	10,99	10,83
5. Verhandelbare diensten	31,92	32,62	33,58	33,97	25,56	28,32	8,22	8,16
5.1. Vervoer en communicatie	30,96	31,73	31,45	31,93	29,34	31,79	10,01	10,01
5.2. Handel en horeca	31,15	31,99	33,96	34,30	23,74	26,55	8,73	8,78
5.3. Krediet en verzekeringen	36,29	36,61	36,55	36,85	28,77	30,11	11,14	11,17
5.4. Gezondheidszorg	34,14	34,92	35,57	36,04	29,41	32,56	6,77	6,90
5.5. Overige marktdiensten	30,02	30,75	31,79	32,19	23,50	26,22	7,62	7,54
Totaal	33,53	34,14						

Stabiele werkgeversbijdragevoet op speciale loonmassa

De speciale banenbijdragevoeten blijven min of meer constant ondanks de omzetting van de dienstenbanen in activaplanbanen die gemiddeld een lagere patronale bijdragevermindering krijgen dan de dienstenbanen die van een volledige vrijstelling van werkgeversbijdragen genieten.

*Stagnerende sociale
maribelloonsubsidies en
groeiende
activaplanloonsubsidies*

De loonsubsidies worden gedomineerd door het sociale-maribelristorno dat ten goede komt aan de lage- en hogeloon tewerkstelling in de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening. Toch hangt de stijging van de loonsubsidies op middellange termijn (plus 176 miljoen euro) vooral af van het succes van de activeringsmaatregel (plus 132 miljoen euro). De groei van de activeringsvergoedingen en dus de stijging van de speciale loonsubsidievoeten voor de speciale tewerkstelling komen er, ondanks de verdwijning van de dienstenbanen oude stijl en ondanks het feit dat niet alle activaplanwerknemers in aanmerking komen voor een activeringsvergoeding. Overigens is de stijging van de speciale loonsubsidievoeten op middellange termijn vooral toe te schrijven aan de overgangperiode 2003-2004; na 2004 zullen die loonsubsidievoeten licht dalen (tabel 22). Belangrijk is dat de stijging van de speciale loonsubsidievoeten voldoende groot is om de stijging van de speciale patronale bijdragevoeten te compenseren.

TABEL 22 - Loonsubsidievoeten in de marktbedrijfstakingen
(in procent van de brutolonen)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008 t.o.v. 2002
A. Speciale programma's^a								
1. Landbouw	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.	n.b.
2. Energie	2,49	5,34	6,40	6,30	6,21	6,13	6,02	3,53
3. Verwerkende nijverheid								
3.1. Intermediaire goederen	1,14	2,49	3,19	3,14	3,10	3,06	3,00	1,86
3.2. Investeringsgoederen	0,60	1,78	2,33	2,29	2,25	2,22	2,18	1,59
3.3. Consumptiegoederen	4,36	8,60	10,77	10,57	10,41	10,26	10,07	5,70
4. Bouw	3,29	7,86	9,79	9,63	9,49	9,37	9,22	5,93
5. Verhandelbare diensten								
5.1. Transport en communicatie	2,91	7,26	9,12	8,98	8,85	8,73	8,59	5,67
5.2. Handel en horeca	6,75	11,82	14,49	14,25	14,04	13,86	13,63	6,88
5.3. Financiële diensten	0,98	1,91	2,43	2,40	2,36	2,33	2,29	1,32
5.4. Gezondheidszorg	12,45	21,28	26,06	25,61	25,20	24,85	24,42	11,97
5.5. Overige marktdiensten	7,33	10,19	11,73	11,53	11,37	11,23	11,05	3,72
B. Gewone tewerkstelling^b								
- lageloonarbeid in de gezondheidszorg	9,78	9,31	8,81	8,41	8,07	7,76	7,46	-2,31
- hogeloonarbeid in de gezondheidszorg	4,88	4,69	4,47	4,27	4,08	3,92	3,75	-1,12

a. Startbanen, plan-plus 1/2/3, voordeel- en dienstenbanen (tot 2003), activaplanbanen (vanaf 2002).

b. Via sociale maribel; nul in andere bedrijfstakingen.

*Relatieve lageloonkost,
intrasectorale
lageloonwerkstelling en
macro-economische
lageloonwerkstelling*

Gelet op dezelfde groei van de brutoloonvoet voor de 3 arbeidscategorieën binnen elke bedrijfstak, impliceert de relatieve stijging van de werkgeversbijdragevoeten voor de lageloonmassa een relatieve stijging van de lageloonkost en dus een relatieve daling van de lageloonwerkstelling binnen elke sector (tabel 23). Toch zal het aandeel van de lageloonwerkstelling op middellange termijn globaal toenemen (met 0,62 procentpunt). Dat vloeit voort uit de relatieve of zelfs absolute achteruitgang van de tewerkstelling in de hogeloonsectoren (voornamelijk de industrie) en uit het toenemend belang van lageloonsectoren, zoals de overige dienstensector en de handel-cum-horeca-sector. Ondanks de middellangetermijnstijging van hun aandeel met 0,27 procentpunt blijven de speciale tewerkstellingprogramma's een randfenomeen (2,57 % van de marktwerkstelling) dat vooral in een aantal dienstensectoren enig succes heeft. Niet toevallig zijn dat die sectoren waar de loonsubsidievoeten het hoogst zijn.

*Werkgeversbijdragevoet: de
macro-economische voet
stijgt minder snel dan de
sectorspecifieke voeten*

Het effect van de tweede pensioenpijlerfinanciering en de relatieve stagnatie van de bijdrageverminderingen in vergelijking met de brutoloonmassa verklaren waarom de macro-economische patronale bijdragevoet op middellange termijn blijft stijgen. Met een middellangetermijnverhoging van 0,61 procentpunt, waarvan 0,42 procentpunt voortvloeit uit de tweede pensioenpijler, blijft de evolutie van de macro-economische bijdragevoet echter achter op de stijgingen van de meeste sectorale gemiddelde bijdragevoeten. De verklaring is dat de relatieve daling van de tewerkstelling in de relatief hoogbelaste hogeloonsectoren voor een neerwaartse druk zorgt op de macro-economische bijdragevoet met 0,22 procentpunt in 2008. Ter vergelijking, de netto-invloed van de intrasectorale verschuivingen in de tewerkstelling is met een neerwaartse druk van 0,02 procentpunt op de macro-economische bijdragevoet in 2008 nagenoeg onbetekenend.

TABEL 23 - Samenstelling van de loontrekkende tewerkstelling in de marktbedrijfstakken

	2002	2008	2002	2008
	Samenstelling per bedrijfstak (% van het sectorale totaal)		Aandeel in de markt tewerkstelling (% van het markt totaal)	
1. Landbouw	n.b.	n.b.	1,08	0,93
2. Energie	100,00	100,00	1,17	0,98
- lage lonen	8,87	8,44	0,10	0,08
- hoge lonen	90,92	91,38	1,07	0,89
- speciale tewerkstelling	0,20	0,17	0,00	0,00
3.1. Intermediaire goederen	100,00	100,00	7,78	6,77
- lage lonen	7,48	7,26	0,58	0,49
- hoge lonen	91,58	91,84	7,13	6,22
- speciale tewerkstelling	0,94	0,89	0,07	0,06
3.2. Uitrustingsgoederen	100,00	100,00	6,05	5,45
- lage lonen	6,58	6,39	0,40	0,35
- hoge lonen	92,70	92,93	5,61	5,06
- speciale tewerkstelling	0,71	0,68	0,04	0,04
3.3. Verbruiksgoederen	100,00	100,00	9,52	8,47
- lage lonen	25,02	24,50	2,38	2,08
- hoge lonen	73,35	73,87	6,98	6,26
- speciale tewerkstelling	1,64	1,63	0,16	0,14
4. Bouw	100,00	100,00	7,08	6,88
- lage lonen	8,59	8,62	0,61	0,59
- hoge lonen	87,16	86,85	6,17	5,97
- speciale tewerkstelling	4,24	4,53	0,30	0,31
5.1. Vervoer en communicatie	100,00	100,00	9,81	9,48
- lage lonen	27,31	27,08	2,68	2,57
- hoge lonen	71,47	71,65	7,01	6,79
- speciale tewerkstelling	1,22	1,26	0,12	0,12
5.2. Handel en horeca	100,00	100,00	20,89	21,73
- lage lonen	47,07	46,64	9,83	10,14
- hoge lonen	49,59	49,71	10,36	10,80
- speciale tewerkstelling	3,35	3,66	0,70	0,79
5.3. Krediet en verzekeringen	100,00	100,00	5,14	4,80
- lage lonen	6,48	6,37	0,33	0,31
- hoge lonen	92,33	92,45	4,74	4,43
- speciale tewerkstelling	1,19	1,18	0,06	0,06
5.4. Gezondheidszorg	100,00	100,00	13,33	15,11
- lage lonen	27,01	27,02	3,60	4,08
- hoge lonen	69,91	69,38	9,32	10,48
- speciale tewerkstelling	3,09	3,60	0,41	0,54
5.5. Overige marktdiensten	100,00	100,00	18,14	19,41
- lage lonen	41,98	41,77	7,62	8,11
- hoge lonen	55,75	55,74	10,12	10,82
- speciale tewerkstelling	2,27	2,49	0,41	0,48
Totaal (zonder landbouw)	100,00	100,00		
- lage lonen	28,44	29,06		
- hoge lonen	69,25	68,37		
- speciale tewerkstelling	2,30	2,57		

D. Werkgelegenheid en arbeidsduur

De werkgelegenheid stagneert in 2003

De sterke vertraging van de economische activiteit werd in 2001 opgevangen door een tijdelijke terugval in de productiviteitsgroei, zodat de werkgelegenheid in de marktsector (geholpen door een bijzonder gunstig overloopeffect) nog bedeutend toenam tijdens dat jaar (met 1,7 %). De impact van de groeivertraging deed zich echter gevoelen tijdens het afgelopen jaar, waarin - voor het eerst sinds 1994 - de werkgelegenheid in de marktsector afnam (met 0,7 %). Omdat ook in 2003 de lang aangekondigde herneming van de activiteit slechts traag en laat op gang komt, blijft tijdens dat jaar de groei van de toegevoegde waarde bescheiden (1,3 %) en allicht onvoldoende om de werkgelegenheid op peil te houden (lichte daling met 0,1 %).

Met de herneming van de activiteit vanaf 2004...

De groei van de activiteit trekt gevoelig aan tijdens de periode 2004-2006 (gemiddelde stijging van de toegevoegde waarde in de marktsector met 3,0 % tijdens die periode), om tegen het einde van de projectieperiode terug te vallen tot 2,3 % per jaar. Gemiddeld groeit de toegevoegde waarde daardoor iets sneller dan tijdens de periode 1996-2002, die door een grote mate van variabiliteit in de jaarlijkse groeivoeten werd gekenmerkt.

TABEL 24 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktsector
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981 1990	1991 1995	1996 2002	2003 2008
Reële toegevoegde waarde (1)	2,2	1,4	2,2	2,4
Arbeidsproductiviteit per uur (2)	2,4	1,8	1,3	1,8
Arbeidsvolume (3) = (1)-(2)	-0,2	-0,5	0,9	0,6
Gemiddelde arbeidsduur (4)	-0,4	-0,4	-0,1	-0,2
Hoofdelijke werkgelegenheid (5) = (3)-(-4)	0,2	-0,1	1,0	0,8

...,matige productiviteitswinsten,...

De gemiddelde groei van de productiviteit per arbeidsuur (1,8 %) versnelt iets in vergelijking met het recente verleden, maar is exact vergelijkbaar met de gemiddelde groei uit de jaren negentig.

De reële arbeidskosten blijven immers een gematigd verloop kennen (zie hoofdstuk 4). Nochtans neemt - in tegenstelling tot de voorbije periode - de macro-economische werkgeversbijdragevoet toe tijdens de projectieperiode (afdeling C). Daardoor ondersteunt de parafiscale politiek niet langer de beheersing van de loonkosten die in de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en ter vrijwaring van de concurrentiekracht staat ingeschreven. Die rol wordt overgenomen door de belastinghervorming, waarvan een matigende invloed uitgaat op de brutoloonkosten.

Daarnaast wordt een aantal (veelal) minder productieve jobs gecreëerd via activeringsprogramma's: het aandeel van de speciale tewerkstelling in de totale loonen weddetrekkende werkgelegenheid neemt nog iets toe (zie tabel 23, afdeling C). Daar staat tegenover dat de verdere uitwerking van de structurele bijdragevermindering nadelige gevolgen heeft voor de relatieve loonkost van lagelonders, wat een productiviteitsverhogend effect met zich meebrengt.

De stelsels van loopbaanonderbreking (LO)

Het stelsel van tijdskrediet, loopbaanvermindering en vermindering van de prestaties tot een halftijdse betrekking is op 1 januari 2002 van kracht geworden (juridische basis: wet van 10 augustus 2001 betreffende de verzoening van werkgelegenheid en kwaliteit van het leven, KB van 12 december 2001, CAO nr. 77bis-NAR van 19 december 2001, CAO nr. 77ter-NAR van 10 juli 2002). Het vervangt, *enkel in de privé-sector*, de loopbaanonderbreking die in de herstellwet van 22 januari 1985 werd geregeld. Het nieuwe stelsel omvat drie luiken:

- Het eerste luik is het tijdskrediet. Het bestaat uit twee mogelijkheden: ofwel de volledige opschorting van de arbeidsprestatie, ofwel de vermindering van de arbeidsprestatie tot een halftijdse betrekking voor werknemers die ten minste voor $\frac{3}{4}$ van een voltijdse betrekking zijn tewerkgesteld. De duur van het tijdskrediet bedraagt één jaar over de hele beroepsloopbaan, maar kan door sectorale of bedrijfs-CAO's tot maximum 5 jaar worden opgetrokken (in de sectoren chemie, petroleum, schoeisel, ... is de duur tot 5 jaar opgetrokken, in de metaalbouw, non-ferrometalen, textiel, confection en vervoer ... tot 3 jaar, in de grafische industrie, edelmetalen, carrosserie ... tot 2 jaar).
- Het tweede luik gaat over het recht op een loopbaanvermindering met 1/5. Hierdoor krijgt een voltijds werknemer de mogelijkheid zijn arbeidsprestatie met één dag of twee halve dagen per week te verminderen voor maximum vijf jaar over de hele loopbaan.
- Het derde luik betreft werknemers die 50 jaar of ouder zijn. Zij hebben recht op:
 - een loopbaanvermindering met één dag of twee halve dagen per week voor een voltijds werknemer (of voor een werknemer die 4/5 werkt in het kader van de loopbaanvermindering – cf. 2de luik);
 - een vermindering van de arbeidsprestatie tot een halftijdse betrekking voor werknemers die ten minste voor $\frac{3}{4}$ van een voltijdse betrekking zijn tewerkgesteld (of halftijds in het kader van het vroegere stelsel).

Voor die werknemers is er geen maximumduur, waardoor het recht kan worden opgenomen tot aan de pensioenleeftijd.

TABEL 25 - Evolutie loopbaanonderbrekingen
(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	2002	2003	2004	2008	2008 t.o.v. 2002
1. Privé-sector	76,8	90,8	103,3	119,0	42,2
a. Voltijds	19,3	19,6	21,4	21,6	2,3
Klassiek; < 50 jaar	12,3	11,7	12,8	12,8	0,6
Klassiek; ≥ 50 jaar	1,9	2,4	2,9	3,1	1,2
<i>Totaal klassiek</i>	14,2	14,1	15,7	15,9	1,7
<i>Totaal thematisch</i>	5,2	5,5	5,7	5,7	0,6
b. Deeltijds	57,4	71,2	82,0	97,3	39,9
Klassiek; < 50 jaar; 1/5	16,6	19,0	21,7	25,8	9,2
Klassiek; < 50 jaar; 1/2	10,4	9,6	8,9	6,2	-4,2
<i>Totaal klassiek; < 50 jaar</i>	27,0	28,6	30,7	32,0	5,0
Klassiek; ≥ 50 jaar; 1/5	9,6	15,8	20,8	30,9	21,3
Klassiek; ≥ 50 jaar; 1/2	15,6	18,3	20,4	23,2	7,6
<i>Totaal klassiek; ≥ 50 jaar</i>	25,2	34,1	41,3	54,1	28,9
<i>Totaal klassiek</i>	52,2	62,7	71,9	86,1	33,9
<i>Totaal thematisch</i>	5,2	8,5	10,0	11,2	6,0
2. Overheid	53,9	56,8	58,4	60,1	6,1
a. Voltijds	10,3	9,9	9,7	9,4	-0,9
b. Deeltijds	43,6	46,9	48,7	50,7	7,1
3. Totaal	130,7	147,6	161,7	179,0	48,3
a. Voltijds	29,7	29,5	31,0	31,0	1,3
b. Deeltijds	101,0	118,1	130,6	148,0	47,0

Die rechten kunnen alleen worden opgeëist wanneer aan welbepaalde voorwaarden wordt voldaan op het vlak van anciënniteit en bedrijfsgrootte (meer dan 10 werknemers). Bovendien moet er binnen de onderneming een voorkeurs- en planningsmechanisme worden uitgewerkt, zodra het aantal werknemers dat gebruik maakt van die mogelijkheden, meer dan 5 % van het personeelsbestand bedraagt. Ten slotte zijn er regels opgesteld voor de overgang van het oude naar het nieuwe stelsel.

De stelsels van thematische LO (ouderschapsverlof, verlof voor palliatieve zorgen en verlof voor het verzorgen van een ernstig ziek familielid) worden niet gewijzigd in het nieuwe stelsel (het aantal personen met thematische LO wordt niet meegeteld bij de berekening van de 5 %-drempel), evenmin als de stelsels van LO in de overheidssector (die nog steeds door de herstelwet van 22 januari 1985 worden geregeld).

Op basis van die informatie en gelet op de beschikbare gedetailleerde waarnemingen van de eerste twaalf maanden, werd de ontwikkeling van de LO geactualiseerd (in het kader van de Vooruitzichten 2001-2006 van april 2001 werd *ex ante* een eerste raming gemaakt). De geaggregeerde resultaten zijn terug te vinden in tabel 25.

Die ramingen steunen op een fijne methodologie waarbij rekening wordt gehouden met elk specifiek stelsel (tijdskrediet, LO met 1/5, halftijdse LO, ...) en met de demografische evolutie (beroepsbevolking) per leeftijd en per geslacht. Er wordt eveneens rekening gehouden met het geleidelijk uitdoven van het oude LO-stelsel in de privé-sector. Bij gebrek aan relevante gegevens konden de opgelegde anciënniteitsvoorwaarden, de bedrijfsgrootte en de toegangsdrempel per onderneming (5 %) niet als parameter worden gebruikt.

In de *privé-sector* zou het tijdskrediet (volledige LO) zich traag ontwikkelen en op een tamelijk laag peil blijven (minder dan 22 000 mensen in 2008). Het wordt voornamelijk opgenomen door werknemers jonger dan 50 jaar. De 'klassieke' deeltijdse LO zouden snel toenemen en betrekking hebben op meer dan 86 000 werknemers op het einde van de periode. Die groei komt vooral van de LO met 1/5 bij werknemers die 50 jaar of ouder zijn. Verschillende factoren kunnen die trend verklaren. In de eerste plaats is er het financiële aspect. De toelagen die aan de LO met 1/5 worden toegekend, zijn proportioneel gezien voordeliger dan de andere, vooral voor oudere werknemers. Vervolgens neemt het aantal oudere werknemers dat van die mogelijkheden gebruik wil maken, toe door de vergrijzing van de beroepsbevolking en van de werkgelegenheid. Ten slotte zouden werknemers van 50 jaar of ouder misschien intensiever gebruik willen maken van LO vanwege de beperkingen die werden opgelegd aan de stelsels van conventioneel brugpensioen en van oudere werklozen. De twee laatste argumenten gelden ook voor LO tot een halftijdse betrekking bij oudere werknemers. Hun aantal zou tijdens de beschouwde periode oplopen met bijna 8 000 eenheden.

Zelfs al zou op macro-economisch niveau het aantal mensen dat gebruik maakt van het tijdskrediet of van een 'klassieke' vermindering van de arbeidsprestatie (102 000 eenheden in 2008) geen 5 % bedragen in de privé-sector, dan nog zou die drempel voor problemen kunnen zorgen in sommige ondernemingen. Door het feit dat veel werknemers van 50 jaar of ouder gebruik maken van (vooral deeltijdse) LO, ontstaat er voor de jongere werknemers een probleem om tot dergelijke systemen toe te treden en om het beroepsleven en het privé-leven dus beter op elkaar af te stemmen.

Alles samen daalt het relatieve belang van de volledige LO (tijdskrediet) van 23 % van alle LO in 2002 tot 17 % in 2008. De vermindering van de arbeidsprestatie - vooral met 1/5 - zou duidelijk stijgen, met meer dan 46 % over de beschouwde periode. De hervorming ondersteunt de ontwikkeling van het deeltijdse werk. Tegelijk zorgt zij voor een stijging van de relatieve deeltijdse arbeidsduur, als we rekening houden met het overwicht van LO met 1/5 op de halftijdse LO.

... en een dalende gemiddelde arbeidsduur,...

De gemiddelde arbeidsduur per hoofd zou blijven dalen, deels als gevolg van de overgang naar een wettelijke arbeidsduur van maximum 38 uur per week op 1 januari 2003, maar vooral als gevolg van de toename van het aantal deeltijdse banen. Die trend wordt ondersteund door de maatregelen op het vlak van deeltijdse loopbaanonderbreking en tijdskrediet die tot doel hebben beroeps- en privé-leven beter op elkaar af te stemmen en 50-plussers aan het werk te houden (zie kader).

...groeit de werkgelegenheid in de marktsector opnieuw

De gemiddelde arbeidsduur daalt met 0,25 % per jaar, zodat de hoofdelijke werkgelegenheid sterker groeit (0,80 % per jaar) dan het arbeidsvolume in uren (met 0,56 % per jaar). Op die manier worden in de marktsector netto 162 000 arbeidsplaatsen gecreëerd tijdens de projectieperiode. De groei van de loontrekkende werkgelegenheid in de marktsector zou nog iets sterker zijn omdat het aantal zelfstandigen licht vermindert (met 9 000 personen). In totaal zou het aantal loon-

trekkenden met 171 000 personen stijgen, wat - ondanks de stagnering van de werkgelegenheid in 2003 - neerkomt op een gemiddelde groei van 1,1 % per jaar.

*Structurele verschuivingen
van de werkgelegenheid
binnen de marktsector*

Sinds ten minste 25 jaar palmen de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten' een steeds stijgend deel van de marktwerkstelling in. Die structurele tendens zet zich door tijdens de projectieperiode. De werkgelegenheid in de eerste tak wast aan met 78 000 personen (3 % groei per jaar) en steunt op bijzonder zwakke productiviteitstoenames. De productiviteit groeit in die tak nauwelijks tijdens de projectieperiode en daalde zelfs licht in het recente verleden. Ook de groei van de werkgelegenheid bij de overige marktdiensten (1,9 % per jaar, 90 000 personen in totaal) blijft hoger dan de gemiddelde groei van de werkgelegenheid in de gehele marktsector, maar halveert ten opzichte van het recente verleden. Tijdens die periode zorgde vooral de uitbreiding van de interimarbeid (die in de nationale rekeningen integraal verrekend wordt bij de overige marktdiensten) voor een stevige opwaartse impuls voor de groei van de werkgelegenheid in die bedrijfstak.

Even structureel is het trendmatig banenverlies in de landbouw (11 000 personen) en de desindustrialisatie. In de verwerkende nijverheid zouden nog eens 38 000 jobs verloren gaan, waardoor het aandeel van die bedrijfstak in de marktwerkstelling slinkt van 19,4 % in 2002 tot 17,4 % in 2008. Het aantal banen in de bouwsector zou daarentegen licht toenemen (met 9 000 eenheden) tijdens de volgende zes jaar.

TABEL 26 - De binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak
(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	1990 t.o.v. 1980	1995 t.o.v. 1990	2002 t.o.v. 1995	2008 t.o.v. 2002	1980	1990	2002	2008
Landbouw	-16	-7	-16	-11	136	120	97	86
Industrie	-213	-93	-34	-32	1241	1027	901	868
- Energie	-24	-5	-3	-4	63	39	31	27
- Verwerkende nijverheid	-134	-94	-35	-38	902	768	638	600
- Bouw	-55	7	5	9	276	220	232	241
Verhandelbare diensten	304	85	275	205	1633	1936	2297	2501
- Vervoer en communicatie	-22	-1	13	9	282	260	272	281
- Handel en horeca	58	-29	-3	32	711	769	737	769
- Krediet en verzekeringen	18	-8	7	-4	128	146	146	143
- Gezondheidszorg	89	32	85	78	195	283	401	479
- Overige marktdiensten	161	91	172	90	317	477	740	830
Niet-verhandelbare diensten	3	-14	75	-3	780	783	845	842
- Overheid	16	-15	52	-3	707	724	760	757
- Overige niet-verhandelb. diensten ^a	-13	2	23	-0	73	60	84	84
Binnenlandse werkgelegenheid	78	-29	300	159	3789	3867	4138	4297
Marktsector, waarvan:	75	-15	225	162	3009	3084	3294	3456
- Loontrekkenden	11	-39	250	171	2397	2408	2619	2790
- Zelfstandigen	64	24	-24	-9	612	675	675	666

a. Het INR rekent de PWA-werkgelegenheid tot die bedrijfstak, samen met het huispersoneel.

Relatief stabiele werkgelegenheid bij de overheid

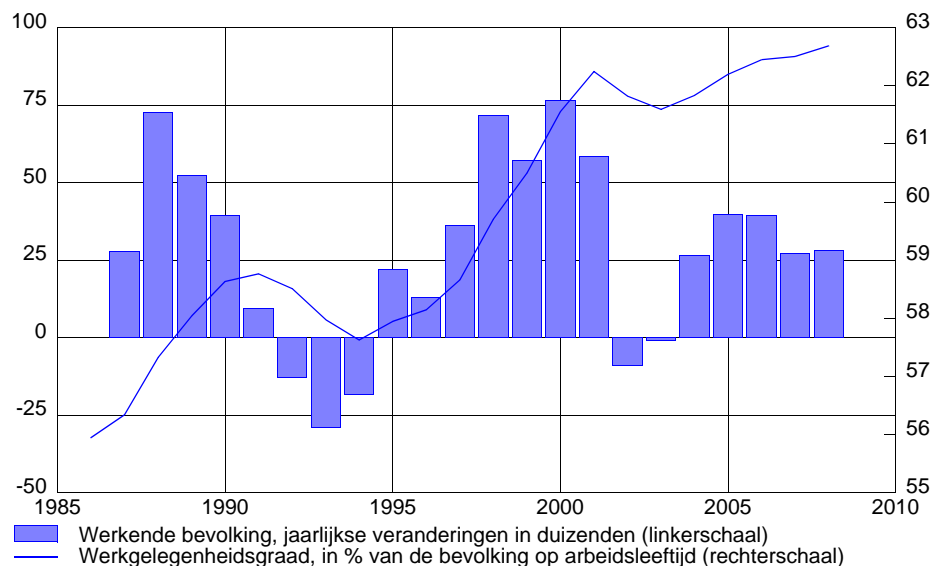
Tijdens de voorbije zeven jaar nam de werkgelegenheid bij de overheid zeer sterk toe (met 52 000 personen). Een gedeelte van die toename wordt weliswaar verklaard door statistische aanpassingen. Zo werden de VRT en de RTBF in 2002 overgeheveld van 'openbaar bedrijf' naar 'instelling van openbaar nut' waardoor de werkgelegenheid in die instellingen (afgerond 7 000 personen) tijdens dat jaar verschuift van de bedrijfstak overige marktdiensten naar de overheid.

Tijdens de projectieperiode zou de werkgelegenheid bij de overheid echter iets afnemen, met ongeveer 3 000 personen. De werkgelegenheid in het onderwijs bij de Vlaamse Gemeenschap daalt immers trendmatig omdat de schoolbevolking er sterk zou afnemen. Het personeel bij de nationale defensie zou eveneens blijven verminderen. Die afnames worden slechts gedeeltelijk gecompenseerd door een lichte toename van de werkgelegenheid die voortvloeit uit de vervanging van deeltijdse loopbaanonderbrekers.

Bescheiden toename van de werkgelegenheidsgraad

Aangezien noch de werkgelegenheid in de niet-verhandelbare diensten, noch het saldo van de grensarbeid fundamentele wijzigingen ondergaat, is de toename van de binnenlandse werkgelegenheid en van het aantal werkende personen van dezelfde orde van grootte (respectievelijk 159 000 en 160 000 personen; 0,6 % per jaar) als de toename van de werkgelegenheid in de marktsector. De inkrimping van het aantal werkende personen tijdens de periode 2002-2003 maakte een abrupt einde aan een periode van zeven jaar onafgebroken toenames van de werkgelegenheidsgraad. De werkgelegenheidsgraad bedroeg nog 62,2 % in 2001, maar valt terug tot 61,6 % in 2003. Dat de stelselmatige verhoging van het aantal werkzame personen vanaf 2004 slechts een relatief bescheiden verhoging van de werkgelegenheidsgraad teweegbrengt (tot 62,7 % in 2008, slechts een half procentpunt boven het niveau uit 2001), heeft te maken met de gevoelige toename van de bevolking op arbeidsleeftijd tijdens de projectieperiode (afdeling A).

FIGUUR 17 - Werkende bevolking en werkgelegenheidsgraad

E. Arbeidsreserve en werkloosheid

Vrijwel ongewijzigde arbeidsreserve; de graad van arbeidsreserve benadert terug het niveau van 2001

Omdat het potentiële arbeidsaanbod bijna even sterk stijgt (met 163 000 personen) als de werkende bevolking, blijft de totale arbeidsreserve in absolute termen vrijwel ongewijzigd. De graad van arbeidsreserve¹ nam in 2002 toe van 15,1 % naar 15,7 %. In 2003 stijgt die naar 16,3 %, neemt nadien geleidelijk af en bedraagt nog 15,2 % in 2008. Dat is een daling met 0,4 procentpunt tegenover het begin van de projectieperiode, maar bijna een status-quo in vergelijking met de toestand van voor de recente conjunctuurinzinking.

TABEL 27 - Arbeidsreserve en werkloosheid¹
(jaargemiddelden, in duizenden personen; graden in procent)

	1990	1995	2002	2008	1995 t.o.v. 1990	2002 t.o.v. 1995	2008 t.o.v. 2002
Potentieel arbeidsaanbod (1)	4530,7	4688,9	4968,4	5131,1	158,2	279,5	162,7
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	21,5	20,6	29,7	31,0	-0,9	9,1	1,4
- Bruggpensioenen (3)	141,1	134,5	106,5	106,6	-6,5	-28,1	0,2
Beroepsbevolking (definitie FPB) (4)	4368,2	4533,8	4832,3	4993,5	165,6	298,5	161,2
- Werkende bevolking	3913,0	3884,7	4188,5	4348,7	-28,4	303,8	160,2
- Werkzoekenden (5)	390,2	579,2	491,5	518,0	189,1	-87,7	26,5
- Oudere werklozen (6)	64,9	69,9	152,3	126,8	4,9	82,5	-25,5
Werkloosheid (definitie FPB) (7)=(5)+(6)	455,1	649,1	643,8	644,8	194,0	-5,3	1,0
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	617,7	804,2	779,9	782,5	186,5	-24,3	2,5
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	13,6	17,2	15,7	15,2	3,5	-1,5	-0,4
Werkloosheidsgraad (definitie FPB) (7)/(4)	10,4	14,3	13,3	12,9	3,9	-1,0	-0,4

1. De cijfers in deze tabel voor arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking zijn inclusief werkende 65-plussers.

Gelijkaardige conclusies gelden voor de werkloosheid (definitie FPB)...

Omdat het aandeel van bruggepensioneerden en voltijdse loopbaanonderbrekers in de arbeidsreserve nagenoeg ongewijzigd blijft (zie afdeling B), gelden gelijkaardige conclusies voor de evolutie van de werkloosheid (definitie FPB). In absolute termen stijgt de werkloosheid nog met 39 000 personen in 2003. Die toename wordt geleidelijk ongedaan gemaakt vanaf 2005. Gelet op de sterke groei van de beroepsbevolking, neemt de werkloosheidsgraad (definitie FPB) af met 0,4 procentpunt tijdens de projectieperiode. Op het einde van de periode ligt de werkloosheidsgraad (12,9 %) echter nog altijd iets boven het niveau van 2001 (12,6 %).

...die weliswaar van samenstelling verandert

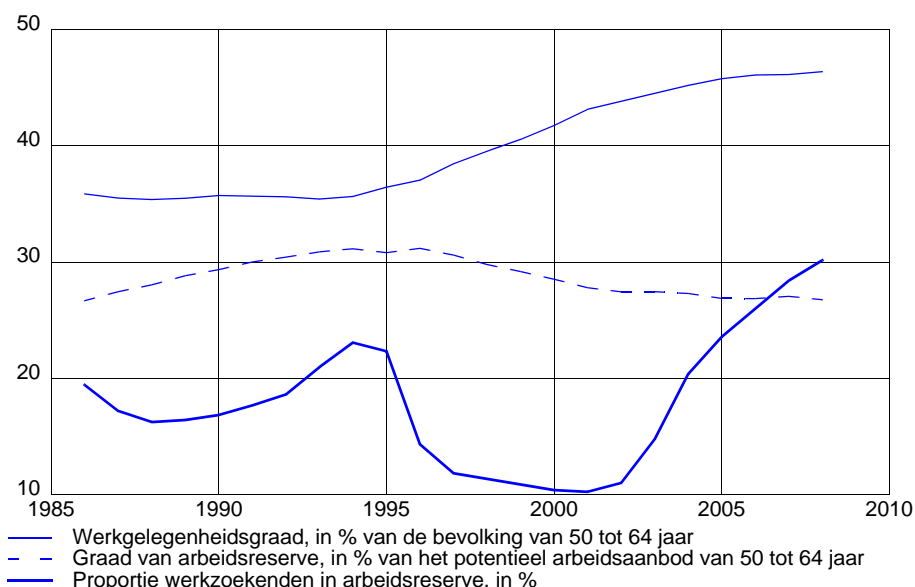
Binnen de werkloosheid (definitie FPB) daalt het aantal oudere werklozen. De vergrijzing van de beroepsbevolking zou bij ongewijzigd beleid hebben geleid tot een sterke toename van het aantal personen in dat statuut. De recent genomen maatregelen (zie afdeling B) verhinderen dat, maar leiden wel tot een forse toename van het aantal werkzoekende 50-plussers (met 70 500 personen). Het totaal aantal werkzoekenden neemt daardoor toe met 26 500 personen.

1. Zie glossarium voor de definitie.

Bij de 50-plussers...

Wat de analyse naar leeftijdsklasse betreft, werd er eerder reeds op gewezen dat het gewicht van 50-plussers in het potentieel arbeidsaanbod sterk toeneemt gedurende de projectieperiode. Dat heeft te maken met demografische verschuivingen, maar ook met het feit dat een groeiende proportie vrouwen actief blijft op de arbeidsmarkt in die leeftijdsklasse. Daardoor neemt de graad van potentieel arbeidsaanbod toe van 60,4 % naar 63,4 % in die leeftijdsklasse.

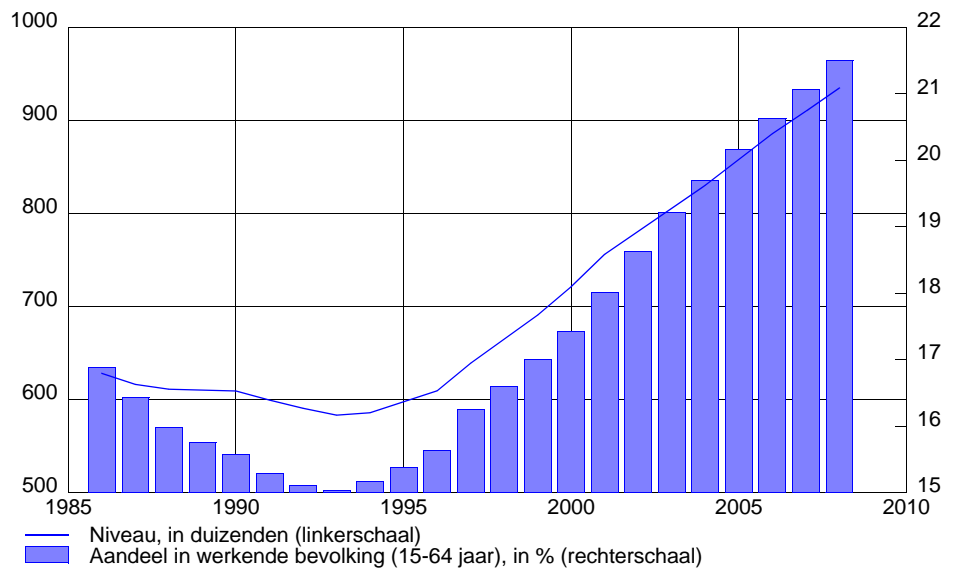
FIGUUR 18 - Arbeidsreserve en werkgelegenheidsgraad (50-64 jaar)

...daalt de graad van arbeidsreserve licht en neemt de werkgelegenheidsgraad dus sterk toe...

De arbeidsreserve bij 50-plussers verandert sterk van samenstelling. Onder impuls van de hervorming van het stelsel van oudere werkloosheid, neemt in die leeftijdsklasse het aantal werkzoekenden toe van 11,0 % van de arbeidsreserve in 2002 naar 30,2 % in 2008 en van 17,6 % van de werkloosheid (definitie FPB) naar 44,9 %. De globale graad van arbeidsreserve daalt weliswaar van 27,5 % naar 26,8 %, zelfs bij relatief behoudende hypothesen over de impact van de maatregelen ter aanmoediging van activiteit en werkgelegenheid bij 50-plussers. Tijdens de projectieperiode valt de stijging van de werkgelegenheidsgraad bij 50-plussers dus opnieuw iets sterker uit (van 43,8 % naar 46,4 %) dan de toename van de graad van potentieel arbeidsaanbod. De werkgelegenheidsgraad stijgt binnen die klasse onafgebroken sinds 1994.

FIGUUR 19 - Werkende bevolking (50-64 jaar)

...wat, in combinatie met de demografische verschuivingen, het aandeel van 50-plussers in de totale werkende bevolking spectaculair doet toenemen

Omdat het demografisch gewicht van de 50-plussers alsmaar groter wordt, springt de stijging van de werkgelegenheid in die klasse in absolute termen nog veel meer in het oog. De werkgelegenheid in de klasse 50-64 jaar steeg van 586 000 personen in 1994 naar 780 000 in 2002 en zou verder stijgen naar 935 000 personen in 2008 (een gemiddelde jaarlijkse groei van 3,1 % tijdens de projectieperiode). Het aandeel van die klasse in de werkende bevolking (15-64 jaar) steeg van 15,2 % in 1994 naar 18,6 % in 2002 en neemt verder toe tot 21,5 % in 2008.

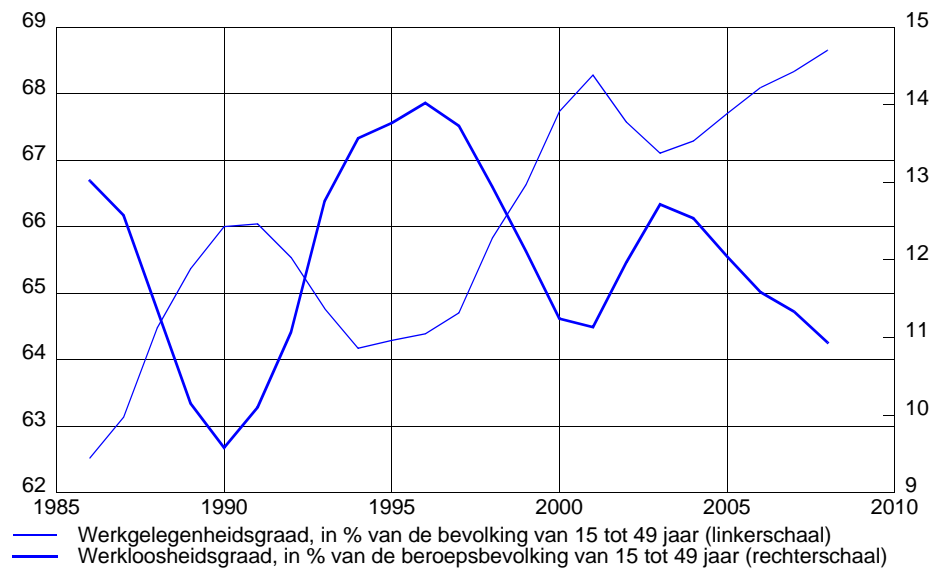
In de klasse 15-49 jaar wordt de recente afname van de werkgelegenheidsgraad ongedaan gemaakt...

De stijging van de werkgelegenheid met 4 000 personen in de leeftijdsklasse 15-49 jaar valt daartegen op het eerste gezicht bescheiden uit. Nochtans moet rekening worden gehouden met het feit dat de bevolking in die leeftijdsklasse afneemt met 72 500 personen. De werkgelegenheidsgraad neemt dus ook in die leeftijdsklasse toe, van 67,6 % in 2002 naar 68,7 % in 2008, waardoor twee opeenvolgende jaren van daling van de werkgelegenheidsgraad worden weggevlakt.

...dankzij een geleidelijke afname van de werkloosheidsgraad...

Aangezien in die klasse de activiteitsgraad een vrijwel vlak verloop kent gedurende de projectieperiode, steunt die toename op een daling van de werkloosheidsgraad, van 12,0 % in 2002 naar 10,9 % in 2008. Omdat de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar veel gevoeliger is voor conjuncturele schommelingen, vertoont zij een meer uitgesproken profiel. De forse verhogingen van de werkloosheidsgraad gedurende de periode 2002-2003, worden geleidelijk teniet gedaan gedurende het vervolg van de projectieperiode, zodat de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar aanbeldt op een niveau dat 0,2 procentpunt lager ligt dan op het einde van de vorige fase van hoogconjunctuur.

FIGUUR 20 - Werkloosheid en werkgelegenheid (15-49 jaar)

...die nochtans relatief bescheiden blijft

Wellicht is - voor zover men zich beperkt tot administratieve gegevens - die werkloosheidsgraad de meest aangewezen indicator om de evolutie van de druk op de arbeidsmarkt te meten. Een dergelijke daling van de werkloosheidsgraad in de klasse 15-49 jaar lijkt zeker geen overambitieuze verwezenlijking op middellange termijn.

Overheidsfinanciën: een klein tekort

Na een beperkte vermindering in 2002, daalt het vorderingensaldo van de gezamenlijke overheid gevoelig in 2003. Het vorderingensaldo wordt in dat jaar negatief en dat blijft zo in de volgende vier jaar. Op het einde van de projectieperiode wordt opnieuw een budgettair evenwicht bereikt.

De rentelasten dalen met 1,4 % van het bbp tussen 2002 en 2008 als gevolg van de vermindering van de overheidsschuld. Die zakt in 2004 onder de 100 %-drempel en bedraagt nog 86 % van het bbp in 2008.

Het primaire overschot daalt sterk in 2003 (met 1,2 % van het bbp) als gevolg van de verminderde ontvangsten (0,7 % van het bbp) en de uitgavenstijging (0,5 % van het bbp). Ook tussen 2004 en 2006 daalt het primaire overschot, ondanks de vermindering van de uitgaven, door de aanhoudende vermindering van de ontvangsten. Het primaire overschot herneemt vanaf 2007, wanneer de hervorming van de personenbelasting voltooid is en de groei van de fiscale ontvangsten opnieuw op kruissnelheid komt. Over de volledige projectieperiode daalt het primaire overschot ongeveer in dezelfde mate als de rentelasten.

De vermindering van het primaire overschot in de periode 2003-2004 is toe te schrijven aan entiteit I (federale overheid en sociale zekerheid). Ondanks de sterke vermindering van de rentelasten daalt haar vorderingensaldo met 1,1 % van het bbp in 2003. Nadien verbetert dat vorderingensaldo met 0,7 % van het bbp op zes jaar tijd.

Gelet op de huidige macro-economische vooruitzichten en rekening houdend met de besliste maatregelen, zouden de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma 2003-2005 niet worden gehaald. Het verschil tussen het vorderingensaldo en de begrotingsdoelstelling bedraagt 0,7 % van het bbp in 2003 en loopt op tot 1,1 % in 2005. De oorzaak ligt bij entiteit I, terwijl entiteit II (in het bijzonder de gemeenschappen en gewesten in hun geheel) voldoet aan haar doelstellingen.

TABEL 28 - Aggregaten van de overheidsfinanciën
(in procent van het bbp)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gezamenlijke overheid								
Primair saldo	7,0	6,1	4,9	4,6	4,5	4,2	4,4	4,6
Geconsolideerde ontvangsten	48,1	48,3	47,6	47,1	46,7	46,1	46,0	45,9
Geconsolideerde primaire uitgaven	41,2	42,2	42,7	42,5	42,2	41,9	41,6	41,3
Rentelasten	6,6	6,1	5,6	5,3	5,1	4,9	4,8	4,7
Vorderingensaldo	0,4	0,0	-0,7	-0,7	-0,6	-0,8	-0,4	-0,0
Entiteit I								
Primair saldo	5,8	5,5	4,0	3,7	3,8	3,7	3,7	3,9
Ontvangsten	33,4	33,7	32,8	32,5	32,2	31,7	31,7	31,7
Primaire uitgaven	27,6	28,2	28,8	28,8	28,4	28,1	28,0	27,8
Rentelasten	6,1	5,6	5,2	4,8	4,7	4,6	4,5	4,3
Vorderingensaldo	-0,3	-0,1	-1,2	-1,1	-0,9	-0,9	-0,7	-0,5
Entiteit II								
Primair saldo	1,2	0,6	0,9	0,8	0,7	0,5	0,7	0,8
Ontvangsten	16,6	16,7	16,9	16,7	16,6	16,4	16,3	16,2
Primaire uitgaven	15,4	16,0	16,0	15,9	15,9	15,9	15,6	15,5
Rentelasten	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
Vorderingensaldo	0,7	0,1	0,4	0,4	0,3	0,1	0,3	0,4

A. Algemene ontwikkeling

1. Vooruitzichten voor de gezamenlijke overheid

Het vorderingensaldo daalt in 2002¹ met 0,3 % van het bbp t.o.v. het voorgaande jaar. Het budgettair evenwicht blijft daardoor net bewaard. In het begin van de projectieperiode loopt het vorderingensaldo verder terug, wat resulteert in een tekort van 0,7 % van het bbp in 2003. Het tekort blijft nagenoeg ongewijzigd tot in 2006, maar krimpt nadien tot een budgettair evenwicht in 2008, terwijl er in 2001 nog een surplus was van 0,4 % van het bbp.

De rentelasten lopen elk jaar terug in bbp-termen, al vertraagt die evolutie vanaf 2005. Het primaire saldo daalt met 2,4 % van het bbp tussen 2001 en 2008. De vermindering situeert zich grotendeels in de periode 2002-2003 (-2,1 % van het bbp).

TABEL 29 - Rekening van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp)

	Niveau	Jaarlijkse wijziging							Niveau
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008
1. Primair saldo ^a	7,0	-0,9	-1,2	-0,3	-0,1	-0,3	0,3	0,2	4,6
A. Ontvangsten ^a	48,1	0,2	-0,7	-0,5	-0,4	-0,6	-0,1	-0,1	45,9
1. Belastingen	30,7	0,2	-0,5	-0,2	-0,3	-0,6	-0,1	-0,1	29,1
2. Socialezekerheidsbijdragen	14,4	0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0	0,0	14,2
3. Overige ontvangsten (incl. verkoop van activa)	3,1	-0,2	-0,1	-0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	2,6
B. Finale primaire uitgaven	41,2	1,0	0,5	-0,2	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	41,3
1. Lonen	9,6	0,3	0,0	-0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,2	9,2
2. Intermediaire consumptie en bruto-investeringen	4,9	0,1	0,0	0,0	0,2	0,0	-0,2	-0,1	4,9
3. Socialezekerheidsuitkeringen	17,3	0,4	0,5	-0,1	-0,2	-0,1	0,0	0,0	17,7
4. Overdrachten aan gezinnen en izw's	5,9	0,2	0,0	0,0	-0,1	-0,1	0,0	0,0	5,8
5. Overdrachten aan de ondernemingen en het buitenland	3,4	0,1	0,0	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	3,6
2. Rentelasten ^a	6,6	-0,5	-0,4	-0,4	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	4,7
3. Vorderingenoverschot	0,4	-0,3	-0,8	0,0	0,1	-0,2	0,4	0,3	0,0

a. Rentebetalingen tussen de deelsectoren niet inbegrepen.

In vergelijking met onze publicatie van vorig jaar versomberen de budgettaire vooruitzichten in sterke mate. De oorzaak ligt grotendeels bij de economische groeivertraging in het begin van het decennium.

Een budgettair evenwicht in 2002, ondanks een sterke toename van de primaire uitgaven ...

Dankzij de vermindering van de rentelasten (0,5 % van het bbp) en de stijging van de ontvangsten (0,2 % van het bbp), blijft de daling van het vorderingensaldo

1. De cijfers voor de overheidsfinanciën in 2002 zijn ramingen, gebaseerd op de meest recente beschikbare gegevens. Het INR publiceert de overheidsrekeningen in juni.

in 2002 beperkt tot 0,3 % van het bbp. De primaire uitgaven stijgen namelijk met 1,0 % van het bbp.

Zowel de ontvangsten en als de uitgaven worden in 2002 beïnvloed door boekhoudkundige factoren, ten belope van ongeveer 0,3 % van het bbp¹. Afgezien daarvan, stijgen de primaire uitgaven met 0,7 % van het bbp en dalen de ontvangsten met 0,1 % van het bbp. De minderontvangsten zijn toe te schrijven aan het wegvallen van de opbrengst van de UMTS-licenties (0,2 % van het bbp in 2001). De globale fiscale en parafiscale ontvangsten blijven stabiel. De uitgavenstijging is de hoogste sinds het recessiejaar 1993, toen de toename 1,1 % van het bbp bedroeg. De groei van de primaire uitgaven in bbp-termen wordt veroorzaakt door zowel het zwakke bbp-niveau als door de sterke uitgavenstijging, o.a. als gevolg van de toegenomen werkloosheid en de prijsindexering - in het begin van het jaar - van de lonen en de sociale uitkeringen.

... maar een tekort van 0,7 % van het bbp in 2003 ...

In 2003 dalen de rentelasten met 0,4 % van het bbp maar stijgen de primaire uitgaven met 0,5 % van het bbp t.o.v. het jaar voordien. De uitgavenstijging wordt grotendeels verklaard door de sociale uitkeringen (+0,3 % van het bbp voor gezondheidszorg en +0,1 % voor werkloosheidsuitkeringen).

Na een lichte daling met 0,1 % van het bbp in 2002 (boekhoudkundige factoren niet inbegrepen) verminderen de ontvangsten met 0,7 % van het bbp in 2003. De daling is voor 0,5 % van het bbp toe te schrijven aan de fiscale ontvangsten, meer bepaald de inkomstenbelasting. De hervorming van de personenbelasting is hiervoor de voornaamste, maar niet de enige oorzaak (zie afdeling B). De parafiscale ontvangsten dalen met 0,1 % van het bbp, net als de niet-fiscale ontvangsten (verminderde verkoop van terreinen en gebouwen²).

Het primaire saldo vermindert met 1,2 % van het bbp t.o.v. 2002 en het vorderingsaldo met 0,8 % van het bbp.

... tot in 2006, gevolgd door een herstel van het evenwicht in 2008

Vanaf 2004 bedraagt de economische groei opnieuw meer dan 2 % per jaar en vertraagt de reële toename van de primaire uitgaven (zie tabel 30). Daardoor verminderen de primaire uitgaven tussen 2003 en 2006 jaarlijks met 0,3 % van het bbp. De ontvangstendaling is nog sterker, nl. 0,4 tot 0,6 % van het bbp per jaar. Vooral de fiscale ontvangsten lopen terug, in het bijzonder wat betreft de personenbelasting in 2006. De socialezekerheidsbijdragen dalen minder sterk en de niet-fiscale ontvangsten blijven stabiel, behalve in 2004 (-0,2 % van het bbp, bij ontstentenis van verkopen van gebouwen en van een nieuw uitzonderlijk Belgacom-dividend zoals in de begroting 2003).

-
1. Het gaat in de eerste plaats om de integratie van de eigen ontvangsten en uitgaven van de openbare radio- en tv-omroepen in de overheidsrekening vanaf 2002, die zowel de inkomsten als de primaire uitgaven met ongeveer 0,2 % van het bbp verhoogt (maatregelen niet inbegrepen). Daarnaast is er de progressieve verschuiving van de 'afgestane ontvangsten' naar 'overdrachten' aan de EU (bnp-bijdrage), die eenzelfde effect heeft op de ontvangsten en op de primaire uitgaven ten belope van 0,1 % van het bbp in 2002.
 2. In de tabellen van hoofdstuk 6 worden de kapitaalverkopen (gebouwen, terreinen en licenties) geboekt als ontvangsten (en niet als negatieve kapitaaluitgaven) en de toegerekende sociale premies zijn geschrapt, zowel langs de ontvangsten- als langs de uitgavenzijde, zodat ze enkel nog opgenomen zijn als sociale uitkering. De tabellen in de statistische bijlagen daarentegen komen overeen met de boekingen van de nationale rekeningen, d.w.z. de rechtstreeks betaalde uitkeringen aan ambtenaren worden geboekt als bijdragen (fictief toegerekende sociale premies), als onderdeel van de bezoldigingen van de ambtenaren en als sociale uitkeringen.

Het primaire overschot daalt bijgevolg tot in 2006. In 2004 en 2005 wordt die vermindering nog gecompenseerd door de teruglopende rentelasten, maar dat is niet meer het geval in 2006. Daardoor blijft het vorderingstekort ongewijzigd in 2004, waarna het krimpt met 0,1 % van het bbp in 2005, maar in 2006 opnieuw toeneemt met 0,2 % van het bbp.

Na 2006 kennen de belastingontvangsten en het bbp opnieuw een gelijkaardig verloop, o.m. omdat dan de hervorming van de personenbelasting volledig in voege is. Het primaire overschot en het vorderingensaldo verbeteren. Het budgettaire evenwicht is hersteld in 2008.

Een beduidende reële groei van de primaire uitgaven

In de periode 2002-2008 stijgen de primaire uitgaven gemiddeld met 2,2 % per jaar (de integratie van de openbare radio- en TV-omroepen in de openbare besturen in 2002 niet meegerekend, zie kolom (c) in tabel 30). Dat is meer dan in de zeven voorbije jaren (1,8 % in de periode 1995-2001). De groeiversnelling is toe te schrijven aan de overdrachten aan de gezinnen (lijnen 3 en 4) en, in mindere mate, aan de overdrachten aan de ondernemingen en het buitenland. De werkingskosten en de bruto-investeringen vertragen aanzienlijk, voor de lonen is dat slechts in lichte mate het geval.

De groeiversnelling van de uitgaven is toe te schrijven aan de sociale zekerheid en, in mindere mate, aan de federale overheid. De federale overheid blijft evenwel de deelsector met de zwakste uitgavengroei. De uitgaven van de lagere overheid versnellen als gevolg van haar investeringen¹. Worden die investeringen niet meegerekend, dan groeien de primaire uitgaven in dezelfde mate als in de voorgaande jaren (2,5 %). Alleen bij de gemeenschappen en gewesten vertraagt de gemiddelde toename van de finale primaire uitgaven (indien het effect van de integratie van de omroepen niet wordt meegerekend).

De groeiversnelling van de uitgaven doet zich vooral voor in het begin van de periode, als gevolg van diverse maatregelen die, gecombineerd met de zwakke economische groei, de overheidsfinanciën aantasten in de periode 2002-2003. Nadien vermindert de uitgavengroei. De werkloosheid neemt niet meer verder toe en de projectie houdt geen rekening met nieuwe maatregelen, behalve de heropleving van de investeringen van de lagere overheid in de periode 2005-2006.

1. De deelperiode 1995-2001 wordt gekenmerkt door twee jaren met een sterke daling van de overheidsinvesteringen (1995 en 2001 volgen op een jaar met gemeenteraadsverkiezingen).

TABEL 30 - Reële groei van de finale primaire uitgaven^a

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		2002	1995	
	(c)								2008	2001	
									(c)		
Finale primaire uitgaven	3,9	3,3	2,9	2,4	2,3	1,9	1,4	1,4	2,3	2,2	1,8
1. Lonen	4,8	3,9	1,9	0,9	1,2	1,0	1,4	0,4	1,6	1,5	1,6
2. Aankoop van goederen en diensten en bruto-investeringen	2,5	-0,1	1,4	3,0	7,7	3,5	-2,5	0,9	2,3	1,9	2,5
3. Socialezekerheidsprestaties	3,5	3,5	4,3	1,9	1,9	2,1	2,3	2,1	2,6	2,6	1,6
4. Overige overdrachten aan gezinnen, izw's	4,3	4,3	2,2	2,6	1,6	1,5	1,6	1,5	2,2	2,2	2,0
5. Overdrachten aan de ondernemingen en het buitenland	4,2	4,2	1,4	7,8	1,6	1,8	1,7	0,9	2,8	2,8	2,3
Bijdrage van de deelsectoren ^b											
1. Entiteit I	2,9	2,9	3,7	2,5	1,8	1,6	1,9	1,4	2,2	2,2	1,7
a. Federale overheid	1,6	1,6	2,8	4,0	1,6	0,3	1,1	-0,1	1,6	1,6	1,3
b. Sociale zekerheid	3,4	3,4	4,1	1,9	1,8	2,1	2,2	2,0	2,5	2,5	1,8
2. Entiteit II	5,5	4,1	1,5	2,2	3,3	2,5	0,5	1,3	2,4	2,2	2,2
a. Gemeenschappen en gewesten	6,2	3,9	0,7	2,1	2,0	2,0	1,9	1,7	2,3	2,0	2,3
b. Lagere overheid	4,4	4,4	2,8	2,4	5,4	3,4	-1,8	0,6	2,4	2,4	1,9

a. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

b. De dotaties tussen de deelsectoren niet meegerekend.

c. De integratie van de openbare radio- en TV-omroepen in de openbare besturen in 2002 niet meegerekend.

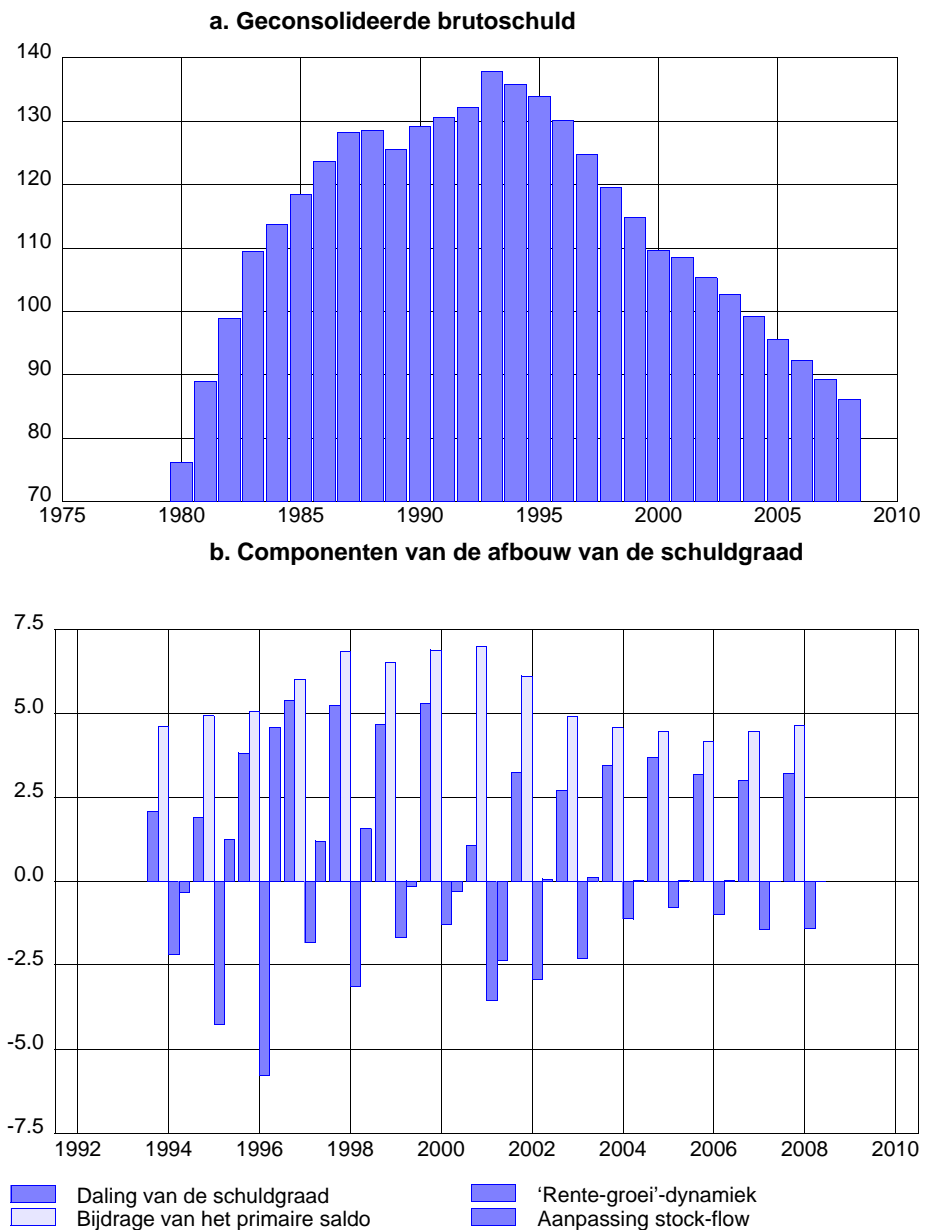
2. Evolutie van de overheidsschuld

Ondanks het kleine tekort gedurende meerdere jaren, blijft de schuldfbouw gegarandeerd. De geconsolideerde overheidsschuld¹ vermindert van 105,3 % van het bbp in 2002 tot 86,1 % in 2008. Dat is een daling met meer dan 3 % van het bbp per jaar.

De verandering van de brutoschuld in bbp-termen wordt bepaald door het primaire saldo, door de rentelasten (en bijgevolg door de impliciete rentevoet van de overheidsschuld) en door het bbp-niveau. Andere mogelijke determinanten zijn bv. een schuldovername of buitengewone opbrengsten, maar de modaliteiten van zulke operaties² in de toekomst zijn te onzeker om er hier rekening mee te houden.

1. Dat concept wordt gebruikt bij de toepassing van de convergentiecriteria van het Verdrag van Maastricht. De observaties zijn afkomstig van de Nationale Bank. Vanaf 2003 is het concept gebaseerd op de som van de schuld van de 4 deelsectoren van de overheid in de projectie, met een constante consolidatiegraad.
2. Bijvoorbeeld een gedeeltelijke overname van de NMBS-schuld in de komende jaren is mogelijk.

FIGUUR 21 - Geconsolideerde brutoschuld van de overheid - niveau, verandering, en vergelijking met het primaire saldo
(in procent van het bbp)

Figuur 21b toont dat de vermindering van de schuldgraad steeds kleiner is dan het primaire overschot. De impliciete rentevoet van de schuld ligt systematisch hoger dan de economische groei, waardoor die 'rente-groei'-dynamiek de schuldafbouw afremt. Dat is vooral het geval in de periode 2001-2002. Bovendien nam de federale overheid in 2001 bepaalde schulden over (negatieve vierde staaf in figuur 21b). Daardoor bleef de daling van de schuldgraad beperkt tot 1,1 % van het bbp, ondanks een recordniveau voor het primaire overschot (7 % van het bbp).

Tot 2005 is de bijdrage van de 'rente-groei'-dynamiek tot de schuldafbouw minder ongunstig, waardoor de nadelige impact van het lagere primaire overschot

beperkt blijft. Vanaf 2007 geldt het omgekeerde. Het primaire overschot stijgt opnieuw, maar het effect op de schuldafbouw wordt beperkt door de stijging van de rentevoeten.

3. Het structureel overheidssaldo en het stabiliteitsprogramma

Binnen het kader van de hiervoor besproken budgettaire vooruitzichten is ook het structureel overheidssaldo berekend op basis van de potentiële bbp-groei. Deze berekening stemt overeen met de door de Raad van de Europese Unie¹ aangeduide methodologie (zie ook hoofdstuk 3).

Tussen de jaren 2002-2005 daalt het structurele vorderingensaldo met 0,9 % van het bbp over drie jaar. Het overschot van 0,3 % van het bbp in 2002 wordt een tekort van 0,6 % van het bbp in 2005 (zie tabel 31). Het stabiliteitsprogramma 2003-2005 (november 2002) gaat daarentegen uit van een verbetering met 0,3 % van het bbp, nl. van een structureel overschot dat stijgt van 0,5 % in 2002 tot 0,8 % in 2005. Het verschil van 1,2 % van het bbp over drie jaar, tussen de vooruitzichten en het stabiliteitsprogramma, is toe te schrijven aan verschillende factoren.

Vooreerst is de potentiële groei (gemiddeld 2 % in de periode 2003-2005) kleiner dan de in het stabiliteitsprogramma voorziene trendgroei (2,3 %). Dat belangrijke verschil wordt veroorzaakt door methodologische verschillen en door de zwakke dynamiek van de investeringen (van de twee voorbije jaren en naar verwachting ook in 2003), die nadelig is voor de potentiële groei. Door het verband tussen de productiecapaciteit en de potentiële groei fluctueert deze laatste meer dan de trendgroei, al wordt ook de trendgroei aangetast door een blijvend lage economische groei. Voor een gegeven groeitempo van de primaire uitgaven, leidt die neerwaartse herziening met 0,3 % per jaar tot een verslechtering van het structureel saldo. Die factor verklaart 0,5 % van het verschil tussen de vooruitzichten en het stabiliteitsprogramma.

Vervolgens wordt 0,2 % van het verschil verklaard door een gewijzigde samenstelling van het bbp. In hoofdstuk 3 werd reeds melding gemaakt van een daling van de loonmassa en van de particuliere consumptie in bbp-termen, vooral in 2003 en 2004. De weerslag hiervan heeft niet alleen gevolgen voor de fiscale ontvangsten in bbp-termen, maar ook voor het structureel saldo. De cyclische component van het vorderingensaldo, die gegeven wordt door de output gap, houdt enkel rekening met de groeischommelingen van het bbp en niet met de samenstelling ervan.

De rest van het verschil (ongeveer 0,5 % van het bbp) is toe te schrijven aan budgettaire impulsen (in zowel ontvangsten als uitgaven) die afwijken van de hypothesen weerhouden in het stabiliteitsprogramma. Het stabiliteitsprogramma 2003-2005 is de derde actualisering van het programma 2001-2005, dat dateert van december 2000. Dat programma hield rekening met verscheidene geplande maatregelen, waaronder de hervorming van de personenbelasting, en ging uit van een gematigde uitgavengroei (een jaarlijkse reële toename van de uitgaven van de departementen en van de sociale zekerheid met 1,5 %). De finale primaire

1. ECOFIN-Raad van juli 2002.

uitgaven blijken echter sneller toe te nemen in deze projectie, vooral in de jaren 2002 en 2003, wanneer de uitgaven zelfs sneller groeien dan het potentiële bbp. Bovendien werden recent nieuwe initiatieven genomen op het vlak van de fiscale ontvangsten, o.a. op regionaal niveau.

Ten slotte is de structurele budgettaire doelstelling van het stabiliteitsprogramma nog steeds hetzelfde als die van december 2000 (0,7 tot 0,8 % van het bbp in 2005), ook al is de voorziene trendgroei (2,2 tot 2,3 % per jaar) lager dan toen werd voorzien (2,5 %). Impliciet zijn de doelstellingen van november 2002 dan ook ambitieuzer dan de initiële doelstellingen van eind 2000.

TABEL 31 - Vooruitzichten en doelstellingen m.b.t. het structureel overheidssaldo
(saldo in procent van het bbp, economische groei en output gap in procent)

	2001	2002	2003	2004	2005	2005 - 2002
Projectie						
Reële bbp-groei	0,8	0,7	1,2	2,3	2,8	2,1
Reële potentiële bbp-groei ^a	2,2	2,0	1,9	1,9	2,1	2,0
Output gap	0,9	-0,5	-1,1	-0,7	-0,0	+0,5
Overheidssaldo ^b	0,4	0,1	-0,7	-0,7	-0,6	-0,7
Structureel overheidssaldo ^c	0,0	0,3	-0,1	-0,3	-0,6	-0,9
Stabiliteitsprogramma 2003-2005 van november 2002						
Hypothese i.v.m. de reële bbp-groei	0,8	0,7	2,1	2,5	2,5	2,4
Hypothese i.v.m. de trendmatige bbp-groei ^d	2,2	2,2	2,2	2,3	2,3	2,3
Hypothese i.v.m. de output gap	0,6	-0,9	-1,0	-0,8	-0,6	+0,3
Budgettaire doelstelling	0,4	0,0	0,0	0,3	0,5	+0,5
Structurele budgettaire doelstelling	0,1	0,5	0,6	0,8	0,8	+0,3

a. Berekend via een productiefunctie.

b. Inclusief de inkomsten uit swapverrichtingen.

c. Niet gecorrigeerd voor de structurele effecten. Bijvoorbeeld de budgettaire effecten van het loonmatigingsbeleid zijn begrepen in het structurele saldo.

d. Berekend via de Hodrick-Prescott-filter (voortschrijdende gemiddelden).

Tabel 32 vergelijkt de 'niet-conjunctuurgecorrigeerde' begrotingsresultaten van de vooruitzichten met de doelstellingen van het stabiliteitsprogramma. Het objectief voor de gezamenlijke overheid is het behoud van het begrotingsevenwicht in 2003 en de opbouw van een vorderingenoverschot van 0,3 % van het bbp in 2004 en 0,5 % van het bbp in 2005. Die doelstelling wordt in deze projectie niet gehaald: het verschil bedraagt 0,7 % van het bbp in 2003, 1,0 % in 2004 en 1,1 % in 2005. De oorzaak hiervan is het lagere primaire overschot van entiteit I¹. Entiteit II² (in het bijzonder de gemeenschappen en gewesten) voldoet ruimschoots aan haar doelstellingen.

1. Federale overheid en sociale zekerheid.

2. Gemeenschappen, gewesten en lagere overheid.

TABEL 32 - Begrotingsvooruitzichten en doelstellingen van het stabiliteitsprogramma 2003-2005
(in procent van het bbp)

	a. Projectie ^a				b. Stabiliteitsprogramma				c. Verschil (a-b)			
	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005	2002	2003	2004	2005
Gezamenlijke overheid												
- Primair saldo	6,1	4,9	4,6	4,5	6,1	5,5	5,6	5,6	0,0	-0,6	-1,0	-1,1
- Rentelasten	6,0	5,6	5,2	5,0	6,1	5,6	5,3	5,1	-0,1	-0,0	-0,1	-0,1
- Vorderingenoverschot	0,1	-0,7	-0,7	-0,6	0,0	0,0	0,3	0,5	0,1	-0,7	-1,0	-1,1
Entiteit I												
- Primair saldo	5,5	4,0	3,7	3,8	5,4	4,8	5,0	5,0	0,1	-0,8	-1,3	-1,2
- Rentelasten	5,5	5,1	4,8	4,6	5,6	5,1	4,9	4,7	-0,1	0,0	-0,1	-0,1
- Vorderingenoverschot	-0,0	-1,1	-1,1	-0,8	-0,2	-0,3	0,1	0,3	0,2	-0,8	-1,2	-1,1
Entiteit II												
- Primair saldo	0,6	0,9	0,8	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	-0,1	0,2	0,2	0,1
- Rentelasten	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,0	-0,0	0,0	0,0
- Vorderingenoverschot	0,1	0,4	0,4	0,3	0,2	0,3	0,2	0,2	-0,1	0,1	0,2	0,1

a. Inclusief de inkomsten uit swapverrichtingen.

B. Fiscale ontvangsten

Fiscale druk: stabilisering in 2002 en daling op middellange termijn

In 2002 bedraagt de globale fiscale druk 31,7 % van het bbp en is dus bijna niet gewijzigd ten opzichte van 2001 (een toename kleiner dan 0,1 % van het bbp). De grote belastingcategorieën (belastingen op het inkomen, productgebonden en productiegebonden belastingen en vermogensheffingen) blijven ook vrij stabiel, uitgedrukt in procent van het bbp, omdat de wijzigingen ten opzichte van 2001 over het algemeen beperkt zijn tot 0,1 % van het bbp.

De globale fiscale druk blijft gestaag dalen tijdens de projectieperiode en komt op 29,9 % van het bbp eind 2008. Dat is een daling van 1,8 % van het bbp op 6 jaar tijd. Het totaal van de verplichte heffingen (belastingen en socialezekerheidsbijdragen) daalt van 45,1 % van het bbp in 2002 naar 43 % in 2008.

Bijna alle belastingcategorieën dragen bij tot een lagere fiscale druk, hoewel de belastingen op het inkomen van de gezinnen hiervan tweederde uitmaken. De jaarlijkse wijzigingen worden in tabel 33 weergegeven. Deze vloeien voort uit de dynamiek van de verschillende heffingen, van hun aanslagbasis en uit de fiscale impulsen.

De belastingen op het inkomen van de gezinnen dalen

De belangrijkste fiscale impuls op middellange termijn, wat de betrokken belastingmassa betreft, is de hervorming van de personenbelasting. In 2002 zijn de eerste budgettaire gevolgen van die hervorming merkbaar: de bedrijfsvoorheffing werd vanaf 1 januari verlaagd. Op hetzelfde ogenblik werd een tweede procent van de aanvullende crisisbelasting in de voorheffingen geschrapt. In de loop van het jaar werden de voorheffingen nog verlaagd met twee indexeringen van de barema's (op 1 april en 1 oktober). Ten slotte werd in Vlaanderen een eenmalige belastingverlaging toegekend die integraal in de incohiering van 2002

werd opgenomen. Al die maatregelen samen verlagen de personenbelasting met 0,3 % van het bbp.

TABEL 33 - Fiscale heffingen^a
(in procent van het bbp)

	2001	2002	2003 2002	2004 2003	2005 2004	2006 2005	2007 2006	2008 2007	2008	2008 2002
1. Belastingen op inkomen	17,6	17,5	-0,5	-0,1	-0,1	-0,5	0,1	-0,0	16,4	-1,1
- Belastingen op het inkomen van de gezinnen, zonder roerende voorheffing	12,8	12,7	-0,4	-0,2	-0,2	-0,5	0,1	0,0	11,5	-1,2
- Bevrijdende roerende voorheffing van de gezinnen	0,6	0,7	-0,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,7	0,0
- Vennootschapsbelasting	3,3	3,1	-0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	-0,0	3,2	0,1
- Overige	0,9	1,0	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1,0	-0,0
2. Productgebonden belastingen	11,7	11,8	0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	11,4	-0,5
- BTW	7,0	7,1	-0,0	-0,1	-0,0	-0,0	-0,1	-0,0	6,9	-0,2
- Accijnzen	2,4	2,4	0,0	-0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	2,1	-0,3
- Douanerechten	0,5	0,5	-0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,6	0,1
- Overige	1,8	1,8	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	1,7	-0,0
3. Belastingen op de productie	1,9	1,9	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	1,7	-0,2
- Onroerende voorheffing en opcentiemen	1,1	1,3	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	1,1	-0,2
- Overige	0,8	0,6	0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	0,6	-0,0
4. Vermogensheffingen	0,5	0,5	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	0,4	-0,1
Totaal van de fiscale heffingen (geconsolideerd)	31,6	31,7	-0,5	-0,3	-0,3	-0,6	-0,0	-0,1	29,9	-1,8
p.m. geconsolideerde socialezekerheidsbijdragen excl. fictieve	13,3	13,4	-0,2	-0,1	-0,0	-0,0	0,0	0,0	13,1	-0,3
p.m. totaal van de verplichte heffingen	44,9	45,1	-0,7	-0,4	-0,3	-0,6	-0,0	-0,1	43,0	-2,1

a. De belastingen overgedragen aan de Europese Unie inbegrepen.

De belasting op het inkomen van de gezinnen (zonder roerende voorheffing) vermindert nochtans slechts met 0,1 % van het bbp in 2002. Verschillende factoren compenseren deels de bovenvermelde verlagingen: een kleine toename van de lokale opcentiemen die op de personenbelasting worden geheven en de terugslag op de incohering van 2002 door verschillende aanpassingen van de bedrijfsvoorheffing in 2000. Ten slotte, steeg het aandeel van de lonen in het bbp in 2002 door de relatief sterkere toename van de loonvoet.

Vanaf 2003 begint het aandeel van de lonen in het bbp echter te dalen. Tezamen met een dalend inkomen van de zelfstandigen, lopen de inkomsten uit de personenbelasting terug in procent van het bbp. Bovenop de vertraging van de aanslagbasis komen nog de verlagingen in het kader van de hervorming van de personenbelasting, waarvan de budgettaire kost blijft toenemen tot in 2006 (ongeveer 20 % van de totale kosten van de hervorming ontstaat in 2003, 10 % in 2004, 20 % in 2005 en 40 % in 2006). Er is ook nog de afschaffing van het laatste percentage van de aanvullende crisisbelasting in de voorheffingen, dat grotendeels wordt gecompenseerd door de verhoging van het percentage gemeentelijke opcentiemen (6,7 % i.p.v. 6 %) in de voorheffingen en de voorafbetalingen. Ten slotte, worden de inkomsten in 2003 beïnvloed door verschillende verschuivingen met effect op de incohering (als gevolg van aanpassingen in de

bedrijfsvoorheffing in 2001 en ten gevolge van het vertraagd doorvoeren van de barema-indexeringen voor 2001 en 2002).

In totaal daalt de belasting op het inkomen van de gezinnen (zonder roerende voorheffing) van 17,5 % van het bbp in 2002 naar 16,4 % in 2008. De dalingen doen zich vooral voor in de jaren 2003 en 2006 (dalingen van 0,5 % van het bbp).

De roerende voorheffing van de gezinnen blijft stabiel op middellange termijn. In 2003 zou de kleinere aanslagbasis (lagere rentevoeten en een kleiner bedrag aan activa waarvan de inkomsten onderworpen zijn aan voorheffing) gecompenseerd worden door de invoering van een roerende voorheffing van 10 % op de liquidatieboni.

*Vennootschapsbelasting:
stabiel op middellange
termijn*

In 2002 daalde de vennootschapsbelasting. Dat was toe te schrijven aan de conjuncturele daling van de winst, waardoor de voorafbetalingen een nominale teruggang kenden. Een logisch gevolg van het kleiner aandeel van de lonen in het bbp vanaf 2003, is, daarentegen, dat het aandeel van de inkomsten uit kapitaal toeneemt, vooral de exploitatieoverschotten van de vennootschappen.

Dit hoger aandeel van de aanslagbasis compenseert de lagere belasting die voortvloeit uit de hervorming van de vennootschapsbelasting vanaf 2003. De hervorming weegt door op de ontvangsten om meerdere redenen. Enerzijds hebben bepaalde maatregelen, die als compensatie dienen voor de lagere nominale aanslagvoet van de vennootschapsbelasting, een impact op andere ontvangstposten (roerende voorheffing op de liquidatieboni, verwacht rendement van de 'BTW data-mining'). Anderzijds is er in deze projectie geen rekening gehouden met de opbrengst van bepaalde compenserende maatregelen die de overheid verwacht (opsporing van onechte izw's, strijd tegen misbruik van rechtspersoonlijkheid, voorwaarde van onafgebroken bezit van een jaar in geval van definitief belaste inkomsten). Ten slotte wordt het budgettaire rendement van de belangrijkste compenserende maatregel (namelijk de pro rata aftrek voor afschrijvingen) uitgehold op middellange termijn, waarbij het in feite gaat om een vervroegde inning van de ontvangsten.

In totaal stijgt de vennootschapsbelasting van 3,1 % van het bbp in 2002 naar 3,2 % in 2008. De lichte terugloop in 2003 (0,1 % van het bbp) wordt in 2004 en 2005 dus gecompenseerd. Die projectie is aan risico's onderhevig, zowel naar boven toe als naar beneden: enerzijds verwacht de regering dat de daling van de nominale aanslagvoet zou kunnen leiden tot een terugkeren van om fiscale redenen uitgeweken bedrijfswinsten; anderzijds is het ook niet uitgesloten dat de compenserende maatregelen minder opbrengen dan verwacht omdat heel wat fiscale engineering mogelijk blijft. Er dient echter opgemerkt te worden dat de regering de effectieve budgettaire neutraliteit van de hervorming wil laten onderzoeken en, indien nodig, maatregelen wil nemen om die neutraliteit te garanderen.

De overige belastingen op het inkomen omvatten onder andere de belasting op inverkeerstelling, de verkeersbelasting die de gezinnen betalen, de speciale socialezekerheidsbijdrage, de taks op de collectieve beleggingsinstellingen, de regionale belasting die door de Brusselse gezinnen wordt betaald en, vanaf 2002, het totaalbedrag van het kijk- en luistergeld (terwijl het tot in 2001 werd verre-

kend in de productiegebonden belastingen; het ging toen om het 'netto' kijk- en luistergeld). Op middellange termijn blijft het totaal van die belasting stabiel op 1 % van het bbp. De kleine wijzigingen in 2002 en 2003 vloeien voort uit de bovenvermelde boekhoudkundige aanpassing en uit de regionale maatregelen aangaande het kijk- en luistergeld (afschaffing in 2002 in het Vlaams Gewest, vermindering in 2003 in het Waals Gewest en overdracht naar de regionale belasting in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest met meer vrijstellingen).

Op middellange termijn daalt de productgebonden belasting en de belasting op de productie

In 2002 blijven de accijnzen stabiel in procent van het bbp en de BTW neemt iets toe (een toename met 0,1 % van het bbp). Het BTW-niveau van 2001 werd in het bijzonder aangetast door een cyclusvertraging tussen de bruto-ontvangsten en de teruggaven wegens de grote kwartaalveranderingen inzake export.

De BTW-ontvangsten vertragen in bbp-termen op middellange termijn (van 7,1 % van het bbp in 2002 naar 6,9 % in 2008) omdat ze van 2002 tot 2005 dezelfde evolutie volgen als de bestedingen van de gezinnen, namelijk een daling in procent van het bbp. Verder wordt de BTW beïnvloed door de evolutie van de olieprijs die op 21 % wordt belast. Na een lichte daling in 2002, blijft de olieprijs in 2003 zo goed als stabiel, maar in 2004 volgt opnieuw een lichte daling. Tijdens de projectieperiode neemt het brandstofverbruik veel gematigder toe dan in het vorige decennium. De accijnzen dalen op middellange termijn van 2,4 % van het bbp in 2002 en 2003 naar 2,1 % in 2008 (ondanks de hogere accijnzen op tabak). Die daling is veel groter dan bij de BTW: de accijnzen worden niet geïndexeerd en evolueren enkel volgens de aanslagbasis in volume. In deze projectie wordt ervan uitgegaan dat de wet op de ecotaksen en ecoboni voor drankverpakkingen, die van kracht wordt midden 2003, budgettair neutraal is en dat de nieuwe heffing op niet-herbruikbare verpakkingen (0,1 % van het bbp volgens een raming van de overheid) de accijns- en BTW-verlagingen zou compenseren. De accijnsontvangsten zouden zwakker kunnen uitvallen dan hier wordt aangenomen, in het geval dat de producenten en consumenten massaal zouden kiezen voor herbruikbare of recycleerbare verpakkingen waar geen heffing op is.

De overige productgebonden belastingen (registratierechten, hypotheek- en griffierechten, belastingen op de verzekeringspremies en heffingen op water) blijven in procent van het bbp in 2002 onveranderd ten opzichte van 2001, ondanks de verlaging van de registratierechten in Vlaanderen. Hierbij is nochtans niet uitgesloten dat een deel van die kosten tot uiting komt in 2003. De overige belastingen zouden op middellange termijn stabiel blijven (ongeveer 1,7 % van het bbp). Dat geldt ook voor de douanerechten (ongeveer 0,6 % van het bbp)¹.

De onroerende voorheffing en de opcentiemen stijgen met 0,2 % van het bbp in 2002 omdat de lokale overheden de aanslagvoet hebben verhoogd. Op middellange termijn dalen ze van 1,3 % van het bbp in 2002 naar 1,1 % in 2008 omwille van de zwakke dynamiek van de belastbare basis en in de veronderstelling dat de aanslagvoeten na 2002 niet veranderen.

De overige belastingen op productie (0,6 % van het bbp in 2002), namelijk de verkeersbelasting ten laste van de ondernemingen en verschillende belastingen van de lagere overheid, gemeenschappen (waaronder het kijk- en luistergeld tot in

1. Er werd geen rekening gehouden met een impact van de uitbreiding van de EU op de ontvangsten van de douanerechten.

2002) en gewesten, blijven op middellange termijn stabiel (0,6 % van het bbp). Dat geldt ook voor de vermogensheffingen (ongeveer 0,5 % van het bbp) die vooral uit successierechten bestaan en slechts een marginale invloed ondervinden van de fiscale hervormingen in Wallonië en Brussel vanaf 2003.

C. Federale overheid

Het tekort van de federale overheid daalt van 0,9 % van het bbp in 2001 tot 0,3 % in 2002. In 2003 neemt het tekort opnieuw toe tot 0,8 % van het bbp. Nadien verkleint het tekort geleidelijk (behalve in 2006) en wordt er een evenwicht bereikt in 2008. Het primaire saldo krimpt (met 0,9 % van het bbp over zeven jaar), waardoor de verbetering van het vorderingensaldo minder groot is dan de daling van de rentelasten (met 1,8 % van het bbp). Aanvankelijk dalen de rentelasten sterk, omdat de rentedaling zorgt voor gunstige herfinancieringsmogelijkheden. Nadien is de daling van de rentelasten minder uitgesproken, o.a. door het aantrekken van de rentevoeten vanaf 2005. Het primaire overschot zorgt enkel in 2002 voor een verbetering van het vorderingensaldo (met 0,1 % van het bbp), want het daalt vervolgens met 0,9 % van het bbp in 2003 en komt daarna niet meer boven 4,3 % van het bbp.

TABEL 34 - Rekening van de federale overheid
(in procent van het bbp)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002 2001	2008 2002
1. Primair saldo	5,2	5,3	4,4	4,3	4,3	4,1	4,2	4,3	0,1	-1,0
A. Ontvangsten	17,5	17,2	16,6	16,4	16,1	15,7	15,7	15,6	-0,3	-1,6
1. Fiscale ontvangsten (a-b)	15,4	15,5	14,8	14,8	14,6	14,2	14,2	14,2	0,1	-1,3
a. Ontvangsten voor overdrachten ^a	26,7	25,8	25,3	25,2	25,0	24,5	24,5	24,4	-0,9	-1,4
b. Overgedragen ontvangsten ^a	11,4	10,4	10,5	10,4	10,4	10,3	10,3	10,2	-1,0	-0,1
2. Socialezekerheidsbijdragen	0,5	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,0	0,0
3. Overige	1,6	1,2	1,1	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,4	-0,3
B. Primaire uitgaven	12,3	11,9	12,1	12,1	11,9	11,6	11,5	11,2	-0,4	-0,6
1. Finale primaire uitgaven	7,5	7,5	7,6	7,7	7,6	7,4	7,3	7,2	0,0	-0,4
a. Werkingskosten en bruto-investeringen	3,2	3,1	3,1	3,0	3,0	2,9	2,9	2,8	-0,1	-0,3
b. Overdrachten aan huishoudens, izw's en ondernemingen	3,6	3,5	3,6	3,6	3,5	3,5	3,4	3,4	0,0	-0,1
c. Overdrachten aan het buitenland	0,8	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,1	0,1
2. Overdrachten binnen de overheid	4,8	4,3	4,5	4,4	4,3	4,2	4,1	4,1	-0,4	-0,3
2. Rentelasten	6,2	5,6	5,2	4,9	4,7	4,6	4,5	4,3	-0,5	-1,3
3. Vorderingenoverschot	-0,9	-0,3	-0,8	-0,6	-0,4	-0,5	-0,2	0,0	0,6	0,3

a. De fiscale ontvangsten voor overdrachten en de overgedragen ontvangsten dalen met 1,0 % van het bbp in 2002 t.o.v. 2001, door de regionalisering van bepaalde belastingen.

Het primaire saldo verbetert in 2002, ondanks de ongunstige economische context ...

De ontvangsten van de federale overheid dalen in 2002 met 0,3 % van het bbp, te wijten aan diverse niet-recurrerende ontvangsten in 2001: er werden toen minder BTW-ontvangsten overgedragen aan de sociale zekerheid (alternatieve financiering) als gedeeltelijke compensatie voor de schuldovername door de federale

overheid (0,3 % van het bbp), en er waren de kapitaaloverdracht vanwege de sociale zekerheid voor het vereffenen van een schuld tegenover de Rijksdienst voor Jaarlijkse Vakantie (0,1 % van het bbp), de opbrengst van de UMTS-licenties (0,2 % van het bbp) en de teveel overgedragen belastingen aan de gemeenschappen en gewesten (0,3 % van het bbp). Daarenboven dalen de inkomsten uit vermogen met 0,1 % van het bbp in 2002 en stijgen de BTW-ontvangsten met 0,1 % van het bbp door een verminderde overdracht aan de EU. Zonder al die factoren zouden de ontvangsten in 2002 onveranderd zijn gebleven in procent van het bbp.

De primaire uitgaven dalen met 0,4 % van het bbp in 2002. In 2001 werden ze vertekend door een kapitaaloverdracht aan de sociale zekerheid (0,5 % van het bbp), met name de wijze waarop de bovenvermelde schuldovername werd geboekt. In 2002 stijgen de overdrachten aan de lagere overheid met 0,2 % van het bbp, o.a. als gevolg van de politiehervorming, en vermindert de dotatie aan de sociale zekerheid met 0,1 % van het bbp. Zonder die factoren zouden ook de uitgaven in bbp-termen onveranderd zijn gebleven in vergelijking met 2001.

In totaal stijgt het primaire saldo in 2002 met 0,1 % van het bbp. Die verbetering is voor 0,2 % van het bbp toe te schrijven aan niet-recurrente ontvangsten en -uitgaven in 2001. Ook de fiscale ontvangsten evolueren gunstig, ondanks de ongunstige conjunctuur.

... maar het daalt sterk in 2003, zonder herstel op middellange termijn

Ondanks de hogere economische groei in 2003, krimpt het primaire saldo met 0,9 % van het bbp in 2003 en daalt het verder in de periode 2004-2006. De terugslag bedraagt 1,3 % van het bbp over de periode 2003-2006. Tussen 2006 en 2008 herneemt het primaire saldo met 0,3 % van het bbp, maar in 2008 ligt het nog steeds 1,0 % van het bbp onder het niveau van 2002. De ontvangsten lopen namelijk terug met 1,6 % van het bbp (waarvan 0,6 % in 2003) en de primaire uitgaven dalen met 0,6 % van het bbp (een toename met 0,3 % van het bbp in 2003, gevolgd door een daling met 0,9 % nadien).

Aanhoudende daling van de fiscale en niet-fiscale ontvangsten ...

De daling van de fiscale ontvangsten (met 1,3 % van het bbp in 6 jaar) bedraagt vier vijfde van de terugval van de totale ontvangsten. Zonder de overdrachten aan de andere deelsectoren van de overheid, lopen de fiscale ontvangsten terug met 1,4 % van het bbp. De overgedragen belastingen dalen met 0,1 % van het bbp over de periode 2003-2008, ondanks een lichte stijging van het deel dat aan de gefedereerde entiteiten wordt toegewezen in 2003 (0,1 % van het bbp, zie afdeling G).

In 2003 blijven de niet-fiscale ontvangsten (lijnen A2 en A3 van tabel 34) globaal genomen stabiel in procent van het bbp. De inkomsten uit vermogen blijven behouden aangezien de uitzonderlijke dividenden van Belgacom de minderontvangsten van de Nationale Bank compenseren. De opbrengst uit de verkoop van gebouwen en terreinen daalt met 0,1 % van het bbp t.o.v. 2002. De sociale bijdragen nemen evenwel in dezelfde mate toe. Dit is het gevolg van de invoering van het Fonds voor de pensioenen van de geïntegreerde politie (FPGP)¹: dat fonds int de pensioenbijdragen (werkgevers- en werknemersbijdragen) van alle personeelsleden van de lokale en de federale politie, maar betaalt enkel de pensioenen die in het kader van het nieuwe stelsel worden toegekend. De vroe-

1. Oppericht bij de wet van 6 mei 2002 en geconsolideerd met de federale overheid in de nationale rekeningen.

gere pensioenen blijven ten laste van de RSZPPO, OMOB, sommige gemeenten en de federale overheid (voor de gepensioneerden van de vroegere rijkswacht), onder wie het overschot van het FPGP wordt verdeeld, zodat de door het FPGP geïnde bijdragen wel de ontvangsten van de federale overheid verhogen, maar niet het primaire saldo.

Vanaf 2004 heeft de terugval van de niet-fiscale ontvangsten een negatieve impact op het primaire saldo. In 2004 dalen de niet-fiscale ontvangsten met 0,2 % van het bbp doordat er geen terreinen of gebouwen meer verkocht worden en Belgacom geen nieuwe uitzonderlijke dividenden stort. Tegen het einde van de projectieperiode dalen die ontvangsten opnieuw met 0,1 % van het bbp.

... die gedeeltelijk wordt gecompenseerd door de afname van de primaire uitgaven

De primaire uitgaven (zie tabel 34) nemen toe met 0,3 % van het bbp in 2003, blijven stabiel in 2004 en dalen vervolgens vanaf 2005 (met gemiddeld 0,2 % van het bbp per jaar). Hun gemiddelde jaarlijkse toename, uitgedrukt in reële termen, bedraagt 1,5 % tijdens de periode 2003-2008 (zie tabel 35).

De primaire uitgaven worden beïnvloed door verschillende factoren die de beoordeling van de fundamentele evolutie bemoeilijkt. Tabel 35 geeft dan ook een overzicht van de groeivoeten zonder de invloed van die factoren.

Eenzijds gaat het om de financieringsuitgaven van de Europese Unie ('bnp-bijdrage') die sterk toenemen van 2002 tot 2004. In 2002 en 2004 is de toename het gevolg van een verschuiving in de financieringswijze van de EU (equivalente vermindering van de BTW-inkomsten die aan de Europese Unie worden overgedragen)¹ en hebben ze dus geen impact op het primaire saldo. In 2003 is de bnp-bijdrageverhoging het gevolg van verminderde bijdragen in 2002 naar aanleiding van het overschot op de gemeenschapsbegroting 2001. Anderzijds wordt de toename van de uitgaven gecorrigeerd voor de impact van bepaalde uitgaven die slechts een beperkte invloed hebben op het primaire saldo omdat ze gecompenseerd worden door ontvangsten (specifieke overdrachten aan de sociale zekerheid in 2001 en, vanaf 2003, terugvloeiing van de inkomsten van het FPGP naar de organen die belast zijn met de vereffening van de pensioencontracten van vóór de politiehervorming). De primaire uitgaven, ten slotte, worden gecorrigeerd voor de vakbondspremies, waarvan de periodiciteit atypisch is (toekenning om de twee jaar).

1. Naar aanleiding van de beslissingen van de top in Berlijn in maart 1999.

TABEL 35 - Primaire uitgaven van de federale overheid
(reële groeivoeten)^a

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2003 2008	1997 2002
Totaal zonder correcties	-2,2	4,0	2,6	1,2	0,4	0,9	0,1	1,5	1,4
Gecorrigeerd totaal	2,2	2,8	2,1	0,8	0,6	0,7	0,3	1,2	1,1
1. Finale primaire uitgaven	0,8	1,1	3,5	1,1	0,7	0,8	0,3	1,2	0,8
a. Lonen	0,5	0,0	0,7	0,1	0,8	0,7	0,1	0,4	1,6
b. Overige werkingskosten	-0,9	1,8	3,9	0,8	-0,3	0,0	0,0	1,0	4,0
c. Bruto-investeringen	-1,0	-5,3	-3,4	22,9	-3,9	-0,1	0,0	1,3	-2,2
d. Overdrachten aan huishoudens en izw's	2,2	3,6	2,3	0,7	0,6	1,0	0,8	1,5	1,4
e. Overdrachten aan de ondernemingen	-3,3	-1,3	11,8	-0,8	2,6	1,3	-0,7	2,0	-3,5
f. Overdrachten aan het buitenland	10,7	-0,6	9,7	0,6	1,6	1,5	1,5	2,3	3,1
2. Overdrachten binnen de overheid	4,6	5,4	0,0	0,4	0,6	0,6	0,4	1,2	1,5
a. Aan de gemeenschappen en gewesten	5,2	4,5	1,7	0,8	1,1	1,1	0,7	1,7	4,5
b. Aan de lagere overheid	30,7	10,4	4,3	0,9	1,0	1,0	0,8	3,0	7,9
c. Aan de sociale zekerheid	-1,8	4,3	-2,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,4	-1,2

a. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

Gecorrigeerd voor die factoren, verzwakt de reële groei van de primaire uitgaven op middellange termijn. De reële groei bedraagt gemiddeld 1,2 % per jaar over de periode 2003-2008, d.i. nauwelijks hoger dan in de periode 1997-2002 (1,1 %).

De groei van de primaire uitgaven is gedeeltelijk bepaald op basis van de Begroting 2003¹. Daarnaast worden hypothesen gebruikt inzake de evolutie van de werkgelegenheid bij de overheid, van het aantal gepensioneerden en van de herwaardering van wedden en pensioenen.

De werkgelegenheid bij de federale overheid daalt met 8,4 % (voltijdse equivalenten) tussen 2001 en 2008. Dat is voor een groot deel het gevolg van de overgang van rijkswachters naar de lokale politie in 2002 en 2003. Niettemin blijft de reële groei van de lonen licht positief door de herwaardering van de lonen, die in 2002 en 2003 bijzonder sterk was, en gelet op het verschil tussen de loonindexering en de index van de kleinhandelsprijzen (die 1 procentpunt bedroeg in 2002).

De groeivoet van de werkingskosten wordt tot 2005 versterkt door de forse stijging van de betaalde huur. Daarbovenop komen in 2003 nog de uitgaven voor de verkiezingen, de kosten voor de vernieuwing van de identiteitskaarten en de uitgaven voor de modernisering van de departementen. In 2004 is er tevens de eenmalige toename van de uitgaven voor landsverdediging en van de opstartkosten van het 'Coperfin'-project.

De bruto-investeringen stijgen vanaf 2005 onder impuls van de geplande werkzaamheden bij de Regie der Gebouwen (waaronder de terbeschikkingstelling van het nieuwe justitiepaleis in Antwerpen) en bij Landsverdediging.

1. Dit geldt tot 2006 voor zover bedoelde uitgaven zijn opgenomen in de meerjarenprojecties tegen vaste prijzen van 2003 (zie de parlementaire documenten: Verantwoording van de Algemene Uitgavenbegroting voor het begrotingsjaar 2003, Doc50 2081/014, 015 en 016 - oktober 2002).

De groei van de overdrachten aan de gezinnen wordt in het begin van de periode ondersteund door de stijging van de ligdagprijs ten laste van het Ministerie van Volksgezondheid en de steun aan de mindervaliden en, in 2003, door de betaling van pensioenen aan het personeel van de nieuwe geïntegreerde politie en de schadevergoeding aan de joodse gemeenschap.

De overdrachten aan de ondernemingen dalen in 2002 en 2003, vooral als gevolg van de vermindering van de dotatie aan de Post, die op twee jaar tijd met de helft daalt, met een inhaling in 2004. Vanaf 2004 vloeit de stijging van de overdrachten aan de ondernemingen ook voort uit investeringen in de sectoren vervoer en infrastructuur. Er wordt verondersteld dat een gedeelte van de beschikbare middelen van het GEN-fonds vanaf 2004 zal worden vrijgemaakt (voor een totaal van 284 miljoen euro - in prijzen van 2003 - over vijf jaar).

De boeking van eenmalige uitgaven voor overdrachten aan het buitenland in 2002 (ten laste van de vennootschap 'Berlaymont 2000') verklaart hun sterke daling in 2003. Daarnaast is er de groei van de overdrachten aan het buitenland met 4,6 % in 2002 en met 5,2 % in 2003. Hun toename in 2004 (9,7 %) is te wijten aan kapitaaloverdrachten in het kader van de ontwikkelingssamenwerking en de overdrachten aan het Europese Ruimteagentschap.

De sterke groei van de overdrachten binnen de overheid in het begin van periode is het gevolg van de toename van de overdrachten aan de lagere overheid, de stijging van de dotatie aan de sociale zekerheid en, in mindere mate, van de overdrachten aan gemeenschappen en gewesten. De stijging van de overdrachten aan de lagere overheid in 2002 en 2003 is vooral te wijten aan de politiehervorming. Het aandeel van de federale overheid in de OCMW-uitgaven (leefloon en steun aan de vluchtelingen) draagt daar in 2002 ook toe bij¹.

D. Sociale zekerheid

Verslechtering van het vorderingensaldo met 1 % van het bbp tijdens 2002 en 2003: ...

Het vorderingenoverschot van de sociale zekerheid² daalt van 0,7 % van het bbp in 2001 tot -0,4 % in 2003. Die daling met ruim 1 % van het bbp is voor 0,4 % van het bbp te wijten aan de herwaardering en uitbreiding van sommige sociale prestaties, en voor 0,6 % door toedoen van de opeenvolgende jaren van zwakke economische groei (waardoor het relatieve gewicht van de primaire uitgaven zwaarder doorweegt alsook omwille van de meeruitgaven voor werkloosheid).

-
1. De nominale groeivoet van die uitgaven is sedert 2000 gemiddeld hoger dan 25 % per jaar.
 2. De rekening sociale-verzekeringsinstellingen in het ESR95 bevat naast de traditionele regelingen, de pensioenen ten laste van het kapitalisatiestelsel, het gemeenschappelijk pensioenstelsel en de specifieke regelingen voor kinderbijslagen arbeidsongevallen en beroepsziekten voor de personeelsleden van de provinciale en plaatselijke overheidsdiensten, de verrichtingen van de Dienst Overzeese Sociale Zekerheid, de verrichtingen van de fondsen voor bestaanszekerheid en sluiting der ondernemingen, de verrichtingen in het kader van de Vlaamse zorgverzekering.

TABEL 36 - De rekening sociale-verzekeringinstellingen
(in procent van het bbp)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2003 t.o.v. 2001	2008 t.o.v. 2003
1. Primair saldo	0,7	0,2	-0,4	-0,5	-0,4	-0,4	-0,4	-0,4	-1,1	-0,0
A. Ontvangsten	19,2	19,0	18,9	18,6	18,5	18,4	18,4	18,3	-0,3	-0,5
1. Externe ontvangsten	16,0	16,5	16,3	16,1	16,1	16,1	16,1	16,1	+0,3	-0,2
a. Fiscale ontvangsten	2,0	2,5	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	+0,4	-0,1
b. Sociale premies	13,8	14,0	13,7	13,7	13,6	13,6	13,6	13,6	-0,1	-0,1
c. Overige niet-fiscale ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0
2. Overdrachten binnen de overheid ^a	3,2	2,5	2,6	2,5	2,4	2,3	2,3	2,2	-0,6	-0,3
waarvan rijkstoelagen	2,5	2,4	2,5	2,4	2,3	2,2	2,2	2,1	-0,0	-0,3
B. Primaire uitgaven	18,5	18,8	19,2	19,1	18,9	18,8	18,8	18,7	+0,8	-0,5
1. Finale primaire uitgaven	18,4	18,7	19,2	19,0	18,8	18,7	18,7	18,7	+0,8	-0,5
a. Rechtstreekse uitgaven	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	-0,0	-0,1
b. Overdrachten	17,7	18,0	18,5	18,4	18,2	18,1	18,1	18,1	+0,9	-0,4
i) Sociale uitkeringen aan gezinnen	17,3	17,7	18,2	18,0	17,8	17,7	17,8	17,7	+0,8	-0,4
- pensioenen	6,1	6,2	6,3	6,2	6,1	6,1	6,1	6,1	+0,1	-0,2
- geneeskundige verzorging	5,5	5,5	5,8	5,9	5,9	6,0	6,0	6,1	+0,3	+0,3
- arbeidsongeschiktheid	1,2	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	+0,1	+0,0
- kinderbijslag	1,5	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,3	-0,0	-0,2
- werkloosheid	2,4	2,6	2,7	2,7	2,5	2,5	2,5	2,4	+0,3	-0,3
- overige	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	+0,0	-0,1
ii) Overdrachten aan gezinnen, izw's	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0	-0,0
iii) Subsidies aan bedrijven	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	+0,0	-0,0
2. Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,1	-0,0
2. Rentelasten	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	-0,0	+0,1
3. Vorderingenoverschot	0,7	0,2	-0,4	-0,5	-0,4	-0,4	-0,5	-0,5	-1,0	-0,1
Reële toename van de ontvangsten ^b	3,8	0,6	0,8	1,4	2,3	2,3	1,9	2,0	0,7	2,0
Reële toename van de primaire uitgaven ^b	3,7	3,1	4,0	1,9	1,8	2,1	2,2	2,0	3,5	2,0
pm Reële toename van het bbp	0,8	0,7	1,2	2,3	2,8	2,6	2,1	2,1	0,9	2,4

a. De renteopbrengst op de schuldtitels van de federale overheid inbegrepen.

b. Deflator: index der kleinhandelsprijzen.

Slechts een klein gedeelte van de verslechtering van het vorderingensaldo, nl. 0,1 % van het bbp, is te wijten aan het wegvallen van uitzonderlijke eenmalige verrichtingen in 2001¹.

1. De schuldovername door de schatkist in 2001 gebeurde via een uitzonderlijke kapitaaloverdracht van de federale overheid ten bedrage van 0,5 % van het bbp. Als tegenprestatie werd de alternatieve financiering verminderd met 0,3 % van het bbp. De hieruit voortvloeiende verbetering van het vorderingensaldo met 0,2 % van het bbp werd vervolgens voor 0,1 % geneutraliseerd door de kapitaaloverdracht aan de federale overheid voor de afbetaling van de schuld van de sociale zekerheid aan de RJV (volgens ESR een onderdeel van de federale overheid).

... de overdrachten binnen de overheid dalen met 0,5 % van het bbp, ...

De daling van de overdrachten binnen de overheid in 2002 is voor 0,5 % van het bbp te wijten aan uitzonderlijke eenmalige verrichtingen¹. In 2003 bedragen de rijkstoelagen 2,5 % van het bbp dankzij hun verhoging, ter gelegenheid van de budgetcontrole, met 171,5 miljoen euro t.o.v. de initiële begroting 2003; of +0,1 % van het bbp in vergelijking met de verminderde rijkstoelagen van 2002.

... en de externe ontvangsten nemen tijdens 2002-2003 toe met afgerond 0,3 % van het bbp, ...

De toename van de externe ontvangsten met 0,3 % van het bbp tijdens de periode 2002-2003 is enkel toe te schrijven aan de verhoging van de alternatieve financiering met 0,4 % van het bbp: het toegewezen percentage van de BTW-ontvangsten dat in 2001 met 847,8 miljoen euro werd verminderd in ruil voor de schuldovername (te vergelijken met de vermindering met 45 miljoen euro in 2002), de opbrengst van de nieuwe belasting op de voordelen van aandelenopties (op kruissnelheid vanaf 2002) en de toegewezen bijkomende accijnzen op tabak (vanaf 2003).

In 2002 worden de bijdrageverminderingen uitgebreid met ex ante 58 miljoen euro, maar anderzijds komt de bijdrageheffing in het kader van de Vlaamse zorgverzekering op kruissnelheid en worden de bijdragen voor het Fonds sluiting der ondernemingen verhoogd (van 0,16 % tot 0,23 %), zodat de uiteindelijke bijdragen aan de sociale zekerheid toenemen. Daarenboven is de toename van de opbrengst van de sociale premies met afgerond 0,1 % van het bbp in 2002 (van 13,8 % tot 14,0 %) ook toe te schrijven aan sommige loonsverhogingen in de overheidssector (revalorisatie van de wedden van de eenheidspolitie, weddeverhoging van kleuterleidsters en onderwijzers, loonsverhogingen voor het personeel van gemeenschappen en gewesten) en aan de loonsom in de privé-sector die iets vlugger toeneemt dan het bbp (0,9 % in vergelijking met 0,7 %).

In 2003 daarentegen daalt de opbrengst uit sociale premies met afgerond 0,2 % van het bbp (van 14 % naar 13,7 % van het bbp). De uitbreiding van de bijdragevermindering met ex ante 178 miljoen euro heeft nochtans weinig invloed. Maar door toedoen van de loonnorm, die ruim 0,6 % lager is dan de productiviteitstoename, daalt het aandeel van de loonsom in het bbp. Tezamen met een quasi nulgroei van de tewerkstelling en een afname van de arbeidsduur verklaren al deze factoren de relatieve achteruitgang van de opbrengst van de sociale premies in 2003.

1. In 2001 werden de traditionele overdrachten van de overheid aan de sociale zekerheid verhoogd, zowel in het kader van de schuldovername alsook ter financiering van de extra-legale vergoeding aan het ontslagen savenapersoneel, terwijl daarentegen de effectieve rijkstoelagen in 2002 115 miljoen euro minder bedragen dan aanvankelijk begroot. Al deze verrichtingen tezamen verklaren een variatie van de overdrachten vanwege de overheid met -0,6 % van het bbp in 2002. Anderzijds dalen de transferten van de sociale zekerheid aan de overheid met 0,1 % van het bbp in 2002 omwille van het wegvallen van de aflossing van de schuld aan de RJV, zodat de globale variatie van het 'saldo' van de overdrachten binnen de overheid met 0,5 % van het bbp daalt in 2002 (zie lijn C.1 in tabel 37)

Tabel 37 tracht de variaties van het primaire saldo op te splitsen in die welke te wijten zijn aan maatregelen en die te wijten aan endogene ontwikkelingen.

TABEL 37 - Variatie van het primaire saldo in de rekening sociale-verzekeringinstellingen
(in procent van het bbp)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2003 t.o.v. 2001	2008 t.o.v. 2003
Primair saldo	-0,5	-0,6	-0,1	+0,1	+0,0	-0,0	+0,0	-1,1	-0,0
1. Te wijten aan maatregelen	-0,4	-0,0	-0,0	+0,0	+0,0	+0,1	+0,0	-0,4	+0,2
2. Te wijten aan andere ontwikkelingen	-0,1	-0,6	-0,0	+0,0	-0,0	-0,1	+0,0	-0,7	-0,1
A. Externe ontvangsten	+0,6	-0,2	-0,1	-0,1	-0,0	+0,0	+0,0	+0,3	-0,2
1. Bijdragen: ex ante ^a impact v. maatregelen	+0,1	-0,0	+0,0	+0,0	+0,0	+0,0	+0,0	+0,0	+0,2
2. Variatie alternatieve financiering	+0,3	+0,0						+0,4	
3. Andere ontwikkelingen ^a	+0,2	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,1	-0,4
B. Finale primaire uitgaven	+0,4	+0,4	-0,2	-0,2	-0,1	+0,0	-0,0	+0,8	-0,5
1. Overdrachten aan gezinnen: maatregelen	+0,3	+0,1	+0,0	-0,0	-0,0	+0,0	+0,0	+0,4	-0,0
2. Subsidies aan bedrijven: maatregelen	+0,0	+0,0	+0,0	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	+0,0	-0,0
3. Andere ontwikkelingen	+0,1	+0,3	-0,2	-0,2	-0,1	+0,0	-0,0	+0,4	-0,5
C. Saldo overdrachten binnen de overheid	-0,6	+0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,5	-0,3
1. Eenmalige overdrachten	-0,5	+0,1	-0,1					-0,4	-0,1
2. Andere	-0,1	-0,0	-0,1	-0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,1	-0,3

a. De bijdragevoeten evenals de bijdrageverminderingen zijn *ex ante* berekende exogenen die per bedrijfstak zijn ingevoerd, met tevens een opsplitsing in bijzondere tewerkstelling en gewone tewerkstelling (lage lonen respectievelijk hoge lonen). Wegens intra-sectorale en intersectorale verschillen in arbeidsintensiteit, bijdragevoeten en verloning, beïnvloeden intra-sectorale verschuivingen (tussen lagelonen- hogelonen- en bijzondere tewerkstelling) en intersectorale verschuivingen de component 'endogene ontwikkelingen'.

... de primaire uitgaven daarentegen stijgen met 0,8 % over de periode 2002-2003

Zowel in 2002 als in 2003 stijgen de overdrachten aan de gezinnen te wijten aan maatregelen¹ tot globaal +0,4 procentpunt van het bbp (zie lijn B.1 in tabel 37). De overige toename met 0,4 procentpunt van het bbp is terug te vinden in de post 'andere ontwikkelingen' van tabel 37 (zie lijn B.3).

De belangrijkste reden van die overige toename met 0,4 % van het bbp is dat de socialezekerheidsprestaties met hun eigen interne dynamiek veel zwaarder wegen op het bbp bij laagconjunctuur. Daarenboven zijn de uitgaven voor werkloosheid conjunctuurgevoelig, nl. +0,3 % van het bbp; tijdens de periode 2002-2003 stijgt het aantal uitkeringsgerechtigde volledig (werkzoekende en niet-werkzoekende) werklozen met 69 200 eenheden.

Ten opzichte van de zwakke economische groei zouden de uitgaven voor geneeskundige zorgen toenemen met ruim 0,3 % van het bbp in 2003. Er is rekening gehouden met de begrotingsdoelstelling van de Regering, die rekende met een

1. Welvaartsaanpassing van 2 % voor de pensioenen ingegaan vóór 1996, verhoging van het minimumpensioenbedrag en versoepeling van de toekenningsvoorwaarden, verlenging van het vaderschapsverlof van 3 dagen tot 10 dagen (vanaf juli 2002), verhoging van de minimuminvaliditeitsuitkering en van het bedrag voor alleenstaande invaliden, verhoging van het loonplafond in de werkloosheidsverzekering, verhoging van de werkloosheidsuitkering aan alleenwonenden en samenwonenden, het behoud van de anciënniteitstoelage bij tewerkstelling van oudere werklozen, de RVA betaalt een aanvullend jeugdvakantiegeld alsook 6 % van de tijdelijke werkloosheid, verhoging gezinsbijslag voor ernstig zieke of gehandicapte kinderen jonger dan 7 jaar en de sociale correcties ten voordele van de zelfstandigen tengevolge van de Ronde Tafel werkzaamheden.

toename van de uitgaven met 6,46 % t.o.v. de doelstelling voor 2002, maar die ten opzichte van de gerealiseerde uitgaven voor 2002¹ overeenkomt met een toename van 8,37 %. De begrotingsdoelstelling voor 2003 houdt rekening met 66 miljoen euro nieuwe initiatieven ten voordele van de patiënt en met de besparingsmaatregelen in de geneesmiddelensector (108 miljoen euro waarvan 26,7 miljoen zal gerealiseerd worden in 2004 omwille van het vertraagd invoeren van sommige maatregelen)

Over de periode 2004-2008 blijft het vorderingensaldo negatief: ...

Met een economische groei van gemiddeld 2,4 %, blijft het vorderingensaldo negatief op middellange termijn, schommelend rond de 0,4 tot 0,5 % van het bbp.

... op middellange termijn vertragen de ontvangsten met 0,5 % van het bbp,

De belangrijkste financieringsbron, nl. de sociale premies dalen tijdens de periode 2004-2008 met 0,1 % van het bbp, ondanks een lichte toename van de impliciete werkgeversbijdragevoet door toedoen van het stagneren van de structurele arbeidskostenverlagende programma's (zie hoofdstuk 5, afdeling C). Vooral omwille van de gestelde hypothese inzake loonnorm zal de brutoloonsom in de private sector trager toenemen dan het bbp, waardoor ook het relatief aandeel van de bijdragenopbrengsten t.o.v. het bbp afneemt.

Op middellange termijn verminderen de rijkstoelagen met 0,3 % van het bbp omdat die overdrachten enkel worden aangepast aan de prijsevolutie. Globaal verminderen de ontvangsten van de sociale zekerheid met 0,5 % van het bbp tijdens de periode 2004-2008.

... terwijl ook de finale primaire uitgaven met evenveel vertragen op middellangetermijn ...

De relatieve daling van de primaire uitgaven van de sociale zekerheid met 0,5 % van het bbp is in de eerste plaats toe te schrijven aan de herneming van de economische groei (gemiddeld 2,4 %) die hoger is dan de toename van de socialezekerheidsprestaties (gemiddeld 2 %).

Tijdens de periode 2004-2008 dalen de pensioenuitgaven met 0,2 % van het bbp, de werkloosheidsuitgaven met 0,3 %, de uitgaven voor kinderbijslag met 0,2 % (zie tabel 36). Enkel de uitgaven voor geneeskundige zorgen stijgen vlugger dan het bbp, nl. met +0,3 %.

De vertraging van de socialezekerheidsuitkeringen volgt uit de eigen interne dynamiek en vooral uit de gestelde hypothese van constant beleid: met name geen welvaartsaanpassing van de uitkeringen - behalve de besliste selectieve verhogingen - en geen reële verhoging van de loonplafonds, hetgeen leidt tot een daling van de vervangingsratio's. En alhoewel het loonplafond van toepassing bij de pensioenberekening² wel gebonden is aan de conventionele loonstijgingen, daalt ook de vervangingsratio³ van de pensioenen.

-
1. Uiteindelijk blijken de uitgaven in 2002 257 miljoen euro (0,1 % van het bbp) lager te zijn dan de overeenkomstige doelstelling. Een belangrijke reden die wordt aangevoerd is dat bij de overgang naar de euro een gedeelte van de facturen die normaal in 2002 zouden aangeboden worden reeds in 2001 zijn verrekend.
 2. Overeenkomstig het KB van 23.12.1996 wordt het loonplafond in de pensioenregeling voor werknemers gekoppeld aan het stijgingsritme van de conventionele lonen. Vermits in deze simulatie de hypothese wordt gehandhaafd dat de loonnorm strikt gerespecteerd zal worden, veronderstellen we dat er in die context geen nieuwe welvaartsaanpassingen meer worden toegekend.
 3. Zie Planning Paper 91 'Verkenning van de financiële evolutie van de sociale zekerheid 2000 - 2050' hoofdstuk III, punt D.1.

De werkloosheidsuitgaven¹ dalen van 2,7 % van het bbp in 2003 tot 2,4 % in 2008, ook omdat het aantal uitkeringsgerechtigde volledig werklozen zou dalen met afgerond 32 000 eenheden (jaargemiddelden). Bovendien zorgt de verschuiving in de structurele verdeling van de werklozen voor een dalend effect op de gemiddelde vervangingsratio. De vergrijzing van de bevolking op arbeidsleeftijd vertaalt zich in een relatief sterkere toename van het aantal vrouwen bij de oudere werklozen - met gemiddeld een lagere vergoeding dan die van de mannen. De sterke toename van het aantal vrouwen bij de oudere werklozen is te wijten aan een cohorte-effect (zie hoofdstuk 5, afdeling A) maar vooral aan het optrekken van de pensioenleeftijd van de vrouw in 2003 en in 2006 waardoor de oudere werkloze vrouwen respectievelijk één en twee jaar langer in de werkloosheidsverzekering blijven.

Het aantal loopbaanonderbrekers neemt toe, in het bijzonder de deeltijdse loopbaanonderbreking, ondersteund door het nieuwe stelsel van tijdskrediet, loopbaanvermindering en verminderde arbeidsprestaties (zie hoofdstuk 5, afdeling D).

De uitgaven voor geneeskundige zorgen stijgen over de periode 2004-2008 met 0,3 % van het bbp, nl. een gemiddelde jaarlijkse toename met 3,7 % in reële termen, of 1,2 % meer dan de reële groeinorm (2,5 %). Die 3,7 % toename bestaat uit 3 % interne dynamiek (nl. gemiddelde toename buiten het effect van de vergrijzing), en ruim 0,7 % te wijten aan de veroudering (het toenemend gewicht van ouderen met hogere behoeften aan medische prestaties met tevens voordeliger terugbetalingstarieven).

E. Gemeenschappen en gewesten

Daling van de uitgaven in procent van het bbp in 2003

De groei van de uitgaven² van de gemeenschappen en gewesten bedraagt 5,2 % in 2002. Die uitgavengroei is vooral toe te schrijven aan de integratie van de eigen inkomsten en uitgaven (zoals de lonen en de aankopen van goederen en diensten) van de publieke instellingen VRT en RTBF in de rekeningen van de gemeenschappen vanaf 2002. Wanneer we die factor uitsluiten, bedraagt de reële uitgavengroei 3,3 %. Dit groeipercentage reflecteert ondermeer de toename van de subsidies aan de vervoersmaatschappijen (vooral aan de MIVB) en van de sociale prestaties ten gunste van de kinder- en gehandicaptenzorg.

In procent van het bbp neemt de uitgavengroei in 2003 met 0,1 % af t.o.v. 2002. De reële toename van de totale primaire uitgaven, die berekend werd op basis van een vergelijking van twee opeenvolgende intitiële begrotingen, bedraagt slechts 0,7 %. Deze groeivertraging treft alle grote uitgavencategoriën.

-
1. In het ESR95 bevatten de werkloosheidsuitgaven de werkloosheidsvergoeding aan de verschillende categorieën uitkeringsgerechtigde werklozen, het deel werkloosheidsvergoeding aan de bruggepensioneerden en de vergoeding voor loopbaanonderbreking. De activeringsvergoeding door de RVA bij aanwerving van 45-plussers wordt beschouwd als een loonsubsidie aan bedrijven. Het behoud van de anciënniteitstoelage wanneer 50-plussers opnieuw werken en het aanvullend vakantiegeld vanwege de RVA voor schoolverlaters die binnen de 4 maanden na hun studies een job hebben worden beschouwd als overige inkomensoverdrachten aan gezinnen.
 2. De cijfers voor 2002 zijn gebaseerd op een vergelijking van de aangepaste begrotingen van 2001 en 2002 van het Waalse en Brusselse Gewest en de Vlaamse en Franse Gemeenschap.

TABEL 38 - De rekening van de gemeenschappen en gewesten
(in procent van het bbp)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2008-2003
1. Primair saldo	1,0	0,2	0,5	0,5	0,6	0,6	0,7	0,7	0,2
A. Ontvangsten	13,0	12,7	12,8	12,7	12,7	12,6	12,5	12,5	-0,4
1. Externe ontvangsten	11,8	11,4	11,5	11,5	11,4	11,3	11,3	11,3	-0,3
a. Fiscale ontvangsten	11,1	10,7	10,8	10,7	10,7	10,6	10,6	10,6	-0,3
Eigen belastingen	1,2	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	2,1	-0,1
Overgedragen belastingen (BTW en PB) fed. overheid	9,9	8,6	8,7	8,6	8,6	8,6	8,5	8,5	-0,2
b. Niet-fiscale ontvangsten (incl. verkoop van activa)	0,6	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0
2. Overdrachten binnen de overheid ^a	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	-0,1
B. Primaire uitgaven	12,0	12,4	12,3	12,2	12,1	11,9	11,9	11,8	-0,5
1. Finale primaire uitgaven	9,5	9,9	9,8	9,8	9,7	9,6	9,6	9,5	-0,3
a. Directe uitgaven	5,9	6,3	6,3	6,2	6,1	6,1	6,0	6,0	-0,3
- Bezoldigingen (exl. fictieve soc. bijdragen)	4,1	4,3	4,3	4,3	4,2	4,2	4,1	4,1	-0,3
- Aankopen van goederen en diensten	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	0,0
- Bruto-investeringen	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,0
b. Overdrachten	3,5	3,7	3,6	3,6	3,5	3,5	3,5	3,5	-0,0
- aan de gezinnen en de izw's	2,3	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	-0,0
- aan de ondernemingen	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,2	0,0
- aan het buitenland	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
2. Overdrachten binnen de overheid	2,5	2,5	2,5	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	-0,2
2. Rentelasten	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	-0,1
3. Vorderingenoverschot	0,8	-0,0	0,3	0,4	0,5	0,5	0,5	0,6	0,3
Reële groeivoet van de ontvangsten ^b	6,2	-1,3	3,2	2,0	2,6	1,8	1,8	1,7	2,0 ^c
Reële groeivoet van de primaire uitgaven ^b	2,1	5,2	0,7	1,8	1,7	1,7	1,7	1,4	1,7 ^c

a. Overdrachten van de lokale en federale overheid, met inbegrip van de rente op de schuld van de federale overheid.

b. Deflator: index van de kleinhandelsprijzen.

c. Gemiddelde jaarlijkse groeivoet over 5 jaar.

Ook op middellange termijn nemen de uitgaven af

De vooruitzichten van de uitgaven voor de periode 2004-2008 steunen op de hypothese van ongewijzigd beleid¹ op middellange termijn. De gemiddelde reële groei van de primaire uitgaven bedraagt zo 1,7 %. In procent van het bbp nemen de primaire uitgaven tussen 2003 en 2008 af met 0,5 %. Die daling is enerzijds toe te schrijven aan de evolutie van de loonuitgaven die afnemen met 0,3 % van het bbp door de dalende tewerkstelling. Anderzijds dalen ook de lopende overdrachten aan de lokale overheden met 0,2 % van het bbp op middellange termijn (na een verhoging in 2002 en 2003 van de dotaties aan het Gemeentefonds en de realisatie van het Plan Tonus in het Waals gewest). De overige primaire uitgaven blijven in procent van het bbp constant over periode 2004-2008 (zie tabel 38).

1. Voor de meeste uitgaven werd de geobserveerde gemiddelde reële groei van de periode 1995-2001, na correctie van niet-recurrente schokken, geëxtrapoleerd.

Totale ontvangsten: daling in 2002, lichte toename in 2003

In vergelijking tot 2002 waar de ontvangsten sterk terugliepen tengevolge van de regionale fiscale maatregelen¹ en de mechanismen van de Bijzondere Financieringswet die het teveel aan overgedragen middelen compenseerde in 2002, nemen de totale ontvangsten lichtjes toe in 2003 tot 12,8 % van het bbp. Deze toename vloeit voort uit de correctie in 2003 van het tekort aan overgedragen middelen in 2002, ten gevolge van de onderschatting van de bni-groei².

De eigen belastingen van de gemeenschappen en gewesten (de overgedragen belastingen uit BTW en personenbelasting niet inbegrepen) blijven in het algemeen stabiel in 2003: sommige belastingen verminderen (de afschaffing van de belasting op huisvuil voor gezinnen en de vermindering van het kijk- en luistergeld in het Waals Gewest), andere nemen toe (vast afval en mestafval in het Vlaams Gewest). De niet-fiscale ontvangsten en de overdrachten binnen de overheid blijven constant in procent van het bbp.

Daling van totale middelen op middellange termijn

De totale inkomsten dalen met 0,4 % van het bbp in de periode 2004-2008. Zowel de eigen belastingen als het gedeelte overgedragen BTW en personenbelasting en de overige dotaties van de federale overheid dragen hiertoe bij.

Begrotingsevenwicht in 2002 en overschot vanaf 2003

Desondanks de daling in de overgedragen belastingen, de regionale fiscale maatregelen en de vrij hoge uitgavengroei, is de begroting van de gemeenschappen en gewesten in 2002 in evenwicht. In 2003 wordt er een vorderingsruis van 0,3 % van het bbp gerealiseerd, dat progressief toeneemt en 0,6 % van het bbp bedraagt op het einde van de periode. De begrotingsobjectieven, nl. 0,1 % van het bbp (in ESR-termen), vastgelegd in de Overeenkomst van 15 december 2000 met de federale overheid voor de periode 2001-2005 worden, behalve in 2002, meer dan gerespecteerd door de gemeenschappen en gewesten.

-
1. Zoals de bijzondere belastingvermindering op personenbelasting en de vermindering van de registratierechten in Vlaanderen, de afschaffing van het kijk- en luistergeld in Vlaanderen en Brussel.
 2. Het bruto nationaal inkomen is de parameter voor de berekening van de aan de gemeenschappen en gewesten over te dragen belastingen.

F. Lagere overheid

Na een overschot van 0,2 % van het bbp in 2002 (een verbetering met 0,3 % van het bbp ten opzichte van 2001), verslechteren de financiën van de lagere overheid in de projectieperiode. In 2006 bedraagt het tekort 0,4 % van het bbp. Tegen 2008 zou er nog steeds een tekort van 0,2 % van het bbp zijn. Het vorderingensaldo en het primaire saldo kennen een gelijkaardige ontwikkeling, terwijl de rentelasten stabiel blijven.

TABEL 39 - Rekening van de lagere overheid
(in procent van het bbp, tenzij anders vermeld)

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2002 2001	2008 2002
1. Primair saldo	0,2	0,5	0,4	0,3	0,0	-0,1	0,1	0,1	0,3	-0,4
A. Ontvangsten	6,1	6,5	6,5	6,4	6,3	6,1	6,1	6,0	0,4	-0,5
1. Fiscale ontvangsten	2,1	2,3	2,2	2,2	2,1	2,0	2,0	2,0	0,2	-0,3
2. Niet-fiscale externe ontvangsten	0,9	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,1	0,0
3. Overdrachten binnen de overheid ^a	3,0	3,2	3,3	3,2	3,2	3,1	3,0	3,0	0,2	-0,2
B. Primaire uitgaven	5,9	6,1	6,1	6,1	6,2	6,3	6,0	5,9	0,2	-0,1
1. Bruto-investeringen	0,8	0,7	0,8	0,8	1,0	1,1	0,8	0,8	0,0	0,0
2. Overige primaire uitgaven, waarvan	5,1	5,3	5,3	5,3	5,2	5,2	5,2	5,2	0,2	-0,2
a. Werkingskosten	3,9	4,1	4,1	4,1	4,0	4,0	4,0	3,9	0,2	-0,1
b. Overdrachten aan gezinnen, izw's en ondernemingen	1,1	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	0,1	0,0
2. Rentelasten	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,0	0,0
3. Vorderingenoverschot	-0,1	0,2	0,1	0,0	-0,2	-0,4	-0,2	-0,2	0,3	-0,3
Reële groeivoeten ^b										
Ontvangsten	0,8	8,5	1,6	1,2	0,6	0,8	1,2	1,1		1,1
- Fiscale ontvangsten	10,6	9,3	-0,1	0,4	-0,5	-0,3	1,2	1,2		0,3
- Niet-fiscale externe ontvangsten	-9,1	10,8	1,3	1,2	2,6	3,0	2,7	2,7		2,2
- Overdrachten binnen de overheid ^a	-2,0	7,2	3,0	1,6	0,8	0,8	0,8	0,6		1,3
Primaire uitgaven	-2,0	4,3	2,8	2,4	5,4	3,4	-1,8	0,6		2,1
- Bruto-investeringen	-21,0	-4,9	5,6	4,8	29,9	11,0	-19,8	-5,1		3,3
- Overige primaire uitgaven	1,9	5,8	2,4	2,0	1,7	1,9	1,9	1,6		1,9

a. Inclusief de rente-inkomsten op de schuld van de federale overheid.

b. Deflator: index van de kleinhandelsprijzen.

De verbetering van het primaire saldo met 0,3 % van het bbp in 2002 is het gevolg van de toename van de fiscale ontvangsten (toename met 0,2 % van het bbp, o.a. door de hogere opcentiemen) en van de inkomsten uit vermogen (stijging met 0,1 % van het bbp, na een eenmalige daling in 2001).

De overdrachten binnen de overheid nemen toe met 0,2 % van het bbp in 2002. Die toename vloeit voort uit de financiering door de federale overheid van de bijkomende uitgaven voor de politiehervorming, evenals uit de stijging van andere uitgaven met tussenkomst van de federale overheid (pensioenen van het gemeentelijk onderwijs, toekenning van een leefloon, steun aan de vluchtelingen,

enz.) of van de gemeenschappen en gewesten (lonen van het gesubsidieerd onderwijs). Die stijging van de overdrachten stemt overeen met een even grote toename van de primaire uitgaven, gelet op de lichte terugval van de overheidsinvesteringen.

In 2003 daalt het primaire saldo met 0,1 % van het bbp t.o.v. het jaar voordien. Enerzijds dalen de fiscale ontvangsten en de inkomsten uit vermogen en stijgen de overheidsinvesteringen. Anderzijds blijven de overdrachten van de federale overheid in het kader van de politiehervorming toenemen, wat gepaard gaat met een equivalente toename van de uitgaven (vanaf 2003: volledige weerslag van de in de loop van 2002 gestarte integratie van rijkswacht en lokale politie).

De tragere groei van de niet-fiscale externe ontvangsten in 2003 en 2004 weerspiegelt de impact van de vrijmaking van de gas- en elektriciteitsmarkt op de inkomsten uit vermogen. Op het einde van het liberaliseringsproces zouden de gemeenten ongeveer 100 miljoen euro verliezen (inkrimping van de dividenden van de intercommunales, gedeeltelijk gecompenseerd door bijdragen ten laste van de distributeurs).

Na 2003 verminderen de overdrachten van de andere overheden enigszins, vooral die van de gewesten. Zonder bijkomende verdere verhogingen van de lokale belastingen geldt hetzelfde voor de fiscale ontvangsten. Over de periode 2004-2006 dalen de totale ontvangsten van de lagere overheid met 0,4 % van het bbp.

De investeringen nemen toe in de periode 2004-2006¹. Rekening houdend met een lichte daling van de overige uitgaven nemen de totale primaire uitgaven in drie jaar tijd toe met 0,2 % van het bbp. Dat resulteert in een gevoelige daling van het primaire saldo (0,5 % van het bbp), dat in 2006 zelfs licht negatief wordt.

De veronderstelde daling van de investeringen na de gemeenteraadsverkiezingen van 2006, leidt tot een verbetering van het primaire saldo met 0,2 % van het bbp tussen 2006 en 2008. Dat is echter onvoldoende om het vorderingensaldo in evenwicht te brengen: tegen 2008 loopt het tekort op tot 0,2 % van het bbp.

G. Deelsectoren van de overheid en globale financiële evolutie

In deze afdeling wordt de globale financiële evolutie opgesplitst naar de deelsectoren. Op die manier kunnen de financiële interacties van de deelsectoren van de overheid worden geanalyseerd, voor zover het onderscheid kan gemaakt worden tussen de verrichtingen binnen de overheid (intern saldo) en de verrichtingen met de rest van de economie, m.n. de huishoudens, de ondernemingen en het buitenland (extern saldo).

1. Op basis van de investeringsdynamiek van de lagere overheid tegen vaste prijzen tijdens de jongste 12 jaar, die in de nationale rekeningen werden gepubliceerd (1990-2001).

TABEL 40 - Vorderingensaldo, primair saldo en rentelasten per deelsector
(in procent van het bbp)

	Niveau	Veranderingen				Niveau
	2001	2002-2001	2003-2002	2008-2003	2008-2001	2008
1. Vorderingensaldo	0,4	-0,3	-0,8	0,7	-0,4	0,0
a. Federale overheid	-0,9	0,6	-0,5	0,8	1,0	0,0
b. Sociale zekerheid	0,7	-0,4	-0,6	-0,1	-1,1	-0,5
c. Gemeenschappen en gewesten	0,8	-0,8	0,3	0,3	-0,2	0,6
d. Lagere overheid	-0,1	0,3	0,0	-0,3	-0,1	-0,2
2. Geconsolideerd primair saldo	7,0	-0,9	-1,2	-0,3	-2,4	4,6
a. Federale overheid	5,2	0,1	-0,9	-0,1	-0,9	4,3
1. Saldo van de externe verrichtingen	21,3	-1,3	-0,6	-0,8	-2,7	18,6
2. Saldo van de interne verrichtingen ^a	-16,1	1,4	-0,3	0,7	1,8	-14,3
b. Sociale zekerheid	0,6	-0,4	-0,6	0,0	-1,0	-0,5
1. Saldo van de externe verrichtingen	-3,9	-0,2	-0,7	0,4	-0,5	-4,4
2. Saldo van de interne verrichtingen ^a	4,4	-0,2	0,1	-0,4	-0,5	3,9
c. Gemeenschappen en gewesten	1,0	-0,8	0,3	0,2	-0,3	0,7
1. Saldo van de externe verrichtingen	-7,7	0,5	0,1	0,2	0,9	-6,8
2. Saldo van de interne verrichtingen ^a	8,7	-1,3	0,2	-0,1	-1,2	7,5
d. Lagere overheid	0,2	0,3	-0,1	-0,3	-0,1	0,1
1. Saldo van de externe verrichtingen	-2,8	0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-2,9
2. Saldo van de interne verrichtingen ^a	3,0	0,2	0,0	-0,3	0,0	3,0
3. Geconsolideerde rentelasten	6,6	-0,5	-0,4	-1,0	-1,9	4,7
a. Federale overheid	6,2	-0,5	-0,4	-0,9	-1,8	4,3
b. Overige deelsectoren	0,4	0,0	0,0	0,0	-0,1	0,4

a. Saldo van de overdrachten van/aan de andere deelsectoren van de overheid, onder de vorm van dotaties of overgedragen ontvangsten (omwille van de analyse, zijn de overdrachten van fiscale ontvangsten tussen de deelsectoren hier beschouwd als interne verrichtingen; het gaat bij de externe ontvangsten dus om fiscale ontvangsten voor overdracht).

Tabel 40 moet evenwel voorzichtig worden geïnterpreteerd, vooral voor de jaren 2002 en 2003. De grotere fiscale autonomie van de gewesten maakt dat de belastingontvangsten van de federale overheid met 1,0 % van het bbp dalen in 2002 (waardoor ook het externe saldo van de federale overheid met evenveel vermindert ten voordele van het externe saldo van de gemeenschappen en gewesten) en ook dat de aan de gemeenschappen en gewesten overgedragen personenbelasting evenzeer daalt (wat hun intern saldo vermindert ten voordele van dat van de federale overheid). De politiehervorming doet tegelijk de primaire externe uitgaven en de interne ontvangsten van de lagere overheid stijgen (de toegenomen interne ontvangsten zijn overdrachten vanwege de federale overheid), waardoor haar extern saldo vermindert ten voordele van haar intern saldo. Als die verschuiving buiten beschouwing wordt gelaten, dan is de verbetering van het vorderingensaldo van de lagere overheid in 2002 toe te schrijven aan haar extern saldo (door de hogere opcentiemen), niet aan haar intern saldo.

Uit die tabel blijkt echter dat de quasi-stabilisering van het primaire overschot van de federale overheid - waardoor een verbetering van het vorderingensaldo mogelijk wordt - vanaf 2004 volledig toe te schrijven is aan een beter saldo van de interne verrichtingen. Dat compenseert de achteruitgang van het saldo van de ex-

terne verrichtingen. De dotatie aan de sociale zekerheid is enkel gekoppeld aan de prijsevolutie. Ondanks de herfinanciering van de gemeenschappen, stijgt het overgedragen BTW-aandeel gemiddeld minder snel dan het bbp, wat kan worden verklaard door de lichte daling van de adaptatiefactor van de bevolking jonger dan 18 jaar (vanaf 2005) en de gedeeltelijke koppeling (91 %) aan de groei van het bni (vanaf 2007). Ten slotte dalen de overdrachten naar de lagere overheid in procent van het bbp (niet alleen de federale overdrachten, maar ook die van de gemeenschappen en gewesten).

Al in 2002 is het betere saldo van de interne verrichtingen van de federale overheid toe te schrijven aan de lagere overdrachten van fiscale ontvangsten naar de gemeenschappen en gewesten (0,3 % van het bbp, als gevolg van de lagere ontvangsten van de vorige jaren). Ook de sociale zekerheid zag de ontvangsten dalen (0,2 % van het bbp, de lagere dotatie en kapitaaloverdrachten wegen meer door dan de hogere alternatieve financiering). Die daling werd echter voorafgegaan door hogere netto-overdrachten naar de lagere overheden (0,2 % van het bbp, vooral door de politiehervorming).

In 2003 daarentegen, werkt het saldo van de overdrachten binnen de overheid negatief in op het saldo van de interne verrichtingen van de federale overheid (een daling van 0,3 % van het bbp). Daartegenover staat dat de drie overige deelsectoren extra inkomsten krijgen (elk 0,1 % van het bbp). Die toename vloeit - voor de sociale zekerheid - voort uit een beslissing bij de begrotingscontrole van 2003. Voor de lagere overheid is dat toe te schrijven aan de volledige weerslag vanaf 2003 van overdrachten voor de politiehervorming. Ten slotte halen de gemeenschappen en gewesten voordeel uit de opwaartse herziening van de groeivoet van het bruto nationaal inkomen van 2002 (bni, de parameter voor de berekening van de aan de gemeenschappen en gewesten over te dragen belastingen; de groeivoet hiervan is overigens weer groter dan die van het bbp in 2003 en 2004 omdat de ruilvoet verbeterd is¹).

De achteruitgang van het primaire overschot van de gezamenlijke overheid bedraagt in totaal 2,4 % van het bbp in de periode 2002-2008. Die achteruitgang is, zoals tabel 41 aantoont, verdeeld over de externe saldi van de verschillende deelsectoren van de overheid.

TABEL 41 - Verandering van het primaire overschot tussen 2001 en 2008: bijdrage van de externe saldi van de deelsectoren van de overheid
(in procent van het bbp)

	De effecten van de uitbreiding van de fiscale autonomie van de gewesten inbegrepen	Zonder de effecten van de uitbreiding van de fiscale autonomie van de gewesten
Gezamenlijke overheid	-2,4	-2,4
Federale overheid	-2,7	-1,7
Sociale zekerheid	-0,5	-0,5
Gemeenschappen en gewesten	0,9	-0,1
Lagere overheid	-0,1	-0,1

1. Er dient ook te worden opgemerkt dat zowel in 2002 als in 2004, de groei van het bni wordt opgetrokken door de nieuwe financieringsmethode van de Europese Unie.

Energieverbruik en broeikasgasemissies

De projectie voorziet een beheerste ontwikkeling van het energie-eindverbruik (gemiddeld 0,9 % per jaar) en van het bruto binnenlands energieverbruik (gemiddeld 0,7 % per jaar). De sterke daling van de energie-intensiteit van het bbp is het resultaat van een toenemende inschakeling van energievriendelijke technologieën en een herstructurering van de industriële sector.

De emissies van de beschouwde broeikasgassen nl. koolstofdioxide (CO_2), methaan (CH_4), distikstofoxide (N_2O), waterstoffluorkoolwaterstoffen (HFK's), perfluorkoolwaterstoffen (PFK's) en zwavelhexafluoride (SF_6), zouden gedurende de projectieperiode met gemiddeld 0,1 % per jaar afnemen uitgedrukt in CO_2 -equivalenten. De emissies zouden zich stabiliseren t.o.v. 1995 door de groeivertraging in 2001 en 2002, door de matige toename van het energieverbruik tijdens de projectieperiode en door de structurele verschuiving van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit. Toch zullen bijkomende inspanningen nodig zijn om de doelstelling voor de beperking van de uitstoot te halen zoals bepaald in het kader van het Protocol van Kyoto. Die doelstelling impliceert een daling van de emissies met 12,4 % t.o.v. het niveau van 2008.

A. Evolutie van de vraag naar energie

1. Evolutie van de energie-intensiteit van het bbp

Matige toename van het energieverbruik...

De verwachte jaarlijkse groei van het energie-eindverbruik¹ en het bruto binnenlands energieverbruik² zou in de periode 2002-2008 gemiddeld resp. 0,9 % en 0,7 % bedragen, tegenover 1,8 % voor beide in de periode 1991-2001. Meerdere factoren, waaronder een toenemende inschakeling van energievriendelijke technologieën en de herstructurering van de industriële sector, leiden tot een matiger toename van het energieverbruik.

Verschillende maatregelen³ dragen bij tot een rationeler en efficiënter energiegebruik: de maatregelen die productstandaarden vastleggen, maatregelen m.b.t. energie-audits, fiscale en financiële aanmoedigingen voor investeringen die een rationeler energiegebruik beogen, sensibiliseringscampagnes, de ACEA-akkoorden⁴...

TABEL 42 - Evolutie van het bbp, het energieverbruik, de energie-intensiteit
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-2001	1981-1990	1991-2001	2002-2008
Bbp	2,0	2,0	2,0	2,0
Bruto binnenlands energieverbruik	1,1	0,4	1,8	0,7
Energie-eindverbruik	0,8	-0,3	1,8	0,9
Energie-intensiteit van het bbp ^a	-0,9	-1,6	-0,3	-1,2

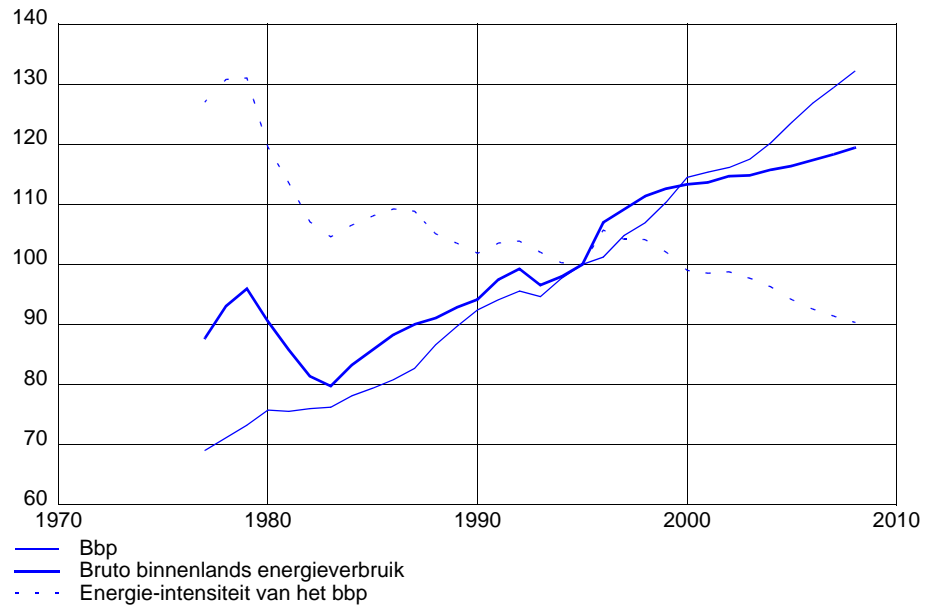
a. Het bruto binnenlands energieverbruik gedeeld door het bbp.

... en een verdere daling van de energie-intensiteit van het bbp

De energie-intensiteit van het bbp (d.i. het bruto binnenlands energieverbruik gedeeld door het bbp) daalt met jaarlijks gemiddeld 1,2 % tussen 2002 en 2008. De historisch dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp wordt dus tijdens de projectieperiode bevestigd en is meer uitgesproken dan in de periode 1981-2001 (zie tabel 42). De elasticiteit van het bruto binnenlands energieverbruik t.o.v. het bbp zou 0,35 bedragen tijdens de projectieperiode, tegenover 0,55 voor de periode 1981-2001.

1. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de consumenten (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw) voor allerlei soorten energieverbruik.
2. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.
3. Zie 'Belgium's Third National Communication under the United Nations Framework Convention on Climate Change', hoofdstuk 4, april 2002.
4. ACEA = Vereniging van Europese Autoconstructeurs, zie punt 2.

FIGUUR 22 - Energie-intensiteit van het bbp
(index 1995=100)

2. Sectorale analyse van het energie-eindverbruik

De verwachte evolutie van het energie-eindverbruik is niet homogeen, zoals tabel 43 aantoont. Zij vertoont grote sectorale verschillen.

Industrie

Terwijl het totale eindverbruik met gemiddeld 0,9 % per jaar zou stijgen, zou het eindverbruik van de industrie met slechts 0,2 % per jaar toenemen. Voor de periode 1991-2001 bedroeg de gemiddelde groei 1,3 % per jaar. Van 1997 tot 2000 vertoont het verbruik sterke jaarlijkse groeivoeten, wat toe te schrijven is aan de sterke groei van de industriële activiteit. In 2001 en 2002, treedt er een daling op van het verbruik vanwege de conjunctuurvertraging. In 2008 zou het industrieel verbruik 13,3 Mtoe¹ bedragen, d.i. nog slechts 33,8 % van het eindverbruik, tegenover 40,3 % in 1980.

De energie-intensiteit van de industrie zou merkelijk afnemen gedurende de projectieperiode t.o.v. de periode 1991-2001: de energieprijzen, die fors stegen in 2000 en de verhoogde toepassing van energiebesparende technologieën leiden tot een gematigder toename van het energieverbruik. Ook de herstructurering van de staalsector draagt hiertoe bij.

De reeds waargenomen wijzigingen in het industriële energieverbruik worden bevestigd in de projectieperiode. Elektriciteit en gas vertegenwoordigen ongeveer 65 % van het verbruik (meer dan 25 % voor elektriciteit en bijna 40 % voor gas) in 2008, tegenover 50 % in 1980.

1. Miljoen ton olie-equivalenten = 41 868 terajoules.

Tevens zouden de gewesten vrijwillige overeenkomsten sluiten, vooral met de energie-intensieve industrieën. De bedrijven zouden zich daarbij engageren om een (wereldwijde) benchmarkingprocedure te volgen die de meest efficiënte praktijken van energieconsumptie identificeert. Ze zouden die introduceren en op termijn (2008-2012 naargelang het gewest) hun energieverbruik reduceren. Dergelijke overeenkomsten zouden op een beduidende manier kunnen bijdragen tot een rationeler energieverbruik van de industrie.

Transport

Voor transport, d.i. zowel voor eigen rekening als voor rekening van derden, wordt een toename van het verbruik verwacht (voornamelijk petroleumproducten) van gemiddeld 1,7 % per jaar t.o.v. 2,3 % per jaar voor de periode 1981-2001. Dankzij de invoering van nieuwe technologische verbeteringen¹ zou de daling van de energie-intensiteit versnellen. In het verleden nam die intensiteit steeds toe. Het is pas vanaf de tweede helft van de jaren negentig dat er een daling werd geobserveerd. In de projectieperiode zou een geleidelijke veralgemening van zuiniger voertuigen bijdragen tot het inperken van de energiebehoeften. Verder beoogt het transportbeleid een beheersing van het verkeersvolume en een verschuiving van vervoersmodi.

Diensten en gezinnen

Terwijl de periode 1991-2001 werd gekenmerkt door een sterke groei van het energieverbruik van de diensten en de gezinnen (gemiddeld 2,2 % per jaar), zou de toename in de projectieperiode gematigder zijn met gemiddeld 1,1 % per jaar. Bijgevolg zou de energie-intensiteit van de diensten en gezinnen² afnemen tijdens de periode 2002-2008, terwijl ze in de vorige periode toenam.

Het energieverbruik van de diensten en gezinnen zou 15,5 Mtoe bereiken in 2008, d.i. 39,2 % van het totale eindverbruik. Gas en elektriciteit blijven aan belang winnen ten nadele van de vaste en de vloeibare brandstoffen.

TABEL 43 - Evolutie van de eindvraag naar energie per sector

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten				Structuur		
	1981-2001	1981-1990	1991-2001	2002-2008	1980	2000	2008
Totaal	0,8	-0,4	1,8	0,9	100,0	100,0	100,0
- Industrie	0,1	-1,1	1,3	0,2	40,3	37,1	33,8
- Transport	2,3	2,9	1,8	1,7	18,5	26,5	27,0
- Diensten en gezinnen ^a	0,5	-1,4	2,2	1,1	41,2	36,4	39,2

a. Inclusief landbouw.

1. Hiermee worden de akkoorden bedoeld die afgesloten zijn tussen de Europese Commissie en de Vereniging van Europese Autoconstructeurs (ACEA) en tussen de Koreaanse (KAMA) en Japanse (JAMA) autoproducenten over de beperking van CO₂-emissies. De constructeurs verbinden zich ertoe om tegen 2008 de CO₂-emissies van nieuwe auto's te verminderen tot 140 g/km, wat een gemiddeld verbruik betekent van 5,7 l/100 km.
2. Aandeel van het energie-eindverbruik van de diensten en de gezinnen in het bbp.

3. Analyse per productcategorie van het bruto binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik

Over de periode 1980 tot 2008, zien we een belangrijke verschuiving in de structuur van de energieconsumptie van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit (of kernenergie voor wat het bruto binnenlands energieverbruik betreft). De evolutie van de vraag naar de belangrijkste energieproducten van het bruto binnenlands energieverbruik en van het energie-eindverbruik wordt weergegeven in tabel 44.

TABEL 44 - Evolutie van de structuur van het energieverbruik
(in Mtoe en in procent van het totale verbruik van energie)

	Producten	1980		2000		2008	
		Mtoe	%	Mtoe	%	Mtoe	%
Bruto binnenlands energieverbruik	Totaal	45,7	100,0	57,2	100,0	60,2	100,0
	Vaste brandstoffen	11,0	24,0	8,3	14,4	6,8	11,3
	Vloeibare brandstoffen	22,9	50,1	21,9	38,4	23,3	38,7
	Gas	8,9	19,5	13,4	23,4	16,0	26,5
	Kernenergie	2,9	6,3	12,8	22,4	13,3	22,1
	Andere	0,0	0,0	0,8	1,4	0,8	1,3
Energie-eindverbruik	Totaal	31,7	100,0	36,9	100,0	39,5	100,0
	Vaste brandstoffen	5,1	16,2	3,4	9,2	2,7	6,9
	Vloeibare brandstoffen	14,8	46,7	16,2	43,9	17,2	43,5
	Gas	7,7	24,4	10,0	27,1	11,0	27,9
	Elektriciteit	3,6	11,4	6,7	18,1	7,6	19,2
	Andere	0,4	1,2	0,6	1,7	0,7	1,7

Vaste brandstoffen

Het verbruik van vaste brandstoffen daalt sterk over de hele periode, zowel in marktaandeel als in volume. Dat is een algemene tendens. De vraag van de elektriciteitscentrales daalt gevoelig. Er is ook een dalende vraag van de industrie (herstructurering van de staalsector) en van de gezinnen.

Petroleumproducten

Het aandeel van de vloeibare brandstoffen in het bruto binnenlands energieverbruik loopt eveneens sterk terug. In 1980 bedroeg het aandeel nog 50,1 % tegen 38,7 % in 2008. Dat is vooral toe te schrijven aan de daling van de vraag van de elektriciteitscentrales.

Het aandeel in het eindverbruik zou eveneens dalen. Het eindverbruik van petroleumproducten zou op het einde van de projectieperiode 17,2 Mtoe bedragen, of 43,5 % van het totale energie-eindverbruik, tegenover 46,7 % in 1980.

Die evolutie is een algemene tendens (behalve voor transport) en is het resultaat van een efficiënter energieverbruik en van de structurele verschuiving van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit. Ondanks die evolutie blijft aardolie de belangrijkste energiebron van het binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik.

Aardgas

Na aardolie is aardgas de belangrijkste energiebron. De consumptie van aardgas kent een sterke stijging, zowel in volume als in marktaandeel van 1980 tot 2008. Dat geldt voor alle sectoren en in het bijzonder voor de elektriciteitsproductie¹. Het eindverbruik van aardgas zou jaarlijks gemiddeld met 1,3 % toenemen. Op het einde van de projectieperiode zou aardgas 27,9 % van het totale energie-eindverbruik vertegenwoordigen, tegenover 24,4 % in 1980.

Elektriciteit

De vraag naar elektriciteit neemt toe in volume en in marktaandeel, zowel in de geobserveerde periode als in de projectieperiode. Het elektriciteitsverbruik zou jaarlijks gemiddeld 1,8 % stijgen vanaf 2002 en in 2008 7,6 Mtoe bereiken. Dat is 19,2 % van het energie-eindverbruik in 2008, tegenover 11,4 % in 1980. De sterke groei van de vraag naar elektriciteit zou wel vertragen in vergelijking met het verleden: voor de periode 1991-2001 was de jaarlijkse gemiddelde groeivoet nog 2,7 % (en 2,2 % tussen 1996 en 2001). Het groeitempo van het elektriciteitsverbruik zou dus gedurende de projectieperiode onder 2 % blijven.

Het is interessant te vermelden dat de elektriciteitsintensiteit van het bbp licht zou dalen in de projectieperiode, tegenover een toename tijdens de periode 1991-2001. Dat is vooral toe te schrijven aan de doorbraak van nieuwe technologieën² en producten die zuiniger en efficiënter zijn.

Overige energieproducten

Het aandeel van de overige energieproducten (hernieuwbare energiebronnen) blijft beperkt en bedraagt ongeveer 1,3 % van het bruto binnenlands energieverbruik en 1,7 % van het energie-eindverbruik op het einde van de projectieperiode (niettegenstaande de niet te verwaarlozen stijging van het aandeel van de hernieuwbare energiebronnen in de elektriciteitsproductie - zie ook afdeling B, punt 1).

4. Onzekerheden omtrent de energieprijzen

De reële energieprijzen zou jaarlijks met gemiddeld 1,5 % dalen in de periode 2002-2008 t.o.v. een stijging met 0,1 % in de voorgaande periode (zie tabel 45).

TABEL 45 - Evolutie van de verbruiksprijzen van energie
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1981-2001	1981-1990	1991-2001	2002-2008
Verbruiksprijs van de energie ^a	1,9	1,7	2,1	0,1
Reële energieprijzen ^b	-1,2	-2,5	0,1	-1,5

a. Gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd op de binnenlandse markt.

b. Energieprijs gedeeld door de deflator van de consumptie.

Ruwe olie

De basisprojectie veronderstelt een gemiddelde prijs voor een vat ruwe olie (Brent-kwaliteit) van 28,8 dollar in 2003 en 25,3 dollar in 2004. Nadien herneemt de prijs geleidelijk tot 27,9 dollar in 2008.

1. De stoom- en gasturbine-installaties (STEG) en de centrales met warmtekrachtkoppeling.
2. Voorbeelden hiervan vindt men in Working Paper 9-01, 'Evaluatie van de impact van fiscale en niet-fiscale maatregelen op de CO₂-uitstoot', Federaal Planbureau, december 2001.

Aardgas en steenkool

De onzekerheden omtrent de prijs van ruwe olie wegen ook op de prijs van aardgas en bijgevolg op de variabele kosten van de elektriciteitsproductie. De aardgasprijs, die gedeeltelijk geïndexeerd is aan de prijs van de ruwe olie, volgt die evolutie met enige vertraging. Als gevolg van de concurrentie door de liberalisering van de Europese markt voor gas kan er een neerwaartse druk zijn op de aardgasprijs. Een sterke toename van de vraag naar gas in de elektriciteitssector kan op termijn echter voor een omgekeerde beweging zorgen.

De prijs van steenkool blijft stabiel in nominale termen.

Toenemende openstelling van de energiemarkten voor de concurrentie

Door de liberalisering van de Europese elektriciteitsmarkt, zou de binnenlandse vraag zich geleidelijk openstellen voor nieuwe leveranciers. Momenteel is het moeilijk om prognoses te maken over de evolutie van de prijs en de invoer van elektriciteit ten gevolge van de toenemende openstelling van de markt. In het basisscenario van de projectie wordt verondersteld dat de prijs van elektriciteit matig toeneemt (en dus licht daalt in reële termen).

Volgens de Belgische wetgeving van 29 april 1999 kunnen eindafnemers die meer dan 100 gigawattuur (GWh) per jaar verbruiken hun leverancier rechtstreeks via bilaterale contracten kiezen. Eindafnemers die meer dan 20 GWh per jaar verbruiken, komen vanaf 31 december 2000 in aanmerking. Die afnemers vertegenwoordigen ongeveer 52 % van het totale elektriciteitsverbruik in België. Eindafnemers die meer dan 10 GWh verbruiken, hebben die mogelijkheid vanaf 31 december 2002. Alle eindafnemers aangesloten op het transmissienet, kunnen tegen uiterlijk 31 december 2006 hun leverancier kiezen. Ten slotte komen eindafnemers van het distributienet en de consumenten in aanmerking vanaf 1 januari 2007. Nochtans zal de liberalisering van de Belgische elektriciteitsmarkt sneller gebeuren als men enerzijds rekening houdt met het ambitieuze vrijmakingschema van het Vlaams Gewest¹ (vanaf 1 juli 2003 zouden alle afnemers van elektriciteit in aanmerking komen) en anderzijds met de beslissing van de Europese Raad van Barcelona van 15 en 16 maart 2002 die onder andere voorstelt om de elektriciteitsmarkt vrij te maken tegen 2004 voor alle consumenten behalve de gezinnen.

Binnen dat kader bestaat onzekerheid over de evolutie van de volumes die op Europees niveau zullen worden verhandeld en over de prijsevolutie voor de eindafnemers. Aangezien de contractuele prijs van een GWh niet openbaar zal worden gemaakt en er geen informatie is over de verschillende marges, kan de ontwikkeling van de stromen tussen de Europese landen moeilijk geraamd worden. Voor de projectieperiode wordt verondersteld dat de netto-import van elektriciteit gematigd toeneemt.

1. De gewesten hebben de bevoegdheid over het distributienet.

B. De evolutie van de broeikasgasemissies

België heeft op 31 mei 2002 het Protocol van Kyoto (1997) definitief geratificeerd en heeft zich daarmee verbonden om de broeikasgasemissies in 2008-2012 met 7,5 % te reduceren ten opzichte van het niveau in 1990. Verder sloten het Vlaams en het Waals Gewest een overeenkomst over de stabilisatie van de uitstoot tegen 2005 ten opzichte van 1990 voor elk gewest (beslissing van de uitgebreide Interministeriële Conferentie voor het Leefmilieu van 24 juli 2001).

In deze afdeling worden de broeikasgasemissies besproken waarvan koolstofdioxide (CO₂), methaan (CH₄) en distikstofoxide (N₂O) de drie belangrijkste zijn. De reductiedoelstelling in het kader van het Protocol van Kyoto behelst ook waterstoffluorkoolwaterstoffen (HFK's), perfluorkoolwaterstoffen (PFK's) en zwavelhexafluoride (SF₆). Die gefluoreerde gassen of f-gassen worden voor het eerst in de projectie besproken.

De overige broeikasgassen omvatten de zgn. ozonprecursoren en zwaveloxide (SO_x). De ozonprecursoren stikstofoxide (NO_x), koolstofmonoxide (CO) en niet-methaan vluchtige organische stoffen (NMVOS) geven via een reeks scheikundige reacties ozon (O₃). Deze broeikasgassen worden in deze projectie niet behandeld.

De transformatie en de consumptie van energie zijn de belangrijkste bron van emissies en vertegenwoordigen ongeveer 80 % van de broeikasgasemissies (in CO₂-equivalenten) in België. Ongeveer 97 % van de energiegerelateerde emissies (in CO₂-equivalenten) is CO₂. De overige niet-energiegebonden emissies zijn afkomstig van industriële processen, landbouw en afval.

De energiegerelateerde CO₂-emissies worden besproken onder punt 1. De niet-energiegerelateerde CO₂-emissies worden toegelicht onder punt 2. In punt 3 komen de totale CH₄- en N₂O-emissies aan bod. In punt 4 worden de gefluoreerde gassen besproken. Ten slotte worden de totale emissies besproken en vergeleken met de doelstelling in het kader van het Protocol van Kyoto.

Bij de berekeningen van de emissies¹ werd een constant beleid verondersteld. Voor de berekening van de CH₄-emissies uit landbouw en afval, van de N₂O-emissies uit landbouw en van de emissies van de gefluoreerde gassen, wordt van die basisveronderstelling afgeweken (zie punten 3 en 4). Procestechnisch zou er op het gebied van de emissies geen evolutie zijn (er wordt wel rekening gehouden met een efficiënter energiegebruik en de structurele verschuiving in het verbruik). De emissiefactoren² blijven bijgevolg constant in de projectieperiode.

1. Voor de berekening van de emissies werd de volgende benadering toegepast:

$$E = EVV \times EF$$

met E = emissie (ton/jaar);

EVV = emissieverklarende variabele (energieverbruik, consumptie, productie...);

EF = emissiefactor (ton/eenheid van EVV).

2. De emissiefactoren voor de berekening van de energiegebonden CO₂-emissies werden gehaald uit de 'Tweede Belgische Nationale Mededeling conform artikels 4 en 12 van het verdrag', augustus 1997 en zijn in overeenstemming met de 'Revised 1996 IPCC Guidelines for National Greenhouse Gas Inventories'. De emissiefactoren voor CH₄, N₂O, de niet-energiegerelateerde CO₂, HFK, PFK en SF₆ zijn impliciete emissiefactoren berekend door de respectievelijke emissies (uit de nationale emissie-inventarissen) te delen door overeenkomstige emissieverklarende variabelen uit het HERMES-model (uitgedrukt in constante prijzen van 1995). De waarde bekomen voor 2001 werd gebruikt als (impliciete) emissiefactor voor de projectieperiode. Voor CH₄ uit landbouw en afval en voor N₂O uit landbouw werd de bekomen impliciete emissiefactor over de projectieperiode aangepast met een dalende trend.

1. De energiegerelateerde emissies van CO₂

De energiegebonden CO₂-emissies ontstaan bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen¹ en vertegenwoordigen ongeveer 78 % van de broeikasgasemissies (in CO₂-equivalenten) in België.

Uit cijfers van de European Environment Agency blijkt dat België in 2000 meer energiegerelateerde CO₂-uitstoot per inwoner had dan zijn buurlanden Duitsland, Frankrijk en Nederland. De energiegerelateerde CO₂-uitstoot per inwoner ligt in België een stuk boven het Europese gemiddelde. Dat kan verklaard worden door het feit dat de industrie in België relatief energie-intensief is. Voorbeelden hiervan zijn de chemische industrie, de cementproductie en de staalnijverheid.

TABEL 46 - Energiegerelateerde CO₂-uitstoot per inwoner
(in ton CO₂ per inwoner, 2000)

België	Duitsland	Frankrijk	Nederland	EU-15
12,4	10,4	6,8	10,9	8,8

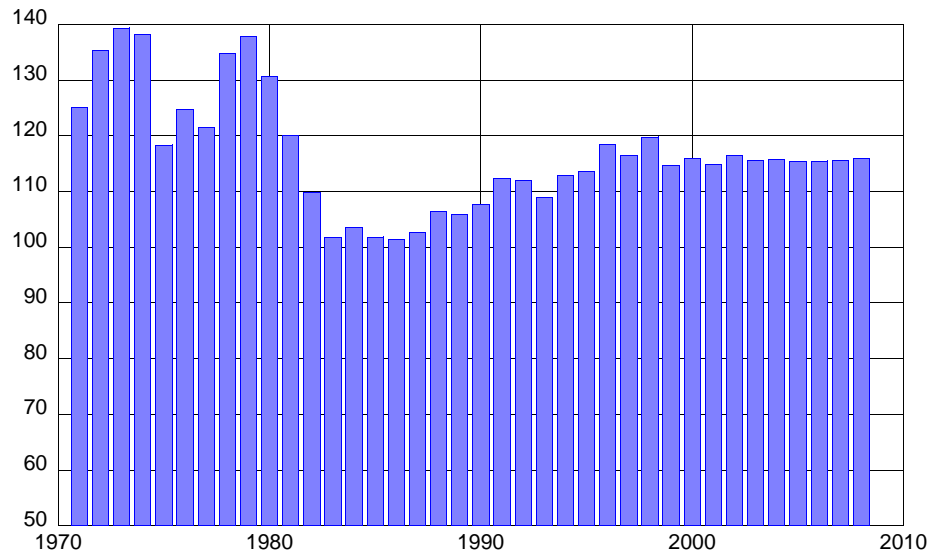
Stabilisering van de energiegebonden CO₂-emissies...

In 2001 dalen de energiegebonden CO₂-emissies in vergelijking met 2000 door de kleinere elektriciteitsproductie (zie figuur 23). Er wordt namelijk meer elektriciteit geïmporteerd dan in 2000 vanwege de prijsstijging van gas (en dus de kostprijs van de elektriciteitsproductie). De economische groeivertraging leidt eveneens tot minder energiegebonden CO₂-uitstoot in 2001. In 2002 herneemt de elektriciteitsproductie en stijgen de CO₂-emissies opnieuw. Nadien zouden de structurele wijzigingen in de elektriciteitssector vooral in het begin van de projectieperiode leiden tot een daling van de CO₂-uitstoot van de elektriciteitsproductie.

In 2008 zou een niveau van 115,9 miljoen ton bereikt worden. Dat komt overeen met een stabilisering van de uitstoot gedurende de periode 2002-2008. In vergelijking met 1990 bedraagt de toename van de energiegebonden CO₂-uitstoot 7,7 %², maar de uitstoot stabiliseert nagenoeg t.o.v. 1995.

1. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.
De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen.
2. Bij de evaluatie van die resultaten moet er rekening worden gehouden met een onzekerheidsmarge van 2 % vanwege de onzekerheid over de basisgegevens, zie de 'Eerste Belgische Nationale Mededeling conform artikels 4 en 12 van het verdrag', januari 1997.

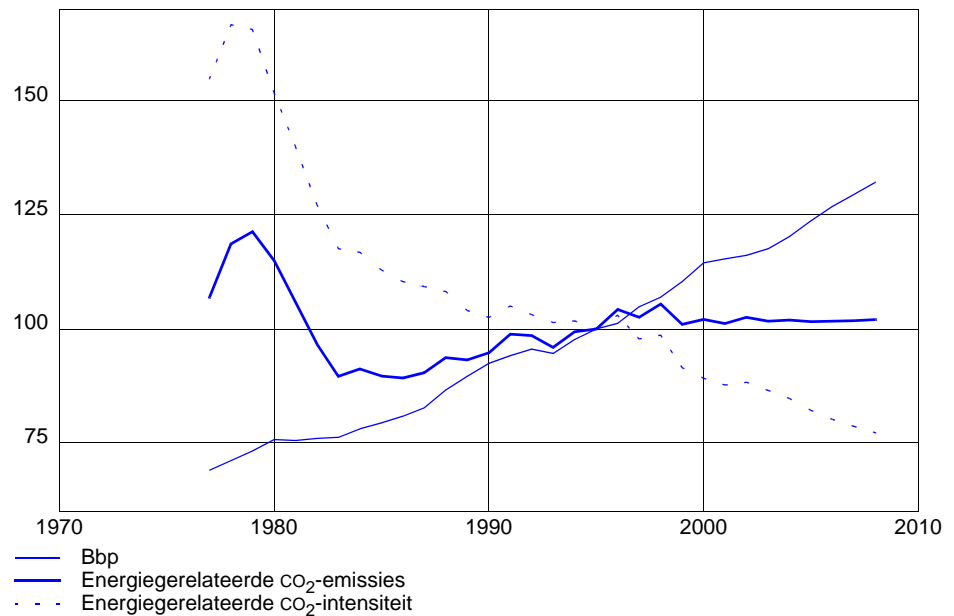
FIGUUR 23 - Evolutie van de energiegerelateerde CO₂-emissies
(in miljoen ton)

... en een sterke daling van de CO₂-intensiteit van het bbp

De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp zou met gemiddeld 1,9 % per jaar dalen gedurende de projectieperiode t.o.v. een daling met 1,4 % tijdens de periode 1991-2001. De elasticiteit van de energiegerelateerde CO₂-uitstoot t.o.v. het bbp is quasi nul, tegenover 0,3 in de periode 1991-2001. Die evolutie weerspiegelt een efficiënter energieverbruik en een verschuiving in de structuur van de energieconsumptie.

FIGUUR 24 - Energiegerelateerde CO₂-intensiteit van het bbp
(index 1995=100)

De energiegerelateerde CO₂-emissies worden ongeveer gelijk verdeeld over vier groepen van sectoren voor 2008: de diensten en gezinnen, de industrie, de energiesector (inclusief elektriciteitsproductie) en het transport (zie tabel 47).

TABEL 47 - Evolutie van de energiegerelateerde CO₂-emissies per sector

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten		Niveau		Structuur	
	(%)		(miljoen ton)		(%)	
	1991-2001	2002-2008	1990	2008	1990	2008
Elektriciteitssector	-0,5	-0,5	24,2	22,0	22,5	19,0
Energiesector ^a	-0,6	0,6	5,9	5,8	5,5	5,0
Industrie	0,0	-1,0	31,7	29,5	29,5	25,4
Transport	1,9	1,2	19,8	26,5	18,4	22,8
Diensten en gezinnen ^b	1,5	0,8	26,0	32,2	24,1	27,8
Totaal	0,6	0,1	107,6	115,9	100,0	100,0

a. Exclusief de elektriciteitssector.

b. Inclusief landbouw.

Elektriciteitssector

De elektriciteitsproductie neemt jaarlijks met gemiddeld 1,6 % toe tijdens de projectieperiode, tegenover slechts 1 % in de voorgaande periode. Niettemin zou de uitstoot van de elektriciteitssector met gemiddeld 0,5 % per jaar afnemen van 2002 tot 2008, dezelfde gemiddelde daling als in de voorgaande periode (zie tabel 47). Een structurele verschuiving van steenkool naar aardgas in de elektriciteitsproductie¹ en een hoger gemiddeld rendement² hebben een gunstig effect op de emissies, vooral in het begin van de projectieperiode. De emissies afkomstig van de elektriciteitsproductie zouden zowel in niveau als in aandeel dalen van 1990 tot 2008.

Het aantal geproduceerde GWh met hernieuwbare energiebronnen (waterkracht, windkracht, biomassa en andere) zou verdubbelen tijdens de projectieperiode. Tegen 2004 zouden elektriciteitsleveranciers moeten aantonen dat 3 % van hun elektriciteit geproduceerd wordt op basis van hernieuwbare energie. De minister-raad heeft op 5 april 2000 beslist om hiervoor een procedure van groene certificaten te ontwerpen. Ter harmonisering werd een samenwerkingsakkoord tussen de federale staat en de gewesten op 19 september 2001 goedgekeurd.

Het aandeel van de elektriciteitsproductie met gascentrales stijgt. Het gaat hier vooral om stoom- en gasturbine-installaties (STEG) en centrales met warmtekrachtkoppeling. Die laatste zouden tegen 2005 in capaciteit verdubbelen t.o.v. 1995 en in 2005 een capaciteit van 2000 megawatt bereiken. Het aandeel van petroleumcentrales in de productie van elektriciteit blijft klein. Het aandeel van de steenkoolcentrales daalt na een herneming in 2002 (door de hoge productie en de hoge gasprijzen in dat jaar).

De aanwending van afgeleide gassen voor de elektriciteitsproductie daalt vanwege de lagere productie van afgeleide gassen door de herstructurering van de

1. De stoom- en gasturbine-installaties (STEG) en centrales met warmtekrachtkoppeling.

2. Het gemiddelde rendement van de klassieke gas- en steenkoolcentrales steeg beduidend sinds 1990.

staalsector. De productie van elektriciteit door kerncentrales blijft gelijk gedurende de projectieperiode. Het aandeel in de totale elektriciteitsproductie zou wel afnemen van 61,1 % in 1990 tot 58,6 % in 2000 en tot 55 % in 2008. De ontmanteling van de kerncentrales is pas voorzien vanaf 2015 (zonder overmacht). Ten slotte wordt verondersteld dat de netto-import van elektriciteit gematigd toeneemt.

Industrie

Tijdens de periode 1991-2001 stagneerde de industriële uitstoot. Tijdens de projectieperiode daarentegen, zou de uitstoot jaarlijks met gemiddeld 1 % afnemen dankzij efficiëntere technologieën, de herstructurering van de industriële sector (de staalsector) en de structurele verschuiving van het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit. Het aandeel van de emissies afkomstig van de industrie¹ daalt van 1990 tot 2008.

Transport

De uitstoot die veroorzaakt wordt door transport zou tijdens de projectieperiode gemiddeld met 1,2 % per jaar stijgen, tegenover 1,9 % tijdens de periode 1991-2001. Hierbij wordt rekening gehouden met de akkoorden die afgesloten zijn tussen de Europese Commissie en de Vereniging van Europese Autoconstructeurs (ACEA) en tussen de Koreaanse (KAMA) en Japanse (JAMA) autoproducenten over de beperking van CO₂-emissies. De constructeurs verbinden zich ertoe om tegen 2008 de CO₂-emissies van nieuwe auto's te verminderen tot 140 g/km, wat een gemiddeld verbruik betekent van 5,7 l/100 km.

Diensten en gezinnen

Bij de diensten en de gezinnen zou de uitstoot met gemiddeld 0,8 % per jaar toenemen voor de periode 2002-2008, tegenover 1,5 % voor de periode 1991-2001. De uitstoot neemt gematigder toe tijdens de projectieperiode omwille van een efficiënter energiegebruik². Tijdens de projectieperiode heeft ook de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas) een gunstig effect op de uitstoot.

2. Niet-energiegerelateerde emissies van CO₂

Naast CO₂-emissies door verbranding van brandstoffen komen ook emissies vrij bij bepaalde industriële processen, o.a. bij de cement- en staalproductie. Ook bij de verbranding van afval komt er CO₂ vrij.

De niet-energiegerelateerde emissies van CO₂ zouden in 2002 11,6 miljoen ton bedragen. Die emissies zouden bij ongewijzigd beleid jaarlijks gemiddeld met 1,4 % toenemen gedurende de projectieperiode en in 2008 12,8 miljoen ton bedragen. Dat zou een toename van 46 % betekenen t.o.v. 1990.

-
1. De evolutie van de broeikasgasemissies afkomstig van de industrie zou gunstig kunnen beïnvloed worden door de vrijwillige overeenkomsten - zie ook afdeling A, punt 2.
 2. Het energieverbruik is efficiënter door een betere isolatie van de woningen en gebouwen en door meer rendabele verwarmingsinstallaties.

3. Emissies van CH₄ en N₂O

De emissies van CH₄ kunnen in drie grote groepen worden ingedeeld: emissies door energietransformatie en -consumptie¹, emissies van de landbouw en emissies uit het storten en verwerken van afval. De landbouw neemt het grootste deel van de CH₄-emissies voor zijn rekening. Die emissies worden veroorzaakt bij verteringsprocessen, de mestproductie en de bemesting van landbouwgrond.

N₂O komt vrij bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen, waarbij het aandeel van de emissies door transport toeneemt. In de industrie is de productie van adipine- en salpeterzuur de enige bron van N₂O. De N₂O-emissies van de landbouw gebeuren bij de bemesting van landbouwgrond en bedragen ongeveer de helft van de totale N₂O-emissies. Ten slotte komt ook N₂O vrij bij de verbranding van afval.

Bij de evaluatie van de resultaten moet er rekening worden gehouden met een grote onzekerheidsmarge. De onzekerheidsmarge die doorgaans gehanteerd wordt, is 30 % voor de totale CH₄-emissies en 50 % voor de totale N₂O-emissies². Die grote foutenmarge is te wijten aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de definitie van de bronnen. De cijfers zijn dan ook louter indicatief.

Afname van de CH₄-emissies

De totale CH₄-emissies zouden gemiddeld met meer dan 4 % per jaar afnemen en ongeveer 350 000 ton (of 7,5 miljoen ton CO₂-equivalenten) bedragen in 2008. De afname van 1990 tot 2008 zou dan meer dan 30 % bedragen. Dat stemt overeen met de verwachtingen in de Derde Nationale Mededeling en het MIRA-S 2000-rapport³.

Voor de berekening van de CH₄-emissies van de landbouw en de afvalverwerking, voor de periode van 2002 tot 2008 werd rekening gehouden met het Europese landbouwbeleid (daling van het aantal runderen), het mestbeleid in het Vlaams Gewest (stagnering van de groei van de veestapel en bemestingsnormen uit MAP2) en het afvalbeleid (selectieve ophaling en recuperatie, compostering, verschuiving van storten naar verbranden, verplichting tot methaanafvang bij bestaande stortplaatsen). Bijgevolg zouden de CH₄-emissies van de landbouw en de afvalverwerking jaarlijks afnemen. De energiegerelateerde CH₄-emissies en de emissies afkomstig van de industriële processen daarentegen, zouden jaarlijks toenemen.

Afname van de N₂O-emissies

De N₂O-emissies zouden dalen met gemiddeld 0,4 % per jaar en in 2008 35 500 ton (of 11 miljoen ton CO₂-equivalenten) bedragen. Dat betekent een daling tussen 1990 en 2008 met meer dan 15 %. Dat is in overeenstemming met de verwachtingen in de Derde Nationale Mededeling en het MIRA-S 2000-rapport. De energiegebonden emissies zouden jaarlijks toenemen en in het bijzonder de emissies van transport. De emissies afkomstig van de landbouw zouden een

1. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.
De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen en door verdamping bij de aardgasverdeling.
2. Zie 'Eerste Belgische Nationale Mededeling conform artikels 4 en 12 van het verdrag', januari 1997.
3. Zie 'Belgium's Third National Communication under the United Nations Framework Convention on Climate Change', april 2002 en 'MIRA-S 2000: Milieu- en Natuurrapport Vlaanderen: scenario's', VMM, september 2000.

belangrijke daling kennen door het inkrimpen van de rundvee- en varkensstapel en de sterke reductie in kunstmestverbruik. De emissies afkomstig van de industriële processen zouden jaarlijks toenemen.

4. Emissies van HFK's, PFK's en SF₆

De emissies van HFK's, PFK's en SF₆ in België vloeien voort uit het gebruik van die stoffen in specifieke toepassingen. HFK's worden gebruikt als drijfgas in spuitbussen, als koelmiddel voor koel- en airconditioninginstallaties en bij de aanmaak van kunststoffen (schuimplastic en in brandblussers). PFK's worden als reinigingsmiddel in de productie van elektronica en fijnmechanica gebruikt. SF₆ wordt gebruikt als elektrische isolatie in installaties met hoge en gemiddelde spanning, hoofdzakelijk in beveiligingsschakelaars, transformatoren en stroomrails. SF₆ wordt ook gebruikt als geluidsisolatie in dubbele beglazing.

Gegevens over de gefluoreerde gassen of de f-gassen zijn in de nationale inventarissen beschikbaar vanaf 1995. In 1995 maakten ze 0,3 % uit van de totale nationale emissies (in CO₂-equivalenten), in 2001 wordt dat 1 %.

De gefluoreerde gassen zouden, rekening houdend met het Europees beleid en verschillende maatregelen van het Vlaamse Gewest¹, jaarlijks gemiddeld met 0,4 % toenemen gedurende de projectieperiode en in 2008 1,5 miljoen ton CO₂-equivalenten bedragen. In 1995 bedroegen die emissies 435 100 ton CO₂-equivalenten. Dat zou een toename van meer dan 200 % betekenen t.o.v. 1995.

5. Totale broeikasgasemissies

Totale emissies nemen met gemiddeld 0,1 % per jaar af tijdens de projectieperiode

De verwachte evolutie van de broeikasgasemissies voor de projectieperiode bij ongewijzigd beleid, wordt in tabel 48 weergegeven in miljoen ton CO₂-equivalenten². De totale emissies zouden jaarlijks met gemiddeld 0,1 % afnemen gedurende de projectieperiode. In 2005 en 2008 zouden de emissies een niveau van resp. 148,4 en 148,5 miljoen ton bereiken, tegenover 140,7 miljoen ton in 1990 (en 150,7 miljoen ton in 2000). Dat betekent nog steeds een toename (5,6 %) van 1990 tot 2008.

-
1. Zie 'Belgium's Third National Communication under the United Nations Framework Convention on Climate Change', april 2002.
 2. De broeikasgassen (CO₂, CH₄, N₂O, HFK, PFK en SF₆) hebben elk een andere invloed op het klimaat. Om hun bijdrage te meten tot het broeikas effect worden de emissies van CO₂, CH₄, N₂O, HFK, PFK en SF₆ gewogen met hun respectievelijke Global Warming Potential (GWP). Voor CO₂ bedraagt de GWP 1, voor CH₄ 21, voor N₂O 310 en voor SF₆ 22 200. Voor HFK zijn er verschillende GWP's naargelang het type HFK die ook variabel zijn in de tijd. De resulterende gewogen emissies worden uitgedrukt in CO₂-equivalenten.

TABEL 48 - Evolutie van de broeikasgasemissies

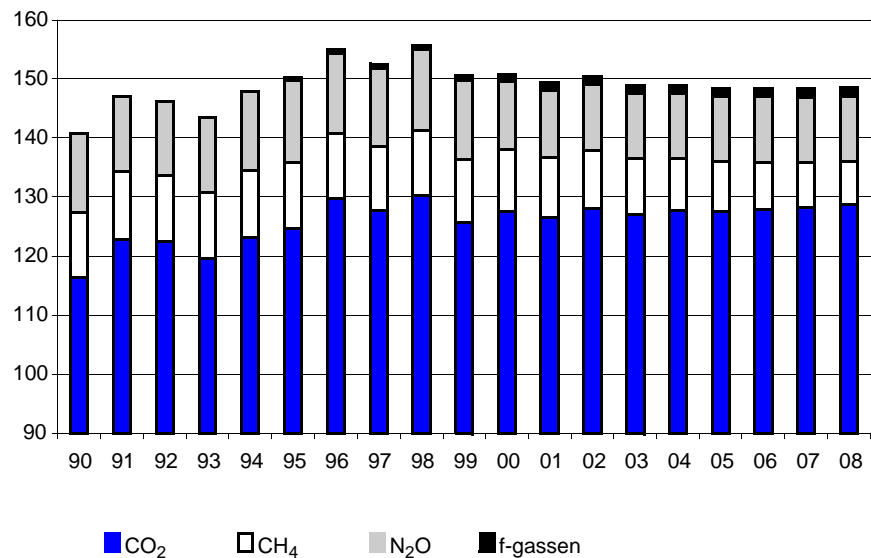
	Miljoen ton CO ₂ -equivalenten				Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten	Procentuele toename	
	1990	2000	2005	2008		1990-2005*	1990-2008*
Energiegerelateerde CO ₂ -emissies	107,6	116,0	115,4	115,9	0,1	7,2	7,7
Niet-energiegerelateerde CO ₂ -emissies	8,8	11,5	12,1	12,8	1,4	38,3	45,9
Totale CH ₄ -emissies	11,1	10,6	8,4	7,4	-4,7	-24,0	-33,7
Totale N ₂ O-emissies	13,2	11,4	11,0	11,0	-0,4	-16,3	-16,6
Totale HFK, PFK en SF ₆ -emissies		1,2	1,4	1,5	0,4	221,9	237,7
Totaal	140,7	150,7	148,4	148,5	-0,1	5,5	5,6

*: Voor de gefluoreerde gassen procentuele toename 1995-2005 en 1995-2008.

Ondanks stabilisering van de emissies zullen bijkomende inspanningen nodig zijn om doelstellingen te halen

Figuur 25 toont een stabilisering van de broeikasgasemissies t.o.v. 1995, onder meer door de conjunctuurvertraging in 2001 en 2002, door de matige toename van het energieverbruik tijdens de projectieperiode en de structurele verschuiving van vaste en vloeibare brandstoffen naar gas en elektriciteit. Toch zullen bijkomende inspanningen nodig zijn om de doelstelling voor de beperking van de uitstoot te halen, zoals bepaald in het kader van het Protocol van Kyoto. Die doelstelling impliceert een daling van de emissies met 12,4 % t.o.v. het niveau van 2008.

FIGUUR 25 - Evolutie van de broeikasgasemissies
(in miljoen ton CO₂-equivalenten)

Belangrijkste hypothesen van de projectie

Tabel 1 HYPOTHESEN OMTRENT DE BINNENLANDSE EN DE INTERNATIONALE OMGEVING

	02^97	08^03	02	03	04	05	06	07	08
1. Buitenlandse afzetmarkt van goederen en diensten (volume groei)	6.2	5.6	0.5	4.3	6.4	6.0	5.6	5.5	5.5
2. Wereldhandelsprijzen in euro (groei voeten)									
Uitvoer van goederen excl. energie	1.8	1.0	-1.4	-1.3	0.7	1.9	1.6	1.6	1.6
Invoer van goederen excl. energie	1.2	1.1	-1.1	-0.9	0.7	1.8	1.6	1.6	1.6
Invoer van energie	14.4	0.2	-3.5	2.8	-12.0	2.8	2.6	2.6	2.6
3. Wisselkoers (peil)									
Dollar per euro (x 100)	101.3	105.1	94.3	105.6	105.4	105.2	105.0	104.8	104.6
4. Rentevoeten (peil)									
Korte rente (3m.)									
Eurozone	-.	3.7	3.3	2.4	2.7	3.6	4.4	4.6	4.6
Verenigde Staten	4.7	3.4	1.7	1.4	2.4	3.3	4.2	4.6	4.6
Lange rente (10j.)									
Duitsland	4.9	4.9	4.8	4.2	4.3	4.8	5.2	5.4	5.5
Verenigde Staten	5.5	5.1	4.6	4.1	4.8	5.1	5.4	5.6	5.8
5. Beroepsbevolking									
Mutatie in duizend personen	44.0	26.9	30.1	38.1	28.3	25.0	29.1	26.4	14.3
6. Activiteitsgraad (in %)	70.1	71.9	71.3	71.6	71.9	72.0	72.0	72.0	72.0
7. Gemiddelde conventionele arbeidsduur (groei voeten)									
Alle bedrijfstakken	-0.1	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.2	-0.1	-0.1
Industrie	-0.0	-0.1	0.0	-0.0	-0.1	-0.1	-0.1	-0.0	-0.0
Diensten	-0.3	-0.2	-0.3	-0.4	-0.3	-0.2	-0.2	-0.2	-0.1

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 2 VOORNAAMSTE HYPOTHESEN OVER DE OVERHEIDSUITGAVEN

(groeivoeten in volume voor rubrieken 4 tot 10)

	02^96	08^03	03	04	05	06	07	08
1. Werkgelegenheid bij de overheid								
A. Excl. deeltijdarbeid, DSP en jongerenbanenplan	--	-0.3	-0.2	-0.4	-0.3	-0.2	-0.2	-0.2
1. Federale overheid	--	-1.0	-3.4	-0.7	-0.6	-0.3	-0.3	-0.3
2. Gemeenschappen en gewesten	--	-0.2	0.1	-0.3	-0.3	-0.3	-0.2	-0.2
3. Lagere overheid	--	0.1	1.3	-0.3	-0.2	-0.2	-0.1	-0.0
4. Sociale zekerheid	1.8	-0.0	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
B. Deeltijdarbeid, DSP en jongerenbanenplan	--	2.5	3.8	4.4	3.0	2.2	1.1	0.4
C. Totaal	1.0	-0.1	0.0	-0.0	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
2. Sociale programmatie en 'wage drift'								
1. Federale overheid (incl. defensie)	--	1.3	3.6	1.5	0.8	0.7	0.7	0.7
2. Gemeenschappen en gewesten	--	1.3	1.8	1.8	1.4	1.0	1.0	1.0
3a. Lagere overheid - onderwijssubs.	--	1.3	1.6	1.7	1.6	1.0	1.0	1.0
3b. Lagere overheid - overige	--	1.2	1.9	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
4. Sociale zekerheid	--	1.4	1.8	1.7	1.4	1.2	1.0	1.0
3. Hypothesen i.v.m. overheidspensioenen								
A. Aantal pensioenen	1.7	0.4	0.7	0.4	0.3	0.3	0.4	0.6
a. Rustpensioenen	2.0	1.1	1.5	1.1	0.9	0.9	1.1	1.3
b. Overlevingspensioenen	1.0	-1.5	-1.5	-1.6	-1.5	-1.5	-1.5	-1.5
B. Perequatie van de rustpensioenen	--	0.6	1.0	0.6	0.5	0.4	0.4	0.4
C. Perequatie van de overlevingspensioenen	--	1.2	2.3	1.2	1.1	0.8	0.8	0.8
4. Bruto-aankoop van goederen en diensten	4.8	2.3	2.2	3.1	2.3	2.0	2.1	2.2
1. Federale overheid	3.5	1.0	1.6	3.9	0.8	-0.4	0.0	-0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	6.5	2.5	1.8	2.6	2.6	2.6	2.6	2.7
3. Lagere overheid	4.7	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0	4.0
4. Sociale zekerheid	2.4	-0.0	-0.0	0.0	0.0	-0.0	0.0	-0.0
<i>Deflator: bruto-aank. v. goederen en diensten</i>	1.5	1.6	1.8	1.4	1.5	1.5	1.5	1.6
5. Bruto-kapitaalvorming	2.0	3.1	0.3	5.8	18.4	6.0	-10.1	-1.7
1. Federale overheid en sociale zekerheid	2.4	4.3	-13.2	20.8	21.8	-3.8	0.1	0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	3.1	1.8	-1.3	2.3	2.3	2.4	2.4	2.5
3. Lagere overheid	2.6	4.4	6.0	4.6	29.5	10.9	-19.7	-5.1
<i>Deflator: bruto-kapitaalvorming</i>	0.8	1.5	1.1	1.6	1.8	1.6	1.3	1.6
6. Sociale verstrekkingen in natura	2.6	3.0	4.7	3.2	2.8	2.5	2.5	2.4
1. Federale overheid	-0.3	1.2	5.2	2.2	-0.0	0.0	-0.1	-0.1
2. Gemeenschappen en gewesten	6.6	2.3	-0.3	2.8	2.8	2.8	2.8	2.8
3. Lagere overheid	6.3	1.6	-1.7	6.0	1.3	1.3	1.3	1.3
4. Sociale zekerheid	2.5	3.3	5.3	3.2	3.1	2.7	2.7	2.6
<i>Deflator: sociale verstrekkingen in natura</i>	2.5	2.3	2.6	2.1	2.1	2.3	2.4	2.4
7. Overige lopende overdrachten aan de gezinnen en izw's	1.3	1.6	3.1	1.3	1.1	1.4	1.6	1.3
1. Federale overheid	1.2	1.4	3.1	2.0	0.9	0.6	1.0	0.9
2. Gemeenschappen en gewesten	2.0	2.0	2.7	2.1	1.9	1.8	1.8	1.5
3. Sociale zekerheid	1.2	1.6	3.4	1.0	1.0	1.4	1.7	1.4
4. Lagere overheid	2.9	1.7	0.4	3.1	1.9	1.6	1.7	1.6
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.8	1.5	1.5	1.4	1.4	1.5	1.5	1.6
8. Lopende overdrachten aan de ondernemingen	1.2	1.7	0.7	4.6	1.1	1.1	1.3	1.1
1. Federale overheid	-3.2	0.7	-1.7	6.9	-0.3	-0.4	-0.1	-0.4
2. Gemeenschappen en gewesten	2.0	1.8	-0.3	2.3	2.3	2.3	2.3	2.3
3. Sociale zekerheid	30.2	2.8	8.2	4.9	1.0	1.1	1.0	0.5
4. Lagere overheid	4.4	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.8	1.5	1.5	1.4	1.4	1.5	1.5	1.6
9. Lopende overdrachten aan het buitenland	11.9	4.5	12.7	11.0	2.8	-0.1	0.7	-0.2
1. Federale overheid	12.3	4.5	12.7	11.1	2.8	-0.1	0.7	-0.2
2. Gemeenschappen en gewesten	-4.2	2.6	15.6	-0.0	-0.0	0.0	-0.0	-0.0
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.8	1.5	1.5	1.4	1.4	1.5	1.5	1.6
10. Kapitaaloverdrachten, waarvan	1.9	2.6	-7.6	11.0	1.5	5.2	3.6	1.9
1. Federale overheid	3.3	5.0	-2.4	23.3	-1.7	7.7	3.6	-0.7
2. Gemeenschappen en gewesten	1.4	0.8	-12.9	3.6	3.6	3.6	3.5	3.5
3. Lagere overheid	35.6	6.4	6.4	6.4	6.4	6.5	6.5	6.5
<i>Deflator: index consumptieprijzen</i>	1.8	1.5	1.5	1.4	1.4	1.5	1.5	1.6

Tabel 3 HYPOTHESEN INZAKE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

	02^97	08^03	02	03	04	05	06	07	08
<i>I. Groeivoeten in volume</i>									
1. Pensioenen	1.5	2.0	1.7	2.3	1.8	1.7	1.9	1.7	2.7
a. Werknemers (*)	1.6	2.0	1.9	2.4	1.9	1.7	2.0	1.6	2.6
(RP: begrotingscijfer)	1.7	2.1	1.9	2.4	2.0	1.7	2.0	1.6	2.6
b. Zelfstandigen (**)	0.1	0.7	-0.6	1.5	0.3	0.6	0.1	0.4	1.4
c. Vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	5.7	3.0	1.1	-0.4	3.4	3.5	3.7	3.9	3.9
d. Aangeslotenen bij de DOSZ	1.5	6.6	7.0	5.4	5.5	5.2	7.0	7.8	8.5
2. ZIV-uitkeringen	2.5	3.2	5.3	6.0	2.8	2.4	2.9	2.7	2.1
a. Werknemers	2.5	3.2	5.0	5.7	3.0	2.6	3.0	2.8	2.2
- Primaire ongeschiktheid	3.8	3.9	7.1	9.1	3.1	3.0	2.9	2.8	2.6
- Invaliditeit (**)	2.1	2.9	3.6	3.9	2.8	2.6	3.2	3.0	2.1
- Moederschapsrust (**)	5.4	3.4	9.3	8.4	2.1	2.3	2.3	2.5	2.5
- Mijnwerkers en zeelieden	-14.7	-12.9	-10.0	-7.9	-13.9	-13.9	-13.9	-13.9	-13.9
b. Zelfstandigen	2.1	2.8	9.6	11.0	0.2	0.4	2.6	1.5	1.4
3. Kinderbijslagen (**)	-0.1	-0.3	0.0	0.5	-0.4	-0.5	-0.5	-0.5	-0.5
a. Werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	0.0	-0.3	0.7	0.6	-0.4	-0.5	-0.6	-0.6	-0.5
(RKW: begrotingscijfer)	-0.1	-0.4	0.4	0.2	-0.4	-0.5	-0.6	-0.5	-0.5
b. Zelfstandigen	-1.3	-0.7	-6.7	-2.0	-0.7	-0.4	-0.3	-0.4	-0.2
c. Gewaarborgde gezinsbijslag	4.1	6.1	4.6	11.8	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0
4. Arbeidsongevallen van het FAO	-0.3	-1.0	-2.0	1.7	-1.6	-1.6	-1.6	-1.6	-1.6
5. Beroepsziekten	-3.0	-3.5	-3.7	-3.3	-3.5	-3.5	-3.5	-3.5	-3.5
6. Vlaamse zorgverzekering	--	19.5	--	85.8	26.9	1.4	1.3	0.9	0.9
<i>II. Groeivoeten alvorens toepassing van indexeringsregels</i>									
Geneeskundige zorgen	2.9	4.2	0.7	6.3	3.9	3.9	3.7	3.6	3.6
a. Werknemers, incl. ambtenaren	2.8	4.2	0.5	6.4	3.9	3.9	3.6	3.6	3.6
(ZIV-GV: begrotingscijfer)	2.6	4.1	0.7	6.3	3.9	3.9	3.6	3.5	3.6
b. Zelfstandigen	2.9	3.2	2.5	4.2	3.3	3.2	2.9	2.8	2.9
c. Aangeslotenen bij de DOSZ	6.8	1.3	2.1	0.7	1.5	1.4	1.3	1.4	1.4
d. Aan buitenlandse sz-instellingen	6.6	9.8	7.5	8.9	9.2	8.9	10.2	12.6	8.9
<i>III. In duizendtallen (jaargemiddelden)</i>									
1. Niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	135.7	135.9	152.3	149.0	140.8	134.9	132.9	131.2	126.8
2. Vrijwillig deeltijdse werklozen	27.3	30.4	28.2	31.1	31.2	30.6	30.1	30.1	29.5
3. Deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	34.8	45.9	40.0	42.3	44.2	45.6	46.8	47.8	48.5
4. Van inschrijving vrijgestelde werklozen wegens beroepsopleiding, familiale en sociale redenen of studies	30.8	37.0	33.9	35.5	36.5	37.0	37.4	37.6	37.7
5. Activeringsprogramma's: PWA's, Eerste werkervaring	14.6	17.7	16.7	17.5	17.7	17.8	17.8	17.8	17.8
6. Tewerkstelling met loonsubsidie	22.9	63.8	41.2	54.5	63.0	64.4	65.9	67.0	67.9
- Doorstromingsprogramma's	3.9	5.1	5.0	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1
- Activering	7.6	40.5	17.0	30.4	39.2	41.0	42.7	44.1	45.3
- herinschakelingsprogramma's of dienstenbanen	6.1	0.5	8.1	2.9	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
- activaplanbanen met RVA-vergoeding	1.1	29.1	6.5	20.1	28.6	29.9	31.1	32.2	33.0
- activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	0.4	10.9	2.4	7.5	10.6	11.1	11.6	12.0	12.3
- Sociale Maribel	10.4	17.3	18.2	18.1	17.7	17.4	17.1	16.8	16.5
7. Loopbaanonderbrekingen	91.3	168.0	130.7	147.6	161.7	170.0	173.6	176.1	179.0
8. Brugpensioenen	118.2	105.1	107.7	106.6	103.9	102.1	103.8	106.4	107.8
<i>IV. In miljoen euro</i>									
Loonsubsidie via Sociale Maribel	249.6	492.5	468.7	474.8	480.3	487.5	495.6	504.7	512.2
Loonsubsidie via activeringen	38.0	174.7	70.0	126.8	165.1	174.8	184.8	194.3	202.4
(*) Berekend met het model PENSION, loongrens 0,5 % losgekoppeld van de loonevolutie, zonder welvaartsaanpassingen behalve de verhoging van januari 2002 en de voorziene 2 % in 2003.									
(**) Aantal gepensioneerden in de regeling der zelfstandigen, aantal kinderen en aantal invaliden overeenkomstig het langetermijnmodel MALTESE.									
(^) Gemiddelden van periodes									

Tabel 4 VERKLARING VAN DE SOCIALE PREMIES

(groeivoeten)	02^97	08^03	02	03	04	05	06	07	08
1. Werknemersregeling									
a. Sector van de ondernemingen									
1. Reëel uurloon per werknemer	1.3	1.4	1.9	1.1	1.4	1.5	1.5	1.5	1.5
2. Effectieve arbeidsduur per werknemer	-0.2	-0.2	-0.3	-0.4	-0.2	-0.2	-0.2	-0.1	-0.1
3. Tewerkstelling	1.7	1.1	-0.7	0.1	1.2	1.6	1.5	1.1	1.1
- verwerkende nijverheid, energie en bouw	-0.4	-0.6	-1.7	-1.3	-0.7	-0.2	-0.4	-0.7	-0.6
- verhandelbare diensten	2.8	1.9	-0.2	0.8	2.1	2.4	2.3	1.8	1.8
4. Bruto-loonsom, voor indexatie	2.9	2.3	0.9	0.8	2.4	2.9	2.8	2.4	2.4
5. Loonindexering	1.7	1.5	2.3	1.3	1.5	1.5	1.6	1.6	1.7
p.m. deflator consumptieprijzen	1.8	1.5	1.9	1.8	1.4	1.4	1.5	1.5	1.6
6. Bruto-loonsom	4.6	3.8	3.2	2.1	3.9	4.5	4.4	4.0	4.1
- aanslagbasis voor werkgeversbijdragen	4.6	3.8	3.2	2.2	3.9	4.4	4.3	4.0	4.1
- aanslagbasis voor werknemersbijdragen	4.6	3.8	3.2	2.1	3.8	4.4	4.3	4.0	4.1
b. Overheidssector									
1. Bezoldiging per hoofd	3.1	2.6	4.5	3.1	2.3	2.7	2.5	3.0	2.1
2. Tewerkstelling	1.1	-0.1	2.0	0.0	-0.0	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
3. Bruto-loonsom	4.2	2.6	6.6	3.1	2.3	2.7	2.5	3.0	1.9
c. Bijdragen, nominaal	4.1	3.6	3.9	1.2	3.7	4.3	4.3	4.0	4.1
1. Werkgeversbijdragen	3.8	3.6	3.8	1.2	3.5	4.4	4.4	4.0	4.1
a. Privé-sector (*)	3.8	3.8	3.5	1.5	3.7	4.6	4.6	4.2	4.4
b. Overheidssector	4.0	1.9	5.7	-1.2	2.5	2.5	2.7	2.7	2.2
2. Werknemersbijdragen	4.6	3.5	4.2	1.0	3.9	4.2	4.2	3.9	3.9
a. Privé-sector	4.7	3.9	3.9	1.5	4.2	4.6	4.5	4.1	4.2
b. Overheidssector	4.0	1.9	5.7	-1.2	2.5	2.5	2.7	2.7	2.2
d. Impliciete bijdragevoeten (**)									
1. Werkgeversbijdragen									
a. Privé-sector (*)	25.1	24.4	24.5	24.4	24.3	24.4	24.4	24.5	24.5
b. Overheidssector	12.3	11.5	12.0	11.5	11.5	11.5	11.5	11.5	11.5
2. Werknemersbijdragen									
a. Privé-sector	11.0	11.1	11.1	11.1	11.1	11.1	11.1	11.1	11.2
b. Overheidssector	9.0	8.4	8.8	8.4	8.4	8.4	8.4	8.4	8.4
2. Regeling der zelfstandigen									
a. Inkomen per hoofd (***)	2.9	3.6	3.9	4.9	3.9	2.9	3.1	3.4	3.5
b. Aantal zelfstandigen (***)	-0.0	-0.7	-0.2	-0.9	-1.0	-1.0	-0.5	-0.5	-0.1
c. Inkomen van de zelfstandigen (****)	2.9	2.9	3.7	3.9	2.8	1.9	2.6	2.8	3.4
d. Inkomen, gecorrig. voor inflatie (***)	3.0	2.6	4.4	3.4	1.7	1.4	2.3	3.0	3.5
e. Aanslagbasis van de bijdragen	2.9	2.6	4.2	3.4	1.8	1.6	2.4	2.9	3.4
f. Bijdragen	2.5	2.6	4.2	3.4	1.8	1.6	2.4	2.9	3.4
g. Impliciete bijdragevoet (**)	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6	6.6
3. Regeling der uitkeringstrekkers									
a. Bijdragen	3.8	3.3	3.6	3.3	2.4	2.7	3.6	3.8	3.8
b. Impliciete bijdragevoet (**)	3.0	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1
pm ex ante bijdrageverminderingen									
werkgeversbijdragen (****)	2154.6	3282.8	3046.2	3171.8	3258.4	3302.0	3315.3	3322.0	3327.5
werknemersbijdragen	47.7	101.3	90.8	143.6	115.9	103.0	92.1	81.9	71.6

(*) De bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' worden door de Sociale Zekerheid geïnd en vervolgens via daartoe opgerichte fondsen als een loonsubsidie teruggestort aan de bedrijven die voldoen aan de gestelde voorwaarden.

(**) Bijdragen uitgedrukt in % van de aanslagbasis.

(***) van het jaar t-3.

(****) De zogenaamde bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' niet inbegrepen, zie voetnoot (*).

(^) Gemiddelden van periodes

Macro-economische resultaten

Tabel 5 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN CONSTATE PRIJZEN

(groeivoeten)

	02//90	08//02	02/01	03/02	04/03	05/04	06/05	07/06	08/07
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	1.8	1.9	0.6	1.0	1.7	2.3	2.8	2.0	1.9
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	1.8	1.6	1.8	1.9	1.6	1.6	1.3	1.6	1.4
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.2	2.6	-2.7	0.8	2.9	4.8	3.6	1.5	2.1
a. Bedrijfsinvesteringen	1.3	2.8	-3.8	0.8	3.0	4.1	3.7	2.8	2.6
b. Overheidsinvesteringen	2.2	2.8	8.2	0.9	5.8	18.4	6.0	-10.1	-1.7
c. Investerings in woongebouwen	0.8	1.9	-2.9	0.9	1.7	1.9	2.2	2.3	2.2
4. Binnenlandse bestedingen	1.6	2.1	0.3	1.3	1.9	2.7	2.7	1.8	1.9
5. Uitvoer van goederen en diensten	4.0	4.9	-1.0	2.7	5.6	5.6	5.2	5.1	5.0
a. Goederen	4.0	4.9	-1.1	2.6	5.7	5.7	5.3	5.1	5.1
b. Diensten	3.5	5.0	-0.1	3.3	5.6	5.6	5.3	5.3	5.2
6. Finale bestedingen	2.6	3.4	-0.3	1.9	3.6	4.0	3.9	3.4	3.4
7. Invoer van goederen en diensten	3.7	4.9	-1.5	2.9	5.4	5.6	5.6	5.0	5.0
a. Goederen	3.6	5.1	-1.8	2.8	5.6	5.9	5.7	5.3	5.2
b. Diensten	3.4	4.8	-1.6	3.8	5.1	4.9	5.3	4.8	4.7
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	1.9	2.2	0.7	1.2	2.3	2.8	2.6	2.1	2.1
(/) Groeivoeten									
(//) Gemiddelde groei voeten									

Tabel 6 OPBOUW VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN CONSTATE PRIJZEN

(aanbreng in procent)

	02^97	08^03	02	03	04	05	06	07	08
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	1.1	1.0	0.3	0.5	0.9	1.2	1.5	1.1	1.0
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.4	0.3	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.6	0.5	-0.6	0.2	0.6	1.0	0.7	0.3	0.4
a. Bedrijfsinvesteringen	0.4	0.4	-0.5	0.1	0.4	0.6	0.5	0.4	0.4
b. Overheidsinvesteringen	0.0	0.1	0.1	0.0	0.1	0.3	0.1	-0.2	-0.0
c. Investerings in woongebouwen	0.1	0.1	-0.1	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Veranderingen in voorraden	-0.1	0.0	0.2	0.2	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5. Binnenlandse bestedingen	2.0	1.9	0.3	1.2	1.8	2.5	2.5	1.7	1.7
6. Uitvoer van goederen en diensten	3.1	4.1	-0.8	2.1	4.4	4.6	4.4	4.4	4.5
a. Goederen	2.2	3.3	-0.7	1.7	3.7	3.8	3.6	3.6	3.7
b. Diensten	0.7	0.7	-0.0	0.4	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
7. Finale bestedingen	5.1	6.0	-0.4	3.4	6.2	7.1	6.9	6.1	6.2
8. Invoer van goederen en diensten	-2.8	-3.8	1.1	-2.1	-3.9	-4.3	-4.4	-4.0	-4.1
a. Goederen	-1.9	-3.2	1.1	-1.6	-3.3	-3.6	-3.6	-3.4	-3.5
b. Diensten	-0.6	-0.5	0.2	-0.4	-0.6	-0.6	-0.6	-0.6	-0.6
9. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.3	2.2	0.7	1.2	2.3	2.8	2.6	2.1	2.1

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 7 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in miljoen euro)*

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	138456	142072	146023	150472	156192	162993	168782	174719
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	55103	57784	60327	62390	64485	66605	68962	71113
3. Brutovorming van vast kapitaal	52897	51478	52450	54931	58664	61895	63881	66500
a. Bedrijfsinvesteringen	36740	35116	35723	37462	39771	42078	44104	46184
b. Overheidsinvesteringen	3907	4168	4252	4570	5510	5932	5402	5399
c. Investerings in woongebouwen	12251	12194	12475	12899	13384	13886	14375	14917
4. Binnenlandse bestedingen	245324	249254	256481	265366	276931	289231	299521	310345
5. Uitvoer van goederen en diensten	217055	213080	218654	231866	248071	264766	282423	301273
6. Finale bestedingen	462379	462334	475135	497232	525002	553998	581945	611618
7. Invoer van goederen en diensten	208096	200510	204856	215675	230797	247276	263655	281293
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	254282	261824	270279	281557	294205	306722	318289	330325
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	4587	4961	5075	5497	5642	5802	5980	6138
10. Bruto nationaal inkomen	258869	266784	275355	287054	299848	312524	324270	336463

Tabel 8 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in procent van het bbp)*

	02^97	08^03	02	03	04	05	06	07	08
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	54.2	53.3	54.3	54.0	53.4	53.1	53.1	53.0	52.9
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	21.4	21.9	22.1	22.3	22.2	21.9	21.7	21.7	21.5
3. Brutovorming van vast kapitaal	20.6	19.9	19.7	19.4	19.5	19.9	20.2	20.1	20.1
a. Bedrijfsinvesteringen	14.0	13.6	13.4	13.2	13.3	13.5	13.7	13.9	14.0
b. Overheidsinvesteringen	1.6	1.7	1.6	1.6	1.6	1.9	1.9	1.7	1.6
c. Investerings in woongebouwen	4.9	4.6	4.7	4.6	4.6	4.5	4.5	4.5	4.5
4. Binnenlandse bestedingen	95.9	94.3	95.2	94.9	94.2	94.1	94.3	94.1	94.0
5. Uitvoer van goederen en diensten	79.7	85.6	81.4	80.9	82.4	84.3	86.3	88.7	91.2
6. Finale bestedingen	175.6	179.9	176.6	175.8	176.6	178.4	180.6	182.8	185.2
7. Invoer van goederen en diensten	75.6	79.9	76.6	75.8	76.6	78.4	80.6	82.8	85.2
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	2.0	1.9	1.9	1.9	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9
10. Bruto nationaal inkomen	102.0	101.9	101.9	101.9	102.0	101.9	101.9	101.9	101.9

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 9 DEFLATOREN VAN HET BBP EN DE BELANGRIJKSTE BESTEDINGSCATEGORIEËN

(groeivoeten)

	02//90	08//02	02/01	03/02	04/03	05/04	06/05	07/06	08/07
1. Consumptieve bestedingen particulieren									
a. Deflator	2.0	1.5	1.9	1.8	1.4	1.4	1.5	1.5	1.6
1. Exclusief energie	2.0	1.6	2.4	1.9	1.6	1.5	1.6	1.6	1.6
. Voeding, drank en tabak	1.3	1.7	2.4	2.9	1.7	1.4	1.3	1.4	1.5
. Andere goederen	1.4	1.5	1.7	1.0	1.3	1.5	1.7	1.8	1.9
. Diensten	2.3	1.5	2.4	1.7	1.5	1.4	1.5	1.5	1.6
. Huurprijzen	2.6	2.0	2.7	2.5	2.2	2.0	1.8	1.7	1.7
2. Energie	2.1	0.1	-3.2	0.0	-1.9	0.3	0.4	0.7	0.9
. Verwarming, elektriciteit	1.6	0.1	-3.4	-0.2	-1.5	0.1	0.3	0.7	0.9
. Transport	3.0	0.1	-2.8	0.4	-2.7	0.5	0.6	0.8	0.8
b. Onderliggende inflatie	2.2	1.6	2.4	1.7	1.6	1.6	1.6	1.6	1.7
c. Index consumptieprijzen	2.1	1.5	1.6	1.5	1.4	1.4	1.5	1.5	1.6
d. Gezondheidsindex	2.0	1.5	1.8	1.4	1.5	1.5	1.6	1.6	1.7
2. Consumptieve bestedingen overheid	2.9	1.9	3.0	2.4	1.8	1.7	1.9	1.9	1.7
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.6	1.7	-0.0	1.0	1.8	1.9	1.8	1.7	1.9
a. Bedrijfsinvesteringen	1.5	1.8	-0.7	0.9	1.9	2.0	2.0	1.9	2.1
b. Overheidsinvesteringen	1.4	1.5	-1.4	1.1	1.6	1.8	1.6	1.3	1.6
c. Investerings in woongebouwen	2.0	1.5	2.5	1.4	1.6	1.8	1.5	1.2	1.5
4. Binnenlandse bestedingen	2.1	1.6	1.3	1.6	1.5	1.6	1.7	1.7	1.7
5. Uitvoer van goederen en diensten	1.2	1.0	-0.9	-0.1	0.4	1.3	1.4	1.5	1.6
6. Finale bestedingen	1.7	1.4	0.2	0.8	1.0	1.5	1.6	1.6	1.6
7. Invoer van goederen en diensten	1.2	0.8	-2.2	-0.8	-0.1	1.3	1.5	1.5	1.6
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.1	1.7	2.3	2.0	1.8	1.6	1.7	1.7	1.7

(/) Groeivoeten
(//) Gemiddelde groeivoeten

Tabel 10 OPBOUW VAN DE PRIJSONTWIKKELING VAN DE FINALE BESTEDINGEN

(aanbreng in procent)

	02^97	08^03	02	03	04	05	06	07	08
1. Binnenlands kosten per eenheid product (a+b+c)	0.9	1.0	1.3	1.1	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9
a. Loonkosten	0.6	0.4	0.9	0.3	0.4	0.4	0.4	0.5	0.5
b. Indirecte belastingen	0.1	0.1	0.3	0.1	-0.0	0.1	0.1	0.0	0.1
c. Bruto-exploitatietoerschoot	0.2	0.5	0.1	0.6	0.7	0.5	0.4	0.4	0.4
2. Invoerprijzen	1.0	0.4	-1.0	-0.3	-0.0	0.6	0.7	0.7	0.7
3. Deflator van finale bestedingen	2.0	1.4	0.2	0.8	1.0	1.5	1.6	1.6	1.6

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 11 BESCHIKBAAR INKOMEN, BESPARINGEN EN VORDERINGENOVERSCHOT*(in miljoen euro)*

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	254282	261824	270279	281557	294205	306722	318289	330325
Saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland	4587	4961	5075	5497	5642	5802	5980	6138
2. Bruto nationaal inkomen	258869	266784	275355	287054	299848	312524	324270	336463
Verbruik van vaste activa	38240	40265	42383	44652	46952	49259	51539	53951
3. Netto nationaal inkomen	220629	226519	232972	242402	252895	263265	272730	282512
Saldo van de inkomensoverdrachten van/naar het buitenland	-2169	-2193	-2409	-2374	-2556	-2618	-2750	-2850
4. Netto nationaal beschikbaar inkomen	218460	224326	230563	240028	250339	260647	269980	279662
Nationale consumptie	193559	199856	206350	212862	220677	229598	237744	245832
5. Netto nationale besparingen	24900	24470	24213	27166	29662	31049	32236	33830
Investerings in vaste activa	52897	51478	52450	54931	58664	61895	63881	66500
Veranderingen in voorraden	-1132	-2080	-2319	-2427	-2411	-2261	-2104	-1987
Saldo van de kapitaaltransacties met het buitenland	-86	-20	-56	-83	-89	-90	-92	-96
6. Vorderingenoverschot van de totale economie	11289	15318	16409	19231	20272	20584	21906	23173

Tabel 12 BESCHIKBAAR INKOMEN, RAMINGEN TEGEN PRIJZEN VAN 1995*(in miljoen euro)*

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	233216	234775	237658	243132	250037	256421	261734	267161
Ruilvoetwinst of -verlies	-5532	-3123	-1974	-1137	-1115	-1223	-1338	-1491
2. Reëel bruto binnenlands inkomen	227684	231652	235684	241995	248922	255198	260397	265671
Saldo van de reële primaire inkomens van/naar het buitenland	4116	4396	4430	4726	4774	4827	4891	4935
3. Reëel bruto nationaal inkomen	231800	236048	240114	246721	253696	260025	265288	270606

Tabel 13 VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	198961	204777	209323	216273	224981	234205	243121	252304
. lonen en salarissen	136581	141890	145231	150376	156565	162930	169289	175716
. bruto-exploitatieoverschot	39801	40465	41499	42593	43964	45379	46663	48012
. inkomens uit vermogen	22579	22423	22593	23304	24453	25896	27169	28576
2. Netto lopende overdrachten	-37814	-37972	-36734	-37823	-39772	-40575	-42869	-45234
. sociale uitkeringen min sociale premies	-4020	-3319	-2277	-2737	-3585	-4338	-4922	-5653
. belastingen op inkomen	-35945	-37113	-37099	-38153	-39291	-39412	-41181	-42891
. overige overdrachten	2151	2460	2642	3066	3103	3175	3234	3310
3. Beschikbaar inkomen	161138	166806	172590	178450	185209	193630	200252	207071
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	41933	41445	43667	47319	50300	52688	54786	56820
2. Netto lopende overdrachten	-7095	-6920	-7078	-7587	-7983	-8336	-8603	-8654
3. Beschikbaar inkomen	34838	34525	36589	39732	42316	44351	46183	48166
Overheid								
1. Primair inkomen	17984	20562	22364	23463	24566	25631	26363	27339
2. Netto lopende overdrachten	42773	42731	41437	43071	45236	46332	48761	51079
3. Beschikbaar inkomen	60757	63293	63801	66534	69803	71963	75124	78418
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	2169	2193	2409	2374	2556	2618	2750	2850
Bruto nationaal inkomen	258869	266784	275355	287054	299848	312524	324270	336463
(*) Huishoudens en izw's								

Tabel 14 VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN

(in procent)

	01	02	03	04	05	06	07	08
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	76.9	76.8	76.0	75.3	75.0	74.9	75.0	75.0
. lonen en salarissen	52.8	53.2	52.7	52.4	52.2	52.1	52.2	52.2
. bruto-exploitatieoverschot	15.4	15.2	15.1	14.8	14.7	14.5	14.4	14.3
. inkomens uit vermogen	8.7	8.4	8.2	8.1	8.2	8.3	8.4	8.5
2. Netto lopende overdrachten	-14.6	-14.2	-13.3	-13.2	-13.3	-13.0	-13.2	-13.4
. sociale uitkeringen min sociale premies	-1.6	-1.2	-0.8	-1.0	-1.2	-1.4	-1.5	-1.7
. belastingen op inkomen	-13.9	-13.9	-13.5	-13.3	-13.1	-12.6	-12.7	-12.7
. overige overdrachten	0.8	0.9	1.0	1.1	1.0	1.0	1.0	1.0
3. Beschikbaar inkomen	62.2	62.5	62.7	62.2	61.8	62.0	61.8	61.5
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	16.2	15.5	15.9	16.5	16.8	16.9	16.9	16.9
2. Netto lopende overdrachten	-2.7	-2.6	-2.6	-2.6	-2.7	-2.7	-2.7	-2.6
3. Beschikbaar inkomen	13.5	12.9	13.3	13.8	14.1	14.2	14.2	14.3
Overheid								
1. Primair inkomen	6.9	7.7	8.1	8.2	8.2	8.2	8.1	8.1
2. Netto lopende overdrachten	16.5	16.0	15.0	15.0	15.1	14.8	15.0	15.2
3. Beschikbaar inkomen	23.5	23.7	23.2	23.2	23.3	23.0	23.2	23.3
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	0.8	0.8	0.9	0.8	0.9	0.8	0.8	0.8
Bruto nationaal inkomen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
(*) Huishoudens en izw's								

Tabel 15 PRODUCTIEFACTOREN EN PRODUCTIEKOSTEN

(groeivoeten)	02^97	08^03	02	03	04	05	06	07	08
1. Productie van de ondernemingen	3.5	2.6	0.2	0.8	2.7	3.4	3.2	2.6	2.7
2. Arbeidsproductiviteit per hoofd									
a. Ondernemingen	1.3	1.6	1.3	1.4	1.9	1.9	1.7	1.5	1.5
b. Verwerkende nijverheid	3.3	2.8	2.4	2.1	3.4	3.5	2.9	2.4	2.4
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.3	1.3	1.0	1.1	1.4	1.4	1.2	1.2	1.2
3. Nominaal brutoloon per hoofd									
a. Ondernemingen	2.9	2.7	3.9	2.1	2.7	2.9	2.9	3.0	3.0
b. Verwerkende nijverheid	3.3	3.0	3.7	2.2	3.0	3.2	3.2	3.2	3.3
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	2.8	2.7	4.0	2.0	2.7	2.9	2.9	3.0	3.0
4. Reëel brutoloon per hoofd									
a. Ondernemingen	1.1	1.2	1.9	0.3	1.3	1.4	1.3	1.4	1.4
b. Verwerkende nijverheid	1.5	1.4	1.7	0.4	1.6	1.7	1.6	1.6	1.7
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	1.0	1.2	2.0	0.3	1.3	1.4	1.4	1.4	1.4
5. Arbeidsproductiviteit per uur									
a. Ondernemingen	1.5	1.8	1.6	1.7	2.1	2.1	1.8	1.6	1.6
b. Verwerkende nijverheid	3.3	2.8	2.9	2.2	3.4	3.4	2.9	2.4	2.4
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.5	1.5	1.3	1.5	1.6	1.6	1.4	1.4	1.3
6. Nominale loonkosten per uur									
a. Ondernemingen	3.0	3.0	4.3	2.4	3.0	3.2	3.2	3.2	3.3
b. Verwerkende nijverheid	3.1	3.1	4.3	2.3	3.1	3.3	3.3	3.3	3.4
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	3.0	3.1	4.4	2.4	3.0	3.3	3.3	3.3	3.3
7. Reële loonkosten per uur									
a. Ondernemingen	1.2	1.5	2.3	0.6	1.6	1.7	1.6	1.7	1.6
b. Verwerkende nijverheid	1.3	1.6	2.3	0.5	1.7	1.8	1.8	1.8	1.8
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	1.3	1.5	2.4	0.6	1.6	1.8	1.7	1.7	1.7
8. Reële loonkosten per eenheid product in de ondernemingen	-0.1	-0.5	0.4	-1.3	-0.9	-0.6	-0.4	-0.1	0.0
9. Lange rente (>=6j.)	5.1	5.0	4.9	4.3	4.4	4.9	5.3	5.5	5.6
10. Bruto winstvoet in de ondernemingen (*) (in %)	27.1	28.2	26.2	26.9	27.8	28.3	28.6	28.8	29.0
11. Bruto winstvoet op het kapitaal (*) (in %)	16.7	17.5	16.0	16.5	17.2	17.6	17.9	18.0	18.0
12. Werkelijke arbeidstijd in de verwerkende nijverheid en de energiesector	0.1	0.0	-0.5	-0.1	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0

(*) Bruto-exploitatieoverschot gedeeld door de toegevoegde waarde tegen factorkosten (voor de winstvoet in bedrijven) en door de kapitaalvoorraad gewaardeerd aan vervangingskost (voor de winstvoet op het kapitaal) voor de ondernemingen exclusief de landbouwondernemingen.

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 16 BEROEPSBEVOLKING, WERKGELEGENHEID EN WERKLOOSHEID

(jaargemiddelden)

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Totale bevolking								
In duizendtallen	10286.6	10332.9	10368.0	10391.5	10414.4	10436.6	10458.2	10479.2
Vershil in duizendtallen	35.3	46.3	35.1	23.6	22.9	22.2	21.6	21.0
2. Beroepsbevolking, definitie FPB								
In duizendtallen	4802.2	4832.3	4870.4	4898.7	4923.7	4952.8	4979.2	4993.5
Vershil in duizendtallen	63.9	30.1	38.1	28.3	25.0	29.1	26.4	14.3
3. Activiteitsgraad	71.2	71.3	71.6	71.9	72.0	72.0	72.0	72.0
4. Binnenlandse werkgelegenheid								
Totaal								
In duizendtallen	4147.5	4138.5	4137.3	4163.6	4203.3	4242.5	4269.3	4297.4
Vershil in duizendtallen	58.6	-9.0	-1.1	26.3	39.7	39.2	26.8	28.1
Loon- en weddetrekkenden								
In duizendtallen	2720.7	2703.0	2705.0	2735.1	2776.3	2815.9	2844.7	2873.9
Vershil in duizendtallen	65.5	-17.7	2.0	30.1	41.2	39.6	28.8	29.2
Zelfstandigen								
In duizendtallen	681.9	675.4	672.0	668.6	667.6	667.6	666.3	666.0
Vershil in duizendtallen	-7.2	-6.5	-3.4	-3.4	-0.9	-0.0	-1.3	-0.3
Overheid								
In duizendtallen	744.9	760.1	760.3	760.0	759.4	758.9	758.3	757.4
Vershil in duizendtallen	0.3	15.2	0.3	-0.4	-0.6	-0.4	-0.7	-0.8
5. Werkgelegenheidsgraad	62.2	61.8	61.6	61.8	62.2	62.4	62.5	62.7
6. Werkloosheid								
Definitie FPB								
In duizendtallen	604.7	643.8	682.8	684.6	669.8	659.5	658.8	644.8
Vershil in duizendtallen	5.2	39.1	39.0	1.8	-14.8	-10.3	-0.7	-13.9
Werkloosheidsgraad	12.6	13.3	14.0	14.0	13.6	13.3	13.2	12.9
Werkzoekenden								
In duizendtallen	456.8	491.5	533.8	543.8	534.9	526.6	527.5	518.0
Vershil in duizendtallen	-1.9	34.7	42.3	10.0	-8.9	-8.3	0.9	-9.5
7. Werkelijk arbeidsvolume (groeivoet)	1.1	-1.0	-0.4	0.5	1.0	0.9	0.6	0.7

Tabel 17 UITVOER EN INVOER TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Uitvoer	217055	213080	218654	231866	248071	264766	282423	301273
a. Goederen excl. energie	169357	165612	169771	181033	194185	207530	221599	236638
b. Diensten	32936	33075	34272	36546	39119	41884	44846	47993
c. Energie	8585	8271	8321	7716	7893	8180	8498	8836
d. Verbruik door niet-ingezetenen in het econ. gebied	6178	6122	6290	6570	6874	7172	7481	7806
2. Invoer	208096	200510	204856	215675	230797	247276	263655	281293
a. Goederen excl. energie	154192	147715	150446	160632	173208	186407	199737	214084
b. Diensten	28126	27242	28369	30043	31861	34037	36224	38519
c. Energie	17054	16235	16325	14877	15183	15708	16272	16895
d. Verbruik door ingezetenen in het buitenland	8724	9318	9717	10123	10545	11124	11422	11795
3. Netto uitvoer van goederen en diensten	8958	12570	13798	16191	17274	17490	18768	19980
a. Goederen excl. energie	15165	17898	19325	20402	20977	21122	21861	22554
b. Diensten	4810	5833	5904	6503	7258	7848	8622	9474
c. Energie	-8470	-7965	-8004	-7161	-7291	-7528	-7774	-8059
d. Overige	-2546	-3196	-3426	-3553	-3670	-3952	-3941	-3989
4. Factorinkomens								
a. Ontvangen van het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	4355	4633	4897	5152	5407	5669	5944	6223
2. Andere inkomens	35672	36368	37014	37593	38209	38855	39517	40197
b. Betaald aan het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	1156	1333	1502	1626	1730	1820	1904	1985
2. Andere inkomens	32542	33177	33766	34227	34721	35243	35779	36355
5. Netto uitvoer (3+4)	15288	19062	20441	23083	24440	24951	26545	28061
6. Overige inkomensoverdrachten	-3912	-3724	-3977	-3769	-4079	-4277	-4547	-4792
7. Saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans	11376	15337	16465	19314	20360	20674	21998	23268

Tabel 18 EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Middelen	63054	64715	66540	71735	76525	80218	83684	87685
a. Bruto besparingen	63140	64735	66596	71818	76614	80308	83775	87781
1. Ondernemingen	33309	32976	35128	38116	40496	42349	44007	45805
2. Gezinnen	24471	26481	28181	29698	30943	32761	33765	34824
3. Overheid	5621	5477	3440	4108	5281	5320	6123	7264
4. Izw's	-260	-198	-153	-104	-106	-122	-119	-111
b. Nettokapitaaloverdrachten	-86	-20	-56	-83	-89	-90	-92	-96
2. Bestedingen	51765	49398	50131	52504	56254	59634	61778	64513
a. Bruto kapitaalvorming	51765	49398	50131	52504	56254	59634	61778	64513
1. Ondernemingen	32930	30290	30723	32258	34476	36820	38894	40970
2. Gezinnen	14785	14717	14956	15470	16057	16664	17257	17913
3. Overheid	3896	4193	4252	4570	5510	5932	5402	5399
4. Izw's	154	153	156	161	167	174	180	186
3. Vorderingenoverschot	11289	15317	16409	19231	20271	20584	21906	23173

Tabel 19 EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN

(in procent van het bbp)

	02 [^] 97	08 [^] 03	02	03	04	05	06	07	08
1. Middelen	25.5	25.8	24.7	24.6	25.5	26.0	26.2	26.3	26.5
a. Bruto besparingen	25.5	25.9	24.7	24.6	25.5	26.0	26.2	26.3	26.6
1. Ondernemingen	13.6	13.6	12.6	13.0	13.5	13.8	13.8	13.8	13.9
2. Gezinnen	10.1	10.6	10.1	10.4	10.5	10.5	10.7	10.6	10.5
3. Overheid	1.9	1.7	2.1	1.3	1.5	1.8	1.7	1.9	2.2
4. Izw's	-0.0	-0.0	-0.1	-0.1	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
b. Nettokapitaaloverdrachten	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
2. Bestedingen	20.3	19.1	18.9	18.5	18.6	19.1	19.4	19.4	19.5
a. Bruto kapitaalvorming	20.3	19.1	18.9	18.5	18.6	19.1	19.4	19.4	19.5
1. Ondernemingen	12.7	11.9	11.6	11.4	11.5	11.7	12.0	12.2	12.4
2. Gezinnen	5.9	5.5	5.6	5.5	5.5	5.5	5.4	5.4	5.4
3. Overheid	1.6	1.7	1.6	1.6	1.6	1.9	1.9	1.7	1.6
4. Izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
3. Vorderingenoverschot	5.1	6.7	5.9	6.1	6.8	6.9	6.7	6.9	7.0

^(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 20 RENTEVOETEN

	02^97	08^03	02	03	04	05	06	07	08
1. Korte rente (3m.)									
Nominaal	3.6	3.6	3.2	2.3	2.6	3.5	4.3	4.5	4.5
Reëel	1.8	2.1	1.3	0.5	1.2	2.1	2.8	3.0	2.9
2. Lange rente (10j.)									
Nominaal	5.2	5.0	5.0	4.3	4.4	4.9	5.3	5.5	5.6
Reëel	3.4	3.5	3.0	2.5	3.0	3.5	3.8	4.0	4.0
3. Hypothecaire rente									
Nominaal	5.9	6.0	5.9	5.3	5.4	5.9	6.3	6.5	6.6
Reëel	4.1	4.5	3.9	3.5	4.0	4.4	4.8	5.0	5.0
Pro memorie:									
Korte rente eurozone (3m.)	--	3.7	3.3	2.4	2.7	3.6	4.4	4.6	4.6
Lange rente Duitsland (10j.)	4.9	4.9	4.8	4.2	4.3	4.8	5.2	5.4	5.5
(^) Gemiddelden van periodes									

Sectorrekeningen

Tabel 21 SYNTHESE VAN DE TRANSACTIES VAN DE GROTE SECTOREN

(in procent van het bbp)

	02^97	08^03	02	03	04	05	06	07	08
1. Particulieren (*)									
a. Beschikbaar inkomen	63.7	63.2	63.7	63.9	63.4	63.0	63.1	62.9	62.7
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.6	0.6	0.6	0.5	0.6	0.6	0.7	0.7	0.7
c. Consumptie	54.2	53.3	54.3	54.0	53.4	53.1	53.1	53.0	52.9
d. Brutobesparingen	10.1	10.5	10.0	10.4	10.5	10.5	10.6	10.6	10.5
e. Kapitaaloverdrachten	-0.0	-0.2	-0.2	-0.3	-0.3	-0.3	-0.2	-0.2	-0.2
f. Brutokapitaalvorming	6.0	5.5	5.7	5.6	5.6	5.5	5.5	5.5	5.5
g. Vorderingenoverschot	4.0	4.7	4.1	4.5	4.7	4.7	4.9	4.9	4.8
2. Vennootschappen									
a. Beschikbaar inkomen	14.1	14.3	13.2	13.5	14.1	14.4	14.5	14.5	14.6
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.6	0.6	0.6	0.5	0.6	0.6	0.7	0.7	0.7
c. Brutobesparingen	13.6	13.6	12.6	13.0	13.5	13.8	13.8	13.8	13.9
d. Kapitaaloverdrachten	0.7	0.8	0.7	0.7	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8
e. Brutokapitaalvorming	12.7	11.9	11.6	11.4	11.5	11.7	12.0	12.2	12.4
f. Vorderingenoverschot	1.6	2.5	1.7	2.3	2.9	2.8	2.6	2.4	2.3
3. Overheid									
a. Beschikbaar inkomen	23.3	23.6	24.2	23.6	23.6	23.7	23.5	23.6	23.7
b. Consumptie	21.4	21.9	22.1	22.3	22.2	21.9	21.7	21.7	21.5
c. Brutobesparingen	1.9	1.7	2.1	1.3	1.5	1.8	1.7	1.9	2.2
d. Kapitaaloverdrachten	-0.7	-0.6	-0.4	-0.4	-0.5	-0.5	-0.6	-0.6	-0.6
e. Brutokapitaalvorming	1.6	1.7	1.6	1.6	1.6	1.9	1.9	1.7	1.6
f. Vorderingenoverschot	-0.4	-0.5	0.0	-0.7	-0.7	-0.6	-0.8	-0.4	-0.0
4. Totale economie									
a. Brutobesparingen	25.5	25.9	24.7	24.6	25.5	26.0	26.2	26.3	26.6
b. Brutokapitaalvorming	20.3	19.1	18.9	18.5	18.6	19.1	19.4	19.4	19.5
c. Kapitaaloverdrachten	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
d. Vorderingenoverschot	5.1	6.7	5.9	6.1	6.8	6.9	6.7	6.9	7.0

(*) Huishoudens en izw's

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 22 REKENING VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
I. Lopende transacties								
a. Middelen	237679	245973	252297	260621	270369	280836	291120	301604
1. Netto exploitatieoverschot	7170	7203	7367	7490	7679	7869	8019	8173
2. Gemengd inkomen	23767	23993	24435	24903	25563	26230	26789	27370
3. Beloning van werknemers	136581	141890	145231	150376	156565	162930	169289	175716
. Lonen	102691	106720	109246	113094	117669	122331	127003	131678
. Werkelijke sociale premies tlv werkgevers	26448	27339	27887	28915	30236	31596	32916	34322
. Toegerekende sociale premies tlv werkgevers	7441	7831	8098	8367	8660	9003	9370	9717
4. Netto inkomen uit vermogen	22547	22392	22563	23274	24422	25863	27134	28540
. Rente	9504	8997	8760	8711	8998	9564	9956	10406
. Winstuitkeringen	8690	8886	9238	9798	10404	11042	11684	12388
. Overige	4352	4510	4566	4765	5020	5256	5494	5747
5. Sociale uitkeringen	46825	49513	51758	53202	54647	56333	58173	59966
6. Overige netto inkomensoverdrachten	-740	-568	-517	-240	-328	-391	-461	-523
7. Overige (*)	1529	1549	1461	1616	1820	2002	2177	2361
b. Bestedingen	221970	228660	233706	241007	250023	259224	269069	279099
1. Belastingen op inkomen en vermogen	35904	37075	37061	38113	39249	39369	41136	42844
2. Sociale premies	50845	52832	54034	55939	58232	60671	63095	65619
. Werkelijke sociale premies	43404	45001	45937	47572	49572	51667	53724	55902
. Toegerekende sociale premies	7441	7831	8098	8367	8660	9003	9370	9717
3. Nationale consumptieve bestedingen	135221	138752	142611	146956	152543	159184	164838	170636
c. Netto besparingen	15700	17313	18592	19614	20345	21613	22051	22505
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	504	485	438	457	451	456	460	465
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	504	485	438	457	451	456	460	465
b. Bestedingen	7314	6840	6706	6748	6832	6905	6944	7013
1. Investerings in vaste activa	14829	14761	15001	15514	16101	16709	17301	17957
2. Verbruik van vaste activa (-)	8771	9168	9590	10084	10598	11148	11714	12319
3. Vermogensheffingen	1189	1267	1301	1319	1338	1358	1379	1401
4. Veranderingen in voorraden	-44	-44	-44	-44	-44	-44	-44	-44
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1	-1
6. Saldo aan- en verkopen van grond en overige materiële niet-geproduceerde activa	-200	-200	-200	-200	-200	-200	-200	-200
7. Overige kapitaaloverdrachten, betaald	312	224	239	244	236	232	224	219
III. Vorderingenoverschot	8890	10958	12324	13323	13965	15164	15567	15957
p.m. netto beschikbaar inkomen	149392	154516	159742	164954	171068	178795	184712	190780
(*) Correcties voor mutaties in voorzieningen pensioenverzekeringen								

Tabel 23 BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS*(in miljoen euro)*

	01	02	03	04	05	06	07	08
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	15941	16371	16956	17574	18277	19017	19734	20493
2. Bruto gemengd inkomen	23767	23993	24435	24903	25563	26230	26789	27370
3. Lonen	136581	141890	145231	150376	156565	162930	169289	175716
. Privé-sector	103905	107271	109461	113722	118904	124230	129374	134850
. Ondernemingen	98589	101782	103832	107850	112747	117776	122630	127799
. Huishoudens	3250	3343	3403	3513	3648	3788	3919	4060
. Izw's	2066	2146	2227	2359	2509	2666	2825	2991
. Overheid	29469	31310	32367	33121	33975	34843	35867	36620
. Grensarbeiders	3200	3301	3396	3526	3678	3849	4040	4238
4. Inkomen uit vermogen	22547	22392	22563	23274	24422	25863	27134	28540
. Rente	9504	8997	8760	8711	8998	9564	9956	10406
. Winstuitkeringen	8690	8886	9238	9798	10404	11042	11684	12388
. Overige	4352	4510	4566	4765	5020	5256	5494	5747
Totaal (1 tot 4)	198835	204646	209186	216127	224827	234040	242946	252119
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	33875	35180	36019	37330	38952	40660	42348	44101
2. Werknemersbijdragen	12927	13475	13718	14222	14792	15386	15963	16555
3. Bijdragen van zelfstandigen	2464	2555	2636	2680	2724	2789	2868	2963
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	755	782	808	827	849	880	913	948
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	824	840	853	880	915	956	1002	1052
Totaal (1 tot 5)	50845	52832	54034	55939	58232	60671	63095	65619
6. Belastingen op inkomen en vermogen	35904	37075	37061	38113	39249	39369	41136	42844
Totaal (1 tot 6)	86749	89907	91095	94051	97481	100040	104231	108463
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	46825	49513	51758	53202	54647	56333	58173	59966
2. Overige netto overdrachten	-740	-568	-517	-240	-328	-390	-461	-522
Totaal (1+2)	46085	48945	51241	52962	54320	55943	57712	59443
IV. Beschikbaar inkomen	158163	163684	169331	175038	181665	189943	196427	203099

Tabel 24 BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS TEGEN CONSTATE PRIJZEN*(groeivoeten)*

	01	02	03	04	05	06	07	08
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	-0.1	0.8	1.8	2.3	2.5	2.5	2.2	2.2
2. Bruto gemengd inkomen	-0.1	-1.0	0.1	0.5	1.2	1.1	0.6	0.5
3. Lonen	2.6	1.9	0.6	2.2	2.6	2.5	2.3	2.1
. Privé-sector	2.8	1.3	0.3	2.5	3.1	2.9	2.6	2.6
. Ondernemingen	3.0	1.3	0.2	2.5	3.1	2.9	2.6	2.6
. Huishoudens	-0.7	0.9	0.0	1.8	2.4	2.3	1.9	1.9
. Izw's	0.1	1.9	1.9	4.5	4.8	4.7	4.4	4.2
. Overheid	1.8	4.2	1.6	1.0	1.1	1.0	1.4	0.5
. Grensarbeiders	1.5	1.2	1.1	2.4	2.8	3.1	3.4	3.2
4. Inkomen uit vermogen	-5.8	-2.6	-1.0	1.8	3.4	4.3	3.3	3.5
. Rente	-6.4	-7.1	-4.3	-1.9	1.8	4.7	2.5	2.9
. Winstuitkeringen	-9.9	0.3	2.2	4.6	4.7	4.6	4.2	4.3
. Overige	5.1	1.7	-0.5	3.0	3.8	3.2	2.9	2.9
Totaal (1 tot 4)	1.0	1.0	0.4	1.9	2.5	2.6	2.2	2.1
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	3.1	1.9	0.6	2.2	2.9	2.8	2.6	2.5
2. Werknemersbijdragen	1.3	2.3	0.0	2.3	2.5	2.5	2.2	2.1
3. Bijdragen van zelfstandigen	0.3	1.8	1.4	0.3	0.2	0.9	1.3	1.7
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	1.4	1.7	1.5	1.0	1.2	2.1	2.2	2.1
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	11.8	0.0	-0.1	1.8	2.4	2.9	3.3	3.2
Totaal (1 tot 5)	2.6	1.9	0.5	2.1	2.6	2.6	2.4	2.3
6. Belastingen op inkomen en vermogen	2.7	1.3	-1.8	1.5	1.5	-1.2	2.9	2.5
Totaal (1 tot 6)	2.7	1.7	-0.4	1.9	2.2	1.1	2.6	2.4
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	1.8	3.7	2.7	1.4	1.3	1.6	1.7	1.4
2. Overige netto overdrachten	-28.1	-24.7	-10.5	-54.2	34.7	17.5	16.3	11.5
Totaal (1+2)	2.5	4.2	2.9	2.0	1.1	1.5	1.6	1.4
IV. Beschikbaar inkomen	0.6	1.5	1.7	2.0	2.3	3.0	1.9	1.8

Tabel 25 REKENING VAN DE IZW'S TEN BEHOEVE VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
I. Lopende transacties								
a. Middelen	3021	3160	3295	3448	3581	3725	3863	4010
1. Netto exploitatieoverschot	0	-0	-0	-0	-0	0	-0	-0
2. Sociale premies	98	102	106	112	119	126	133	141
3. Netto inkomen uit vermogen	32	31	30	30	31	33	34	36
. Rente	30	28	27	27	28	30	31	33
. Overige	2	3	3	3	3	3	3	3
4. Overige netto inkomensoverdrachten	2891	3028	3159	3306	3431	3566	3696	3833
b. Bestedingen	3374	3459	3556	3668	3810	3978	4123	4271
1. Belastingen op inkomen en vermogen	41	37	38	40	42	44	45	47
2. Sociale uitkeringen	98	102	106	112	119	126	133	141
3. Nationale consumptieve bestedingen	3235	3320	3412	3516	3650	3809	3944	4083
c. Netto besparingen	-353	-299	-261	-220	-230	-254	-259	-261
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	164	155	160	169	179	190	201	213
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	164	155	160	169	179	190	201	213
b. Bestedingen	60	53	48	46	44	42	39	37
1. Investerings in vaste activa	154	153	156	161	167	174	180	186
2. Verbruik van vaste activa (-)	94	101	108	116	124	132	140	150
III. Vorderingenoverschot	-250	-196	-149	-96	-94	-105	-97	-85

Tabel 26 REKENING VAN DE ONDERNEMINGEN

(geconsolideerd, in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
I. Lopende transacties								
a. Middelen	25377	23634	24466	26834	28628	29868	30868	31733
1. Netto exploitatieoverschot	30306	29234	30941	33861	36355	38509	40227	42091
2. Sociale premies	8334	8608	8805	9220	9737	10257	10783	11328
. werkelijke premies ten laste v.d. werkgevers	4500	4588	4651	4879	5171	5444	5720	6014
. premies ten laste v.d. werknemers	1618	1661	1693	1751	1822	1896	1967	2043
. toegerekende sociale premies	2216	2359	2460	2590	2743	2916	3097	3272
3. Netto inkomen uit vermogen	-5296	-5973	-6818	-7549	-8530	-9711	-10706	-11965
. rente	11639	13126	14982	16590	18746	21342	23528	26295
. winstuitkeringen en overige	-16935	-19099	-21800	-24139	-27277	-31054	-34234	-38260
4. Overige netto inkomensoverdrachten	480	486	515	527	540	556	571	583
5. Correctie IGDFI (*)	-8447	-8721	-8977	-9225	-9474	-9743	-10007	-10304
b. Bestedingen	17438	17563	17859	18950	20080	21151	22133	22926
1. Belastingen op inkomen en vermogen	8585	8438	8524	9195	9806	10351	10801	11046
2. Sociale uitkeringen	7324	7575	7874	8138	8454	8798	9156	9520
3. Mutaties in voorzieningen pensioen verzekerings	1529	1549	1461	1616	1820	2002	2177	2361
c. Netto besparingen	7947	6071	6607	7884	8547	8717	8735	8806
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	2362	2535	2395	2670	2736	2919	3060	3153
1. Ontvangen kapitaaloverdrachten	2362	2535	2395	2670	2736	2919	3060	3153
b. Bestedingen	8628	4126	2730	2523	3019	3678	4112	4460
1. Investerings in vaste activa	34007	32396	33041	34686	36886	39081	40998	42957
2. Verbruik van vaste activa (-)	25361	26905	28521	30231	31949	33632	35272	36998
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-fin. activa	580	361	162	161	161	161	160	160
4. Veranderingen in voorraden	-1076	-2105	-2319	-2427	-2411	-2261	-2104	-1987
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	1	1	1	1	1	1	1	1
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	477	379	365	333	330	329	327	326
III. Vorderingenoverschot	1682	4480	6272	8032	8264	7958	7683	7500
(*) Indirect gemeten diensten van financiële intermediairs								

Tabel 27 REKENING VAN HET BUITENLAND

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
I. Lopende transacties								
a. Middelen	211819	204396	209269	219961	235440	252163	268860	286800
1. Invoer van goederen en diensten	208096	200510	204856	215675	230797	247276	263655	281293
2. Beloning van werknemers	1156	1333	1502	1626	1730	1820	1904	1985
3. Belastingen op productie en invoer	2476	2265	2301	2128	2256	2392	2530	2676
4. Netto inkomen uit vermogen (-)	3130	3191	3248	3366	3488	3612	3737	3843
5. Overige netto inkomstenoverdrachten	1545	1606	1817	1766	1925	1957	2053	2115
6. Sociale premies	1181	1256	1328	1397	1466	1537	1612	1688
7. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	495	617	712	735	754	792	843	885
b. Bestedingen	223195	219733	225734	239275	255800	272837	290858	310068
1. Uitvoer van goederen en diensten	217055	213080	218654	231866	248071	264766	282423	301273
2. Beloning van werknemers	4355	4633	4897	5152	5407	5669	5944	6223
3. Subsidies (productgebonden en op invoer)	734	734	734	734	734	734	734	734
4. Belastingen op inkomen en vermogen	142	190	196	204	214	223	231	240
5. Sociale premies	405	467	526	570	606	638	667	695
6. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	505	629	726	749	769	808	859	903
c. Saldo van de lopende transacties	-11376	-15337	-16465	-19314	-20360	-20674	-21998	-23268
1. Goederen en diensten	-8958	-12570	-13798	-16191	-17274	-17490	-18768	-19980
2. Beloning van werknemers (netto)	-3200	-3301	-3396	-3526	-3678	-3849	-4040	-4238
3. Netto inkomen uit vermogen	-3130	-3191	-3248	-3366	-3488	-3612	-3737	-3843
4. Belastingen minus subsidies	1601	1341	1372	1190	1309	1436	1565	1702
5. Overige lopende overdrachten (netto)	2311	2383	2605	2579	2770	2841	2982	3090
II. Kapitaalverrichtingen	86	20	56	83	89	90	92	96
1. Netto kapitaaloverdrachten	129	62	98	125	131	132	134	138
2. Saldo aan- en verkopen van activa	42	42	42	42	42	42	42	42
III. Vorderingenoverschot	-11289	-15318	-16409	-19231	-20272	-20584	-21906	-23173

Openbare Financien

Tabel 28 REKENING VAN DE OVERHEID

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Ontvangsten	126608	131354	133857	138138	143097	147189	152501	157780
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	114531	118777	120803	125059	129656	133329	138205	143042
1. Fiscale ontvangsten	78021	80814	82012	84945	87938	89902	93111	96189
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	44716	45783	45862	47597	49357	50034	52263	54227
Huishoudens	35904	37075	37061	38113	39249	39369	41136	42844
Vennootschappen	8585	8438	8524	9195	9806	10351	10801	11046
Overige	227	269	278	289	302	314	326	337
b. Belastingen op productie en invoer	32116	33764	34849	36029	37243	38510	39470	40560
c. Vermogensheffingen	1189	1267	1301	1319	1338	1358	1379	1401
2. Werkelijke sociale premies	36510	37963	38790	40114	41718	43427	45093	46854
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	6979	7236	7551	7444	7673	7930	8189	8468
1. Inkomen uit vermogen	2627	2601	2691	2448	2493	2556	2612	2672
2. Inkomensoverdrachten	894	937	977	998	1021	1045	1070	1098
3. Kapitaaloverdrachten	220	122	99	66	64	63	62	61
4. Verkoop van goederen en diensten	3238	3576	3784	3933	4095	4266	4445	4636
C. Toegerekende sociale premies	5098	5341	5503	5635	5767	5930	6108	6270
2. Uitgaven	125640	131234	135850	140122	144915	149577	153703	157935
A. Primaire uitgaven	108861	115374	120631	125286	129988	134449	138366	142494
a. Lopende uitgaven	102798	108628	113798	117809	121486	125320	129601	133613
1. Beloning van werknemers	29476	31318	32374	33129	33983	34851	35876	36628
2. Intermediair verbruik	8171	8623	8966	9371	9727	10074	10449	10850
3. Subsidies	4001	4049	4136	4414	4540	4669	4811	4954
4. Sociale uitkeringen	56080	59150	62369	64538	66646	68993	71537	74074
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	39365	41795	43735	44907	46029	47362	48835	50254
- Uitkeringen in natura	16716	17354	18634	19631	20617	21631	22702	23820
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	2602	2768	2915	3014	3126	3226	3352	3483
6. Overdrachten aan vennootschappen	614	612	625	629	632	638	644	648
7. Overdrachten aan het buitenland	1853	2108	2412	2714	2830	2869	2933	2976
b. Kapitaaluitgaven	6062	6746	6833	7476	8502	9129	8765	8881
1. Investerings in vaste activa (bruto)	3907	4168	4252	4570	5510	5932	5402	5399
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-434	-178	-5	-4	-4	-3	-3	-3
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	322	278	244	268	274	289	305	321
4. Overdrachten aan vennootschappen	2128	2268	2144	2411	2481	2662	2804	2897
5. Overdrachten aan het buitenland	139	211	197	231	240	249	258	267
B. Rentelasten	16780	15860	15219	14836	14928	15129	15337	15440
3. Vorderingenoverschot	968	120	-1993	-1983	-1819	-2388	-1202	-155
Brutobesparingen	5621	5477	3440	4108	5281	5320	6123	7264
4. Primair saldo	17747	15980	13226	12853	13109	12740	14135	15286
p.m. consumptieve bestedingen	55103	57784	60327	62390	64485	66605	68962	71113
Geconsolideerde bruto-schuld	275997	275744	277364	279238	280926	283147	284302	284471

Tabel 29 REKENING VAN DE OVERHEID

(in procent van het bbp)

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Ontvangsten	49.8	50.2	49.5	49.1	48.6	48.0	47.9	47.8
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	45.0	45.4	44.7	44.4	44.1	43.5	43.4	43.3
1. Fiscale ontvangsten	30.7	30.9	30.3	30.2	29.9	29.3	29.3	29.1
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	17.6	17.5	17.0	16.9	16.8	16.3	16.4	16.4
Huishoudens	14.1	14.2	13.7	13.5	13.3	12.8	12.9	13.0
Vennootschappen	3.4	3.2	3.2	3.3	3.3	3.4	3.4	3.3
Overige	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
b. Belastingen op productie en invoer	12.6	12.9	12.9	12.8	12.7	12.6	12.4	12.3
c. Vermogensheffingen	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4
2. Werkelijke sociale premies	14.4	14.5	14.4	14.2	14.2	14.2	14.2	14.2
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2.7	2.8	2.8	2.6	2.6	2.6	2.6	2.6
1. Inkomen uit vermogen	1.0	1.0	1.0	0.9	0.8	0.8	0.8	0.8
2. Inkomensoverdrachten	0.4	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3
3. Kapitaaloverdrachten	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4. Verkoop van goederen en diensten	1.3	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4	1.4
C. Toegerekende sociale premies	2.0	2.0	2.0	2.0	2.0	1.9	1.9	1.9
2. Uitgaven	49.4	50.1	50.3	49.8	49.3	48.8	48.3	47.8
A. Primaire uitgaven	42.8	44.1	44.6	44.5	44.2	43.8	43.5	43.1
a. Lopende uitgaven	40.4	41.5	42.1	41.8	41.3	40.9	40.7	40.4
1. Beloning van werknemers	11.6	12.0	12.0	11.8	11.6	11.4	11.3	11.1
2. Intermediair verbruik	3.2	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3	3.3
3. Subsidies	1.6	1.5	1.5	1.6	1.5	1.5	1.5	1.5
4. Sociale uitkeringen	22.1	22.6	23.1	22.9	22.7	22.5	22.5	22.4
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	15.5	16.0	16.2	15.9	15.6	15.4	15.3	15.2
- Uitkeringen in natura	6.6	6.6	6.9	7.0	7.0	7.1	7.1	7.2
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1.0	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1
6. Overdrachten aan vennootschappen	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
7. Overdrachten aan het buitenland	0.7	0.8	0.9	1.0	1.0	0.9	0.9	0.9
b. Kapitaaluitgaven	2.4	2.6	2.5	2.7	2.9	3.0	2.8	2.7
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1.5	1.6	1.6	1.6	1.9	1.9	1.7	1.6
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-0.2	-0.1	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Overdrachten aan vennootschappen	0.8	0.9	0.8	0.9	0.8	0.9	0.9	0.9
5. Overdrachten aan het buitenland	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
B. Rentelasten	6.6	6.1	5.6	5.3	5.1	4.9	4.8	4.7
3. Vorderingenoverschot	0.4	0.0	-0.7	-0.7	-0.6	-0.8	-0.4	-0.0
Brutobesparingen	2.2	2.1	1.3	1.5	1.8	1.7	1.9	2.2
4. Primair saldo	7.0	6.1	4.9	4.6	4.5	4.2	4.4	4.6
p.m. consumptieve bestedingen	21.7	22.1	22.3	22.2	21.9	21.7	21.7	21.5
Geconsolideerde bruto-schuld	108.5	105.3	102.6	99.2	95.5	92.3	89.3	86.1

Tabel 30 REKENING VAN DE FEDERALE OVERHEID*(in miljoen euro)*

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Ontvangsten	74442	73643	74912	77310	80061	81791	84702	87454
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	69307	68928	70050	72634	75304	76926	79716	82346
1. Fiscale ontvangsten	67989	67579	68418	70977	73621	75208	77963	80564
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	41683	41845	41678	43289	44972	45550	47584	49345
- Huishoudens	33056	33347	33052	33982	35044	35068	36643	38151
- Vennootschappen	8401	8229	8349	9018	9626	10168	10615	10857
- Overige	227	269	278	289	302	314	326	337
b. Belastingen op productie en invoer	26171	25650	26654	27602	28562	29569	30290	31127
c. Vermogensheffingen	135	84	85	86	87	89	90	92
2. Werkelijke sociale premies	1318	1349	1633	1657	1683	1718	1753	1781
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2875	2563	2702	2485	2526	2570	2614	2661
1. Inkomen uit vermogen	1448	1239	1320	1068	1068	1068	1068	1068
2. Inkomensoverdrachten	500	529	558	565	573	582	591	601
3. Kapitaaloverdrachten	158	64	12	13	13	13	13	13
4. Verkoop van goederen en diensten	768	731	812	839	873	907	942	980
C. Toegerekende sociale premies	1860	1921	1947	1972	2009	2071	2144	2216
D. Overdrachten binnen de overheid	402	230	213	219	222	224	227	231
1. Van de sociale-verzekeringsinstellingen	285	134	110	116	119	122	125	128
2. Van de gemeenschappen en gewesten	113	93	95	95	95	95	95	95
3. Van de lagere overheid	3	3	8	8	8	8	8	8
waarvan kapitaaloverdrachten	176	5	5	5	5	5	5	5
2. Uitgaven	76806	74444	77026	79045	81371	83329	85482	87385
A. Primaire uitgaven	61144	59709	62890	65285	67530	69313	71309	73132
a. Lopende uitgaven	19375	19956	20835	21744	22285	22660	23247	23651
1. Beloning van werknemers	6949	7074	7228	7310	7488	7615	7877	7979
2. Intermediair verbruik	2265	2282	2359	2485	2542	2571	2612	2655
3. Subsidies	1418	1337	1320	1470	1490	1506	1529	1550
4. Sociale uitkeringen	6047	6267	6564	6811	6972	7143	7327	7511
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	4902	5077	5281	5472	5604	5743	5896	6046
- Uitkeringen in natura	1145	1190	1284	1339	1368	1400	1432	1465
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	333	384	435	435	441	429	435	442
6. Overdrachten aan vennootschappen	520	517	530	534	537	543	549	553
7. Overdrachten aan het buitenland	1843	2096	2397	2699	2815	2853	2917	2960
b. Kapitaaluitgaven	740	1284	1497	1865	2024	2115	2194	2221
1. Investerings in vaste activa (bruto)	291	490	506	630	792	772	783	796
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-411	-155	18	19	19	19	20	20
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	42	21	17	28	20	20	20	21
4. Overdrachten aan vennootschappen	682	721	763	961	957	1059	1118	1121
5. Overdrachten aan het buitenland	135	207	194	227	237	245	254	263
c. Overdrachten binnen de overheid	41029	38469	40558	41676	43221	44538	45868	47261
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	28873	27115	28332	29259	30569	31623	32681	33805
2. Overige inkomensoverdrachten	10663	11265	12103	12287	12544	12804	13074	13342
3. Kapitaaloverdrachten	1493	88	123	130	109	111	113	114
B. Rentelasten	15662	14735	14137	13760	13841	14017	14173	14253
3. Vorderingenoverschot	-2363	-801	-2114	-1735	-1310	-1538	-780	69
Brutobesparingen	-600	419	-596	156	718	581	1418	2294
4. Primair saldo	13298	13934	12023	12025	12531	12479	13393	14322
p.m. consumptieve bestedingen	10098	10340	10595	10836	11073	11234	11542	11691

Tabel 31 REKENING VAN DE GEMEENSCHAPPEN EN GEWESTEN

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Ontvangsten	35344	35601	37305	38574	40136	41455	42832	44243
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	3031	5441	5732	5929	6149	6365	6567	6779
1. Fiscale ontvangsten	3031	5441	5732	5929	6149	6365	6567	6779
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	83	812	1024	1067	1114	1162	1206	1251
b. Belastingen op productie en invoer	1894	3446	3492	3630	3783	3934	4073	4218
c. Vermogensheffingen	1054	1183	1216	1233	1251	1269	1289	1309
2. Werkelijke sociale premies								
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	1566	1856	1926	1994	2067	2144	2224	2309
1. Inkomen uit vermogen	163	168	173	181	189	197	204	212
2. Inkomensoverdrachten	241	252	262	273	285	297	310	325
3. Kapitaaloverdrachten	27	28	28	29	29	29	30	30
4. Verkoop van goederen en diensten	1135	1408	1462	1512	1565	1621	1679	1741
C. Toegerekende sociale premies	2350	2509	2628	2724	2811	2899	2990	3070
D. Overdrachten binnen de overheid	28396	25794	27019	27927	29109	30047	31052	32086
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	25298	22488	23516	24317	25418	26261	27168	28112
2. Overige overdrachten	3098	3306	3502	3609	3690	3786	3883	3973
a. Van de federale overheid	2959	3164	3358	3463	3542	3635	3731	3818
b. Van de lagere overheid	140	142	144	146	148	150	153	155
waarvan kapitaaloverdrachten	50	32	65	68	53	54	54	55
2. Uitgaven	33415	35637	36445	37576	38726	39907	41124	42295
A. Primaire uitgaven	32810	35074	35905	37062	38244	39478	40757	42000
a. Lopende uitgaven	23293	25161	26053	26934	27817	28744	29708	30624
1. Beloning van werknemers	12843	13863	14377	14807	15223	15658	16105	16489
2. Intermediair verbruik	3097	3418	3541	3685	3837	3999	4168	4349
3. Subsidies	1566	1644	1664	1724	1789	1858	1930	2006
4. Sociale uitkeringen	4069	4441	4619	4810	4998	5194	5400	5603
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	2754	2994	3139	3257	3367	3478	3595	3702
- Uitkeringen in natura	1316	1447	1480	1554	1631	1716	1806	1901
5. Overdrachten aan izw's	1652	1726	1780	1837	1898	1964	2033	2105
6. Overdrachten aan vennootschappen	56	56	56	56	56	56	56	56
7. Overdrachten aan het buitenland	10	13	15	15	15	15	16	16
b. Kapitaaluitgaven	3125	3323	3122	3260	3412	3567	3726	3900
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1496	1623	1619	1681	1752	1823	1892	1970
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	217	188	157	164	171	178	185	192
4. Overdrachten aan vennootschappen	1408	1509	1343	1411	1485	1563	1645	1734
5. Overdrachten aan het buitenland	4	4	4	4	4	4	4	4
c. Overdrachten binnen de overheid	6392	6590	6730	6868	7015	7166	7323	7476
1. Inkomensoverdrachten	5639	5970	6241	6358	6483	6610	6742	6868
2. Kapitaaloverdrachten	753	620	490	510	532	556	581	607
B. Rentelasten	606	563	540	513	482	429	367	295
3. Vorderingenoverschot	1928	-37	860	998	1410	1548	1709	1948
Brutobesparingen	4675	2664	3163	3440	4022	4319	4643	5061
Primair saldo	2534	527	1400	1512	1892	1977	2076	2243
p.m. consumptieve bestedingen	18254	19493	20149	20776	21402	22061	22743	23380

Tabel 32 REKENING VAN DE LAGERE OVERHEID*(in miljoen euro)*

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Ontvangsten	16311	17920	18482	18939	19320	19753	20290	20836
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	5307	5941	6025	6134	6189	6265	6440	6623
1. Fiscale ontvangsten	5291	5924	6007	6115	6170	6246	6420	6602
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	2095	2248	2258	2302	2287	2289	2390	2496
b. Belastingen op productie en invoer	3196	3676	3749	3813	3884	3957	4030	4107
2. Werkelijke sociale premies	16	17	18	19	19	20	20	21
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2378	2661	2736	2808	2922	3056	3186	3325
1. Inkomen uit vermogen	941	1127	1131	1134	1174	1228	1274	1322
2. Inkomensoverdrachten	126	128	129	131	132	134	136	138
3. Kapitaaloverdrachten	34	31	27	24	22	20	19	18
4. Verkoop van goederen en diensten	1276	1375	1448	1518	1594	1673	1757	1847
C. Toegerekende sociale premies	876	897	914	924	932	945	958	968
D. Overdrachten binnen de overheid	7751	8420	8807	9073	9276	9487	9706	9920
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	78	41	41	41	41	41	41	41
2. Overige overdrachten	7673	8379	8766	9032	9235	9446	9665	9879
a. Van de federale overheid	1451	1929	2177	2305	2359	2418	2479	2540
b. Van de gemeenschappen en gewesten	6173	6398	6536	6674	6821	6972	7129	7282
c. Van de sociale-verzekeringsinstellingen waarvan kapitaaloverdrachten	49	53	54	54	55	56	57	58
	731	674	547	572	588	613	638	666
2. Uitgaven	16586	17516	18194	18803	19985	20926	20946	21431
A. Primaire uitgaven	15786	16713	17417	18047	19242	20155	20112	20558
a. Lopende uitgaven	13559	14547	15097	15588	16068	16599	17156	17685
1. Beloning van werknemers	8684	9328	9683	9895	10124	10395	10677	10915
2. Intermediair verbruik	2118	2218	2348	2474	2610	2755	2908	3073
3. Subsidies	393	413	434	456	479	503	529	557
4. Sociale uitkeringen	1850	2040	2049	2143	2194	2241	2291	2339
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	1493	1648	1655	1716	1752	1783	1815	1846
- Uitkeringen in natura	357	391	394	427	442	458	475	493
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	475	509	545	582	622	666	712	763
6. Overdrachten aan vennootschappen	39	39	39	39	39	39	39	39
b. Kapitaaluitgaven	2084	2022	2168	2305	3019	3398	2796	2710
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2010	1942	2082	2212	2918	3290	2678	2583
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-23	-23	-23	-23	-23	-23	-23	-23
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	59	65	70	77	84	91	99	108
4. Overdrachten aan vennootschappen	37	38	39	39	40	40	41	42
c. Overdrachten binnen de overheid	143	145	152	154	156	158	161	163
1. Inkomensoverdrachten	140	142	148	150	152	154	156	159
2. Kapitaaloverdrachten	3	3	4	4	4	4	4	4
B. Rentelasten	800	802	778	756	742	771	834	872
3. Vorderingenoverschot	-275	404	287	136	-664	-1173	-657	-595
Brutobesparingen	1046	1724	1885	1849	1749	1596	1486	1436
4. Primair saldo	526	1207	1065	892	78	-402	177	278
p.m. consumptieve bestedingen	11200	11905	12344	12663	12988	13362	13752	14107

Tabel 33 REKENING VAN DE SOCIALE-VERZEKERINGSINSTELLINGEN

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Ontvangsten	48722	49822	50997	52416	54371	56456	58439	60570
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	36889	38466	38995	40362	42014	43773	45481	47295
1. Fiscale ontvangsten	1709	1869	1856	1923	1999	2084	2161	2243
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	855	878	902	940	984	1033	1083	1135
- Huishoudens (bijz. bijdr., hoge inkomens)	670	669	727	762	804	850	898	946
- Vennootschappen (overdr. aan F.A.O.)	185	209	175	177	180	183	186	189
b. Indirecte belastingen	854	991	954	984	1014	1051	1078	1108
- op verzekeringspremies	659	685	706	727	747	771	786	804
- op farmac. producten, -industrie	85	133	140	148	157	168	179	189
- eenmalige bijdrage tlv vennootschappen	105	106	107	108	109	111	113	114
- terugvordering uitgaven klin. biologie	4	67	0	0	0	0	0	0
2. Werkelijke sociale premies	35180	36597	37140	38439	40015	41689	43320	45052
a. Verplichte werkgeversbijdragen	21659	22472	22742	23546	24574	25653	26687	27790
- van de ondernemingen	19078	19744	20046	20783	21742	22743	23698	24735
- van de overheid	2581	2729	2696	2764	2832	2910	2989	3055
b. Werknemersbijdragen	10513	10956	11070	11503	11990	12494	12981	13485
c. Verplichte bijdr. zelfstandigen	2205	2297	2375	2416	2454	2513	2586	2675
d. Verplichte bijdr. uitkeringstrekkers	755	782	808	827	849	880	913	948
e. Vrije verzekering D.O.S.Z.	48	50	52	53	55	56	58	60
f. Ledenbijdragen Vlaamse Zorgverzekering	0	39	92	93	93	94	94	95
B. Toegerekende sociale premies	14	14	14	15	15	15	15	16
C. Overige ontvangsten van de andere sectoren	474	396	422	390	382	386	394	410
1. Inkomen uit vermogen	388	308	301	298	288	289	295	308
2. Inkomensoverdrachten van gezinnen	27	28	28	29	31	32	33	35
3. Kapitaaloverdrachten van bedrijven	0	0	31	0	0	0	0	0
4. Verkoop van goederen en diensten	59	60	62	63	64	65	66	67
D. Overdrachten binnen de overheid	11349	10946	11565	11649	11960	12282	12548	12849
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	3498	4587	4774	4901	5109	5321	5472	5651
a. Alternatieve financiering	3489	4493	4615	4734	4938	5144	5290	5464
b. Sociale revalidatie (Fonds Maron)	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Accijnzen op tabak, stock-options	9	94	159	167	172	178	183	188
2. Overige overdrachten	7852	6359	6790	6748	6851	6960	7076	7198
a. Van de federale overheid	7746	6260	6691	6649	6752	6861	6977	7099
- Inkomensoverdrachten	6383	6260	6691	6649	6752	6861	6977	7099
- Kapitaaloverdrachten	1363	0	0	0	0	0	0	0
b. Van de gemeenschappen en gewesten	106	99	99	99	99	99	99	99
2. Uitgaven	47045	49269	52024	53798	55626	57681	59912	62147
A. Primaire uitgaven	47019	49268	52023	53760	55537	57544	59721	61889
a. Lopende uitgaven	46571	48964	51813	53543	55316	57317	59490	61653
1. Beloning van werknemers	1001	1052	1085	1117	1148	1183	1217	1245
2. Intermediair verbruik	691	705	718	727	738	749	761	773
3. Subsidies aan bedrijven	624	654	719	764	782	803	823	841
- Sociale Maribel	451	469	475	480	487	496	505	512
- Diensten- en Plan-Activa-banen	60	70	127	165	175	185	194	202
- Tewerkstelling in hospitalen	113	116	117	118	120	122	124	126
4. Sociale uitkeringen	44114	46403	49136	50774	52482	54414	56518	58621
- Uitkeringen in geld	30216	32076	33660	34463	35306	36357	37529	38660
- Uitkeringen in natura	13898	14327	15476	16311	17176	18057	18990	19960
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	143	149	156	161	165	168	171	173
b. Kapitaaluitgaven	114	117	46	47	48	48	49	50
1. Investerings in vaste activa (bruto)	109	113	46	47	48	48	49	50
2. Overdrachten aan huishoudens	4	4	0	0	0	0	0	0
c. Overdrachten binnen de overheid	334	187	164	171	174	178	182	186
1. Inkomensoverdrachten	163	187	164	171	174	178	182	186
2. Kapitaaloverdrachten	171	0	0	0	0	0	0	0
B. Rentelasten	26	1	1	38	88	137	191	257
3. Vorderingenoverschot	1681	553	-1027	-1383	-1254	-1224	-1473	-1577
Brutobesparingen	503	671	-1012	-1336	-1207	-1176	-1424	-1527
Primair saldo	1707	554	-1026	-1344	-1166	-1087	-1282	-1320
pm Consumptieve bestedingen	15551	16045	17239	18115	19021	19948	20924	21935

Tabel 34 DETAIL VAN DE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
1. Pensioenen	15631	16315	16905	17409	17964	18613	19270	20079
- werknemers	12973	13572	14082	14511	14972	15521	16057	16723
- zelfstandigen	1876	1914	1969	1998	2040	2076	2123	2185
- vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	504	524	528	553	580	612	647	682
- aangeslotenen bij de DOSZ	278	305	326	348	371	404	443	488
2. Geneeskundige verzorging	14034	14476	15642	16494	17379	18284	19249	20247
- werknemers en ambtenaren	12842	13220	14307	15090	15901	16728	17603	18514
- zelfstandigen	968	1017	1077	1129	1182	1235	1291	1349
- aangeslotenen bij de DOSZ	30	31	32	33	34	35	36	37
- aan buitenlandse SZ-instellingen	136	149	166	183	203	227	259	286
- bij arbeidsong., kinderbewaarplaatsen, ...	58	59	59	60	60	60	61	61
3. Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	3024	3269	3510	3651	3797	3973	4157	4310
- werknemers	2870	3095	3315	3454	3595	3763	3940	4087
- zelfstandigen	154	174	195	198	201	210	217	223
4. Kinderbijslagen	3832	3936	4006	4037	4079	4126	4181	4225
- werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	3432	3547	3615	3642	3678	3716	3763	3798
- zelfstandigen	355	340	338	339	343	348	352	357
- gewaarborgde gezinsbijslagen	32	34	39	41	44	47	50	53
- socialezekerheidsambtenaren	14	14	14	15	15	15	15	16
5. Werkloosheid	6068	6794	7325	7464	7498	7604	7800	7851
- werkloosheidsvergoedingen aan	4620	5279	5751	5864	5872	5922	6051	6053
. werkzoekende UVW	2445	2881	3254	3402	3426	3455	3553	3564
. niet-werkzoekende UVW	1344	1440	1424	1357	1318	1316	1320	1295
. vrijwillig deeltijdse werklozen	104	117	131	133	132	133	135	134
. deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	161	177	189	200	210	218	227	234
. tijdelijke werklozen	338	389	452	458	461	465	473	476
. activeringsprogramma's: EWE en PWA (*)	106	116	126	130	132	134	137	139
. overige gerechtigden	176	205	224	236	245	253	260	265
. statistische aanpassing	-55	-47	-51	-52	-52	-53	-54	-54
- loopbaanonderbreking	275	360	420	463	493	510	526	542
- bruggpensioenen (deel RVA)	1173	1155	1154	1136	1133	1171	1222	1257
6. Arbeidsongevallen	161	162	167	166	166	166	167	166
7. Beroepsziekten	325	321	315	307	301	295	290	283
8. Bestaanszekerheid	1039	1019	1095	1034	1083	1132	1178	1227
9. Prestaties Vlaamse Zorgverzekering	0	69	130	167	172	177	182	187
10. Educatief verlof	0	42	42	43	44	44	45	46
Totaal	44114	46403	49136	50774	52482	54414	56518	58621

(*) Eerste Werkervaringscontract, Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen. De vergoeding vanwege de RVA in geval van Herinschakelingsprogramma's, Doorstromingsprogramma's, dienstenbanen en Plan-Activa-banen wordt beschouwd als een loonsubsidie.

Tabel 35 SOCIALE ZEKERHEID DER WERKNEMERS, VOLGENS BEGROTINGSDEFINITIES

(in miljoen euro)

	01	02	03	04	05	06	07	08
A. Ontvangsten	41157	43500	44595	45912	47710	49586	51373	53229
1. Bijdragen	30705	31981	32654	33882	35319	36807	38254	39737
pm vermindering van werkgeversbijdr.	2976	3046	3172	3258	3302	3315	3322	3327
vermindering van werknemersbijdr.	103	91	144	116	103	92	82	72
2. Alternatieve financiering (a)	3348	4332	4483	4599	4796	4997	5139	5308
3. Bijzondere bijdrage	680	704	727	762	804	850	898	946
4. Rijkstoelagen (b)	5036	5000	5311	5211	5284	5363	5447	5535
5. Andere fiscale transferten	669	798	762	789	815	847	869	895
6. Te ontvangen intresten	210	130	126	124	121	122	125	132
7. Overige overdrachten aan de s.z.	507	533	521	545	570	601	642	676
8. Recuperatie Maribel-bis en -ter	0	21	11	1	0	0	0	0
B. Uitgaven	40638	42867	45298	47058	48670	50491	52458	54415
1. Sociale prestaties, waarvan:	38396	40337	42763	44311	45796	47485	49315	51126
- RVP-Pensioenen	12817	13410	13907	14347	14807	15354	15889	16553
- ZIV-Geneeskundige zorgen	12883	13289	14368	15151	15963	16791	17667	18579
- ZIV-Uitkeringen	2851	3078	3299	3432	3576	3746	3925	4074
- NPM-inv., HVKZ-ZIV, Pool wachtgeld	31	29	27	24	21	18	16	14
- RKW-Kinderbijslagen	3184	3282	3333	3358	3390	3425	3469	3503
- FAO-Arbeidsongevallen	140	141	145	145	144	145	145	145
- FBZ-Beroepsziekten	319	315	309	301	295	289	284	278
- RVA-Werkloosheidsvergoedingen	4730	5277	5802	5955	5975	6035	6172	6182
waarin activering van vergoeding	194	211	283	328	342	356	369	379
- RVA-Brugpensioenen	1173	1155	1154	1136	1133	1171	1222	1257
- RVA-Loopbaanonderbreking	275	360	420	463	493	510	526	542
2. Werkingskosten	1434	1544	1604	1641	1679	1720	1761	1798
3. Diverse aan gezinnen en RJV	489	720	616	648	683	718	755	795
4. Transf. aan bedrijven: Sociale Maribel	318	265	315	420	425	432	440	447
5. Rentelasten	1	1	1	38	88	135	187	249
C. Financieringsvermogen	370	633	-703	-1146	-961	-904	-1085	-1186
Aflossing van schulden (c)	1	1	1	1	1	1	1	1
D. Overschot of tekort	326	633	-704	-1147	-961	-905	-1086	-1187
Pro memorie:								
Vanaf 2003 gecumuleerde saldi	0	0	-704	-1851	-2812	-3717	-4803	-5989
Verdelingsreserves en gebouwen	4014	4647	4647	4647	4647	4647	4647	4647
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	287	286	989	2136	3096	4000	5085	6271
Renteloos ter beschikking	1120	1120	1120	1120	1120	1120	1120	1120

(a) In 2001 verminderd met 844 miljoen euro tengevolge van de schuldovername door het Rijk.

(b) Zonder de rijkstoelagen gekoppeld aan de schuldovername: 578 miljoen euro voor de schulden aan banken in 2001, en tijdens de periode 2001-2008 jaarlijks het aflossingsgedeelte van de leningen tussen de sz-instellingen.

(c) Na de schuldovername aan banken en tussen de sz-instellingen door de federale overheid.

Tabel 36 SOCIALE ZEKERHEID DER ZELFSTANDIGEN, VOLGENS BEGROTINGSDEFINITIES*(in miljoen euro)*

	01	02	03	04	05	06	07	08
A. Ontvangsten	3467	3557	3693	3753	3818	3905	4004	4120
1. Bijdragen	2126	2184	2287	2320	2356	2412	2483	2568
2. Alternatieve financiering (*)	118	147	137	145	154	163	169	176
3. Rijkstoelagen	1013	992	1042	1058	1073	1090	1108	1126
4. Andere fiscale transferten	174	194	192	195	199	205	209	213
5. Te ontvangen intresten	17	17	17	17	16	17	17	18
6. Overige overdrachten aan de s.z.	20	22	18	18	18	19	19	19
B. Uitgaven	3236	3565	3703	3791	3898	4006	4128	4268
1. Sociale prestaties, waarvan	3121	3444	3579	3663	3767	3870	3984	4115
- RSVZ-Pensioenen	1876	1914	1969	1998	2040	2076	2123	2185
- ZIV-Geneeskundige zorgen (**)	968	1017	1077	1129	1182	1235	1291	1349
- ZIV-Uitkeringen	154	174	195	198	201	210	217	223
- RSVZ-Kinderbijslagen	355	340	338	339	343	348	352	357
2. Werkingskosten	107	113	117	119	122	125	128	131
3. Diverse overdrachten aan gezinnen	8	8	8	8	8	8	8	8
4. Rentelasten	0	0	0	0	1	4	8	14
C. Financieringsvermogen	20	19	17	-10	-53	-74	-96	-118
Aflossing van vervallen schuld	0	0	0	0	0	0	0	0
D. Overschot of tekort	20	19	17	-10	-53	-74	-96	-118
Pro memorie:								
Vanaf 2003 gecumuleerde saldi	0	0	17	7	-46	-120	-217	-335
Verdelingsreserves en gebouwen	723	742	759	749	742	742	742	742
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	0	0	0	0	46	120	217	335

(*) Vanaf 2001 verminderd omwille van de schuldovername door het Rijk.

(**) Inclusief 50 % van de uitgaven voor rechthebbenden van beide stelsels, uitgaven voor internat. verdragen, fiscaal plafond.

Resultaten per bedrijfstak

Tabel 37 BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE TEGEN CONSTATE PRIJZEN

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	85//80	90//85	95//90	02//95	08//02
1. Landbouw	4.0	-0.2	4.9	1.2	1.6
2. Energie	-0.3	1.9	0.2	3.0	2.0
3. Verwerkende nijverheid	3.2	3.0	0.2	2.6	1.8
a. Intermediaire goederen	5.1	3.2	1.3	2.9	1.8
b. Investeringsgoederen	3.9	0.7	-2.0	3.6	1.4
c. Verbruiksgoederen	0.5	4.8	0.7	1.4	1.9
4. Bouw	-6.3	5.6	0.6	1.2	2.6
5. Verhandelbare diensten	1.3	3.6	2.3	2.0	2.7
a. Vervoer en communicatie	1.2	3.2	1.3	3.7	2.4
b. Handel en horeca	-0.9	0.8	0.7	-0.7	1.9
c. Krediet en verzekeringen	4.5	7.0	3.5	-0.1	2.4
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	1.1	5.0	1.4	2.6	2.7
e. Overige marktdiensten	2.9	4.6	3.6	3.3	3.2
6. Niet-verhandelbare diensten	0.7	0.6	1.3	1.2	0.7
7. Indirect gemeten diensten van financiële intermediairs (IDGFI)	2.9	10.6	6.7	-0.5	2.2
Totaal	1.1	2.8	1.4	2.1	2.2

Tabel 38 STRUCTUUR VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in procent van het totaal)*

	80	85	90	95	00	08
1. Landbouw	2.6	2.6	2.3	1.7	1.4	1.4
2. Energie	5.7	5.5	3.8	3.4	3.2	3.2
3. Verwerkende nijverheid	23.3	23.2	23.1	20.7	19.4	18.2
a. Intermediaire goederen	9.1	9.5	9.1	8.3	7.8	7.0
b. Investeringsgoederen	6.0	5.6	5.9	5.0	4.7	4.4
c. Verbruiksgoederen	8.2	8.1	8.0	7.4	6.9	6.8
4. Bouw	7.7	5.5	5.6	5.4	5.2	5.1
5. Verhandelbare diensten	46.3	50.3	54.3	57.6	59.4	61.4
a. Vervoer en communicatie	7.4	7.4	7.3	7.3	7.1	7.7
b. Handel en horeca	13.3	13.3	14.8	14.2	13.6	12.7
c. Krediet en verzekeringen	4.8	5.7	6.2	6.5	6.1	5.2
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.3	5.8	6.0	6.5	6.8	7.6
e. Overige marktdiensten	15.5	18.2	20.1	23.2	25.7	28.2
6. Niet-verhandelbare diensten	18.0	17.4	15.2	15.8	15.2	14.1
7. Indirect gemeten diensten van financiële intermediairs (IDGFI)	-3.7	-4.5	-4.4	-4.5	-3.8	-3.4
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabel 39 **INVESTERINGEN TEGEN CONSTATE PRIJZEN***(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	02//95	08//02
1. Landbouw	-0.3	6.0	-11.4	-0.5	0.8
2. Energie	-0.5	2.4	2.9	-1.7	1.6
3. Verwerkende nijverheid	4.2	17.0	-5.4	1.3	3.1
a. Intermediaire goederen	4.2	20.2	-3.3	1.9	2.7
b. Investeringsgoederen	6.1	10.5	-6.0	0.8	2.5
c. Verbruiksgoederen	2.9	18.1	-6.9	0.8	3.8
4. Bouw	-2.9	18.6	-3.3	2.0	2.5
5. Verhandelbare diensten	-0.5	9.0	0.6	4.9	2.9
a. Vervoer en communicatie	-2.5	6.2	5.0	3.7	2.8
b. Handel en horeca	3.5	14.8	-2.4	2.5	2.1
c. Krediet en verzekeringen	3.1	6.0	-10.5	3.9	3.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-7.5	14.9	2.2	0.5	3.4
e. Overige marktdiensten	-2.1	6.2	5.2	8.7	3.3
6. Woongebouwen	-9.9	11.6	1.4	0.4	1.9
7. Niet-verhandelbare diensten	-8.1	-7.1	3.3	1.5	2.8
Totaal	-3.9	8.8	-0.4	2.4	2.6

Tabel 40 **INVESTERINGSQUOTE***(investeringen in procent van de toegevoegde waarde)*

	85^81	90^86	95^91	02^96	08^03
1. Landbouw	22.5	28.4	23.7	21.3	19.0
2. Energie	21.1	21.8	34.9	26.5	25.6
3. Verwerkende nijverheid	11.6	17.8	19.1	19.9	18.4
a. Intermediaire goederen	9.1	14.7	18.4	21.1	19.8
b. Uitrustingsgoederen	12.1	15.4	15.0	16.8	14.4
c. Verbruiksgoederen	14.0	23.0	22.6	20.7	19.5
4. Bouw	7.5	12.1	11.8	13.2	12.0
5. Verhandelbare diensten	15.1	15.5	15.0	16.6	16.3
a. Vervoer en communicatie	27.8	24.3	27.6	35.0	31.0
b. Handel en horeca	11.3	16.6	16.8	17.4	17.0
c. Krediet en verzekeringen	20.7	24.8	14.7	14.1	15.1
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	6.1	8.9	10.3	8.6	8.3
e. Overige marktdiensten	13.7	10.5	10.9	13.6	14.3
Totaal v.d. marktsectoren	14.3	16.5	16.7	17.6	16.9
6. Niet-verhandelbare diensten	24.2	15.8	13.5	12.3	13.3
Totaal (exclusief woongebouwen)	15.9	16.4	16.2	16.8	16.4

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 41 VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	80	85	90	95	00	08
1. Binnenlandse werkgelegenheid	3789.2	3653.4	3866.9	3838.3	4088.9	4297.4
a. Overheid	707.2	711.9	723.5	708.1	744.6	757.4
b. Ondernemingen	3082.0	2941.5	3143.4	3130.2	3344.3	3539.9
1. Loontrekkers	2470.4	2304.7	2468.0	2430.5	2655.3	2873.9
a. Landbouw	20.6	20.8	23.2	27.0	28.6	25.8
b. Energie	61.6	55.9	38.1	33.1	31.0	27.2
c. Verwerkende nijverheid	865.9	756.6	736.0	643.9	620.3	577.1
Intermediaire goederen	293.0	245.4	238.6	210.6	207.6	188.9
Uitrustingsgoederen	215.2	187.3	184.6	160.7	157.3	151.9
Verbruiksgoederen	357.7	323.9	312.8	272.7	255.4	236.3
d. Bouw	243.7	160.0	184.6	183.9	185.7	191.8
e. Vervoer en communicatie	266.8	251.7	247.5	244.8	254.3	264.4
f. Handel en horeca	435.6	423.0	479.8	489.1	531.1	606.3
g. Krediet en verzekeringen	113.5	120.2	128.0	124.6	132.9	133.8
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	176.1	209.1	248.6	272.4	322.6	421.6
i. Overige marktdiensten	213.6	239.1	322.3	350.3	465.9	541.6
j. Huispersoneel	73.1	68.2	59.9	61.5	82.9	84.3
2. Zelfstandigen	611.6	636.8	675.4	699.7	689.1	666.0
a. Landbouw	114.9	106.8	96.6	85.6	72.5	60.3
b. Energie	1.4	1.4	1.3	0.9	0.3	0.1
c. Verwerkende nijverheid	36.1	33.5	31.6	29.4	27.7	23.3
Intermediaire goederen	5.5	5.1	4.9	4.8	4.5	3.8
Uitrustingsgoederen	2.4	2.7	2.9	3.1	2.6	1.6
Verbruiksgoederen	28.2	25.7	23.7	21.5	20.6	17.9
d. Bouw	32.0	31.8	35.6	43.1	47.4	48.8
e. Vervoer en communicatie	15.4	13.4	12.5	14.6	15.5	16.4
f. Handel en horeca	275.5	283.8	289.5	250.9	204.8	162.9
g. Krediet en verzekeringen	14.6	17.8	18.4	14.2	12.9	8.7
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	18.5	25.7	34.9	43.2	50.5	57.3
i. Overige marktdiensten	103.1	122.7	154.9	217.8	257.5	288.2
j. Huispersoneel	73.1	68.2	59.9	61.5	82.9	84.3
3. Totale werkgelegenheid	3082.0	2941.5	3143.4	3130.2	3344.3	3539.9
a. Landbouw	135.6	127.6	119.9	112.6	101.1	86.1
b. Energie	63.0	57.3	39.4	33.9	31.3	27.3
c. Verwerkende nijverheid	901.9	790.0	767.6	673.4	648.0	600.5
Intermediaire goederen	298.6	250.5	243.6	215.4	212.0	192.7
Uitrustingsgoederen	217.5	190.0	187.5	163.8	160.0	153.5
Verbruiksgoederen	385.8	349.6	336.5	294.2	276.0	254.3
d. Bouw	275.7	191.8	220.2	226.9	233.1	240.6
e. Vervoer en communicatie	282.2	265.1	260.0	259.4	269.8	280.8
f. Handel en horeca	711.1	706.8	769.3	740.0	735.9	769.1
g. Krediet en verzekeringen	128.0	138.0	146.4	138.8	145.8	142.5
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	194.6	234.8	283.4	315.5	373.1	478.9
i. Overige marktdiensten	316.7	361.8	477.3	568.1	723.3	829.9
j. Huispersoneel	73.1	68.2	59.9	61.5	82.9	84.3
2. Grensarbeid (saldo)	43.3	42.0	46.1	46.4	50.0	51.3
3. Werkloosheid, definitie FPB	359.5	572.4	455.1	649.1	599.5	644.8
4. Beroepsbevolking, definitie FPB	4191.9	4267.8	4368.2	4533.8	4738.4	4993.5

Tabel 42 VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN*(jaargemiddelden, wijziging in duizenden personen)*

	85-80	90-85	96-90	02-96	08-02
1. Binnenlandse werkgelegenheid	-135.8	213.5	-16.0	287.5	158.9
a. Overheid	4.7	11.6	-12.9	49.4	-2.6
b. Ondernemingen	-140.5	201.9	-3.1	238.1	161.5
1. Loontrekkers	-165.7	163.3	-31.7	266.8	170.9
a. Landbouw	0.2	2.4	4.5	0.6	-2.5
b. Energie	-5.6	-17.8	-5.3	-2.1	-3.5
c. Verwerkende nijverheid	-109.3	-20.6	-101.9	-22.5	-34.4
Intermediaire goederen	-47.7	-6.7	-30.2	-4.6	-14.9
Uitrustingsgoederen	-27.9	-2.7	-26.2	0.1	-6.6
Verbruiksgoederen	-33.8	-11.1	-45.4	-18.0	-13.0
d. Bouw	-83.7	24.6	-5.1	5.9	6.4
e. Vervoer en communicatie	-15.1	-4.2	0.0	9.3	7.6
f. Handel en horeca	-12.6	56.8	10.3	56.9	59.2
g. Krediet en verzekeringen	6.7	7.8	-2.5	9.0	-0.7
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	33.0	39.4	30.3	70.2	72.5
i. Overige marktdiensten	25.5	83.2	31.5	121.3	66.5
j. Huispersoneel	-4.9	-8.3	6.4	18.1	-0.2
2. Zelfstandigen	25.2	38.6	28.6	-28.7	-9.3
a. Landbouw	-8.1	-10.2	-14.1	-14.1	-8.2
b. Energie	-0.1	-0.1	-0.5	-0.6	-0.1
c. Verwerkende nijverheid	-2.6	-1.9	-2.1	-3.0	-3.2
Intermediaire goederen	-0.5	-0.1	-0.0	-0.6	-0.5
Uitrustingsgoederen	0.4	0.2	0.2	-0.9	-0.7
Verbruiksgoederen	-2.5	-2.0	-2.3	-1.5	-2.0
d. Bouw	-0.2	3.8	9.8	0.8	2.6
e. Vervoer en communicatie	-2.0	-0.8	2.8	0.0	1.0
f. Handel en horeca	8.2	5.8	-45.5	-53.7	-27.5
g. Krediet en verzekeringen	3.2	0.7	-3.2	-3.7	-2.9
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	7.2	9.1	10.3	6.3	5.9
i. Overige marktdiensten	19.6	32.2	71.0	39.3	23.0
3. Totale werkgelegenheid	-140.5	201.9	-3.1	238.1	161.5
a. Landbouw	-7.9	-7.8	-9.6	-13.6	-10.6
b. Energie	-5.7	-17.9	-5.8	-2.7	-3.6
c. Verwerkende nijverheid	-111.9	-22.5	-104.0	-25.5	-37.7
Intermediaire goederen	-48.1	-6.9	-30.3	-5.2	-15.4
Uitrustingsgoederen	-27.5	-2.5	-26.0	-0.8	-7.3
Verbruiksgoederen	-36.2	-13.1	-47.7	-19.5	-15.0
d. Bouw	-83.9	28.4	4.7	6.7	9.0
e. Vervoer en communicatie	-17.1	-5.1	2.8	9.3	8.6
f. Handel en horeca	-4.4	62.5	-35.1	3.2	31.7
g. Krediet en verzekeringen	9.9	8.4	-5.6	5.3	-3.6
h. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	40.2	48.6	40.6	76.5	78.4
i. Overige marktdiensten	45.1	115.4	102.5	160.6	89.5
j. Huispersoneel	-4.9	-8.3	6.4	18.1	-0.2
2. Grensarbeid (saldo)	-1.3	4.2	0.6	3.3	1.3
3. Werkloosheid, definitie FPB	213.0	-117.3	215.4	-26.8	1.0
4. Beroepsbevolking, definitie FPB	75.9	100.4	200.1	264.1	161.2

Tabel 43 SITUATIE OP DE ARBEIDSMARKT: DETAIL

(jaargemiddelden, in duizenden personen)

	02	03	04	05	06	07	08
I. Totale bevolking (II+III)	10332.9	10368.0	10391.5	10414.4	10436.6	10458.2	10479.2
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	6774.8	6798.7	6815.0	6839.2	6875.0	6912.3	6937.3
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5500.6	5497.5	5492.8	5490.7	5483.8	5479.0	5485.7
waarvan: met RVA-uitkering:	170.1	170.5	170.2	169.4	171.4	174.0	175.4
- Vrijgestelden om soc. en familiale redenen (1)	8.0	7.0	6.4	6.0	5.8	5.7	5.6
- Vrijgestelden om reden van studies (1)	14.4	15.0	15.3	15.6	15.7	15.8	15.8
- Volledige loopbaanonderbreking (1)	29.7	29.5	31.0	31.5	31.3	31.2	31.0
- Conventioneel voltijds brugpensioenen (1)	106.5	105.5	102.7	100.9	102.6	105.2	106.6
- Volledig werklozen in beroepsopleiding (1)	11.6	13.6	14.8	15.5	15.9	16.2	16.3
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	4832.3	4870.4	4898.7	4923.7	4952.8	4979.2	4993.5
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4138.5	4137.3	4163.6	4203.3	4242.5	4269.3	4297.4
waarvan: ingeschreven bij RVA/BGDA/ FOREM/VDAB (2):	266.1	295.4	314.8	324.6	330.0	333.8	337.6
- met RVA-uitkering:	179.3	209.6	231.1	242.5	249.0	253.6	258.1
* Deelt. IGU (3) + onvrijw. deelt. met uitkering (1)	40.0	42.3	44.2	45.6	46.8	47.8	48.5
* Totaal Activering RVA	36.3	47.3	54.4	56.4	58.0	59.0	59.7
** Plaatselijke werkgelegenheids- agentschappen (1)	16.7	17.5	17.7	17.8	17.8	17.8	17.8
** Herinschakelingsprogramma (1)	8.1	2.9	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
** Plan 'activa' (1)	6.5	20.1	28.6	29.9	31.1	32.2	33.0
** Herintegratie oudere werklozen (1)	0.0	1.8	3.0	3.7	4.0	4.0	3.8
** Doorstromingsprogramma (1)	5.0	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1	5.1
** Eerste werkervaring (1)	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
* Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (1)	101.0	118.1	130.6	138.5	142.3	144.9	148.0
* Deeltijdse brugpensioneerden (1)	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2
* Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats (1)	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
- zonder RVA-uitkering:	86.8	85.8	83.7	82.2	81.0	80.1	79.4
* Deeltijds zonder IGU (3)	23.2	23.1	21.6	20.4	19.4	18.6	18.0
* Deeltijds werkende jongeren in wachttijd	11.0	10.1	9.5	9.2	9.0	8.8	8.8
* Vrij ingeschreven werkzoekenden en andere	52.7	52.6	52.6	52.6	52.6	52.6	52.6
V. Grensarbeid (saldo)	50.0	50.2	50.5	50.6	50.8	51.2	51.3
VI. Werkloosheid (concept FPB)	643.8	682.8	684.6	669.8	659.5	658.8	644.8
(a) Werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	375.5	408.6	417.8	411.2	404.9	406.1	399.0
(b) Overige verplicht ingeschreven werklozen	77.8	82.4	82.6	80.8	79.7	79.6	78.0
- Jongeren in wachttijd	46.7	46.1	46.2	45.3	44.6	44.6	43.7
- Andere, waarvan:	31.1	36.2	36.3	35.6	35.0	35.0	34.3
* Aanspraak op overbruggingsuitkering (1)	0.3	0.4	0.4	0.5	0.5	0.5	0.5
(c) Niet verplicht ingeschreven werkzoekenden	38.2	42.9	43.4	42.8	42.1	41.9	41.1
(d) Oudere niet werkzoekende uvw (1)	152.3	149.0	140.8	134.9	132.9	131.2	126.8
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	28.2	31.1	31.2	30.6	30.1	30.1	29.5
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1) (budgettaire eenheden)	38.6	39.5	39.6	39.2	39.0	38.9	38.6
(1) Stat info definities (op basis van betalingen)							
(2) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid							
(3) IGU: inkomensgarantie-uitkering							

Tabel 44 NETTO-UITVOER VAN GOEDEREN EN DIENSTEN*(in miljoen euro)*

	80	85	90	95	00	08
1. Landbouw	-1320	-2394	-1942	-1913	-1398	-1711
2. Energie	-3256	-6927	-3546	-3207	-7906	-8059
3. Verwerkende nijverheid	2179	10825	8012	13791	14581	24266
a. Intermediaire goederen	2833	5693	5667	9447	11060	12656
b. Uitrustingsgoederen	-573	1342	-1150	743	-1878	2149
c. Verbruiksgoederen	-80	3791	3495	3601	5399	9461
4. Bouw	-328	-534	-718	-775	-1289	-1967
5. Verhandelbare diensten	707	920	2523	2921	6381	11441
a. Vervoer en communicatie	677	959	1876	2419	3723	6457
b. Handel en horeca	147	150	947	989	2403	4078
c. Krediet en verzekeringen	-121	-185	-110	-134	-168	-235
d. Overige marktdiensten	3	-4	-190	-353	424	1140
Totaal	-2018	1892	4328	10816	10369	23969

Tabel 45 ARBEIDSPRODUCTIVITEIT PER UUR*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	02//95	08//02
1. Landbouw	5.4	1.1	6.2	3.9	3.7
2. Energie	3.0	10.5	4.1	3.3	4.1
3. Verwerkende nijverheid	6.5	3.5	3.3	3.2	2.8
a. Intermediaire goederen	9.4	3.4	4.4	3.4	3.3
b. Uitrustingsgoederen	7.0	0.9	1.2	3.8	2.2
c. Verbruiksgoederen	3.4	5.6	3.7	2.5	2.8
4. Bouw	0.9	3.3	0.0	0.5	2.0
5. Verhandelbare diensten	1.0	1.5	1.7	0.3	1.5
a. Vervoer en communicatie	2.5	3.8	1.4	3.4	2.1
b. Handel en horeca	-0.3	-0.6	1.8	-0.3	1.4
c. Krediet en verzekeringen	3.7	5.9	4.9	-0.7	2.8
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-1.9	2.2	-0.3	-0.4	0.0
e. Overige marktdiensten	1.1	-0.7	0.3	-0.9	1.4
Totaal	2.6	2.1	1.8	1.3	1.8

Tabel 46 NOMINAAL BRUTO UURLOON PER SECTOR*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	02//95	08//02
1. Landbouw	6.8	3.6	2.9	3.9	3.0
2. Energie	5.8	0.9	5.2	1.1	3.1
3. Verwerkende nijverheid	8.0	5.2	4.8	3.1	3.0
a. Intermediaire goederen	10.0	4.0	5.1	3.3	3.0
b. Uitrustingsgoederen	6.5	6.4	3.3	2.6	3.0
c. Verbruiksgoederen	7.4	5.4	5.7	3.0	3.0
4. Bouw	4.9	3.2	3.6	2.4	3.0
5. Verhandelbare diensten	6.3	3.9	5.2	2.9	3.0
a. Vervoer en communicatie	5.8	4.7	5.5	3.7	3.1
b. Handel en horeca	5.9	5.3	3.8	2.7	3.1
c. Krediet en verzekeringen	8.0	4.0	3.3	2.2	3.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	4.6	3.0	5.9	2.4	3.1
e. Overige marktdiensten	7.6	2.2	8.3	3.5	3.1
Totaal van de marktsectoren	6.6	4.0	4.8	2.8	3.0

Tabel 47 NOMINALE LOONKOST PER HOOFD*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	02//95	08//02
1. Landbouw	6.8	3.9	2.6	3.6	3.3
2. Energie	5.4	4.3	5.6	3.1	3.1
3. Verwerkende nijverheid	8.0	6.0	5.2	3.0	3.1
a. Intermediaire goederen	9.8	5.3	5.3	3.0	3.0
b. Uitrustingsgoederen	7.1	6.7	4.0	2.6	3.1
c. Verbruiksgoederen	7.1	6.1	5.9	3.2	3.3
4. Bouw	7.0	3.0	3.8	2.8	3.1
5. Verhandelbare diensten	6.0	3.8	4.6	2.6	2.8
a. Vervoer en communicatie	6.3	5.3	5.3	3.2	3.0
b. Handel en horeca	6.0	5.0	3.7	2.4	3.0
c. Krediet en verzekeringen	7.0	4.4	3.6	1.8	3.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	3.8	2.5	4.7	1.8	2.9
e. Overige marktdiensten	6.4	2.0	6.7	3.8	3.0
Totaal van de marktsectoren	6.8	4.3	4.6	2.6	2.8

Tabel 48 REELE LOONKOST PER HOOFD*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	02//95	08//02
1. Landbouw	0.4	2.0	0.3	1.7	1.7
2. Energie	-0.9	2.3	3.2	1.3	1.5
3. Verwerkende nijverheid	1.6	4.0	2.8	1.2	1.6
a. Intermediaire goederen	3.3	3.3	3.0	1.2	1.5
b. Uitrustingsgoederen	0.7	4.7	1.7	0.8	1.6
c. Verbruiksgoederen	0.7	4.1	3.6	1.3	1.7
4. Bouw	0.6	1.1	1.6	0.9	1.5
5. Verhandelbare diensten	-0.3	1.8	2.3	0.7	1.3
a. Vervoer en communicatie	-0.0	3.3	3.0	1.3	1.5
b. Handel en horeca	-0.4	3.0	1.4	0.6	1.5
c. Krediet en verzekeringen	0.6	2.4	1.3	-0.0	1.5
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-2.4	0.6	2.4	0.0	1.4
e. Overige marktdiensten	-0.0	0.1	4.3	1.9	1.4
Totaal van de marktsectoren	0.4	2.3	2.3	0.8	1.3

Tabel 49 DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINEN PER PRODUCT IN CONSTANTE PRIJZEN*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	02//95	08//02
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	0.9	0.8	0.4	0.1	0.4
a. Voedingsmiddelen	1.5	1.1	0.5	-0.2	0.2
b. Alcoholvrije dranken	1.6	8.4	1.9	1.5	1.5
c. Alcoholhoudende dranken	-1.6	-0.5	0.1	1.6	1.0
d. Tabak	0.0	-3.8	-1.5	-1.7	0.6
2. Kleding en schoeisel	-0.3	2.0	-0.8	-1.7	0.0
3. Huur	3.1	2.3	1.3	1.5	1.8
4. Verwarming	-2.0	-2.9	2.6	2.4	1.2
5. Verlichting	3.5	3.5	3.3	-0.5	1.5
6. Huishoudelijke hulp	0.4	1.7	0.9	1.9	1.7
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	0.4	1.7	0.9	1.4	0.8
8. Aankoop van voertuigen	0.1	6.1	-3.5	5.9	1.6
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	-0.5	3.7	2.0	0.7	1.2
a. Benzine	-2.2	0.1	2.0	-0.5	-0.7
b. Diesel	16.9	13.8	8.0	5.8	4.1
10. Vervoersdiensten	1.0	3.1	1.5	1.7	2.4
11. Verkeer	3.0	5.1	3.7	11.9	3.3
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	-0.3	2.9	-0.3	2.5	3.7
13. Ontspanning en ontwikkeling	2.3	4.0	3.0	4.5	2.7
14. Overige goederen en diensten	2.7	4.9	3.9	1.8	3.1
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	-1.6	3.9	6.0	6.6	2.5
Totaal	1.3	2.8	1.7	2.1	2.0

Tabel 50 STRUCTUUR VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN IN LOPENDE PRIJZEN*(in procent van het totaal)*

	80	85	90	95	00	08
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	22.7	22.3	20.1	17.4	15.4	14.0
a. Voedingsmiddelen	16.6	16.6	14.7	12.3	10.7	9.7
b. Alcoholvrije dranken	1.3	1.2	1.6	1.5	1.4	1.3
c. Alcoholhoudende dranken	3.0	2.6	2.3	2.0	1.9	1.7
d. Tabak	1.8	1.9	1.6	1.6	1.5	1.3
2. Kleding en schoeisel	8.0	7.0	7.4	6.3	4.7	4.0
3. Huur	13.8	15.2	15.9	16.9	15.9	16.4
4. Verwarming	4.4	4.7	2.1	1.9	2.3	2.0
5. Verlichting	2.4	2.8	2.6	2.7	2.0	1.8
6. Huishoudelijke hulp	1.1	1.0	1.0	0.9	0.9	0.9
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	6.4	5.7	5.5	5.2	4.8	4.5
8. Aankoop van voertuigen	4.7	4.6	6.0	4.5	5.9	5.4
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	3.4	3.4	2.8	2.9	3.2	2.5
a. Benzine	2.9	2.6	1.8	1.7	1.9	1.3
b. Diesel	0.1	0.4	0.5	0.6	0.9	0.9
10. Vervoersdiensten	1.0	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9
11. Verkeer	1.2	1.3	1.3	1.5	2.2	2.4
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	2.9	3.1	3.0	3.6	3.6	4.3
13. Ontspanning en ontwikkeling	7.1	7.2	8.1	8.9	9.6	10.5
14. Overige goederen en diensten	17.2	17.4	19.6	22.0	22.6	23.7
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	3.8	3.3	3.8	4.5	6.0	6.6
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabel 51 PRIJSEVOLUTIE VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN PER PRODUCT*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	02//95	08//02
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	6.5	2.0	0.6	1.9	1.7
a. Voedingsmiddelen	6.2	1.3	-0.2	2.0	1.7
b. Alcoholvrije dranken	5.4	1.8	0.9	0.3	1.4
c. Alcoholhoudende dranken	6.4	2.8	0.9	1.1	1.2
d. Tabak	8.7	5.1	6.2	3.6	2.4
2. Kleding en schoeisel	5.3	4.1	1.4	0.9	1.5
3. Huur	6.6	3.4	3.8	1.8	2.0
4. Verwarming	11.1	-7.9	-1.2	4.9	0.0
5. Verlichting	7.7	-0.4	1.4	0.3	0.1
6. Huishoudelijke hulp	5.2	2.3	1.8	1.9	1.8
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.2	2.3	1.8	1.3	1.6
8. Aankoop van voertuigen	7.6	3.9	1.8	1.3	1.5
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	8.3	-2.8	2.7	3.3	0.1
a. Benzine	7.8	-2.1	0.9	3.5	0.0
b. Diesel	11.1	-2.7	1.8	3.1	-0.0
10. Vervoersdiensten	5.8	0.0	2.1	1.8	2.2
11. Verkeer	5.4	1.2	1.9	-1.0	1.3
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	9.5	1.2	8.2	2.3	2.1
13. Ontspanning en ontwikkeling	5.8	3.2	2.8	1.3	1.7
14. Overige goederen en diensten	5.3	2.3	2.4	2.4	1.4
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	6.4	3.9	1.7	2.5	1.5
Totaal	6.4	2.0	2.2	1.9	1.5

Tabel 52 ENERGIEBALANS, ALLE PRODUCTEN*(in miljoen ton olie-equivalent)*

	85//80	90//85	95//90	02//95	08//02
Primaire productie en recuperatie	10.8	-1.8	-1.2	2.0	0.3
Import	-5.1	5.2	1.0	2.2	0.9
Totale export	-5.4	7.0	-1.2	3.4	0.4
Bunkers	-0.6	12.2	-0.9	4.2	3.3
Bruto binnenlandse consumptie	-1.1	1.9	1.2	2.0	0.7
Transformatie input	-5.1	4.4	-0.1	2.3	0.7
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	5.1	2.1	0.5	0.5
Kerncentrales	22.8	4.2	-0.7	2.3	0.3
Cokesovens	-0.6	-1.6	-8.0	-2.1	-3.8
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-1.0	-2.0
Raffinaderijen	-9.3	5.9	0.9	3.2	1.3
Transformatie output	-6.7	4.3	-0.0	2.5	1.0
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.4	3.1	1.6	2.7
Centrales op basis van kernenergie	22.5	4.3	-0.6	1.9	0.3
Cokesovens	-0.0	-2.5	-7.1	-2.8	-3.8
Hoogovens	-1.2	-1.4	-6.0	-1.6	-3.2
Raffinaderijen	-9.3	5.9	0.8	3.3	1.3
Consumptie van de energiesector	-5.9	0.9	-0.3	0.5	0.7
Verlies door distributie	2.1	2.9	1.8	2.3	1.6
Beschikbaar voor eindverbruik	-1.6	1.1	3.2	3.0	0.9
Niet-energie-eindverbruik	1.0	1.6	2.8	7.4	1.4
Energie-eindverbruik	-2.0	1.3	2.3	1.2	1.0
Industrie	-4.2	2.0	0.7	1.5	0.3
Transport	0.9	4.9	2.0	1.6	1.7
Gezinnen	-0.9	-1.8	3.2	1.3	1.0
Handel, diensten en landbouw	-2.5	-0.2	5.6	-0.5	1.5
<i>(//) Gemiddelde groeivoeten</i>					